

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Nurullah Ataç

Söyleşiler

BÜTÜN YAPITLARI

DENEME

SÖYLEŞİLER

Nurullah Ataç (1898-1957), Türk edebiyatında modern anlamda deneme türünde ürün veren ilk yazar ve eleştirmendir. *Dergâh* dergisinde yayımlanan şiir ve yazılarıyla edebiyat dünyasına giren Ataç, çeviri, deneme ve eleştirileriyle Cumhuriyet dönemine damgasını vurmuştur. Yeni bir kültür ve dil arayışı içinde, kendi türettiği sözcükleri, devrik tümceleri ve kendine özgü biçemiyle dili bir uygarlık sorunu olarak ele almış; Batılılaşma, Divan şiiri, yeni şiir, eleştiri gibi çeşitli konularda, kişisel yönü ağır basan yazılarındaki kuşkucu ve cesur tavrıyla pek çok genç yazarı da etkilemiştir. Elliye yakın çeviri yapan Nurullah Ataç'ın yazıları şu yapıtlarda toplanmıştır: *Günlerin Getirdiği* (1946), *Sözden Söze* (1952), *Karalama Defteri* (1953), *Ararken* (1954), *Dişelim* (1954), *Söz Arasında* (ös 1957), *Okuruma Mektuplar* (ös 1958), *Prospero ile Caliban* (ös 1961), *Söyleşiler* (ös 1964), *Günce I-II* (ös 1972), *Dergilerde* (ös 1980).

*Nurullah Ataç'ın
YKY'deki kitapları:*

Günlerin Getirdiği ~ Sözden Söze (1998)
Diyelim ~ Söz Arasında (1998)
Karalama Defteri Defteri ~ Ararken (1998)
Okuruma Mektuplar ~ Prospero ile Caliban (1999)
Günce - 1953 - 1955 (2000)
Günce - 1956 - 1957 (2000)
Dergilerde (2000)
Söyleşiler (2000)

NURULLAH ATAÇ

Söyleşiler

DENEME

YAPI KREDİ YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Yapı Kredi Yayınları - 1375
Edebiyat - 368

Söyleşiler / Nurullah Ataç

Kitap editörü: Liz Amado
Düzeltili: Alev Özgüner

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M-Blok No: 291 İkitelli/İstanbul

1. baskı: İstanbul, Eylül 2000
2. baskı: İstanbul, Mart 2008
ISBN 978-975-363-771-3

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1998
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/yapikrediyayinlari](https://www.facebook.com/yapikrediyayinlari)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Tercüme Üzerine • 9
Adsız Köşk • 14
Edebiyat • 19
Sözden Söze • 24
Divan Şiiri • 29
Yazı Tomarı • 34
Bizim Edebiyatımız • 39
Söz Sözü Açar • 44
Sözün Gelişi • 49
Gene Dil • 53
Söz Arasında • 58
Yeni Bir Dergi • 62
Düşsü Görüşme • 67
Bacon'ı Okurken • 71
Bir Oyun Üzerine • 75
Mektup • 80
Deniz Boyunda • 85
Sözden Söze • 91
Düşsü Görüşme • 96
Gene O Görüşme • 101
Roman Üzerine • 106
Yazarların Korunması • 111
Sanat ve Ahlâk • 116

Sanat ile Ahlâk •	120
Karalama Defterinden •	125
Okumak •	129
Güdümlü Yazın I •	134
Güdümlü Yazın II •	138
Dağınık Sözler •	143
Ekin Üzerine •	148
Dilimiz •	153
Karalama •	157
Sözden Söze •	161
İlkeler •	165
Yollarda •	170
Sözden Söze •	175
Karalama •	179
Çizgiler •	183
Karalama •	187
Başlıca Kaygım •	191
Sözden Söze •	196
Dergiden Dergiye •	200
Sözden Söze •	205
Gene Dil •	210
Kendi Kendime •	215
Söz Arasında •	219
Yahya Kemal •	223
Toplum Duygusu •	227
Karalama •	231
Verilmeyen Armağan •	234
Söz Arasında •	239
Yavaşça •	242
Karalama •	246
Ararken •	251
Karalama •	255
Sözden Söze •	258
Karalama •	261

Geldiği Gibi •	264
Bezenmek •	267
Dağınık Sözlere •	270
Yavaşça •	275
Tercüme •	279
Bir Mektuba Cevap •	283
Sözden Söze •	288
Gene O Adam •	291
Denebilir Ki •	295
Bir Dergi •	298
Söz Arasında •	301
Sözden Söze •	305
“Akdeniz” •	309
Karalama •	313
Kişilik İşler •	317
Sözden Söze •	322
Karalama •	326
Söz Olsun •	330
Okurken •	334
Ödüller •	338
İçten, Dıştan •	342
Dıştan •	346
Konuya Dönüş •	350
Söz Olsun •	354
Yavaşça •	358
Devrim İçin •	362
Sözden Söze •	366
Yeni •	370
Söz Olsun •	374
Karalama •	378
Kış Düşünceleri •	382
Okurken •	386
Günlerin Getirdiği •	390

Yay. N.: *Söyleşiler*'in bu basımında Türk Dil Kurumu'nun 1964 baskısı esas alınmış ve Nurullah Ataç'ın yazım özellikleri, zaman zaman kendi içinde çelişse de, korunmuştur.

Tercüme Üzerine

Tercümenin iyilikleri elbette söz götürmez: başka illerdeki insanların düşündüklerini o yolla öğreneceğiz, dilimiz en çok o yolla genişliyecek. Geleneği ne kadar zengin olursa olsun, hiçbir ulus yalnız kendi yetiştirdikleri ile kalamaz; kalırsa hep bir örneklik içinde bunalır, kısırlaşır, yeni yeni şeyler yaratabilmek için, sınırlarının ötesinden gelecek esinlerden kokular toplıyacaktır. Gücü, o topladıklarını kendine uygun, kendine elverişli edebilmektedir. Biz de, tercüme yolile edindiğimiz düşüncelerden, düşünüşlerden kendimizi besliyecek azığı çıkaracağız; çı-karmağa çalışacağız.

Ama tercümenin kötülükleri de oluyor. Bir kere yabancı dillerden birini az çok öğrenmiş kimseler, o dilde yazılmış her kitabı anlayıp çevirebileceklerini sanıyorlar. İki yıldır Maarif Vekilliği'nin çıkardığı *Tercüme* dergisinde çalıştığım için bazı kimseler gelip: "Bize de bir şey verin, çevirelim" diyorlar. Soruyorum:

— Hangi yazıyı çevirmek istersiniz?
— Ne olursa olsun; falan dili bilirim, o dilden bir yazı.
— Peki ama ben ne bileyim? Siz en çok hangi yazarları okursunuz, en çok hangilerini seversiniz? Size uygun olacak yazıyı ben seçemem ki! Kendiniz bileceksiniz.

Sonra fransızca, almanca, ingilizce bazı yazıları söylüyorum; çoğu tanımıyorlar, adlarını bile bilmiyorlar. Ama çevirmek istiyorlar. Öyle edebiyatla çok uğraşmamışlar ama bildikleri yabancı dili iyi bilirlermiş!.. Bu, olacak şey değildir: bir

dilin edebiyatını bilmiyen o dili iyi bilmez. Dünyada fransızca kitap, almanca kitap, ingilizce kitap diye bir şey yoktur; falan dilde yazılmış tarih kitabı, felsefe kitabı, şiir, roman vardır. Bir insan ki felsefe ile, tarihle, şu bu bilgile uğraşmaz, roman okumaz, şiir okumaz, bildiği yabancı dili neyle, nasıl ilerletmiştir? Herhangi bir alanda bilgisi olmıyan, edebiyata ilgi göstermiyen bir adam, inanmayın, hiçbir dili bilemez. Öylelerinden bir şey istemiyorum: “*Tercüme* dergisi üç beş kişinin elinde kalmış, kimseden yazı almıyor!” diyorlar. Oysaki sevdiği, anladığı bir yazıyı seve seve, anlıya anlıya çevirecek herkese açıktır.

Ötekiler çevirirlerse yanlış mı oluyor? Elbette, yanlış da bulunuyor. Yanlış düzeltilir, çok değilse tercümenin değerini pek düşürmez. Asıl o değil: öyle kimselerin tercümeleri tatsız, biçimsiz oluyor. Edebiyatla uğraşmadıkları için kendilerinde güzellik duygusu, şekil kaygısı belirmemiş, gelişmemiş. Onlar için bir Voltaire, bir Goethe, bir Hazlitt şunu, bunu söylemek istemiş, yalnız ona bakıyorlar; ama nasıl söylemiş, ona aldındıkları yok. Unutmamalı ki bir Voltaire’in, bir Goethe’nin, bir Hazlitt’in yazıları her şeyden önce birer sanat eseridir, zevkle okunsun diye yazılmıştır; düşüncelerle doludur ama asıl istedikleri dile hizmettir. Güzelliklerine, şekillerine bakmazsanız o kupkuru düşünceler hiçbir şey değildir. Voltaire’in bir yazısı başka bir dile çevrilince sıkıntıyla okunuyorsa, zor anlaşılıyorsa, okuyana bir yabancılik duygusu veriyorsa Voltaire’le artık hiçbir ilgisi yoktur; saçmasapan bir şeydir, atıverin.

Bizde bugün çoğu kimseler: “Şekil kaygısından ne çıkar? İş asıl mânadadır, siz bize mânayı verin, yeter” diyorlar. Düşünmüyorlar ki hiçbir düşünce şekilsiz olamaz, şekilden soyununca ortada bir şey kalmaz. Doğrusunu isterseniz, iyi bir bakın, şekil kaygısı duymıyanlar özü, mânayı da anlıyamıyorlar; birtakım sözler okuyorlar, onlardan bir şey çıkardıklarını, öğrendiklerini sanıyorlar, oysaki zihinleri ancak birtakım sözlere, alışık oldukları kelimelere takılmıştır, kafaları yeni bir şey kazanmamıştır, “Anladık, öğrendik” demeleri kuru bir böbürlenmedir, o kadar. Bu derdimiz yalnız tercüme alanında kalmıyor, her türlü yazı işlerimizde kendini duyuruyor.

Tanınmış, değerli yazarlarımız arasında bir kitap tercüme etmek isteyenler pek bulunmuyor; kendi yaratacakları eserler varmış, onları bırakıp da başkalarının dediğini çevirmeğe kalkamazlarmış. Kimseye kendi yaratacağı eseri bıraksın demiyoruz; ama bir yazar başka dilden çevirirken de gene kendi dili için çalışmış, gene kendi dilinde yaratmış demektir. Tercüme ile uğraşanlara büyük yazarlarımız yol göstermelidir; kendisi yaratamayan, kendisinin söylenecek sözü olmıyan kimse başka birinin dediklerini de çeviremez.

Kendileri yaratıcı olmıyan kimselerin tercümelerinde güzel yerler, gerçekten beğenilecek buluşlar olabilir; ama onların tercümelerinde birlik görüldüğü azdır. Sanki her parça, her cümle tek başınaymış, üstile, altile bir ilişkisi yokmuş gibi çeviriliyor. Bütün kitabı okudunuz mu, her sanat eserinde bulunması gereken ses birliğini duyamıyorsunuz.

Bunu daha iyi anlamak isterseniz *Tercüme* dergisinin 13'üncü sayısında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Marcel Proust'tan çevirdiği sayfeleri okuyun. O sahilelerde beğenmediğim, hoşuma gitmiyen şeyler yok demiyeceğim; Yakup Kadri'nin dilinde bugün bize pek eski gelen kelimeler var, şöyle cümleler görölüyor:

"Eğer bazı kere vâki olduğu gibi, bu rüya kadınının yüzünde, hayatta tanıdığım çehrelerin çizgilerini bulacak olursam kendimi, derhal, şöyle bir gayeye vakfederdim: onu bulmak; tıpkı gönüllerinin dilediği gibi bir diyarı gözleriyle görmek için seyahate çıkanlar gibi, tıpkı bir rüyanın tatlı füsununu hakikatte de tatmak mümkündür zannedenler gibi, onu bulmak..."

Vaki olmak, çehre, vakfetmek... Gerçekten de tatmak denebilirken, öyle demek burada daha doğru iken hakikatte tatmak... Yakup Kadri, bizim dilimize öteden beri yabancı gelmiş olan *lâkin* edatını da çok kullanıyor. O kadar mı? Frenkçe sözlerden de kaçmıyor: *Organik, instinkt...* Hele bu *instinkt* kelimesi! Ya dün dediğimiz gibi *insiyak*, ya bugün dediğimiz gibi *içgüdü* dururken *instinkt*! İnsanın fenasına gidiyor.

Bütün bunlar sizin de sinirinize dokunsa bile, Yakup Kadri'nin dilini siz de pek eski bulsanız bile göreceksiniz ki o sa-

hifelerde bir birlik vardır; biraz okuduktan sonra o havanın içine giriyorsunuz, cümlelerin birbirilerine uyarak akışı sizi de sürüklüyor. Marcel Proust'un eserine de ne kadar uygun! Proust'un dilimize böyle çevrilebileceğini hiç ummazdım; Yakup Kadri, insan gücünden üstün gözükten bir işi başarmış. Hem de sanki hiçbir zorluk çekmemiş, kaleminin gelişine göre yazmış. Proust'un fransızcasını bir okuyun: "Ben olsam bu cümleyi türkçeye çevirebilir miydim?" diye düşünün, sonra o cümleyi Yakup Kadri'de arayın, onun buluşuna, okuyanı hiç de yadırgatmıyacak buluşuna şaşarsınız. Yakında kitabın birinci cildi çıkacak, o zaman daha çok şaşacaksınız.

Yakup Kadri bu işi nasıl başarmış? Kendisi de yaratıcıdır, sevdiği, iyi anladığı, duyduğu bir yazarın kitabını çeviriyor da ondan. Yaratıcı olduğu için bir kitabın, birçok cümleleri aralamakla kurulmadığını, o cümleler arasında bağlar bulunması gerektiğini de biliyor. Bunun için Yakup Kadri'nin Proust'tan çevirdiği o dört sahifeyi *Tercüme* dergisinin şimdiye kadar en gerçek zenginliği sayıyorum. İyi, büyük yazarlarımızın her biri hiç olmazsa bir kitabı çevirmeyi üzerlerine alırlarsa bizde tercüme işi o zaman yoluna girer.

(Şu var ki çok yazarlarımız, tanındıkları için, öteki, beriki kendilerini beğeniyor diye iyi, büyük olduklarını sanıp bu işi başaracaklarını umarlar. O gibilerden Tanrım korusun!)

* * *

Tercümenin bence başlıca kötülüğü budur: birtakım güzel eserler, güzelliği bilmiyen, tadamıyan kimselerin elile çevriliyor, değerlerini yitiriyorlar. Okuyanlar da çoğu körükörüne beğenecek kimseler olduğu için ses çıkarmıyorlar, böylelikle memlekete, edebiyatta güzellik üzerine, birçok yanlış düşünceler yayılıyor.

Tercümenin bir kötülüğü daha var: dilimizi bozuyor. Bugün türkçede kullanılmağa başlıyan birçok yanlış şekiller tercüme yolile girmiştir. Bir kitabı çeviren, onun yazıldığı dille türkçenin bir olmadığını düşünmüyor, okuduğunu olduğu gibi, yazmağa kalkıyor. Daha doğrusu bütünü, hiç olmazsa cümleleri değil, kelimeleri tercüme etmeğe kalkıyor.

Ama bu kabahat yalnız tercüme edenlerde değil. Yabancı dillerden birini biraz öğrenmiş herkes dilimizi bozmağı boy-nuna borç biliyor. Sonra da bunun adına dilin zenginleşmesi, gelişmesi diyorlar. Zevzekliğin, düşüncesizliğin kendini göster-mesi demek daha doğru olur.

Cumhuriyet, 21.8.1942

Adsız Köşk

Üzerinde benim adım da bulunan bir kitaptan söz açarsam ayıp mı olur? Neden ayıp olsun? Onu ben yazmadım, ben dilimize çevirdim. Sevdiğim bir kitap olduğu için dilimize çevirdim, sevdiğim bir kitap olduğu için sözünü de ediyorum.

Çeviren değil, yazar ben olsam gene ne çıkardı? İnsanın kendini söylemesi değil, kendini övmesi ayıptır. Kendimizi övmekten söyleyemez miyiz? Montaigne'e bakın. Koca Montaigne! Kitabında hep kendini söyler durur, ama övündüğü, böbürlendiği yoktur; Montaigne denilen insan oğlunda gördüklerini anlatıyor. En iyi bildiği insan o değil mi? Elbette ki en iyi onu söyleyip anlatacak. André Gide'e: "Sanatta hiç ben dememeli, cher!" diye sıkı sıkı tembih eden Oscar Wilde'ın yazılarında ise, hemen her satırda, biz'lerin, o'ların arkasına gizlenmiş bir bencilik vardır. Okuyanı rahatsız eden bencilik. Oscar Wilde ben diye değil, o diye övünür. *Dorian Grey'in Resmi*'ni okumuşsunuzdur, Sir Henry'yi bir düşünün, onun her sözünde Oscar Wilde böbürlene böbürlene hep kendini söylemez mi? O kitabı ne zaman açtımsa içimden Sir Henry'yi tokatlamak geldi; sıkıldım, sonuna kadar okuyamadım. Ama kendilerini övmeği, böbürlenmeği zaten sevenler Oscar Wilde'a da, onun gibilere de bayılırlar. Keyifleri bilir, dünyada zevk bir türlü olacak değil ya! Ben gene kendi sözüme döneyim.

Alain-Fournier'nin *Le Grand Meaulnes* adlı romanını *Adsız Köşk* diye dilimize çevireli iki yıl oldu. Okuyanlar bilmem beğendiler mi? Birkaç kişi bana: "Pek sevdik" dediler ama bu

belki de sırf iltifat içindir. Ben gerçekten beğenir, severim. Onu dilimize çevirdiğim günleri düşünüyorum: bir haz içindeydim. İnsanın büyük ümitleri, bekledikleri olduğu zaman haz içinde olduğu sanılır; hiç de öyle değil, en ümitsiz anlarda bile insan saadet duyuyor. Gönlünde sanki bir bahar başlıyor. Sebepsiz, anlaşılmadık bir bahar. İki yıl önce ben de işte öyle bir haldeydim, *Adsız Köşk*'e işte o sevinç içinde çalıştım, çalışmama o sevinci kattım. Bugün o romanı biraz okumak için açınca sahifeleri arasında o kaybettiğim günleri bir an için bulur gibi oluyorum.

Dilimize kaç kitap çevirdim. Bunların içinde *Kırmızı ve Siyah* gibi dünyanın en büyük romanlarından biri de vardır; onu düzeltebilsem, istediğime biraz olsun yaklaştırabilsem, bana en çok şeref verecek elbette o iş olacaktır. Balzac'ın *İki Yeni Gelinin Hatıraları* öteki romanları kadar tanınmış değildir ama bence en çekicilerinden biridir. Alain - Fournier'nin kitabı onunla da karşılaştırılmaz, çok küçük, çok sönük kalır. Ama bizim bir kitabı sevmemiz için ötekilerden üstün olduğuna inanmamız mı gerekir? Biliyorum ki *Adsız Köşk*, bir Stendhal'ın, bir Balzac'ın, bir Dostoyevski'nin romanları kadar güzel değildir. Düşündüğümü doğruca söyleyeyim: o kitabın gelecek yüzyıllara kalabileceğini sanmıyorum. *Le Grand Meaulnes* çok okunmuştur, gene de çok okunuyor; birçok tenkidciler ondan hayranlıkla bahsettiler, Alain-Fournier romanda bir çığır açtı. Bütün bunlar doğru; ama bir kitabın ölmez eser sayılması için yetmez. Zamanımızın, yazıldığı zamanın bir isteğini karşıladı, birçok insanlar onda kendilerini buldular; bunun için okundu. O istekle birlikte bir gün o kitap da geçer, bir zaman çok okunmuş, ama bir daha pek açılmıyan kitaplar arasına giriverir. Böyledir diye biz bugün ondan alacağımız zevki almıyalım mı? Onda kendimizi buluyorsak üzerine eğilmeyelim mi? Bu su yarın bulanır, bu ay-na yarın kırıılır diye ondan kaçalım mı?

Çok kimseler *Le Grand Meaulnes*'un bir sergüzeşt romanı olduğunu söylediler. Sergüzeşt romanı diyince aklınıza muhakkak kötüleme gelmesin. Birçok edebiyatçılar romanda bilgiyi, gerçeği anlatmağı pek övdükleri için bazıları sergüzeşt romanı yazmağı aşağı bir iş saymağı başlamışlardır. Neden öyle

olsun? Homeros'un iki büyük destanı, *İlias* ile *Odyseia*, bir bakıma birer sergüzeşt romanıdır. Her destan bir sergüzeşt romanıdır. Geleneğinde öyle büyük eserler bulunan bir yazı çığırını aşağı görmek doğru olur mu? Sergüzeşt romanlarının da çok güzelleri vardır: işte İngiliz romancısı Joseph Conrad'ınkiler. 20. yüzyıl başlangıcının verdiği kitaplar arasında en çok yaşayacak olanlar belki onlardır. Ruh incelemelerine giriştikleri, kırlı kırka yardıkları için kendilerini bir şey sanan romancıların yazdıkları çoktan kapatılıp unutulduktan sonra da Conrad'ın kitapları okunacaktır. Hayır, sergüzeşt anlatan romanlar, aşağı görülecek kitaplar değildir. İyisi de olur, kötüsü de... Ama *Adsız Köşk* bence bir sergüzeşt romanı sayılmaz. Anlattığı insanların başlıcası sergüzeşt seviyor diye bir romana sergüzeşt romanı denir mi? Zaten Augustin Meaulnes için sergüzeşt seviyor demek de doğru değildir. O hulya âleminde yaşayan bir adamdır. Augustin Meaulnes sergüzeşt aramaz, gözü önündeki hayatı, içinde yaşadığı hayatı anlaşılmaz, güçlüklerle dolu bir sergüzeşt diye görür.

Ne demek istediğimi, romanı biraz olsun anlatmadan söyleyemeyeceğim: Augustin Meaulnes adında bir çocuk, okuduğu köy okulundaki öğretmenin kayın babasıyla kayın anasını şimendifer istasyonundan alıp getirmek üzere bir arabaya binip gider; yolunu kaybeder, soğuk kış gecesini dışarıda geçirdikten sonra gündüz uzakta bir köşk görür; içinde kimseler yok sanılan bir köşk, harap bir güvercin yuvası... Oraya doğru gider. Meğer orada insan varmış, hem de bir düğün oluyormuş. Meaulnes da düğüne karışır; evlenecek delikanlının kız kardeşi Yvonne de Galais'ye gönül verir. Düğün bozulur, Meaulnes döner. Ama artık hep o kızı düşünmektedir. Onu bulmak ister; köşke nereden gidileceğini bilmez, yolu arar... Aradığı doğru mu? Bence değil; romancı da bunun doğru olmadığını sezdirmek istemiştir. Augustin Meaulnes yolu harita üzerinde bulmak ister, kimseye sormaz. Romanın bir yerinde, Augustin'in hiç sevmediği, kendisine hiç benzemiyen okul arkadaşlarından biri, onun başından geçenleri öğrenince; "Ya! Bu muydu?" der; "Bize sorsa o düğünün nerede olduğunu söyler, oraya giden yolu kendisine gösterirdik. Köyde hepimiz biliyorduk..." Bence,

Adsız Köşk'ün özü bu sözdendir: Augustin Meaulnes hayatta bir şey aramaz, güçlük arar. Köşkün bulunmaz bir yer, sevgilisinin erişilemez bir insan olduğuna inanmak ihtiyacındadır; zaten sevgilisini bulup onunla evlenince de hemen, çocukluğunda içtiği çocukça bir and yüzünden onu bırakır, çıkar gider. Augustin Meaulnes arar, ama, nasıl söyleyeyim? Bir şeyi aramaz, aramağı arar.

Adsız Köşk'ün başlıca kişileri, sevilen kişileri hep Augustin Meaulnes gibi hayatı olduğu gibi görmiyen kimselerdir. Çevrelerini düzeltmek mi isterler? Daha güzel bir hayata kavuşmak mı isterler? Hayır, yaşadıkları hayatı severler, ondan memnundurlar; gözlerinde pek büyüttükleri birtakım dertlerinden, acılarından da memnundurlar. İşte Augustin Meaulnes, işte Frantz de Galais, işte Ganache, hattâ işte masalı anlatan François Seurel. Bunların hepsi de hayatı bir hayal âlemi diye, bir masal diye gören insanlardır. Onların çevrelerinde yaşayan insanlara bakıp anlıyoruz ki o köydeki hayat da gerçek hayattır: gündelik ihtiyaçları olan, onları yoluna koyan, kendilerinin ne olduklarını, ne aradıklarını bilen insanların yaşadığı hayat... Ama Alain-Fournier bize onları sevimsiz diye göstermiştir; hayal içinde, hulya içinde yaşayanları sevdirmek ister. *Adsız Köşk* bir hulyaya davettir; içinde yaşadığımız âlemi bir hulya diye görmeğe çalışır. Adını hatırlamıyorum, bir fikir adamı "hulya başka bir âlem yaratıp insanı gerçeğin dışında yaşatır" der. Alain-Fournier'nin bize aşılama istediği hulya ise gerçeğin dışında değildir, o, gerçeği bir hulya gibi görmemizi ister. Birçok büyük şairler, romancılar bize gerçeği göstermişler, onun şiirini sezdirmeğe çalışmışlardır; sanki: "Bakın şu dünyaya; anlayın, duyun onun güzelliğini. Ona olduğu gibi bakın. Seviyecek bir şey değil mi? İşte insanların iyi yönleri, işte kötü yönleri. Ama insanlar iyi yönlerle olduğu gibi kötü yönlerle de sevilmeğe lâyıktırlar. Onları sevmek için anlamak yeter" derler. Alain-Fournier böyle söylemiyor; o bizi hayatı olduğundan başka türlü görmeğe, anlamağa çağırıyor. Öyle bir hali var ki: "Siz bu âlemde kendinizi tek başına kalmış bir varlık sayınız. Anlayıp da ne olacak. Anlarsanız belki bu dünyadan kalkıp gitmek istersiniz, anlamayın daha iyi, sevmek için anlamayın!" der gi-

bidir. Böyle yaşamamanın birtakım kötülükleri olduğunun kendi de farkında değil mi? Romanın bir yeri vardır: “Frantz’ın evi”nde bir başlarına bırakılmış, bakılmamış, unutulmuş piliçler ölüverirler. Bu, hayatı anlamamanın, anlamak istememenin sonuçlarındandır. O sayfeler sanki Frantz ile, ona benzeyenlerle bir alaydır. Augustin Meaulnes’un hayatı anlamak istememesi ise daha kötü bir sonuca varır: Karısı, o güzel, şirin, tatlı Yvonne de Galais ölüverir. Ama bütün bunlara rağmen Augustin Meaulnes’un da, kendisine benzeyen arkadaşlarının da yaşamasında bizi imrendiren, çeken bir hal vardır.

Hayatı kolaylaştırarak sevmek değil, hiçbir kolaylığından faydalanmaksızın, güçleştirmeye çalışarak sevmek. Alain-Fournier işte bize bunu teklif eder gibidir.

Bütün kitap bir şiir havası içindedir. Yeni tercüme ettiğim günlerde: “Acaba ben de o şiir havasını verebildim mi?” diye düşünüyordum. Yazdığım önsözde şöyle demiştim: “Ben ki hiç şair değilim, o havayı biraz olsun sezdirmeme imkân var mıydı?” Bu tasamın yerinde olmadığını sonradan anladım; *Le Grand Meaulnes*’un şiiri dilinde değildir, anlattıklarındadır; o şiir *Adsız Köşk*’te de elbette kalmıştır.

Cumhuriyet, 28.8.1942

Edebiyat

Fikir adamı da, yazdıklarına canlı bir şekil verebiliyorsa, o zaman yaşar: ne kadar doğru, ne kadar derin olursa olsun bir fikir ergeç eskir; zamanla çürümeyip gene doğru kalsa bile yayılır, herkesin malı olur. Daha yüz yıl önce yepyeni sayılan, yerleşmiş düşüncelerden büsbütün başka olduğu için zihinleri şaşırtan sözler bugün bize besbelli, herkesin kendi kendine de bulabileceği birer gerçek diye gözüktüyor. Voltaire'in, Diderot'nun kitaplarını açın, dünyayı sarsmış, bütün bir düzeni yıkmış olan o yazılarda sizin de kendi kendinize bildiklerinizden, çevrenizin size duyurmaksızın bellettiklerinden başka hemen bir şey bulamazsınız. O kadar ki insanın: "Bunları da ne diye yazmışlar?" diyeceği gelir. Voltaire'in de, Diderot'nun da bugün gene okunmaları düşündüklerinin doğruluğundan, derinliğinden değil, söyleyişlerinin güzelliğindendir. Her sayfada insan: "Bildiğimiz bir şey ama ne hoş söylenmiş!" der.

Şimdi ben yaşta olanların kafalarımıza en çok Abdullah Cevdet ile Ziya Gökalp'ın fikirleri işlemiştir. Ama bugün ikisinin de kitaplarını okumuyoruz. Ziya Gökalp'ın şiirlerini seviyorum diye kendimi kandırmağa çok çalıştım, olmadı. Nesri gibi şiiri de sıkıntılı, biçimsizdir. Abdullah Cevdet'inkiler de öyle:

*Bir kalb olurum bin okla mecruh,
Bir kalbi nişan alan ok olmam.*

Evet, övölmeğe değer bir duygu; ama böyle mi söylenir?

Söylediklerine güzel bir şekil veremedikleri için Abdullah Cevdet'in de, Ziya Gökalp'ın da, şiir, nesir, bütün kitapları bir daha belki hiç açılmıyacaktır. Fikir tarihimizi inceliyenler onları elbette okur, üzerlerinde uzun uzun dururlar. Vesikalara bakar gibi... Bir kitap için, sadece bir vesika diye okunup incelenmekten daha kötü bir talih mi olur?

Şekilsizlik yalnız Ziya Gökalp ile Abdullah Cevdet'in yazılarında görülen bir kusur mu?... Hayır; yüz yılı aşan bir zaman bu ilin yazarları şekle hiç bakmadılar, sanatın tam tersi olan bir fikirciliğe, bir duyguculuğa kapıldılar. Güzellik aradıklarını sananları de, kolayca edinilecek bir bilgi olan kelimecilik peşinde koştuktan öte gidemiyordu. Dillerde kalacak birer efsane de söyleyemediler, şekilsiz gölgeleri birer fikir, birer duygu sanıp kendilerini avuttuktan sonra uykuya vardılar.

* * *

"Ancak doğru olan güzeldir" sözüne, iyice anlamadığım için olacak, eskiden omuz silker: "Güzel başka, doğru başka!" derdim. Yanılıyormuşum. Şimdi ben de biliyorum ki doğrunun, inanarak söylediklerimizin dışında güzellik yoktur. En ustaca sanatın da altından, yalan kendini belli ediyor, söyleyenin sesine bir çirkinlik veriyor.

İnanmadıkları, gerçekten düşünmedikleri bir şeyi söyleyip de karşılarındakileri kandıracaklarını, hiç olmazsa: "Ne güzel!" dedirteceklerini sananlara şaşarım. Kelimelere bakmakla kalıp sesi duymıyanlara, yani "anlamıyanlara", yalnız onlara mı söylüyorlar? Demek hep küçüklerle konuşacaklar...

Şiirle hikâyenin de doğrusu, yalanı vardır. Yalan şiir, yalan hikâye bir yazarın, zaruretiyi kendi içinde duymadan yazdığı şiirle hikâyedir.

Nesir, şiir, bugünkü edebiyatımız yalanla dolu. Çoğunu okurken insanın bağıracağı geliyor: "Bu dediklerine inanmıyorsun, biliyorsun ki böyle değil. İnanmadığın sesinden belli. İnsanın böyle yüksek sesle, nasıl buluyorlar diye etrafına baka baka mı söylersin? Sesine kuvvet verişin, titrekliliğini gizlemek

için, öyle söylemek lâzım diye söylüyorsun, yaranmak için söylüyorsun. İnanmamızı istemiyorsun, inanmadığımızı biliyorsun; biz başka türlü söylemekten çekiniriz diye sen böyle söylüyorsun...”

Bugünün yazarı ile okuru birbirilerile anlaşmışlar; o yalanla dolu yazıların satırları arasında onların birbirilerine gözettiklerini görüyorsunuz. Aldanan yok: yazar da, okur da çıkarını arıyor, hoş geçinmeğe çalışıyor, işte o kadar.

* * *

Şimdi yaşlandığım için değil, eskiden de öyle idi: “genç” sözüne pek tutuluyorum: “genç mühendislerimizden, genç şairlerimizden, genç doktorlarımızdan...” Pazarda hayvan satar gibi, sanki ölmesi için daha büyük bir sebep olmadığını, satın alınırsa daha yıllarca işe yarıyabileceğini söyler gibi bir şey... Mühendis, şair, doktor gençmiş, bana ne? İş, bilgisi nasıl, ona bir bakalım. İnsanların ikide bir yaşını ileri sürmek ayıp şeydir.

* * *

Şu “mütereddi” yahut frenkçe karşılığı ile “dejenere” sözünü, aklı başında bir kimsenin ağzından duyduunuz mu? Ben duymadım.

Hoşlarına gitmiyen, yahut anlayamadıkları bir yenilik oldu mu, hemen “bobstil” diyorlar: fütüristler bobstil, kübistler bobstil, sürrealistler bobstil, serbest nazımla yazanlar bobstil. Birtakım işlerin de sebeplerini göremeyince, özüne giremeyince hemen bir bilginlik edası takınıp mütereddilikten söz açıyorlar. Uzunca bir bilginlik... Öyle kelimeler kullanmakla, farkında değiller ama, asıl kendileri hakkında ağır hüküm vermiş oluyorlar.

Bir gün biri, bilmem hangi gençlere kızmış: “Bir milletin üç asırlık inhitatının mahaseli olan bu dejenere nesli linç yapılmalı” diyordu. Sorarım size, bu üslûpta konuşan bir adamdan hayır umar mısınız?

Divanları karıştırmağa bayılırım. Eski şairlerimizin hepsi de, en unutulmuşları bile, insana işleyecek üç beş beyit olsun söylemişlerdir. Ancak bir yığın tatsız söz arasında o üç beş güzel beyti bulup çıkarmak zordur. Sabır ister, vakit ister...

Sadeddin Nüzhet'in bastırdığı *Fehim-i Kadîm* divanında, doğrusu, hoşuma giden bir şey bulamadım. Zavallı adam, genç yaşında ölmüş. Ama acemi değil, soğuk bir ustalığı var. Yazdıklarından anlaşılıyor ki daha yaşasaymış belki daha ustalaşmış ama o soğukluğunu gideremezmiş. Rabia Hatun'un bir mısraı son zamanlarda bütün dillerde dolaşıyor:

Ben tâ senin yanında dahi hasretim sana.

Bu mazmun, Fehim'in bir gazelinde de var:

Yine firkattedir âşık olursa yâr ile yekten.

Rabia Hatun'un mısraı nerede, Fahim'ininki nerede!.. Birinde söyliyenin sanki sesini, ateşle bağırmasını duyuyoruz, öteki ise kupkuru bir söz. André Gide'in dediği gibi: "Karşılıksız çeke benziyor."

Fehim-i Kadîm divanında bir mısra dikkatimi çekti. Güzel değil ama Fehim'in şiiri anladığını, kendi iyisini yazamasa bile kavradığını gösteriyor:

Ben âşık'ı dilrübâ-yi nazmım.

Şair duygularını söyleyen adam değil, güzel nazım yaratmak için duygularını, daha doğrusu sadece duyguları bahane eden adamdır. Güzel şiir yazabilmek için coşkunluğun yeteceğini sananlar, Fehim'in o mısraı üzerinde düşünmelidir. Evet, coşkunluk aşk ister, ama şiir coşkunluğu, şiir aşkı... Öteki duygular herkeste bulunabilecek şeylerdir.

Divanları okurken bir şey daha dikkati çekiyor ki işte o insanın gücüne gidiyor. Bizim şairlerimiz kendilerini hiç kolla-

mıyorlar; akıllarına ne gelirse hemen yazıyorlar. Bunun için bakıyorsunuz, çok güzel bir beyitle çok çirkin bir beyit bir gazelin içine girebiliyor. Meşrutiyetin ilk yıllarında Cem'de İstanbul vasfında bir kaside çıkmıştı, bir yerinde şöyle deniyordu:

*Bir saray bir külbe bir çerge oturmuş yan yana
Bak Sitanbul'da müsavatın celî bürhanına.*

Divanlarımızda da işte öyle bir hal var. Hemen bundan en büyük şairlerimiz de kurtulamıyor. Baki'nin:

*Meddah olalı çeşm-i gazalânına Baki
Öğrendi gazel tarzını Rum'un şuarası*

Beyti ne kadar güzeldir! Öyle ki beytin bulunduğu gazelde şu beyit de var:

*Zîba yaraşır hil'at-i nâz ol boyu serve
îkî kolumu kılсам ana bel dolaması.*

İnsanın "haysiyetsizlik" diyeceği geliyor.

Cumhuriyet, 4.9.1942

Sözden Söze

YAZI DİLİ. — Eskiden ben de, kıvrıla kıvrıla uzıyan cümlelerle yazmak isterdim. Uzun, akıcı cümle bir düşünceyi, bir duyguyu çevresinden ayırmaz, o çevre ile birlikte kavrar, yankılar uyandırarak o düşünceyi, duyguyu daha bir zenginleştirir, sanki bir sonsuzluk verir. Doğrusu kalp derinliğe de elverişlidir, kısaca söylenince boşlukları açığa vuracak sözleri, iyi bakmasını bilmiyenlere, güzel diye, olgun diye gösterir. Ne yapalım? aldanmasınlar. Kısa cümle gölge vurulmamış bir resim gibidir, ileriye, geriye belirtmez, dümdüzdür. Ama uzun cümlelerle yazmak elimden gelmedi, baktım ki hem akıcı olmuyor, hem de her yanı karanlık içinde kalıyor. Bıraktım... Üzüldüm, ama beceremeyeceğim bir işi sürdürüp gitmek doğru olur muydu? O sıralarda bir yazı okumuştum: kekemelerin uzun cümlelerle yazamayacağını anlatıyordu, konuşurken nasıl sözü çabuk bitirmek zorunda iseler yazarken de öyle imiş. Boynumu eğdim, kekemeyim, ben de bütün kekemeler gibi kısa kısa yazarım.

Kendimi avutmak için: “Öyle ise konuştuğum gibi yazmağa çalışırım, belki onu başarırım” dedim. Konuştuğumuz gibi yazmak, olacak iş midir? Yazıda hani bizim konuşmamızın ateşi?... Sesimizi de kâğıt üzerinde gösterebilir miyiz?... Yazı, konuşmanın tıpkısı olamaz; olmak isteyince birçok şeyleri, konuşurken karşımızdakine başımızın, ellerimizin oynamasile, sesimizin türlü yükselmeler, alçalmalarile anlatabildiğimiz şeyleri anlatamaz, duyuramaz. Bunu da pek iyi biliyorum. Kendime bir sınır çizdim; daha doğrusu ben çizmedim, yaradılışımdan

çizilmiş, onun içinden çıkamam. Düşündüğüm, duyduğum birçok şeyleri söyleyemeyeceğim, söylemeye söylemeye de elbette bir gün onları düşünmez, duymaz olacağım.

* * *

VE. — “Ve” edatını öteden beri pek sevmem, eski yazılarımda da azdır. Geçenlerde bir yerde gördüm de bundan yedi sekiz yıl önce yazdığım bir yazıyı okudum, onda da bir tek “ve” yoktu. Ama büsbütün kaçmazdım. Şimdi başkalarının yazılarında da gördükçe ürperiyorum, sinirime dokunuyor... Abdülhak Şinasi Hisar’ın *Fahim Bey ve Biz*’ini okuduktan sonra böyle oldum. Abdülhak Şinasi’yi severim, romanının da çok yerleri hoşuma gitti: Fahim Bey’in hayalinde kurduğu ticaret şirketine gene hayalinde birtakım işler gördürerek defter tutması, kendi yalanına kendinin de inanması ne güzel bir hikâye! Böyle zevkle hatırlanan başka sayfalar da var... Ama o ne kadar “ve”! Şimdi kitap yanımda değil, misal gösteremeyeceğim; ama iyice hatırlıyorum, her satırda iki üç tane var. Charles Maurras, Henri de Régnier’nin şiir için derdi: “Dante, z harfi kalkarsa Napoli italyancasının kalmıyacağını söylemiş, *et* edatını kaldıracak olursanız, M. de Régnier’nin şiirinin yarısı gider.” “Ve” edatını kaldırırsanız *Fahim Bey ve Biz* dörtte üçüne iner. Abdülhak Şinasi “ve” edatını cümle ortasında kullanmakla kalmıyor, cümlelerin başına da getiriyor: “Ve Fahim Bey...” Hep fransızca düşünüyor da onun için. Bir gün kendisine bir kitap tercüme etmesini söylemiştim: “Ben tercüme ile uğraşamam” dedi. Kendi eserini tercüme ediyor ya!..

Türkçeden “ve” büsbütün kalkabilir demiyorum, birkaç yerde başka türlü söylenemiyor. Meselâ: “İlk ve son defa olarak.” Gerçi basmakalıp bir sözdür ama basmakalıp sözleri de kullanmak zorunda kalırız. İnsan: “Ben ilk ve son defa sözünü hiç kullanmıyacağım” diyebilirdi. “Falancayı ilk ve son görüşüm on yıl öncedir” demek gerekirse, başka nasıl söyleyebilirsiniz? Bazı kurul adlarından da kaldırılamaz: “Kasaplar ve celepler birliği”, “Kasaplarla celepler birliği” denemez ya! Daha böyle üç beş yer var, işte o kadar. Başka yerlerden hem kalka-

biliyor, hem de kalkması daha güzel oluyor. Yerine “ile” getiriyorsunuz, “hem... hem”, “de” getiriyorsunuz, sadece bir virgöl koyuyorsunuz, oluyor, daha türkçeleşiyor. Eski şiirimizde, İranlıların söyleyişine göre “ü, u, vü” okunduğu için sözün arasına kaynar, kulağa batmaz. Ama eski şiirimizde bile her vakit güzel değildir. Baki’nin:

*Bir câ-yi hatar olmasa âlemde nedendir
Ebrin bu gözü yaşlı vü berkin hafakanı*

beytinde insanı ne kadar rahatsız ediyor!.. Halkın dilinde hiç yoktur, şiirine de girmemiştir. Şimdi halk şiirleri çeşidinde yazdıklarını sanıp “ve”li mısra söyleyen şiircilerin (şair demiyorum, şiirci demek yeter), ne yaptıklarını bilmemektir.

“Ve” edatının türkçeye kötülüğü de dokunmuştur. Onun yüzünden “de” edatımızı iyice işliyememiştir. Bizim “de” edatımız fransızcanın *et* edatının karşılığıdır, öyle sanıyorum ki mânâca onun kadar da zengindir. Frenkler konuşur, yazarlarken ikide bir o *et* edatını kullanırlar, birçok mânâları vardır. Biz de “de”yi çok söyleriz, yerine göre de mânâsı değişir. Konuşmamızda sık geçen o edat, “ve” yüzünden yazı dilimizde azalmıştır. Hele:

Nedendir de kömür gözüm nedendir

mısraında olduğu gibi sözü tumttraklaştıran “de” yazı dilimizde hemen hiç yoktur. (Tumttrak, *emphase* her zaman kaçınılacak, kötü bir şey değildir.)

Bizde “ve”nin kullanılması, yazarlarımızın türkçeyi beğenmeyip fransızca düşünmeğe başlamalarıyla çoğalmıştır. Yalnız “ve” değil, “fakat, lâkin” edatları için de öyle. Geçen gün bir romanı karıştırıyordum, sevmiyeceğimi bildiğim için öyle şeyleri okumam, sadece karıştırıyordum; şöyle bir cümle gördüm:

— Lâkin bu pilâv nefis!

Böyle türkçe mi olur? “Keman oynamak” ne kadar çirkin, gülünçse bu da o kadar çirkin, o kadar gülünç. Ama çoğumuz

böyle şeylere göz yumuyoruz. Bir de kalkıp dilimizi sevdiğimizden, korumak istediğimizden dem vururuz. Asıl öyle yazarlara “Vatandaş, türkçe konuş” diye bağırmalı.

* * *

TENKİD. — Bizde tenkid olmadığını söylerler. Doğrudur: gerçekten sanat sevgisi yok ki tenkid olsun. Yermelerin, hele övmelerin çoğu, sanatla ilişkisi olmıyan duygularla, düşüncelerle yazılıyor. Zevkine inandığınız birini görüyorsunuz, falanca için çok ağır hükümler veriyor, onun eserinin bütün kusurlarını bir bir gösteriyor. “Ağır söylüyor, ama doğru söylüyor” diyorsunuz. Üç gün sonra bir gazetede bakıyorsunuz o falancanın eseri bir övülmüş, bir övülmüş... Altında da sizin zevk sahibi zatın imzası. Şaşıyorsunuz. Anlatıyor: o falancanın eserini sevmemiş ama aralarında arkadaşlık varmış, hatırını saymalıymış, belki bir iyilik de bekliyormuş... Bunu yalnız tenkidci diye tanınmış yazarlarımız için söyleyemiyorum, bütün şairlerimiz, yazarlarımız bu günahı işliyor.

“Onların söylediklerine bakma. Onlar tenkidci değil, istenmiş de öyle bir şey yazmışlar. Asıl tenkidci doğruyu söylemeli” demeyin. Her sanat adamının bir tenkidci olması gerektir. Beğenmediği eserlerin kusurlarını göstermeli, onların değersizliğini bildirmelidir. Bir sanat adamının üzerine düşen iki iş vardır: kendi eserini yaratmak bir, kendi sanatının gerçekten anlaşılması için gereken havayı hazırlamak iki. İkinci işten kaçınan sanat adamı, birinci işini de yarım bırakıyor demektir. Şairsiniz, ressamısınız, eserini gerçekten beğenmediğiniz, çirkin bulduğunuz bir kimse ile birlik oluyor, dergi çıkarıyor, sergi açılıyorsunuz. Böylece: “Onu da beğenin, o da iyidir” demiş olmuyor musunuz? Artık: “Benim işim tenkid değil” diyemezsiniz. Birlikte çalışmakla, istesiniz de, istemeseniz de, onu da öne sürmüş olursunuz. Sizin sanatınızın da ancak onunki gibi anlaşılmasını önleyemezsiniz.

Bizde tenkid elbette yok. Tenkidi, tenkid ahlâkını sanat adamlarının kendileri kurar. Onlar, sanatla ilişkisi olmıyan duygularla, düşüncelerle birbirilerini övdükçe, sanatlarını her şey-

den de, kendi kendilerinden de daha üstün tutup yalandan kaçınmadıkça bizde tenkid olmayacaktır. Sanat adamında olmayan bir ahlâkı tenkidciden nasıl bekliyoruz?

Cumhuriyet, 3.10.1942

Divan Şiiri

Ne zaman eski şiirimizden açılrsa, şu sözü bir söyleyen olur: “Yazık! bütün bu güzellikler unutulup gidecek. Biraz olsun arapça, farsça görmemiş, eski yazımızı okuyamayan şimdiki gençler bunları nasıl anlasın? Fuzulî’yi, Baki’yi biz son okuyanlarız. Bizden sonra onların divanları, yüksek edebiyat derslerinde açılırsa işte o kadar. *Kutadgu Bilig* gibi en eski Türk kitapları bugün bize ne kadar yabancı geliyorsa Fuzuli, Baki de yarınkilere o kadar yabancı gelecek.”

Bu sözün doğru olduğunu sanmıyorum. Kendim denedim: eski yazımızı da, aruz veznini de bilmiyen bugünkü gençlere eski şiirlerimizden okuyorum, biraz anlatıyorum, hoşlarına gidiyor. Geçenlerde on yedisinde bir kıza, kendi kızıma, Galib Dede’nin:

Ey nihâl-i işve bir nevres fidanımsın benim

diye başlayan şarkısını okudum, çok sevdi, ezberledi. Birçok yerlerini anlamaz. Ama sesi duyabiliyor, o mısralardaki şiiri sezip sevebiliyor. Kız, erkek, o yaştaki gençlere böyle şiirleri söyleyin, siz gerçekten severseniz onlara da sevdirebilirsiniz. Önce anlamadan hoşlanırlar, yavaş yavaş o şiirdeki kelimelerin mânasını da öğrenirler, bir gün onlar da bizim kadar anlarlar. Hepsi mi? Hayır; içlerinde elbette şiirden hoşlanmıyanlar, yalnız eski şiirimizi değil, bugünün en açık türkçesile yazılmış olanları bile anlamıyanlar bulunur. Biz hepimiz şiiri sever miydik?

Bugünkü gençler eski şiirimizi bilmiyorlarsa, kendilerine öğretilmediği içindir. Çocuklarımıza şiir terbiyesi vermiyoruz. Onlara yurt bilgisi, ahlâk hocalığı eden, büyükleri öven, çoğunun türkçesi de bozuk birtakım manzumeler öğretiyoruz. Çocuklar Naili'nin, Nedim'in dilini anlayamazlar; buna peki diyelim, Karacaoğlu'nın, öteki saz şairlerimizin dilini de mi anlayamazlar? Kendilerine okutulan kitapları açın, onlardan da bir satır bulamazsınız. O şiirlerin çoğu sevgi üzerineymiş, çocuklara gösterilemezmiş... Sevgi üzerine olmıyanları da vardır. Diyelim ki hepsi sevgi üzerinedir, ne çıkar? Çocuklar sinemaya gitmiyor mu? On dört, on beş yaşına gelince öğretmenlerinin izni, öğüdü ile roman okumuyor mu? Filimlerde, romanlarda sevgi yok mu? Hem sorarım size, sevgi o kadar kötü, utanılacak bir şey midir ki gençlere açmaktan kaçınıyoruz? Dünyada her şey, hayvanlar, ağaçlar sevgiyi anlatırken biz insanların o duyguyu gizlemeğe kalkmamız, çocuklarımıza öğretmek istemeyişimiz gülünçtür. Bence çocuklara aşk terbiyesi verilmelidir; kendilerinde nasıl olsa uyanacak olan o duygunun güzel bir surette yetişip gelişmesine yardım etmeliyiz. Kız, erkek, ilk gençlik çağındaki her insan aşk sözleri söylemek, aşk sözleri dinlemek ister. Şiirlerimizde bunların çok güzelleri vardır; onları öğrensinler ki kendileri de yavanlarından, bayağılardan kaçıp iyilerini bulsunlar. Gençlere tabiatın verdiği aşk ihtiyacı, kendilerinde şiir, sanat zevkinin uyanması, incelmesi için en iyi yardımcı olabilir.

Gençler eski şiirimizi okumuyorlar, çünkü bulamıyorlar. Sadeddin Nüzhet yeni yazı ile Baki divanını bastırdı, ikinci, üçüncü derecede şairlerden daha bir ikisinin divanını bastırdı. Allah razı olsun. Ama bu iş o kadarla kaldı. Çocuklarınıza verecek bir Fuzuli, bir Nedim divanı bulamazsınız. Bunca yıldır o divanların üç dört tanesi olsun bastırılmaz mıydı? Şiirlerin yanına bugünkü türkçe ile birer tercümesi de konulabilirdi. İşte Necmeddin Halil Onan'ın *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*. O kitabın gençlerimize çok büyük iyilikleri olabilir. Ama yazık ki yalnız ders kitabı diye okunuyor, öğretmenlik etmeyen yazarlarımızın çoğu onu görüp okumadılar bile. Öyle bir kitap yalnız okulda kalmamalı, hayatımıza karışmalıdır. Tamamdır demiyorum, iyi

bir başlangıçtır. Fuad Köprülü'nün antolojisi... Bu "antoloji" sözünü yazarken tüylerim ürperiyor, ne çirkin, ne yaban kelime! Frenkçede iyi olabilir, türkçeye uymuyor. Neyse... Fuad Köprülü'nün antolojisi daha büyüktür ama onda şiirler anlatılmamıştır, beklenen hizmeti göremez. Onu muhakkak bir öğretmen okutup mısraların ne demek olduğunu söyleyecektir. Necmeddin Halil'in kitabını ise bir genç kendi kendine de okuyabilir. Ama, gene söylüyorum, bu kadarla kalmamalıdır. Edebiyat bilginlerimiz *Mecnun u Leyli*'yi yeni yazı ile bastırmak için bilmem ne duruyorlar? Fuzuli'nin o büyük şiiri, dünyanın en güzel manzum romanlarından biridir. Kays'ın Leylâ'yı tanıyamayıp savması, Leylâ'nın hastalanıp ölmesi, o parçadaki sonbahar tasviri:

*Bir böyle hevada Leyli-i zâr
Gam def'ine etti meyl-i gülzâr
Gördü gül ü lâleden eser yok
Enva-i çemende berk ü ber yok
Sahn-i çemenin sefası gitmiş
Noksan-i sefa kemale yetmiş
Ne berk yüzünde tâb kalmış
Ne sebz teninde âb kalmış...*

Leylâ'nın öldüğünü haber alınca Kays'ın feryadı, gidip kabrin üzerinde ölmesi:

*Gül derdi hadika-i emelden
Mey içti surahi-i ecelden
Kabrini kucakları nigârın
Can sadkası etti ol ol mezarın
Leyli dedi verdi can-ı şirin
Ol âşık-i bî-karâr ü miskin...*

Bütün bunlar eşi az bulunur sayfalarlardır. Gençlerimiz, çocuklarımız biraz anlatılınca bunları pekâlâ sevip okuyabilirler.

Okullarda çocuklara divan şiiri şimdi gösteriliyor, edebiyat tarihi yanında Necmeddin Halil'in kitabı da okutuluyor. İyi.

Ama ezberletilmiyor. Edebiyat öğretmenleri arasında çocuklardan şiir ezberlemelerini isteyen beş on kişi var yok. Ötekiler sadece yüzünden okutuyor, mâna verdiriyor, bırakıyor. Ezberlenmeyen şiir iyice öğrenilmiş demek değildir, insanın dışında kalır, hayatına karışmaz. Gençlere şiir ezberlemek hevesi verilmiyor. Kimi görseniz: “Benim hafızam kuvvetli değildir, şiiri severim, okurum ama belliyemem” diyor; bununla övündüğü de belli... Çünkü, malûm ya! ezberlemek pek akıllı adam kârı değildir, hafızlar öyle zeki olmaz... İşte bu düşünce ezberciliğin, şu kötü mânada ezberciliğin ta kendisidir. Ezberciliğin iyi olmadığını duymuş, bu sözün ne demek olduğunu iyice anlamamış, ezbercilik neye derler? onu öğrenmemiş, şiir ezberlemeği de kötü bir şey sanıyor. Bu düşünceyi çocuklara da aşıyorlar. Ben ezberlerim, iki bin beyit kadar bilirim, çok bir şey değil, Avrupa’da kendilerini edebiyata vermiş insanlar arasında yirmi beş, otuz bin beyit bilen vardır, bunların hiçbirisi de bizim “hafızası kuvvetsiz”, ezberciliği beğenmeyen dostlarımızdan sersem değildir. Bir kimsenin istese de ezberliyemeyeceğine, yaşla, tütünle, bilmem ne ile hafızasının körleştiğine inanmayın; hafızalarının kuvvetsizliği işletmedikleri içindir. Her insanda hafıza vardır, konuşuyor, demek ki birçok kelimeleri ezberlemiştir. Herkes bir iki tane olsun türkü bilir, doğru yanlış mırıldanır, demek ki hafızası vardır. Eskiden şiiri çabuk ezberliyemezdik, on beş, yirmi kere okurdum; şimdi üç beş okuyuşta öğreniyorum. Ezberlemeği bir zaman bırakırsam hafıza gene tembelleşiyor, çabuk almıyor. Öyle ise hep bir alışma işi. Kendinizi alıştırın, siz de çabucak ezberlersiniz... İşin doğrusu şiiri gerçekten sevmiyoruz, bizde güzel söz şekilleri aşkı yok; bizde olmadığı için bu duyguyu çocuklarımıza da veremiyoruz, sonra da divan şiiri artık unutulacak, gençler anlamıyor diye dövünüyoruz. Bu işte yeni yazının, dil değişmesinin, arapça, farsça öğrenmemenin bir suçu yok, hiç olmazsa büyük bir suç yok. Asıl büyük suç bizim kendimizin de eski şiiri gerçekten sevmeyişimizde, onu evlerimizden kaldırmış olmamızda.

Gençler gazelleri anlayıp sevemezlermiş... Yahya Kemal’in şiirlerini, gazellerini yalnız biz yaşta olanlar mı okuyor, beğeniyor sanıyorsunuz? Biz mektepte iken Yahya Kemal daha ye-

ni yazmağa başlamıştı, hocamız gelip de ondan bir iki beyit okuyunca pek sevinirdik. Bugünün liselerine giden çocuklar da tıpkı bizim gibi, öğretmenlerinden Yahya Kemal'in şiirlerini okutmasını istiyorlar, yeni bir gazelini okursanız çok seviniyorlar, mânasını öğrenip defterlerine yazmak istiyorlar. Yahya Kemal'in gazellerini okuyup seven gençler Fuzulî'nin, Baki'nin, Nailî'ninkileri niçin anlayıp sevmesin?...

Cumhuriyet, 10.10.1942

Yazı Tomarı

Bütün yazdıklarımın şimdi elimde ancak beş on parça vardır, onlar da nasılsa kalmış. Saklamak istemedim değil, istedim; birkaçını bir deftere çekmek bile aklımdan geçti. Başladım da olmadı, çabuk bıraktım. Onları bir gün toplanıp bir kitap olmuş görmek zevkini, unutulmayıp belki yarına da kalacakları ümidini tadamıyacağım. Koca koca gazete, dergi ciltlerinde araştırıp onları kendim çıkarmadıktan sonra o zahmete kim katlanır? Değer mi zaten?... Bu yaşa gelmiş bir adama öyle bir zevki, öyle bir ümidi tadamıyacağım diye üzülme de yakışmaz. Artık kendimi olduğum gibi kabul etmeliyim. Bunca yıldır duygularımı, düşüncelerimi söyledim ya! Yeter bana o kadarı.

Öyle sanıyorum ki içlerinde iyi denebilecekler de vardır. Onları özenerek, kendime de güvenerek yazdım. Şimdi onları düşündükçe içimde bir övünme duyuyorum. Ama, yanıldığımı anlayacağımdan korktuğum için midir, nedir? aradığımı olmuyor. Onlarda bir olgunluk, bir dolgunluk vardır sanışım acaba sadece şimdi elimin altında olmadıkları için değil mi? Ben onları geçmişte görüyorum; uzaklık ile yıllar da biliriz ki her şeye bir güzellik verir...

Geçen gün bir genç bana kendi yazılarımdan bir tomar getirdi. Gazetelerden, dergilerden kesip saklamış. Onları okudum; şaşırdım demiyeceğim, hemen hepsini hatırlıyordum. O tomarı karıştırırken evde, Ada vapurunun arka salonunda, bir gazete odasında oturup çantamdan beyaz kâğıtları, mürekkep

şısesini, kalın kırmızı kalemimi çıkarışım gözümün önüne geldi. Birkaç satır yazar, bir sigara sardıktan sonra o yazdıklarımı bir tarafa atar, yeniden başlardım. Şimdi hazır sigara içip yalnız makine ile yazıyorum, ama kâğıt ziyan etmek huyumu bir türlü bırakamadım. Gazetelerden kesilmiş o parçaları okuyarak içimde her birini yazdığım günün heyecanını uyandıрмаğa çalıştım. Olur mu hiç? Bir pınardan iki defa içilmezmiş... Şunu da söyleyeyim ki o tomarda, iyidir denebilecek sandığım yazılarından hiçbirini bulamadım. Yoksa ben onları yazmadım da sadece hayal mi ettim?

Hayır, o tomarda geçmiş günlerimin heyecanını da bulamadım, sevdiğim yazılarımı da. Başka bir işe yaradı, beni kendim üzerine düşündürdü. İlk yazım bundan yirmi bir, yirmi iki yıl önce *Dergâh* dergisinde çıkmıştı; o günden beri ne yaptım, ne yapabildim?

Yılların akışını biz pek duymuyoruz. Daha çabaladığımızı, kendimizi tanıtamadığımızı, yeni bir adam sayıldığımızı sanıyoruz. Bir de bakıyoruz ki ihtiyarlamış, vereceğimizi vermişiz. Bizi artık durmuş gibi görüp beğenenler var, beğenmeyenler var; hattâ yazılarımı gazetelerden, dergilerden kesip saklıyan o genç gibi bizde oldukça bir değer bulanlar var. Biz acaba onları da, onlarla birlikte kendi kendimizi de aldatmadık mı? Geçirdiğimiz yirmi bu kadar yıl bomboş mu? Bomboş değil de ortaya bir şey koyabildikse nedir o şey?...

Buna cevap vermenin zor olduğunu biliyorum. İnsan kendi değerini iyice bilemez: ya büyültür, ya küçültür. Kendimi, başka birini anlatır gibi anlatmak isterdim; ama kendimizi söylerken “hakça”sını söylemek, kendimize büsbütün bir yabancı diye bakmak elimizden gelir mi? Bir çalışayım...

Benim için boyuna değişiyor derler. Dün beğendiğimden bugün hoşlanmaz, dün dediğimin bugün tersini söylemişim. O tomarın içindeki yazılarda böyle bir şey görmedim. Hemen hepsini bugün gene yazabilirim. Bazılarında kullandığım kelimeler, dil hoşuma gitmiyor. Ne yapalım ki her Türk yazarında böyle bir değişme görülüyor. Dilimiz durmadan değişirken bizim olduğumuz gibi kalmamızı, hep eskisi gibi yazmamızı kimse istemez. Yirmi yıldan beri dillerini değiştirmemiş olan

yazarlarımıza bakın, çoğuna gülmüyor muyuz?... Benim yazılarımda, gene dil bakımından başka bir değişiklik de oldu: yalnız bazı yabancı sözleri atmağa çalışmakla kalmadım, günden güne konuşma diline doğru gittim. “Konuşma dili” derken yalnız konuşulan dil demek istemiyorum; bugün benim yazılarımda da, başkalarının yazılarında olduğu gibi, konuşurken kullanmadığımız türkçe sözler var. Konuşurken “yıl” değil, “sene” diyoruz, birtakım arapça, farsça, firenkçe sözler kullanıyoruz, konuşma dilimizden bir türlü atamadığımız yabancı kurallara göre terkipler de var. Bunun için yazdığımız dil, konuştuğumuz dilin tıpkısı değildir. Ama benim konuşma dilinden anladığım başka: ben, günden güne, konuşur gibi yazmak hevesini duyuyorum. Dünkü yazılarımda bugün beğenmediğim hal, işte öyle tam konuşur gibi olmamaları. Dünkü yazılarımın bazı yerlerinde firenkçeyi andıran bir şey de var; şimdi ben bundan gücümün yettiği kadar kurtulmağa çalışıyorum.

Yazılarımda böyle dil, şekil bakımından bir ayrı değişiklik de var. Yirmi yıldır yazıyorum dedim; yirmi yılda elbette başkaca değişmelerim de oldu. Ölü değilim ki, yalnız başkalarından öğrendiklerimi söylemiyorum ki hiç değişmiyeyim. Benim için doğru olanı, güzel olanı arıyorum; arıyan yanılır da. Yanıldığını söylemesi bir döneklık değildir. Bir insanın, bir yazarın asıl yüzü öldükten sonra belirir; ölünceye kadar az çok birtakım değişiklikler elbette olacaktır. Ama kimse bana: “İşine geldiği için değiştin” diyemez. Kendi içime, duygularıma, düşüncelerime uyararak değiştim, çıkarımı gözeterek değil. Başkalarına da bağlanmak istemem, kendime de. Yanıldığımı anladığım an, o güne kadar dediklerimin tersini söyleyebilmeliyim. Bundan kaçınmak, bu bakımdan “değişmemek”, yalan söylemek, inanmadığımız şeyleri ileri sürmek demektir.

Yirmi yıldır yazılarımda yalan söylemedim mi?... Söylemedim demek pek gülünç bir böbürlenme olur. Dünyada yalnız değiliz, yalnız yaşanılmaz; birtakım dostlarımız, iş arkadaşlarımız olur; onları kırmamak gerekir. Benim de hatır için yazdığım, beğenmediğim kitapları, şiirleri övdüğüm oldu. Ama, doğrusu, azdır bunlar. En çok beş altı yazı. Onlar da ehemmiyetli değildir; büyük diye, iyi diye tanınmış, beğenmediğim

hiçbir şairi, yazarı övmedim. Hatırın bir sınırı vardır, onu geçmeğe gelmez. Zaten o yazılarımda da inanmadan söyledigimi belli eden bir hal vardır. Bazı genç şairleri tanıtmağa, sevdirmeye çalıştım; onlar için yalan söylemedim, asıl düşüncemi, asıl duygumu söyledim. Onlar için yazdıklarım hatır için, ahbablık için değildi; içlerinde yazılarını sevip kendilerinden nefret ettiklerim de oldu.

Benim için: “Aka kara, karaya ak der” diyenler çoktur. Acırım onlara, gerçekten ne dediklerini bilmiyen kimseler... Hani firenklerin şu *paradoxe* dedikleri şey yok mu? hiç hoşlanmam ondan. Düşündüğümü, bildiğimi olduğu gibi söylemek isterim: ne ak bildiğime kara dedim, ne de kara bildiğime ak... Evet, çok kimselerin beğendikleri birtakım şairleri, yazarları beğenmedim. Ama herkesten başka olmak hevesile değil... Edebiyatla uğraşanların çoğu Fuzuli ile Baki’yi sever; o şairleri ben de severim, bilmiyen gençlere öğretmek için de uğraştım, bir kısmına sevdirmeye de başardım. Herkesten başka olmak hevesine kapılsaydım Fuzuli ile Baki için de değersiz derdim.

Herkesin dediğinde bir değer olduğuna da inanırım. Ancak “herkes” sözünden ne anladığımızı bilmeyiz. Geçmiş yıllardan kalma, bugün de çok kimselerin okuduğu bazı şairlerden pek hoşlanmam. Meselâ Fuzuli’yi, Baki’yi, Naili’yi, Galib’i, Karacaoğlan’ı okuduğum gibi Yunus Emre’yi okuyamam; biliyorum, hayran olunacak adamdır, yedi yüz yıldır okunuyor. Yedi yüz yıl bunca insana kendini sevdirmiş şair, değersiz olur mu hiç? Ne yapayım ki bana pek işlemiyor... Herkesin sevdiği, yani yüzyıllarca sevilmiş insanı ben de sayarım. Ama daha kırk elli yıllık şair için, çok kimseler beğeniyor diye herkes seviyor denemez. Düşüncesine, duygusuna saygı borçlu olduğumuz çokluk, bugünün çokluğu değil, yüzyıllar arasına yayılmış olan çokluktur. Mehmed Akif, Nedim gibi bizim büyük şairlerimizi, Hafız gibi bütün doğu âleminin büyük şairlerini kötülerken “herkes”, o yüzyıllar arasına yayılmış gerçek çokluğa saygısızlık etmiştir; ben Mehmed Akif’in iyi bir şair olmadığını söylerken o “herkese”, o çokluğa saygısızlık etmedim; ancak bir “moda”ya karşı koydum... Modanın ak gördüğü gerçekten kara olabilir; gerçekten kara olmasa da bazı kimselere kara görü-

nebilir; ona karadır dedi diye kimseyi, “herkesten başka olmak hevesine düşmek” suçu ile suçlayamayız. Bir kere bakmalıyız, belki gerçekten öyle gördüğü için öyle söylüyordur.

Gençliğimde bazı tanınmış yazarlardan hoşlanmadığımı görenler: “Kendine böylelikle ün kazanmak istiyor” dediler. Zemzem kuyusunu kirleten adamla Delphoi tapınağını yakanın hikâyesi... Öyleleri vardır; işte görüyoruz, bir zamanlar kötiledikleri şairler için, şimdi işlerine öyle geliyor diye, övgülerle dolu koca koca kitaplar çıkarıyorlar. O çeşitten ünü hiç istemedim. Bugün beni de tanıyan epeyce insan var; hele bazı gençlerin bende değer bulduklarını biliyorum. Birkaçı, kendilerini alkışlıyayım diye beni överler; içlerinde bana “dâhi” diyecek kadar kurnazları da çıktı. Onları hiçbir zaman hiçbir hesaba katmadım; kendilerine benim yazılarımı okumamalarını, benimle uğraşmamalarını söyledim. Hepsi öyle değil; iyileri kendilerini beğensem de, paylasam da sözümü dinliyorlar. Bu böyle iken, yani kendimi istediğim kadar tanıttıktan sonra da uslanmadım; çünkü dünkü sözlerim yapmacık değildi, şımarıklık, arsızlık, gençlik değildi; benim asıl düşüncelerimdi.

Yirmi yıllık yazı hayatımda bir şey yapabildim mi? Ne yaptım?... İşte bunu yaptım. Belki hiçbir yazım yarına kalmıyacak; belki hiçbirinde bir olgunluk, bir dolgunluk yoktur. Yazdıklarımın bir değeri var sanarak kendimi aldatmış olabilirim; bile bile kimseyi aldatmadım. Benden sonra gelenlere örnek olabilirim: benim gibi yazmasınlar, yazıları yarına da kalabil-sin. Ama benim gibi çıkarlarını aramayıp asıl düşündüklerini, asıl duyduklarını yazmağa çalışsınlar. İnsan bununla adını sanını tanıtmış olmanın sarhoşluğunu, yarın da okunacak olmanın gururunu duymuyor; ne yapalım? vergimiz o kadarmış... Ama kendi kendimiz olmanın, kendi kendimiz kalmanın tat-tırdığı bir zevk var ki o da avutuyor insanı.

Cumhuriyet, 18.2.1943

Bizim Edebiyatımız

Yıllardır türlü ağızlardan dinlediğimiz bir öğüt, şu son aylarda gene pek duyulur oldu: Türk yazarları, yabancı yazarlara kapılıp onlara benzemeğe çalışacaklarına geleneğimize dönme- li, bize eskiden kalma yazıları örnek edinmeli imişler... Bu konu üzerinde düşündüklerimi diyeceğim. Ancak günümüz öyle ki bu işe önsözsüz girişmek olmayacak: taşlanmağa aldırmasam da yanlış anlaşılmaktan korkarım, sonra insanın en hoşlanma- dığı kimseler kendileriyle birlik olmuş sanırlar.

Türk şiirini kasideleri, koşmaları, nefesleri, gazelleri, mani- lerile severim. Hiçbir ulusun şiirinden aşağı kalmadığına ina- nırım; hepsinden üstündür derdim ama orasını pek bilmem, belki benim duygularımın, düşüncelerimin, düşlerimin dilinde olduğu için bana öyle geliyordu. Aydın geçinenlerimiz arasın- da, her şeyimizi olduğu gibi şiirimizi de hor görenler çoktur; Firenklerin Sully Prudhomme, Rostand, Richopin gibi en baya- ğı şairlerini saygı ile, hayranlıkla okurlar da Baki'nin, Karaca- oğlan'ın adı geçse dudak бүkerler. Öyle kimslerde bir türlü ye- nemedikleri, üst perdeden sözlerle de gizliyemedikleri bir "aşa- ğılık duygusu" vardır: Türk toplumundan olduklarına utanır, yüksek bildikleri bir toplumda kolaycacık ne bulurlarsa onu benimsemekle kendilerini kurtaracaklarını umarlar. Alman- ya'ya gidip döndükten sonra: "Domuz sucuğu ile iyi bira bu- lunmayan bir yerde yaşanır mı hiç?" diyen bir adamla, Avru- pa şehirlerinde oynanıp alkışlanıyor diye Massenet'nin Pucci- ni'nin, Leoncavallo'nun çalgılı oyunlarını beğenmeği medenilik

borcu bilenler arasında bir kafa, bir iç ayrılığı yoktur. Böyle bizi hor görüp de Avrupalılara tenkidsiz hayran olanları bir yana bırakıyorum; onların belki sözünü etmeğe de değmez.

Her yazar, dilinin eskiden kalma yazıları ile uğraşmış olmalıdır: ulusunu bununla tanır, dil, şekil kaygısını bununla edinir. Bugünkü yazarlarımızın, hele edebiyat dışı konular üzerinde yazarların çoğu türkçeyi iyi kullanamıyorlarsa, sözlerinde tuhaf bir yabancılik seziliyorsa, bizim edebiyatımızı gereği kadar bilmedikleri içindir. Düşünceler de, gerçekler de dille bildirilir; dilini işlemiyen adam, düşündüklerini de kimseye anlatamaz, daha doğrusu düşünemez. Yazarlarımızın, bütün aydınlarımızın geleneğimizle yoğrulmasını istemek, bu bakımdan çok doğru, çok haklıdır. Bugünün gençleri artık anlamazlar diye divan şiirimiz uzun yıllar okullarımızda öğretilmez olmuştu; sonu ne oldu gördük: sözleri yerinde kullanmak kaygısı, doğru, açık cümleler kurmak arzusu az kalsın büsbütün ortadan kalkıyordu. Bir başka kötülüğü daha oldu: yabancı dilleri pek bilmiyen gençlerimiz, bizim edebiyatımızı da tanımadıkları için, çırcıplak bir âleme geldiklerini, her şeyin kendileri ile başlayacağını sandılar; en cılız eserlerini gözlerinde büyüttükçe büyüttüler. Elbette öyle olacaktı: kafasını geçmişle yoğurmıyan insan kendini ölçemez, sınırlarını anlayamaz; hem kendi kendine aşırı bir hayranlığı olur, hem de yaptıklarını geçmişten kalanla karşılaştırmadığı için, özündeki gücü de geliştiremez. Gençlerimizin bir düzye: “Biz! Biz!” diye böbürlenip gene de yerlerinde saymaları bu yüzdendir.

Eskiden okullarımızda divan şiirinin tuttuğu yere saz şiirini geçirmek isteyenler oldu. Türk saz şiirinin çok güzel birkaç eseri vardır; onlar çocuklarımıza elbette okutulmalı, elbette öğretilmelidir. Eskiden Karacaoğlan gibi, Gevheri, Emrah gibi şairleri bilmek istememeleri, anlamamaları başışlanacak şey değildir. Ama şunu da söyleyelim ki saz şiirimiz okullarda divan şiirinin yerini tutamaz: çok dardır; yüzyıllar arasında hemen hemen hiç değişmeden sürüp gitmiştir, durgun bir sudur. Divan şiirimizde de, Avrupa edebiyatlarında gördüğümüz zenginleşmeleri, değişimleri pek bulamayız; divan şairlerimiz de oldukça kapalı bir âlem içinde öyle durup kalmışlardır. Ama

saz şiirinde, divan şiirindeki kadar da hareket yoktur. Fuad Köprülü'nün *Saz Şairleri Antolojisi*'ni bir karıştırın, on altıncı yüzyılda gelmişlerin söyledikleri ile on dokuzuncu yüzyılda gelmişlerin söyledikleri arasında bakın büyük bir fark görebilir misiniz. Onlarla karşılaştırılınca Baki ile Naili arasında ne kadar başkalık görülür!.. Hem saz şairlerimiz, Karacaoğlan ile belki bir ikisi daha bırakılırsa, hep divan şiirine özenmişlerdir. Divan şairlerimizin İran'dan örnek aldıklarını, saz şairlerimizin ise yerli kaldıklarını, tamamen bizim olduklarını söyleyenlere bakmayın, ne dediklerini pek bilmezler; belki de işlerine öyle geldiği için bile bile yalan söylüyorlardır. Bizim saz şiirimize de, en çok divan şiiri yolu ile, İran havası işlemiştir: Gevheri'yi, Âşık Ömer'i, Derdli'yi, Zihni'yi okurken bunu açıkça görürsünüz; ancak onlar İran şairlerine benzemekte divan şairleri kadar usta değillerdir. Saz şiirinin okullarda divan şiirinin yerini tutamaması için büyük bir sebep daha vardır: yüzyıllar boyunca bu ülkenin aydınları kaside, gazel yazmağa heves etmişlerdir; içlerinde koşma yazıp mani düzen pek olmamıştır; saz şiiri aydın olmıyanlara, orta sınıfa da değil, büsbütün okumamışlara bırakılmıştır. Çocuklarımıza yalnız onu göstermekle kalabilir miyiz? Edebiyatta bizim asıl büyük geleneğimiz, divan şiiri geleneğidir.

Divan şiirini öğrenelim; onunla birlikte, onun yanında saz şiiri ile tekke şiirini de öğrenelim. Ama bu kadarla kalabilir miyiz? Burada aklımıza bir soru geliyor; ondan kaçınmayıp düşünene düşünene, açıkça cevap vermemiz gerektir: bizim bir edebiyatımız var mıdır?

Yukarıda Türk şiirini çok sevdiğimi, hiçbir ulusun şiirinden aşağı kalmadığına inandığımı söyledim. O sözümünden dönecek değilim. Ancak bir şiirimiz vardır demek, bizim bugün akla gelen anlamda bir edebiyatımız olduğunu söylemek degildir. Şiir, edebiyatın bir parçasıdır. Edebiyat deyince, insanın kafasını yoğuran, insanı insan eden edebiyat deyince, her kişinin, asıl işi ne olursa olsun her kişinin bilmesi, uğraşması gereken edebiyat deyince ne anlıyoruz? Edebiyat yalnız güzel söz dizilerini sevmek midir? Fransız edebiyatını, aydınlarımızın çoğu biraz olsun bilir, onun üzerinde düşünelim. Şöyle bir

Fransız edebiyatı da olabilirdi: Villon, Charles d'Orléans, Louise Labbé, Maurice Scève, Ronsard, Du Bellay, Malherbe, Chénier, Lamartine, Hugo, Baudelaire, Verlaine, Mallarmé... Bu saydığım adlar arasında Fransa'nın en yüksek şairleri vardır. Ama bu kadarına, yani Montaigne'i, Rabelais'yi, Molière'i Racine'i, La Bruyère'i Voltaire'i, Rousseau'yu, daha böyle kimselerini çıkarttığımız bir Fransız edebiyatına edebiyat diyebilir miydik?... Bir Türk edebiyatı var mı diye sorarken de bunu düşünüyorum. Bana öyle geliyor ki içimizdeki duyguları yenerek açıkça söylemeliyiz: bizim bir edebiyatımız yoktur; çünkü geçmiş yüzyıllardaki şairlerimizin eserleri ne kadar güzel olursa olsun, bir insan kafası kurmağa, bir insanı insan etmeğe, kendi kendisi üzerine dış âlem, iç âlem üzerine düşünür, çevresindeki kavrır bir kişi etmeğe yetmezler. Daha da ileri gideceğim: bizim şiirimiz kendi kendini anlatmağa da yetmez, yalnız bizim şiirimizi okumakla kalanlar onun eşsiz güzelliklerini de sezemezler. Bir Türk çocuğu, bizim eski şiirimize, onun deyiş güçlerine (ifade kudretine) hayran olmak için de gene Avrupa edebiyatlarının birinden geçmelidir. Yahya Kemal ile bizim divan şiirimizden konuşun, sonra Avrupa edebiyatlarının birinden geçmemiş yalnız türkçe hattâ biraz da farsça, arapça bilen bir adamla divan şiirimizden konuşun, ancak Yahya Kemal doğru anlıyor, öteki anlamıyor demiyeceğim; belki de doğrusu Yahya Kemal'in değil, ötekinin anladığıdır; ama biz onun anlayışından hoşlanamıyoruz; onun anlayışile şiir bize hiç de güzel gözüküyor, tatsız, yavan bir iş, bir oyuncak gibi geliyor. Demek ki bugün bizim istediğimiz, bizim anladığımız şiir, kendi topraklarımızda yetişmiş olsa dahi, gene bize Avrupa yolile geliyor. Demek ki bizim, yalnız kendi geleneğimize göre değil, Avrupa'lılardan öğrendiklerimize göre, Yunan-Lâtin geleneğine göre kurulacak bir edebiyat ihtiyacımız var. Kendi dilimizi, kendi şiirimizi hor görmiyelim, onları sevip öğrenelim, öğretelim; ama Avrupa edebiyatlarını okumaktan, günden güne daha iyi bir kafa ile, günden güne daha yakından inceliyerek okumaktan kaçınamayız. Bize Avrupa hayranlığı gerektir; hayranlık derken körükörüne hayranlığı anlamıyorum; onu ne kadar ayıp bir şey saydığımı yukarıda da söyledim. Ama bile

bile, anlıya anlıya hayranlık gerektir. Bugünkü edebiyatımızın yaratıcı olması için başka yol yoktur. Geleneğimize dönmekle, yalnız eskiden kalma yazılarımızı kendimize örnek edinmekle bir şey yaratamayız, istediğimiz edebiyatı ortaya koyamayız. Bugün bu ülkede az çok bir iş görebilen, az çok yaratıcı olan birkaç şair, birkaç yazar varsa, hep Avrupa edebiyatlarından birile yoğrulmuşlardır, yabancı yazarlara kapılıp onlara benzemeğe çalışanlardır. Ötekilerinki sadece eskiyi, hiçbir şey katmadan, katamadan eskiyi sayıklamaktır. Ortaya koydukları cansız eserlere, böbürlene böbürlene: “Millî” diyorlar; ulusal da değildir, çünkü asıl ulusal da dışarıdan işleyen hava ile ortaya konan eserdir, geleneği zenginleştiren de odur. Bunu başka bir yazımda anlatacağım.

Cumhuriyet, 5.3.1943

Söz Sözü Açar

Ne bahtiyarlıkmuş insanın dostu olması! Az şey mi şu bana ettikleri iyilik? Elime kalemi almış, nasıl kolayıma gelirse öyle yazıp gidiyordum; sözün edebiyatçısı ne biçim olur, eli yüzü düzgün bir cümle kurmak ne demektir, orasını düşünmek yok. Kendin bilmiyorsun, bari bilenlere danış!.. Allah razı olsun, gene acımışlar, ben sormadan da doğru yolu gösteriverdiler. Meğer konuşma dili başka, yazı dili başkaymış. Konuşurken elimizi ayağımızı oynatır, daha ne bileyim? kaş göz eder, meramımızı onunla da anlatırmışız. Yazıda öyle şey var mı? Meselâ ben bunları yazarken dilimi çıkarıyor muyum, çıkarmıyor muyum, bilemezsiniz ki! nereden bileceksiniz? Ufacık ufacık, kara kara harfler görüyorsunuz, o kadar... Doğru vallahi! Nelere dikkat etmişler! Ben kırk yıl düşünsem akledemezdim.

Yeni Adam derler bir dergi vardır, hep bilginler yazar, ondan öğrendim. Sayın Şevket Rado da yazmış; ben okumadım, başkalarından duydum. Kim bilir, ne ince şeyler bulup söylemiştir. Yazık! kaçırdım o yazıyı. Anladığıma göre Şevket Rado benim adımı anmamış; anmaz elbette büyük ediptir o, benim gibi bir tercümeçi parçasının adını ağzına alır mı hiç? Öğüt verir geçer; bizler de o öğütten payımızı alırız. *Yeni Adam* daha gönülsüz beni adlı adımca yazıyor... Sahi falıma da baktırmış: ille konuşma dilile yazacağım diye direnmiyecek yakında aklımı başıma toplayacakmışım. Pek sevindim bu habere; oh! oh! kurtulacakmışım demek...

Kuzum Allah aşkına *Yeni Adam*, konuşma dilile yazı dili

birdir dedim mi ben? “Dilimiz” adlı yazımı okumuş bir parçasını da almışsın ben öyle mi diyorum? Yazı dili konuşma dilinin tıpkısı olmaz elbette. Konuşurken elimizi ayağımızı oynatır, kaş göz ederiz ya, onu bir yana bırak, yanlış sözler kullanırız, sonra düzeltiriz, bir söylediğimizi bir daha söyleriz, başımız sıkıya geldi mi, *şey şey* deyiveririz. Yazı dediğin derli toplu olur; insan yazdığını okur da bir sözü yerinde kullanamamışsa düzeltir, çeki düzen verir. Ama konuşma dili başka, yazı dili başka olur demek değildir bu. Yazı dili konuşma dilinden daha temizdir, daha kusursuzdur, daha zengindir. Gel gelelim bizim yazı dilimiz konuşma dilimizden daha pürüzlü; yazılanları okuyorum, türkçeye de benzemez, hiçbir dile de benzemez neler var içlerinde. Yazarlarımız Türk dilinin özelliklerini hiç hesaba katmıyorlar. Bizim yazı dilimiz konuşma dilimizden daha züğürt: konuşurken pekâlâ anlatabildiğimiz nice şeyleri yazıya bir türlü koyamıyoruz. Bak, sana bir şey anlatayım: şair Mallarmé’nin: “*C’est avec des mots qu’on fait un poème*” diye bir sözü vardır; Muallim Naci’nin:

*Elfâz maânîye bir âyîne-i şandır;
Elfâza bakılmaz mı diyorlar? hezeyandır*

beytini andırır; ama o değil. Geçenlerde lâzım oldu, türkçeye nasıl çevireyim diye düşündüm: “Şiir kelimelerle yazılır” dedim, olmadı; *şiiir* dedikten sonra bir durdum, senin anlıyacağın bir virgül koydum, fransızcasına daha yaklaştı, ama gene olmadı. Gerçi: “Kelimelerledir ki bir şiir yapılır” diyebilecek, bunu dedikten sonra da kabara kabara sağa sola bakınacak aydınlarımız vardır. Aydın değilim ben, ana dilime o kadar saygısızlık edemem; terbiyemden demiyorum, taş oluveririm diye korkarım. Ama seninle konuşurken bir sırası düşse de: “Zamanla olur o iş” desem, sen hiç yadırgamazsın. Peki, Mallarmé’nin sözünü, “Kelimelerle yazılır şiir” diye tercüme etsem, bir suç mu işlemiş olurum? hem bizim dilimize, hem de sözün fransızcasına daha uygun olmaz mı?... Ama siz, kulağınızla duyduğunuz zaman hiç yadırgamadığınız böyle bir sözü kâğıt üzerinde gözlemlerinizi gördünüz mü, kıyameti koparıyorsunuz. Sanırsın ki

devlet, millet elden gidiyor. Yazı dilile konuşma dili bir olsun demedim, yazı dili konuşma dilinin bütün zenginliklerinden assılsın dedim. Dilimizi yeni kelimelerle, yahut eski kelimeleri gene kullanarak büyütmeğe, genişletmeğe çalışıyoruz; var ona da ihtiyacımız. Bu arada konuşma dilinin kalıpları üzerinde de düşünsük, onları inceleyip yazı diline de alsak, fena mı olur? Konuşurken: “Aç kapısını odanın” diyoruz. “Kapısını aç odanın” diyoruz, daha neler diyoruz; bunların hepsi, o andaki düşüncemizi daha iyi anlatmağa yarıyor. Ama yazı yazarken: “Odanın kapısını aç”tan başka türlü söylemek yasakmış!.. Valahi dinlemem öyle yaşağı.

Sen bak, Allah daha âli etsin, adam olmuşsun, hem de gıcır gıcır, yepyeni bir adammışsın, bilirsin ki arasına atışsak bile gene severim seni; Hacı İbrahim Efendi sözleri yakışır mı senin ağzına? Neredeyse sen de onun gibi: “Muhaverat-ı âdiye-i türkiye...” deyip çıkacaksın. Muallim Naci ne cevap vermiş ona? Koca Naci! öyle büyük şair, ince şair değil, ama sağduyusu var adamın. “*Muhaverat-ı âdiye-i türkiye* deyip de geçivermiyelim. Selika-i kavmi gösteren asıl o muhaverattır. Yazışımız söyleyişimize hiç benzemesin mi?” diyor. Öyledir, dilin asıl yolunu gösteren konuşmalardır. Ama Naci’yi dinliyen mi kaldı?

Senin için söylemiyorum, öyleleri var ki Naci değil, Molière de yola getiremiyor. Monsieur Jourdain’i kitaptan okuyor, tiyatrodan görüyorlar da gene uslanmıyor, “O güzel gözlere vuruldum, ölüyorum” demenin ille edebiyatçasını arıyorlar.

Son zamanlarda *Akşam* gazetesinde “Sohbetler Sohbeti” adile birtakım yazılar çıktığını duymuştum ya, okumamıştım. İstanbul gazeteleri çok; insan her gün hepsini göremiyor. Geçen pazar o yazılardan biri elime geçti. Yazan adamcağızın adı Takım-Yıldız mıdır? Kevakibîzade Yıldız Mıdır mıdır? nedir? imza yerine üç tane yıldız koyuyor. Neyse, okudum. Baktım, bana çatıyor. Varsın çatsın, bana daha nice kimseler çatı. Ama birkaç yanlış var, onları düzeltmek doğru olacak.

Bir kere benim “Dilimiz” adlı yazımı kendine cevap sanmış. Benim dilimi o da Rumeli ağzına benzetmişmiş de... On-
dan başka benzeten olamaz sanki! Kimselerin aklına gelmiyecek bir şey bulduğunu sanıyor galiba! Bilememiş işte: o sözü

bana hiç değilse on beş, yirmi kişi söyledi. Onun yazısını, inan olsun, okumamıştım.

Benden soyumu sopumu sormamışmış, söyledim diye şaşıyor. Yani o ne sorarsa ben yalnız ona mı cevap vereceğim? Ne oluyoruz? hâkim katında mıyız? Keyfim ne isterse onu söyleyim; dinlemesin, işine gelmiyorsa.

Adı imlâyâ gelmediğinden olacak, imzasını atamıyan o yazar, okuduğunu da pek anlamıyor. “*Les anciens étaient plus beaux, mais nous sommes plus jolis*” cümlesi için: “Bana öyle geliyor ki cümlenin şekline, kelimelerine bağlı kalınınca o söz yalnız türkçeye değil alamancaya, ingilizceye de tercüme edilemez” demiştim. “Bana öyle geliyor ki” sözlerini yazısına aldığı halde mânâsını anlamamış, benim “kanaat ve katiyetle” söylediğimi sanmış “Vay! sen ingilizce ile alamanca da mı bilirsin?” demeğe getiriyor. Bilirim, bilmem, o onun bileceği şey değil. Ben sadece bir cümlenin şekline, kelimelerine bağlı kalınınca o cümle her zaman başka dile tercüme edilemez diyordum, sözü iyi anlasın da öyle karışsın. Bir de *kalem yanlışı* mı bulmuş: “Hattâ bir kadına *vous êtes belle, mais elle est jolie* dersiniz o kadının kendisi ile öteki kadın arasında ne fark gördüğünüzü anlamaması olmayacak şey değildir” demiştim; *olmıyacak* değil, *olacak şey* demeliymişim. Neden? “...anlamaması olacak şey değildir” dersem “mutlaka anlar” demiş olurum; bense “ya anlar, ya anlamaz, anlamamasına da imkân vardır” demek istemiştim. Ama Bay Yıldız Mıldız öyle karar vermiş: ben demek istediğimi diyememişim. Çarşı pazar konuşmasını bırakıp da *kabil*, yahut *mümkün* kelimelerini kullansaymışım, diyebilirmişim. Yani türkçeyi, anamın dilini o beğenmiyor, ille arapça sözler istiyor diye ben de mi beğenmiyeceğim? Yazısının altına üç yıldız konduruveriyor diye kendisini yedi kat göğe çıkmış sanıyor da dilden de mi üstün görüyor? Bayılırim böyle büyüklüğe!

Bay Takım-Yıldız kimsenin aklına gelmiyecek şeyler bulamıyan bir adamdır sanmayın. Bir tane bulmuş, ama pir bulmuş. Bakın ne diyor: “Halbuki *beau* kelimesine *güzel*, *joli* kelimesine de meselâ *hoş* veya diğer bir sıfatı muharrirlerimiz şimdiye kadar tahsis ve lûgat kitaplarımız da bu kelimeleri o yolda izah etmiş olsalardı bugün ortada güçlük kalmıyacak-

tı.” (Virgöl gibi, eğik yazı gibi şeyler kullanmak onun âdeti değil; dediği biraz anlaşılın diye ben katıverdim onları.) Yani Bay Takım-Yıldız sanıyor ki muharrirlerimizle lûgatçılarımız istedi mi, *hoş* kelimesi fransızca *joli* kelimesinin karşılığı oldu gitti!.. Dil üzerine mi konuşuyoruz, parola uydurmağa mı çalışıyoruz, anlıyamadım. A benim Kevakibîzade Yıldız Mıldız Beyim, dil dediğiniz sizin, benim keyfimize göre mi kurulur? *Hoş* kelimesini kullananlar ne mânada kullanıyor, o araştırılır; “muharrirlerimizin öyle tahsis, lûgat kitaplarımızın da o yolda izah” buyurmaları ile iş olup bitmez. Siz herkesin dediğini neden anlıyamıyorsunuz, belli: kelimeleri boş, içlerine ne korsan alacak birer kalıp sanıyorsunuz da ondan. Yani siz Efendimizin bir değeriniz, değiştirilmez bir benliğiniz var da bin yıllık sözlerin yok... Bay mısınız, Bayan mısınız, bilmiyorum ya, yazının altına üç yıldız değil üç yüz güneş assanız, gene bir şeyi ısıtmazsınız siz.

Ulus, 28.8.1944

Söziin Gelişi

Okumak, tuttuğumuz uğraş için gerekli, yahut ona yarıyacak bir bilgiyi edinelim diye değil de salt kişiliğimizi bezemek isteğiyle okumak öyle bir tutkudur ki bir kapıldınız mı, pahalıya mal olur. Kitabın en ucuzu bile bizi, belki kazanç getirecek başka işlerden alıkor. Hem okuma sevgisi, yedikçe artan bir açlıktır sanki: ister, daha ister, ne görürse hepsini ister... Bir yığın kitap alırsız, bir de bakarız, çoğu bize bir şey söylemiyor; başından ortasından bir iki yere göz gezdirdikten sonra tatsız bulup atıverdiklerimiz sayılmakla biter mi? On kitaptan birini beğenir de sonuna kadar giderseniz ne mutlu size! Ama dinleyin sözümü: sıkıldınız mı, bırakın o kitabı; para verdiniz diye bir kere kendinizi üzme, vaktinizi yitirmek reva mı? Akıllıdır insan oğlu: hem tatlı tatlı okuyup hem de parasını korumanın yolunu bulmuş, kendine *tenkidci* denir bir yardımcı yaratmış. Tenkidci yeni çıkan kitapların hepsini okuyacak, hangisi değerlidir, hangisi değildir, haber verecek, siz de yanılmak, aldanmak tehlikesine düşmeden gidip alacaksınız; hiç şüphe etmeyin: her aldığınız kitap iyi çıkacak...

Tenkidcinin yargısına nasıl inanırım? Benim gibi bir adam değil ki o! Ben kitabı zevkim için, eğlenmek için okuyorum; o, okumayı kendine bir uğraş edinmiş, kendi de farkına varmadan benliğine yeni bir şey katmak, özünü süslemek için okumuyor, bir iş görmek, belki de para kazanmak için okuyor. Ben sevdiğim bir kitabı açıyorum, dura dura, düşünce düşünce, içime sindire sindire okuyorum; o, öyle duramaz, önünde bir sıra kitap var,

hepsini okuyacak, hem de çabuk okuyup her birinin değerini bildirecek. Biribirimize benzemiyoruz: benim ruhumun istediği, benim ruhuma azık olacak kitabı o nasıl ayırdedebilir?

Bir kitap için benim söyliyeceğim öznel onun syliyeceği ise nesnel olurmuş... Neden? o, bir kitabı okuduktan sonra içinde ne var, yalnız onu mu anlatacak? Hayır, o kitap iyi mi, güzel mi, onu bildirecek. Benim bildiğim güzel, iyi, çirkin birer gerçek yargısı değil, değer yargısıdır, her değer yargısı da özneldir; bir özne olmayınca öyle bir yargı da olamaz. Bir eserin, salt kişilerin zevkine bağlı olmıyan bir değeri yoktur mu demek istiyorum? Hayır, vardır, ama onu ancak zaman meydana çıkarır; tenkidcinin syliyeceği ise sizin, benim, herhangi birimizin syliyeceğimiz gibi ancak kendi zevkini, kendi anlayışını gösterir.

Diyelim ki siz, ben başı boş bırakıldık mı, değersiz, kötü kitaplardan hoşlanıyoruz; ama tenkidci koşup geliyor, elimizden o değersiz kitapları alıp bize güzellerini, değerlilerini okutuyor. Bakalım anlar mıyız biz o kitapları? Değersizinden, kötüsünden aldığımız bir zevk var, iyisinden, değerlisinden zevk alsak bile gene o zevki alırız. Yani tenkidcinin yardımıyla biz yükselmiş olmayız, o değerli kitap alalı. Bilmem nerede Shakespeare'in *Othello*'sunu, okurlar daha çok kanlı masallardan hoşlanıyor diye, *Zencinin Cinayeti* adıyla basmışlar. Sorarım size: o adamların okudukları kitap gerçekten Shakespeare'in tragediası mıdır? Sophokles'in *Kıral Oidipus*'unu bir polis romanı gibi okumak olmayacak şey değildir. Laios'u acaba kim öldürdü? Peki, o gözle okununca Sophokles bayağılaşmaz mı? *Othello*, *Zencinin Cinayeti*, *Kıral Oidipus* da *Kıralın Kaatili* diye okunup oynanacağına hiç okunmasın, hiç oynanmasın, daha iyidir.

Bütün bu sözlerle tenkidi kötülemek mi istiyorum? Hayır, bayılırım tenkide, tenkidi yükseltmek istiyorum. Tenkid yazısı bir şey öğrenelim diye, hangi kitap değerliymiş, hangisi değilmiş bize onu bildirsin diye okunmaz; tenkid yazısı da, herhangi bir sanat yazısı gibi, zevk almak için okunur. Tenkidci yazarla okur arasında bir simsar değildir; okuyacağı kitapları kendi aramağa şenen tembel için çalışır bir seçici değildir; iyiyi kötüden ayıramıyan zevksize yol gösterecek bir kılavuz değildir; kendi zevkini, kendi düşüncelerini, kendi duygularını söyliyen bir sa-

nat adamıdır. Emile Zola: “Sanat, tabiatın bir yaradılış arasından görünüşüdür” demiş; tenkid de kitapların, sanat eserlerinin bir yaradılış arasından görünüşüdür. Sanatta asıl olan tabiat değil, sanat adamının yaradılışıdır: tenkidde de asıl olan kitaplar, sözü edilen eserler değil, onları anlatan tenkidcinin yaradılışıdır.

* * *

Yazıda, yazarın ne yaptığı, ne ettiği görülmez diyorlar. Nedim’in: *Estikçe bâd-ı subh perişansın ey gönül* mısraını bir düşünün: Şairin onu söylerken gerindiği belli değil mi? *Subh* sözü, gerinmenin en şiddetli anı olmuyor mu? Nedim sabahleyin *Be-şiktaş’a yakın hane-i viran*’da uyanmış, akşam içmiş elbette, mahmurluk var; belki testi ile suyu dikmiş, pencereden de tatlı tatlı Boğaz havası geliyor, yaşamının tadını çıkararak bir geriniyor: *“Estikçe bâd-ı subh...”*

Ben bunu bulalı on altı, on yedi yıl kadar oldu; o günden beri: “Belki doğrudur, ama tanıtlanamıyacak şeyler ileri sürmekten çekinmeli” diyerek yazmadım, ancak birkaç dostu söyledim. Onların da çoğuna öyle geldi.

On altı, on yedi yıldır bende sürüp giden bir izlenim de bir tanık sayılmaz mı? Şimdi ne zaman o mısraı okusam, o hazlı gerinmeyi duyuyorum. Okuduğumuzun ne demek olduğunu anlamağa çalışalım ya! onun yanında sesi de dinlesek iyi ederiz, okuduğumuz bir kat daha zenginleşiveriyor, şair bize söylediklerinden de çok şeyler duyuruyor.

* * *

Dilimizi, her gün kullandığımız sözleri bir türlü beğenmiyoruz: arapça, farsça olsun, firenkçe olsun, ille yabancı söz istiyoruz. Yeni çıkan türkçe kelimeleri de beğenenler var: her günkü dilimizde olmadıkları için. Radyoda telgraf haberlerini... *Ajans* haberleri diyeceğim, o *j* harfi betime gidiyor; Allah kurtarsın!.. Evet, telgraf haberlerini okurken: *Muhtelif olaylar* diyorlar. Güleyim mi, kızayım mı bilemiyorum! *Muhtelif* ile *olay*, biribiri ne hiç yakışıyor mu? Biribirilerine sanki hırlamıyorlar mı? Söz-

lerin birbirine uygun olması, birbirine yakışması hiç aranmaz mı? *Hadisat-i muhtelif*, *havadis-i muhtelif*, *muhtelif havadisler* insana batmıyor; *türlü olaylar* elbette daha iyi. Ama *muhtelif olaylar*...

Bana öyle geliyor ki *türlü olaylar* denmemesi, türlü sözünün konuşma dilimizde bulunmasından, bildiğimiz bir söz olmasından. Konuşma dilimizden alınmış, bildiğimiz söz kullanılır mı hiç? Kibarlığımız nerede kalacak? Biribirine yakışmaz sözler kullanmak pahasına da olsa *türlü*'yü istemiyoruz!..

Bir gün eczaneye keten tohumu almağa gidiyordum; yolda bir arkadaşı gördüm, o keten tohumundan lapa yapılacağını söyledim. "Hâlâ mı bu kocakarı ilâçları?" dedi. "Avrupalılarda da vardır, fransızcasına *cataplasme* derler" dedim. "A! dedi, *cataplasme* başka... O olur!"

Öz türkçe bir sözün, yahut her gün konuştuğumuz dildeki bir sözün beğenilmediğini görünce bu *lapa-cataplasme* hikâyesi aklıma geliyor; hep o, kibarlık, o bilginlik sevdası.

Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim. Diyorlar ki: biz *muhtelif* kelimesini, yahut falan farsça, arapça sözü artık farsça, arapça diye kullanmıyoruz, onun nereden geldiğini, kökünü, tasrifini düşünmüyoruz; onları dilde türkçe birer söz diye bırakmak, türkçe birer söz diye kullanmak istiyoruz... Bu kadar yanlış bir düşünce olamaz: bir dilin kelimelerine, mantar gibi yerden bitmiş diye bakamayız; onların aslını aramak, birbirilerinden nasıl doğduklarını düşünmek zorundayız. Konuşma dilinde böyle şeyler üzerinde belki durulmaz; konuşma dili karma karışık olabilir. Ama yazı dili bir temizlik, bir titizlik ister; kelimelerin hep bir yere bağlanmasına çalışır, hepsinin kökünü, yüzyıllar içinde geçirdiği değişiklikleri arar, bunlar üstünde düşünür, her birini öyle kullanır. Yazısındaki sözlerin aslına, tarihine ilgi göstermeyen, onları gelişigüzel almağa kalkan bilgininden, yazardan ne hayır umarsınız? kafasının içinde ışık olsa, düşüncesini bildirecek sözleri de bir inceler. Boyasının, muşambasının niteliğine aldırılmayan ressam, iyi bir ressam olabilir mi?

Bir de kalkıp yazı diliyle konuşma dili bir olmaz diye tutturuyor, ders vermek istiyorlar.

Ullus, 2.9.1944

Gene Dil

Çok bekledim, *Gelin Bahçesi*'nde bu yıl bir tek kıvıllı *canna* açmadı. Kasım da geliyor artık; neredeyse bütün yapraklar dö-külecek, kimi titrek birer hayal, kimi belirsiz birer ümit, gözle-rimizin içinde sakladıklarımızdan başka çiçek kalmıyacak.

"*Gelin Bahçesi* de neresiymiş?" diye soracaksınız. *Ulus* okur-larına bir gün anlatmıştım, ama şimdi üç beş arkadaştan başka kim hatırlar ki? Bir daha söyleyeyim: Yenişehir'e giderken köp-rüyü geçersiniz, oracıkta, âdeta köprü'nün altında, bir göbek vardır, bahar günleri, çam ağaçlarının arasında birkaç gül açar. Güzün de al al *canna*'ları olurdu. İlk görüşüm 1940 yılı ağusto-sunun sonlarında idi. Ne güzeldi o gün! sanki ateş döşenmişti... O bahçeye o gün vuruldum, adını da *Gelin Bahçesi* koydum. Ne olurdu *canna* çiçeklerinin de türkçe bir adı olsaydı! *Canna* de-mek, hele öz malımız sayıp "kana" diye yazmak bana, Tefvik Fikret'in *kasımpatı* yerine *chrysanthème* demesi kadar tuhaf ge-liyor.

Sık sık gidip *Gelin Bahçesi*'nin çevresinde dolaşırım. Gece-leri, kimseye göstermeden, o küçücük çam ağaçlarını öptüğüm de olmuştur. Ağaçlarla, çiçeklerle konuşulmaz mı sanıyorsu-nuz? Söz söylemek istemez, gözlerimizle, ellerimizle okşama-mız yeter. Onları görmek bize bir sevinç verdiği gibi bizim on-ları sevmemiz de onlarda acaba tatlı bir duygu uyandırmıyor mu? Ne biliyorsunuz? Düşünce, duygu yalnız insan oğluna vergidir de bizim budalaca cansız dediğimiz, ama her gün de-ğişerek canlı olduklarını gösteren ağaçlarda, çiçeklerde yoktur

değil mi? Şu boş kibrimizi atıp yeryüzünde insan, hayvan, bitki, ne varsa hepsiyle kardeş olduğumuzu, eşit olduğumuzu ne zaman anlıyacağız?...

Keziban'ı bu sefer *Gelin Bahçesi*'nde buldum. İstiyordum onu görmeği. Bir şeyler soracağını anladım, bırakmadım; o daha söze başlamadan, esenleşme sözlerini bile söylemeden:

— Seni arıyordum, Keziban, dedim; soracaklarını sonraya bırak da beni dinle: Sana diyeceklerim var. Hani fransızca *imaginaire* sözüne bir karşılık...

— Biliyorum, Lûtfi Ay *Interviews Imaginaire*'i *Görüşülmemiş Görüşmeler* diye çevirmiş, onu söyleyeceksiniz.

— Hayır, o değil. Ben o adı beğenmedim zaten. *Görüşülmemiş*, yahut *görüştülmedik görüşmeler* belki güzel, şairce bir söz; ama Gide'in kitabına uymuyor. André Gide o görüşmeleri görüşmemiş değil ki kendi kendiyile görüşmüş... *Görüştülmemiş Görüşmeler* sözünde sanki bir iç çekiş, "Ben bunları biriyle konuşmak isterdim, ah! konuşamadım!" der gibi bir hal var. Gide'in kitabında yok o... Hayır, Keziban, onu söyleyecek değildim; başka bir şey düşündüm, onu anlatacağım. Sayıbilimde...

— Sayıbilim mi?

— Evet, *matematik* demek hoşuma gitmiyor. Biliyorum, önüne geçilmez. Ama ben yabancı sözlere karşı koymakta biraz daha direneceğim. Neyse... Sayıbilimde *nombres imaginaires* karşılığı *sanal sayılar* deniyormuş; *sanıl* belki daha iyi olur. Ben de *sanıl görüşmeler* diyebilirim. *Sanki görüştüm...* Hiç fena değil, *imgesel*, *imgel* demekten iyi. O *imge* sözüne tutuluyorum. Keziban, gücüme gidiyor.

— Neden?

— Neden olacak? *image*'a benziyor. Ortasında *a* harfi düşmüş bir *image*, sanki bir dizgi yanlış. Firenkçe sözü alıyor, bir harfini kaldırır, bir harf katar, yahut bir yerini değiştirirler, türkçe falan kökten geldiğini ileri sürebilirlerse iş oldu bitti sa-
nıyorlar. *İm* işaret demektir, *imge* niçin hayal demek olsun? Fizikte... Bu söze de tutuluyorum, Keziban; yunancanın *physis* kelimesindeki *üpsilon*'u, yani *y*'yi ne hakla *i*'ye çeviriyoruz? Hadi ona ses çıkarmıyalım; *s*'nin, *sigma*'nın *z* olması ne demek? Bugünkü Avrupalıların çoğu, iki sesli harf arasındaki *s*'yi *z* oku-

yorlarsa o kendi bilecekleri bir şey, tarihlerinin, dillerinin tarihinin bir gereği. Kelimeyi mi alacağız? yoksa Avrupalıların konuşmasına mı özeneceğiz?... Ne diyordum?

— *Fizikte* diye bir söze başlamıştınız, sonra öfkelenip başka şeye geçtiniz.

— Ha! *Fizikte imge* belki olur, oradaki *hayal*'i belki karşılar; ama *imge* zihindeki *hayal*'i karşılamaz. Gene de, *image*'ı andırmasaydı, ondan alınmasaydı, ben pekâlâ kullanırdım; *imgesel* demesem bile *imgel* derdim.

— Firenkçe kelimelere düşmanlığınız ne? Firenkçeden hiç kelime alınmasın mı?

— Öyle demedim, hiçbir dil, kendi kendine yetmez, başka dillerden de söz alır. Ama onun da yolu yordamı vardır. Biz firenkçeden söz aldık mı, ille aslındaki gibi söylemek istiyoruz. Kelimenin yazılmasına bakmıyoruz, Firenkler nasıl söylüyor, onu arıyoruz. Dilimize bir yığın j'li kelime doldurulması hep o yüzden değil mi? *Psikoloji, jeoloji*... Ne çirkin kelimeler! Ne türkçeye benziyor, ne yunancadaki asıllarına, ne de fransızcadaki yazılışına. Firenk ağzına özenmek, insana ağır geliyor, Keziban!

“Ama şunu da söylüyeyim ki bizim başka ulusların ağzına özenmemiz yeni bir şey değildir: bu ülkenin aydın denen adamlarında daima bir aşağılık duygusu vardır. Osmanlı devletinin aydınları türkçeyi beğenmez, arapçanın üstünlüğüne inanır, bize ille arabin *th*'sini, *zh*'sini söyletmek isterlerdi. Bugün onların o hallerine gülüyoruz, kızıyoruz; ama bizim yaptığımız başka bir şey mi? Türkçede bulunmıyan, Türklerin çoğunun söyleyemedikleri *j* harfini almak *spor* kelimesinde olduğu gibi çift sessiz harfleri bir arada okutmağa kalkmak, Osmanlı aydınının istediğinden başka bir şey mi? Onlardaki aşağılık duygusu bizde de var: türkçeye türkçede olmıyan sesler almağa kalkıyoruz, hem de salt Firenge benzemek isteğiyle... Kalp para yapar gibi *image*'ın ortasındaki *a*'yı atıp *imge* kelimesini çıkarmak da gene o yüzden değil mi?

“Şunu da söylüyeyim Keziban. Ben *image* kelimesi, *imagination* kelimesi alınmasın demiyorum. *Lâtinceyi* öğreniriz, ama gerçekten öğreniriz, yani bu ülkenin bütün okullarında ana dil diye okutulur, ondan sonra *imagination* sözünü alırsız, kendimi-

ze göre onu değiştiririz. Belki *imaginat* belki de *imagina* deriz: sonra ondan *imaginal* sözünü getirmek kolay olur.

— Ama bir şey sorayım size: niçin ille lâtince? ille yunanca? fransızcayı alsak olmuyor mu?

— Olmaz, Keziban. Olmaz, olmamasına da iki sebep vardır. Bir kere niçin fransızcaı alacağız da alamancaı, yahut ingilizceı almayacağız? Diyelim ki fransızca lâtinceye daha yakın olduğu için alamanca ile ingilizceden yeğlenebilir. Ama fransızca yaşıyan bir dildir, yaşıyan dil ise değişir. Değişen dil nasıl ana, kök sayılır? Lâtincenin *imaginatio* kelimesi ölmüştür, artık anlamı değişmez, zenginleşmez: ne demekse odur. Yirmi ikinci yüzyılda da gene odur. Fransızca *imagination* kelimesi öyle mi? Değişir, boyuna değişir. Yirmi ikinci yüzyılda bugünkünden belki büsbütün başka bir anlamı olur.

Keziban gülmeğe başladı:

— Siz söylediğinizi pek düşünmüyorsunuz, dedi. Arapça ile farsçayı ana dil olarak almamış mıyız? Oysaki arapça da, farsça da ölü dil değildir, ikisi de yaşıyor, kullanılıyor. Hem biz arapça birçok kelimeleri Araplardan değil, Farslardan almışız; lâtince, yunanca kelimeleri de Fransızlardan alırız...

Önce bir düşündüm, aklım yatar gibi oldu. Sonra bu düşüncenin doğru olmadığını anladım:

— Hayır, Keziban, dedim, ikisi bir değil. Doğru, arapça da, farsça da ölü dil değildir, ikisi de bugün konuşuluyor. Ama biz onları ölü dilleri alır gibi almışız, farsçayı kendimize göre bir okumamız olmuş; o kadar ki o dile, kendisinde bulunmıyan *ii* sesini katmışız; farsça sözleri İranlılardan daha güzel söylediğimizi bile ileri sürmüşüz. Farsçayı beğenmiş, İran şairlerini sevmiş ama, İranlılarla eğlenmişiz: dille milleti biribirinden ayrı görmüşüz. Bir Fransız için eski yunancaya göre bugünkü Yunanlı ne ise bizim için de farsçaya göre İranlı aşağı yukarı o olmuş. Fransızlara öyle bakamayız; onların yaşıyan bilimlerinden assılanmak zorunda olduğumuz için dillerini de 17. yahut 19. yüzyılda ölmüş sayamayız.

“Arapça sözlerin birçoğunu hele şiirimize girenleri, senin dediğin gibi doğrudan doğruya arapçadan değil, farsçadan almışız, ama gene de arapçayı öğrenmişiz. İngilizler lâtince söz-

lerin çoğunu Fransızlardan almışlar ama onunla kalmamış, lâtinceyi öğrenmişler. Biz lâtinceyi, yunancayı, Avrupa bilim âleminin ana dillerini öğrenmeğe üşeniyoruz, gene onların sözlerini almağa kalkıyoruz. Bunda insanın gücüne giden Fali Rıfkı Atay'ın yeni koyduğu güzel kelimeyle söyliyeyim öz-sevi'mizi yaralıyan bir şey yok mu?

Baktım Keziban sıkılmıştı: zaten kendisi de saklamadı:

— Hep bu dil sözünü açıyorsunuz, dedi. Elbette. André Gide de *Interviews Imaginaires*'in çoğunda dil meseleleri üzerinde duruyor: sizin asıl istediğiniz de ona benzemek... Benim size soracaklarım vardı.

Keziban'ın bu sözü bana bir iğne gibi battı: Gene de sesimi çıkaramadım. Ancak onun soracaklarını dinlemek de istedim:

— Başka bir güne bıraksak olmaz mı Keziban? dedim.

Ulus, 16.10.1944

Söz Arasında

Geçenlerde “Sözün Gelişi” adlı bir yazımda tenkide de dokunmuş: “Tenkidci kendi zevkini, kendi düşüncelerini, kendi duygularını söyleyen bir sanat adamıdır” demiştim. *Yeni Adam* beğenmemiş o sözleri; beğenmemiş de bana çıkışmağı, bir ders vermeğı gerekli bulmuş. Bilgisine dayanan sarsılmaz güvenile kesip atıyor: “Tenkidcinin görevi yazarla okur arasına girmek, simsarlık, seçicilik, kılavuzluk etmek değildir. Sanat eserine karşı kamunun duyduğu şursuz tepkiyi şurlandırmaktır” diyor.

Başkadır bilgin adamın hali! bakın, bir iki sözle işi aydınlatıveriyor. Neymiş tenkidcinin görevi? “Sanat eserine karşı kamunun duyduğu şursuz tepkiyi şurlandırmak.” Döktürmüş hani! Artık bize susmaktan başka bir şey kalmıyor.

Ama, şimdiye kadar çok kimseler başıma kaktı, kendim de gizlemiyorum, ben bilisiz bir kişiyim, böyle ince sözleri çabuk çabuk kavriyamam. *Yeni Adam*’ın dediğini bir daha, bir daha okuyup anlamağa çalıştım. Kaç gündür çabalıyorum, bir türlü çözedim. Biliyorum, büyük sözdür, *Yeni Adam* söylemiş, elbette derin bir anlamı vardır; ama ne?

Bir kere “kamunun duyduğu tepki” sözünde bir durakladım. Kamu acaba kimin tepkisini duyuyor? Kendi tepkisi değil herhalde; çünkü bir kişinin, yahut bir topluluğun tepkisini o kişi, yahut o topluluk duymaz, başkaları duyar. Kamu da kendi tepkisini duymaz; kamunun bir tepkisi olur.

Diyelim ki *Yeni Adam*’ın kalemi sürçmüş, yahut sözünü süs-

lemek istemiş: *duymak* ne güzel, ne ince bir şey! “kamunun şuursuz tepkisi” diyeceğine “kamunun duyduğu şuursuz tepki” de-yivermiş. İş o kadarla bitmiyor ki! “Sanat eserine karşı kamunun tepkisi” nedir? Kamu, yani *maşer*, *communauté* bir sanat eserini beğenir, yahut beğenmez, o esere ilgilenir, yahut ilgilenmez; sebeplerini kendisi bilmediği, açıkça söyleyemediği için beğenmesi de, beğenmemesi de *şuursuz* bir *tepki*’dir. O tepkiyi *şuurlandırmak* ne demektir? Sebepleri bulmak, bildirmek mi? Kamu bir sanat eserini niçin beğenmiş, yahut beğenmemiş, ona niçin ilgilenmiş, yahut ilgilenmemiş, tenkidci bunu söyleyecek... O sebepleri araştırmak tenkidcinin değil, belki tarihçinin görevidir.

Kamunun tepkisini niçin tenkidci anlıyor, şuurlandırıyor da sanat adamı anlıyamıyor, şuurlandıramıyor? Yüce-Varlık, tenkidciye bağışladığı o gücü sanat adamından acaba niçin esirgemiş? Tenkidci kamunun bir tikesi (*ciizü*), düşünen bir tikesidir de sanat adamı değil midir? Kamunun dilekleri, eğilimleri tenkidcinin yargılarında belirsin de sanat adamının eserinde niçin belirmesin?

Bunun elbette bir aslı olacak; ama, dedim ya! ben bilisiz bir kişiyim, kavrayamıyorum. Bir yazıda *kamu*, *tepki*, *şuurlandırmak* gibi sözler bulunması, o yazının derin olduğuna inanmam için yetmiyor. Bana öyle geliyor ki sanat adamı eserini yaratırken, tenkidci o eseri yargılarken, yani kişiliklerini göstermeğe çalışırken, kamunun sanki dili oluyor, o toplumda bulunan dilekleri, eğilimleri söylüyorlar. İkisinin de kişilikleri, o dileklerin o eğilimlerin söylenmesine verebildikleri şekildedir. Özü kamudan, toplumdan alırlar; ancak bunu kendileri bilmez, düşünmez; şekil gibi özü de kendileri yarattıklarını sanırlar. Bilmemeleri, düşünmemeleri daha iyidir; çünkü ancak bilmezler, düşünmezlerse toplumun ileri eğilimlerini söyleyebilirler.

Uğraşıp uğraşıp o sözün ne demek olduğunu sökemeyince: “Hele aşağısını okuyayım, belki anlarım” dedim. Okudum: “Tenkidcinin asıl işi sanatkârlık etmek değil, işte bu şuuru uyandırmaktır. Gerçi Nurullah Ataç yazısında: “Değeri ancak zaman meydana çıkarır” diyorsa da buradaki zaman fikri ‘tenkidcinin yargıları ile şuurlanan kamu’ fikrinden başka bir şey değildir” diyor.

Bunu okuyunca iş büsbütün değişti. Demek ki tenkidcinin görevi, kamunun tepkisini şuurlandırmak değil, kamunun şuurunu uyandırmakmış. Bir sanat eseri karşısında kamunun şuurunu uyandırmak ne demek olabilir? Kamu bir eseri beğenmemiştir, ona ilgilenmemiştir; tenkidci kamunun şuurunu uyandırarak o eserin beğenilmesi gerektiğini mi gösterecektir? Yahut kamu eseri beğenmiştir de tenkidci beğenilmemesi gerektiğini gösterir. Bunun ikisi de birdir. Öyle ise tenkidci bir simsar, bir seçici, bir kılavuzdur. Oysaki yukarıda *Yeni Adam* tenkidcinin öyle bir şey olmadığını söylüyordu. Gerçekten bu sözlerin içinden çıkamıyorum.

Hele *Yeni Adam*: "... zaman fikri 'tenkidcinin yargılarıyla şuurlanan kamu' fikrinden başka bir şey değildir" deyince iş büsbütün karışıyor. Niçin kamu tenkidcinin yargılarıyla şuurlanıyor da sanat adamının eseriyle şuurlanmıyor? Tenkidcinin yargıları kamuya işliyor da sanat eseri işlemiyor mu?

Yazı şu cümle ile bitiyor: "Zaman diye bir âdem oğlu yoktur!" Bu söz üzerinde de bir düşünelim. Deminden beri *Yeni Adam* kamuyu, kamunun tepkisini ileri sürüyor, tenkidcinin de görevi kamuyu, yahut kamunun tepkisini şuurlandırmak olduğunu söylüyordu. Bundan hayal meyal şöyle bir şey çıkıyordu: "Tenkidci kamunun elçisidir; onun dileklerini söyler, o dilekleri sanat adamına da, kamunun kendisine de bildirir, aydınlatır; ama kendisi kamuya bir şey katmaz: kamuda zaten bulunan düşünceleri, duyguları bilinçaltından bilince getirir." Şimdi ise: "Zaman diye bir âdem oğlu yoktur" demekle kamu üzerinde zamanın değil, ancak bir âdem oğlunun işlemi (*tesiri*) olabileceğini ileri sürüyor.

Biz de kendisine şunu sorabiliriz: "Bazı eserler var, türküler gibi; hiçbir tenkidci onları yargılamıyor. O türküler birkaç yıl beğeniliyor, ağızdan ağıza dolaşüyor; sonra kimi kalıyor, kimi unutulup gidiyor. Kamunun o türküler karşısındaki şuur-suz tepkisini hangi tenkidci şuurlandırmıştır? Kamu, hangi tenkidcinin yargılarıyla şuurlanmıştır? Kamunun şuursuz tepkisini şuurlandıran yahut kamunun şuurunu uyandıran yalnız zaman değil midir?"

Yeni Adam: "Zaman diye bir âdem oğlu yoktur!" diyor. Öte-

ki sözlerini anlamadım, ama bunu anladım. Doğru. Âdem vardır, zaman oğlu olur, ama zamanın âdem oğlu olduğunu biz de duymamışız.

Zaman dedim de aklıma geldi. *Yeni Adam* da bilir, her şeyler ateş pahasına: iri lâkırdıları büyük söz sanıp da pabucumuzu bırakmanın zamanı değil.

“Dair” yerine “üzerine” sözü yeni kullanılmağa başladı. Onu ilk ortaya atan kimdir, bilmiyorum. Üç, üç buçuk yıl oluyor, *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan bir yazıma: “Tercüme Üzerine” adını yazarken hayli düşünmüştüm: “Nasıl oluyor?” diye arkadaşlara da sordum; kimi beğendi, kimi beğenmedi. Beğenmeyenlere: “Ya *tercüme üzerine düşünceler* desem, onu beğenir misiniz?” diye sordum. “O zaman olur” dediler. “Düşünceler” sözünü yavaş yavaş kaldırmak da olurdu; ben birdenbire kaldırmayı yeğledim. O günden beri de “dair” yerine hep “üzerine” diyorum.

Ama geçen yazımın adı: “Eski Bir Yazı üstüne” idi. Nurettin Artam: “Niçin *üzerine* değil de *üstüne*?” diye soruyor. Sebebini anlatayım:

“Üzerine” desem sanki o eski yazıya *dair*, onu anlatan bir şeyler söyleyeceğim demek olabilirdi; oysaki ben o eski yazıyı incelemeğe, anlatmağa kalkmadım; ondan sonra, onun *üstüne*, onunla ilişkili olarak düşünülmüş başka şeyler söylemek istedim; bunun için de *üzerine* yerine *üstüne* dedim. “Eski bir yazı dolayısıyla”, yahut “Eski bir yazıya ek” desem de olabilirdi. Ama *üstüne* demenin de yanlış, türkçeye aykırı bir şey olduğunu sanmıyorum. Herhalde o yazıda *üzerine* demekten iyiydi. Tutar, yahut tutmaz, bir yol deniyeyim demiştim.

Ulus, 30.10.1944

Yeni Bir Dergi

Yeni çıkan her dergiyi umutla, âdeta sevinçle açarım; ama çoğu, daha ilk göz gezdirişte kolum kanadım kırılıverir. Ne yapayım? O sayfaların şiir, nesir, bütün yazılarında: “Bakın, efendi efendi çocuklarınız biz: yerleşmiş yargılara uslu uslu uyuyor, birinin bile doğruluğundan, tanrılığından şüphe etmiyoruz. Biz ne öğretilmiş, ne buyurulmuşsa onun dışına bir adım atmıyacağız!” diyen bir ses duyar gibi oluyorum. O dergilerde gerçek bir yenilik değil, canlanmağa yeltenen bir eskilik de yok. Durgun bir su: kıyılarında olup bitenleri belli belirsiz yankılamak gücüne kadar her şeyini yitirmiş, hiçbir yelin kıpırdatmıyacağı ölü bir su... Umudumun öyle boş çıkmasına eskiden sinirlenir, kızardım: artık alıştım, içimi gene de bir üzüntü sarsa bile: *Küşad-i gonca-i dil kaldı bir bahara dahi* diyerek kendimi avutuyor, o dergiyi öyle kapatıyorum.

İstanbul’dan ilk sayısı gelen *Yaratış*’ta da aradığımı bulamadım; ama büsbütün de boynum bükülmedi. Doğrusunu söyleyeyim sevdim o dergiyi. Nasıl sevmem? Cahit Sıtkı Tarancı, Oktay Rifat, Bedri Rahmi Eyuboğlu gibi benim şairlerim’in de yazıları var, “Edebiyatımız Üzerine” adlı konuşmayı ölümdünden birkaç gün önce, rahmetli Kemal Uluser yazmış... Cahit Sıtkı Tarancı’ya biraz çatacağım; kendisine dostluğumuzun hatırı için çatığımı anlayıp darılmıyacağını umarım. Yazdığı şiiri sizinle okuyalım:

GARİP KİŞİ

*Bu akşam ilk olarak ağladım
Bekâr odamın penceresinde,
Hani ev bark? Hani çoluk çocuk?
Ne geçti elime bu hayatın
Meyhanesinde sinde?
Yatağım her gece böyle soğuk,
Saadet bu ömrün neresinde?*

Tertemiz söylenmiş bir şiir. Cahit Sıtkı Tarancı'dan, hece veznini donmuş kalıplardan kurtarıp yeni imkânlarla zenginleştirmesini bekliyorduk; şimdi hece vezni ile serbest nazım arasında kararsız kararsız dolaşiyor; ama bu küçük şiiri hece veznini tazeliyecek, onu yeni bir ahenge kavuşturacak çeşidinden. Bunların hepsi doğru; hattâ gerçek, yahut kuvvetle hayal edildiği için gerçekleşmiş bir heyecana en uygun şekli de bulmuş diyebiliriz. Gene de Cahit Sıtkı Tarancı'da eksik olan bir şey var: bana öyle geliyor ki o şair tısıyor, sesini yükseltmekten çekindiği için büsbütün alttan alıyor, kendisini gündelik hayatın en küçük duygularına bağlıyor, onları aşmağa çalışmıyor. Onda sanki *küçük bir şair, küçüklerin şairi* kalmak hevesi var. Küçük, ama söylediğini bilen, ölçüsünü anlamış, sanatında usta bir şair. Gerçi hiç fena bir şey değil; ama kendisini aşmağa çalışsa, büyük şiirler yazmak istese daha iyi olmaz mı? Öyle bir şeye kalkışacak olsa bocalar mı? Bugünkü ustalığı kalmaz mı? Belki; ama ne biliyor? Kaderine razı olmasın da bir yol denesin. Ben öyle sanıyorum ki Cahit Sıtkı Tarancı bundan daha üstün bir şiire kolaylıkla geçebilir. "Yazdığı şiirlerin zevkini tadalım da başka türlü olmasını istemiyelim" diyeceksiniz; o da doğru... Yalnız demin de söyledim ya, Cahit Sıtkı Tarancı'yı gerçekten severim, kendisine her büyüklüğü yakıştırmasını beklerim.

Oktay Rifat'ın şiiri ile Bedri Rahmi Eyuboğlu'nunki için bir şey söylemeyeceğim, dergiyi açıp da okuyun; göreceksiniz ki pişman olmayacaksınız. İkisi de ilerliyor; hattâ Bedri Rahmi Eyuboğlu'nda, şimdiye kadar bulunmayışına üzüldüğümüz bir şekil kaygısı da belirmiş; içinin zenginliğini bize daha iyi gösterebilecek.

Dergiyi açarsanız, başka şairlerin yazılarını da bulacaksınız: Sabahattin Batur, Faik Baysal, Nihat Çetin... Nihat Çetin'in şiiri için ne düşüneceğimi daha bilemiyorum: Ona benzer aşk şiirleri çok okuduk. Belli ki daha genç bir şair; yarın kendini bulur, yeni bir yola gidiverir. Sabahattin Batur'la Faik Baysal'da şimdiden bir yenilik seziliyor; hele Sabahattin Batur kendine zor bir yol seçmiş: onun serbest nazmı nesre çok yaklaşıyor. Bunu bir kusur diye söylemiyorum: belki iyi, güzel bir sonuca varabilir; ancak çetin bir yol: Sabahattin Batur'un orada başarılarla ermesini dilerim. Faik Baysal'ın şiirini sizinle okumak isterdim: uzun olduğu için ancak son satırlarını alacağım:

*Vakıfımdır kâşiflerin ilmine,
Altın toprakların rüya verimine
Fal açarım ruhlar âlemine
Asma köprüler kurarım Çine,
Vadedirim uslu duracağımı...
Kaptan beni de al gemine.*

Genç yaşında böyle şiirler söyleyen bir insandan çok şeyler bekleyebiliriz.

Yaratış'ın nesirlerini de okudum. İyileri var, Salâhaddin Tuncer'in *Çamlıcadaki Eniştemiz* için yazdığı tenkidi okuyun, göreceksiniz ki salt övgü, yahut yergi sözleriyle kalmayıp eserleri ciddilikle yargılamak isteyen bir tenkidci yetişiyor. Elbette Salâhaddin Tuncer'in de kusurları var: daha dilini iyice işliyememiş, yersiz firenkçe sözlerden kaçınamıyor; boyuna Proust'u anıyor, ama o romancının bütün eserini okuduğuna, onu iyice bildiğine bizi inandıramıyor; bize: "Bu genç, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun tercüme ettiği bir cildi okumuş, bütün eseri bilmiyor; yahut ki başkalarından duyup öğrendiğini söylüyor" dedirtiyor. Bir gencin böyle bildiğinden ötesini söylemek istemesini de hoş görmeli: yıllar onu daha olgunlaştırır. Şimdiki yazıları bize onun olgunlaşacağını sezdirebilsin, bize birtakım şeyler düşündürebilsin, bir ümit versin, o kadarı da yeter.

Salâhaddin Hakkı Esatoğlu'nun "Rapor" adlı hikâyesini okudum, doğrusu beni pek sarmadı. O biçim "memleket hikâ-

yeleri”nin türlü türlüünü okuduk. Umarım ki Salâhattin Hakkı Esatoğlu orada kalmaz. Derginin yazı işlerine o bakıyormuş, yani derginin başında imiş: Arkadaşlarını iyi seçtiği için kendisini sevdim; ama “Yeni Bir Devri Açarken” başlıklı yazısında olduğu gibi yüksekte konuşmasa, yıllardan beri edebiyatımızda kuru gürültüden başka hiçbir şey olmadığını ileri sürmese elbette daha iyi eder.

Derginin bir yeri var ki ona pek tutundum: “Yarının Kıymetleri ve Cevaplarımız” başlıklı sayfa... O dergiyi gençler çıkarıyor; çoğunun daha adını duyan olmadı; kendilerini büyümüş, erecekleri yere ermiş sayıp kendilerinden daha küçüklere öğüt vermeğe kalkarak elâleme: *Diin mektebe varmış bugiın üstad olayım der* dedirtmenin yeri mi var? O sayfanın başında bakın ne diyorlar: “*Yaratış* yalnız memleket kıymetlerini bir araya toplamakla kalmıyacak, aynı zamanda yarının hakiki değerlerini de okuyucularına tanıtacaktır.” Böyle sözler gençlere değil edebiyatta gerçekten bir şey başaramadıkları için ukalâlığa kalcan yaşlılara yakışır; *Yaratış*’ı çıkaran gençler ders vermeyi bırakınsınlar da kendilerini bulmağa çalışsınlar. “Memleketin kıymetlerini bir araya toplamak” da ne demek? Yani *Yaratış* dergisi bir çığır açmak istemiyor da seçmeciliğe, *eclectisme*’e mi heves ediyor? Dikkat etsinler, o yol sanatta en verimsiz yoldur.

Bilsinler ki bunları kendilerini sevdiğim için yazılarından birkaçı olsun bende ümitler uyandırdığı için söylüyorum. Yoksa benim: “Varsın bu umudum da boşa çıksın, ben başka umutlar bulurum diye avunmam kolaydır. Hele şu “aynı zamanda” sözünü hiç kullanmasınlar. Yıllardan beri çok kimselerin ağzından duydum, ama bir türlü alışamadım. Ne soğuk şey! Firenkçe: *en même temps* sözünün türkçeye hiç de yakışmıyan, lüzumu da olmıyan bir tercümesi. Her söyliyenin ağzına bir ukalâlık, bir sahtelik veriyor.

Yaratış ilk sayısında bir de danışka (*enquête*) açmış; adı “Şimdi de Diyorlar ki”.

Önce Fuad Köprülü’ye danışmışlar. Fuat Köprülü’ye saygım vardır, edebiyat tarihimizi kurmuş adamdır; hepimiz, derslerinde bulunmamış olsak da, onun talebesi sayılırız. Ama o gençlere söylediği sözlerden birini onun ağzına hiç yakıştı-

ramadım. “Yeni şiir ve yeni şair deyince ne anlıyorsunuz? Bugünkü genç nesilden yarın için bir şeyler beklediğiniz isimler hangisidir?” diye bir şey sormuşlar, şöyle diyor: “Genç nesli tanımıyorum. Edebiyat ve sanat nesil meselesi değil, fert meselesidir. Ortanın üstünde, evvelki nesli geçen değil, onlara yaklaşan bir şey görmüyorum.” Fuat Köprülü’nün Abdülhak Hâmit’i büyük şair. Bayan Halide Edip’i edebiyatımızda *autorité* saymasına bir şey diyemeyiz, kimsenin zevkine karışılmaz: ama ömrünü edebiyatımızı incelemeğe, edebiyat tarihimizi kurmağa adanmış bir insanın: “Genç nesli tanımıyorum” demesi bize ağır geliyor. Fuad Köprülü’de edebiyat bir tutku, *passion* değil midir? Yeni şiiri, yeni şairleri beğenmiyebilir: isterse onları yersin; ama tanımamak merak etmemek nasıl olur? “Geçici modalar olan fütürizm, sürrealizm (derginin imlâsını olduğu gibi bırakıyorum) v.s.’yi taklit ile hiçbir şey yapılamıyacağına peşinen (umarım ki bu *peşinen* sözünü Fuad Köprülü söylememiş, derginin yazarı uydurmuştur) inanmalıyız.” Fuad Köprülü böyle sözler mi söyliyenekti? Bizde *futuriste*, *surrealiste* şair mi vardır? Biliyoruz, kafalarının içinde hiçbir ışık olmıyan bazı kimseler bütün yeni çığırları bu adlar altında toplamağa çalışıyor; ama Köprülü böyle toptan yargılamayı, meselâ *dégénéré* sözünü kullanmaktan utanmıyan kimselere bırakmalıdır. Gençlerimize: “Siz Avrupa’daki yeni çığırlara bakmayın, onları bilmeyin” dersek gençlerimizin çoğu, bugün olduğu gibi, birtakım yavan koşmalar düzüp adına “millî şiir” demekten vazgeçmezler. Onlara “millî şiir” demek, *millî*’yi de, *şiir*’i de *aşağılamaktır*.

Ulus, 4.12.1944

Düşü Görüşme

Kar da güzeldir, gözün görebildiğine apak uzanmış kırlarda üşüyüp hızlı hızlı yürümenin de başka bir tadı vardır ya, yılın dört çağına da gönlümüzü açmağa yaş komuyor ki! Ağrı korkusu, sızı korkusu kapatıveriyor odalara. Pencereden bakıp bakıp içlenmektense ateşten yana çekilir, yaz günlerini kurarsınız... Yaza, bakalım, kavuşacak mısınız bir daha? İyisi mi elinize bir kitap alır, onun anlattıklarına dalıp dışarıdaki soğuk gibi içinizdeki o sıcak, ama ağı karışmış umutları da unutursunuz.

Hırkama bürünmüş, ıhlamurumu karıştıra karıştıra *Kabus-name*'yi okuyor, yazmalara yanlış geçirilip basmasında da öyle bırakılmış mısraları kendimce düzeltmeğe çalışıyordum. Mercimek Ahmet'in şairliğini de öveceğim sanmayın; daha aruzun türkçeye, yahut türkçenin aruza alıştırılamadığı bir zamanda gelmiş, ne kadar özense beceremiyor. Gene de, kendisini sevdiğim için olacak, hoşlanıyorum şiirlerinden. Nesini seviyorum o adamın? bilmem; bildiğim şu ki onunla saatlerce baş başa kalabiliyor, hiç sıkılmıyorum. Kusurlarını görmüyor değilim: şöyle hep açık açık söylemiyor, belli ki acemceye vurgun, ona öykünüp duruyor. Her kusurunu unutturup bizi çeken bir yanı var, o da işte kişiliği olacak. Hem herkeslere benziyor, hem de kimselelere benzemiyor o adam. Kişilik, gerçek kişilik de bu değil midir? Benzerlik içinde bir ayrılık, incelenmeğe, irdelenmeğe gelmiyor, ama iyice sezilen bir ayrılık.

Dostum Mercimek Ahmet'le beş yüzyıl arasından konu-

şuyordum. Bir de baktım, Keziban sessizce odaya girip yanıma oturmuş, elimdeki kitabı göstererek:

— Gene mi Mercimek Ahmet? dedi. Biliyor musunuz? ona hayranlığınız yüzünden size bir ad takmışlar, Börülce Nurullah diyorlar.

— Biliyorum, Keziban ama bu adı senin koyduğunu da biliyorum. Hiç de iyi değil: Börülce Nurullah, uzun, dile de kolay gelmiyen bir ad. Nerde Mercimek Ahmet, nerde o!.. Sana bir şey söyleyeyim, adaşlarım darılmasınlar, Nurullah adını hiç sevmem: şöyle eski, ta uzaklardan gelen bir ad değil, Tanzimat kokuyor. Keşke onu değil de öteki adımı kullansaydım, Ali diye imza atsaydım.

— Börülce Ali de pek iyi olmazdı ki!

— Bana ille bir ad mı takacaksın, Keziban?... Peki, istediğin olsun: Nohut Ali de. Dile daha bir hoş geliyor... Kuşkonmaz, Bezelye deme de. Onlar alafıranga adlar, alafıranga tercümele-re daha çok yakışır. Şimdi hiçbirini anacak değilim: iyi saatte olsunlar! hepsi de güzel yazıyor, hoş yazıyorlar elbette; ama, ne bileyim? dilleri bana bir yabancı geliyor. Geçenlerde birinin, en büyüklerinden birinin tercüme ettiği bir kitabı açtım: “Hepimize örnek diye gösteriyorlar, hele biz de okuyup miktarımızca assılanalım” dedim.

— Miktarınızca assılanmak... Nereden çıkardınız bu dili? Böyle konuşur musunuz siz?

— Ne yaparsın Keziban? herkesin kendine göre bir züppe-liği olur; ben de dostum Mercimek gibi konuşmağa heves ediyorum... Kesme sözümü de dinle diyeceğimi. Açtım o güzel örnek tercümeyi. Daha ilk cümlesinde bir tuhaf oldum: “...birçok Zeus’lar mevcut olmuşlar... Öyle ki Yunanistan’ın biraz tanınmış bir şehri yoktur ki kendi Zeus’una sahip bulunmasın.” Tercüme-ci: “Nice Zeus’lar olmuştur... öyle ki Yunanistan’ın biraz tanınmış her şehrinin kendine göre bir Zeus’u vardı” yahut: “... biraz tanınmış bir şehri yoktur ki kendine göre bir Zeus’u olmasın” demiyor. Niçin desin? onu herkes diyebilir, belki benim bile elimden gelir. Benzer mi o bizlere? O *iyi, güzel* tercüme ediyor, örnek olacak eserler veriyor. Sözünü de ona göre güzelleştirmek zorundadır: “mevcut olmuştur... öyle ki, yoktur ki sahip

bulunmasın." Güzel yazmak buna derler, Keziban... Ama anladım ki benden geçmiş artık; böyle şeyleri ne kadar okusam, beni de beğensinler diye onlara benzemeğe ne kadar çalışsam elimden gelmeyecek. Boynumu büktüm, kapattım o kitabı. Gerçi "Beşikten sine dek öğrenmeli" imiş ama bir gün geliyor, insan öğreneceği şeyin doğruluğunu anlıyamıyor; kafa kalınlıyor. "Mademki bunları güzel buluyorlar, hem de bu işlerden anladıkları şüphe götürmeyen kimseler güzel buluyor, öyle ise bunlar elbette güzeldir" diyorum, diyorum ama boşuna, kendimi kandırıyorum ki!

— Gene bir öfkeniz, bir acılığınız var bugün sizin. Ne oldu?

— Bir şey olmadı, Keziban. Öfkem, acılığım da yok... Varsa bile kimseye değil, kendi kendime öfkeliyim, acılık kendi içimden geliyor. İhtiyarladım artık; umutlarımın gerçekleşemeyeceğini anladım. Gençlikte insan: "Bir gün ben de bir şey olurum; benim de bir değerim var, onu geliştiririm, beğendiririm kendimi" diyor, bu hayal ile tatlı saatler, günler geçiyor. Farkına varmadan bir de bakıyorsun ki vakit gelip çatmış: "Bir değer vardı, ama ufacık bir değerdı o; geliştiremedin. Ne yapacaksan yaptın artık, bundan ötesine gidemezsin. Sen görmüyorsun, ama sonradan gelenler seni çoktan geçtiler, senin artık göreceğin bir iş kalmadı. Pılını pırtını topla da gitmene bak!" diyorlar. Bunu böyle açıkça söylemiyorlar elbette: nadan mı herkes? şöyle terbiyeli terbiyeli sözlerle, iltifatlar ederek sezdiriyorlar.

— Ne yapalım? her şeyin bir sonu olur.

— Doğru, Keziban, her şeyin bir sonu olur, olmalıdır da. Yoksa duruverir dünya. İhtiyarları, işlerini bitirmiş olanları bir yana iteceksin ki yol açılsın, taze bir hava essin... Ama bunu akıl söylüyor, gönül dinlemiyor ki! Gönül ille tutunmak, gözün gördüklerine bile inanmayıp gene umutlarını beslemek istiyor. Zaman da pek çabuk, pek hızlı akıyor hani! Ben, yazı yazmağa, tercüme ile uğraşmağa başladığım zaman: "Yirmi yılda belki bir şeyler başarır, bir ad edinirim" diyordum. Yirmi yıl geçti geçmedi, daha kendimden hesap sormağa vakit bulamadan bir de baktım ki: "Artık sus, seni dinliyoruz" diyorlar. Bu kadar da çabuk eskir mi bir adam?

— Orası adamına bakar: adam var, sizin sandığınız gibi yirmi yılda ancak değerini belirtmeğe başlar, büyük iş görecektir öylesi; adam da var, yirmi yılda vereceğini verir, yıpranır, atılması gereken bir posa oluverir. Öyleymişsiniz siz de. Kabahat kimsenin değil: ne sizde ne başkasında. Öyle yaratılmışsınız. İnsan yaratılışına karşı çıkabilir mi? Sizin gibi daha niceleri var: karışın onların arasına da avunun, unutun acılarınızı.

— Sen bugün hep akıl sözü söylüyorsun, Keziban. Haklılığın bu kadarı da tatsızdır hani!.. Biraz da duyguları anlamağa, onları yaralamamağa çalışsan a!..

— Duygu insanın ancak kendi içindir; duyduklarınızı saklayın kendi içinizde. Söyleyip söyleyip bir kat daha dertlenmek neye yarar? Başka şeyler düşünüp bu acı duyguları onlarla unutmak daha iyi değil mi?

— Çocuk gibi konuşuyorsun, Keziban. Bilmiyor musun ki insan hep kendini avutmak ister; acılarını, en büyük acılarını ikide bir açması bile gene kendini avutmak içindir. Ben de böyle yakınmada buldum derdimin devasını. “Adamın iyisi kaderine razı olmayıp hep daha yükseğe göz dikendir; ben de olduğumdan ötesine erişmek istedim, şimdi ona erişemediğim için üzülüyorum. Ama onu istemiş olmak da bir değerdir” diyorum. Eski umutlarımı anıp acısıyla övünüyorum.

— Züğürt tesellisi hep bunlar!

— Sen züğürtde, züğürt tesellisini bile çok görüyorsun...

Keziban, bu görüşmenin kötüye varacağını sezmiş olacak ki sessizce geldiği gibi gene sessizce çıkıp gitti. Durdurmağa çalışmadım. Neden durdurayım? bana hep böyle haklı sözler söyleyecek değil miydi?

Ulus, 22.1.1945

Bacon'u Okurken

Francis Bacon'un büyük bir bilgin, bir feylesof olduğunu bilirdim. Shakespeare'in oyunlarını asıl Shakespeare değil, o yazmıştır, diyenler varmış, onu da duymuştum. Ama şimdiye kadar kitaplarına, kendi adile çıkardıklarına, el sürdüğüm olmamıştı. Doğrusu, çekinirim bilginlerden: dediklerini dinleyip çok şeyler öğrenirsiniz ya, bir de anlıyamadınız mı, kendinizi büsbütün küçük görür; yahut, öz-seviniz ille kurtulsun dersiniz, o sözlerin de, öyle şeylerle uğraşmanın da boş olduğunu ileri sürmeğe kalkarsınız. O hallere düşmektense anlıyabileceğiniz, sizden öyle derin derin bilgiler beklemiyen kitapları açmak daha iyi değil mi? Onların da ne olgunları, ne güzelleri vardır! İşte Montaigne'in kitabı: yıllarca yanınızda taşır, bir orasından, bir burasından açarak farkına varmaksızın birkaç kere bitirir, gene de doyamazsınız. Montaigne de okurlarından, benden, sizden, belki de en büyük bilginlerden üstündür; ama sezdirmez üstünlüğünü. Söylediklerini iyice anladınız, kavradınız sanıp onlarla artık uğraşmazsınız. Ama o sözler içinize işlemiş, daha doğrusu toprağa ekilen tohum gibi ekilmiştir: nice günlerden sonra filiz sürer, çiçek açar, ummadığınız bu zenginlikle sizi şaşırtıverir. Montaigne okurlarına, belli etmeden dünyayı bağışlayan, onların içinde dünyalar yaratan bir adamdır.

Bacon da onu okur, severmiş; Denemelerini onunkilere benzesin diye, hiç olmazsa onunkilerden heves edip yazmış. Aramızdaki bu hayranlık birliği, Bacon'dan çekinmemi azalttı... "Aramızdaki hayranlık birliği" dedim, ama onun hayranlığı ile

benimki bir mi? bir olabilir mi? Ben, 19. yüzyıl sonunda doğmayıp da Montaigne'in kitabını parça parça yazdığı günlerde, ölümlüler arasında bir ölümlü olduğu çağda yaşasaydım, büyüklüğünü gene sezer miydim acaba? Bana Montaigne'i, aramızdaki dört uzun yüzyıl içinde gelmiş insanlar, en büyükelrinden biri Bacon olan yazarlar anlatmış. Bacon'u okumadım diyorum; doğru mu? Gerçi el sürmemiştim kitaplarına; ama duyduklarımnda, okuduklarımnda, öğrendiklerimnde onun da bir izi, bir payı yok muydu? Geçmiş yüzyılların bilginlerini, feylesoflarını anlıyamamak korkusu ile kendimiz okumamış olsak bile, gene bir yoldan okumuş sayılırız: onlar gelmeseler, türlü didinmeler, türlü didişmelerle insanlığı yoğurmasalar, biz bugün bildiklerimizi bilmez, bugün düşündüğümüz gibi düşünmezdik. Hayır, bir olamaz Bacon'un hayranlığı ile benim hayranlığım: o, ta başta altın bir halka, ben ise zinciri uzatmağa yaradığı bile farkedilmeyecek herhangi bir özden bir halka... Ne de olsa var bizi birleştiren bir şey.

Açtım *Denemeler*'i. Arasıra ingilizcesile fransızcasına da bakıyorum, ama asıl Saffet Korkut'un tercümesinden okuyorum. Bayan Korkut güzel tercüme etmiş; rahatça anlaşılır, akıcı bir dili var. Gerçi ingilizcenin *sect* kelimesini mezheb, tarik, daha iyisi çığır diye tercüme edeceğine, zamanın Avrupa dillerinden deyim de almak huyuna kapılarak mektep kelimesile karşılamaktan çekinmiyor; ama kitabında böyle yadırgadığımız şeyler az... Yadırgadığımız diyorum ya, kim yadırgıyor? Biz üç beş kişi kaldık; çağdaşlarımızın çoğu bu gibi şeylerin bizim dilimize aykırı yenilikler olduğunu bile duymuyor, bizde ötedenberi böyle söylenegeldiğini sanıyor. Geçenlerde birile konuşuyordum: "Fransızlar *littérature médicale* diyebilirler, ama biz tıp edebiyatı dememeliyiz. Çünkü fransızca *littérature* kelimesinin kökü, lâtincenin harf, yazı mânasına gelen bir sözü imiş, bizim edebiyat sözünün kökünde ise öyle bir mâna yoktur. Biz tıp kitapları, tıp yazıları demeliyiz" diyecek oldum, karşımdakini kandırmak şöyle dursun, bir de güldürdüm kendime. Avrupalı kafasile düşünmeğe alışmalı imişiz... Köklerini düşünüp kelimeleri ona göre kullanmanın Avrupalı kafasına uymıyacağına da, doğrusu, ben kanmadım. Neyse! alışılacak böyle şeylere de;

zaman her işin aslını, kökünü aramaz, kolayını arar. Bilirim ki Saffet Korkut titizliği bir suç saymaz, bundan sonraki tercümelerinde dilini bu gibi yabancılıklardan da kurtarır.

Bacon hiç de ilkin korktuğum gibi bir adam değilmiş, *Denemeler*'inde öyle anlıyamıyacağımız bilgin sözleri yok; ama doğrusu sonradan umduğum gibi de çıkmadı: nerde Montaigne, nerde o!.. Bunu söylerken bir insafsızlık, bir haksızlık ettiğimi biliyorum: Montaigne'in İtalya'yı dolaşırken tuttuğu gündefteri pek sayılmıyacağına göre *Les Essais* biricik kitabıdır, ne diyeceği varsa hep ona geçirmiş; *The Essayes* ise Bacon'un birçok kitaplarından biri, hem de ikinci derecede olanlarından biri imiş. Ama: "Nerde Montaigne, nerde o!" dediğime pişman değilim. Bacon büyük adam şüphesiz, ama öyle olduğundan kendisinin de şüphesi yok. Devletin en büyük makamlarına göz dikmesi, onlara erişmesine engel olanlara zalimce gazez kesilmesi, gördüğü iyilikleri dahi hiçe sayması hep o yüzden, büyüklüğünü şüphesiz olarak bilmesinden değil mi? Okuyun *Denemeler*'i: Söz açtığı şeyler üzerinde öyle inceden inceye, uzun uzun değil, çabucak düşünüyor: "Ben Bacon'um, ne desem doğrudur, değerlidir elbette!" der gibi bir hali var; hem de bu halinde Nef'i'nin: "... ne desem lâf değil" derkenki gülümsemesi sezilmiyor. Övünmüyor Bacon: büyüklüğünü görüyor, biliyor da onun için öyle. Goethe'de de, ne kadar haklı olursa olsun, gene insanın betine giden öyle bir kendine güvenme, herkes gibi olmadığını bilme yok mudur? Doğrusu, bu yüzden bize, ölümlü insanlara, pek uzak kalıyor. Olympos'taki Tanrılardan korkabiliriz, onları düşünmek bile gözlerimizi kamaştırabilir, onlara tapabiliriz de; benzerlerimizi sevdiğimiz gibi sevebilir miyiz onları?

Montaigne'de işte o kurulma yoktur. Çekinerek, biraz daha anlamağa çalışarak söyler gibidir. Onun denemelerini okurken hemen hiçbir yerde: "Hayır, öyle değildir işte!" demek arzusunun duymazsınız; siz de bir şeyler katmak istersiniz, o başka. Zaten buna sizi kendi çağırır gibidir: konuşur sizinle, o söyleyecek, ama siz de söyleyeceksiniz. Onun da, sizin de söyleyecekleriniz birbirine katılacak, açtığı söz gene de tükenmeyecek; dünya durdukça, bu toprak üzerinde düşünen, duyan insan

bulundukça tükenmiyecek... Montaigne hiçbir şeyi kesin olarak söylemediği, değişmiyecek bir hakikat bildirir gibi kurularak konuşmadığı için yazılarını okurlarının ta gönlüne işletmeyi bilmiştir. Sokrates “doğurtmaca” yolu ile öğretirmiş, ama Eflâtun’un konuşmalarındaki Sokrates, Montaigne ile karşılaştırılınca, her şeyi dandan söyleyen, alayında ukalâlık eksik olmayan sert bir adamdır; Apollon tapınağında nasıl anıldığını duymadan önce de, yeryüzünde kendinden bilge insan olmadığından şüphesi yoktur. Asıl doğurtmaca yolu, Montaigne’inkidir, asıl onu okurken öğrendiğimiz şeyler bizim içimize doğuyor, bizim içimizden doğuyor gibi oluruz. Bilgelik taslamaz; insan olduğunu unutmaz, unutmak da istemez. İnsanlığı ile, insanlar arasında Michel Eyquem de Montaigne adında bir insan olması de kimseye yol göstermeğe, bir şey öğretmeğe kalkmadan insanları, insanlar içinde de en çok Michel Eyquem de Montaigne’i anlatır.

Bacon’da Montaigne’in o halini bulamadım. O biliyor, öğretiyor, hem de insanın içine işliyerek değil; öğrettiği şeylere bizim içimize doğmuş da öyle öğrenmişiz gibi bir hal veremedi, buna hiç özenmeden, kesip atarak öğretiyor. Bunun için de onun haklı olmamasını: “Hayır, değil işte öyle!” diyebilmeği istiyoruz. Ama bu da bizi düşünmeğe, düşünerek kendi kendimizi bulmağa götüren bir yol değil midir? Montaigne ile giderken güle oynaya, bir taş a çarpıp ayağımız acısa bile keyfimiz bozulmadan gidiyoruz; Bacon’la yürürken öfkeleniyoruz, sinirleniyoruz, keyfimizin kaçtığı çok oluyor, gene de dönmüyor, yürüyoruz onunla.

Cumhuriyet, 31.1.1945

Bir Oyun Üzerine

Eskiden tiyatroya çok giderdim, yazı yazmağa da tiyatro tenkidıyla başlamıştım. O yıllarda Darülbeydi, şimdiki İstanbul Şehir Tiyatrosu, zamanın Paris sahnelerinde beğenilen oyunları türkçeye çevirtir, biraz da bizim hayatımıza uydurtur, oynardı. Bense o oyunları sevmezdim; kendimize örnek edinmek için gerçekten güzel, dayanıklı eserler aramamız gerektiğini söyledim durdum. Beni dinliyen olmadıysa da işler kendiliğinden daha iyi bir yola girdi. Bataille, Robert de Flers, Verneuil gibi yazarların eserleri sürüp gidemezdi ki! Kendi memleketlerinde unutuldukları gibi bizde de unutuldular. Bir yandan Muhsin Ertuğrul'un, bir yandan da Ankara Konservatuvarının çalışmalarıyla Avrupa'nın iyi yazarlarından, büyük yazarlarından birkaçını tanımağa başladık: Sahnelerimizde Shakespeare oynandı. Molière oynandı, Goldoni oynandı, Sophokles'in tragedyalı bile denendi.

Benim istediğim de bu değil miydi? Öyleyse tiyatroya eskisinden de çok gitmeliydim, alkışlamalıydim, doğru yola girdiğimizi söylemeliydim... Ne yapayım ki arada benim de düşüncelerim değişti. Gençliğimde seyrettiğim oyunların hasretini çekiyorum, şimdi de onları istiyorum sanmayın. Onları, o çirkin şeyleri, gömüldükleri mezardan çıkarmıyalım... Shakespeare'i, Molière'i, Goldoni'yi beğenmiyorum da demedim: onları hep düşünmeliyiz, onlardan hep ders almalıyız.

Ben eskiden tiyatroyu salt edebiyat bakımından düşünürdüm: "Shakespeare büyük bir şairdir, dünyanın belki en büyük

şairidir, ölmez eserler yazmıştır; o eserleri zevkle okuduğumuz gibi sahnede de hep zevkle seyredebiliriz” derdim. Sonradan anladım ki öyle değilmiş; tiyatrodaki edebiyattan başka bir şey vardır. Evinde bir kitabı açıp okuyan adamla tiyatrodaki oyun seyreden adam bir değildir. Tiyatrodaki bir ortak duygu olması gerektir. Evimizde, bir başımıza okumak üzere bir kitabı açınca, kendimizi başka bir zamanın adamı sayabiliriz; büsbütün değilse bile elimizden geldiği kadar, meselâ bir 17. yüzyıl İngilizisi olabiliriz, kendimizi öyle sanabiliriz. Shakespeare, Molière, Goldoni, her şeyden önce, birer yeni, taze şairdir, taze yazardır, yani zamanlarının yazarıdır. Zamanlarında onların eserlerini seyre gidenler yepyeni, taptaze bir sanatla karşılaşmışlar, o eserlerde kendilerini, kendi zevklerini bulmuşlardır. Bense bugün Shakespeare’i, Molière’i okurken, zamanı geçmiş, zamansız güzellikleri dolayısıyla beğenilen bir eser okumakta oluyorum. Duyduğum zevk yalın, arı bir güzellik zevkidir. Tiyatronun özü ise o güzellik değildir. Tiyatro bir tek kişi için oynanmaz; kalabalık içinde tek kalan, duyularında ortaklık belirtilmeyen kişiler için de oynanmaz. Nasıl söyleyeyim? tiyatrodaki zevk, coşkunluk, tapınaktaki zevk, coşkunluk gibi olmalıdır. Demin Sophokles’i andım. Sophokles zamanında tiyatronun ne olduğunu düşünün: bütün Atina halkı, bir yurt ödevini yerine getirmek üzere tiyatroya gidermiş, öyle seyredermiş. Yani seyredenler arasında ortak duygular varmış. Bugün ise biz Sophokles’in tragedyalarını, bizden yirmi dört, yirmi beş yüzyıl önce gelmiş büyük bir şaire borçlu olduğumuz saygı ile dinliyoruz: onun inandıklarına inanmıyoruz, aradığımız güzellik onun aradığı güzellik değil, ölçülerimiz büsbütün başka.

Anlatmak istediğimi başka türlü söyleyeyim: tiyatro millî olması gereken bir sanattır. Sophokles millîdir, Shakespeare, Molière, Goldoni millîdir. Ama zamanlarında millîdir. Bugün ise millîliğin üstüne çıkmışlardır, bütün insanlığın malı olmuşlardır. Bütün insanlığın malı oldukları için de kalabalığın değil, ayrı ayrı her insanın malıdırlar. Shakespeare’i okuyabilirim, yıllarca okuyabilirim; arasına olursa tiyatrodaki da seyredebilirim. Arasına diyorum, yani millî eserler oynayan, zamanımızın eserlerini oynayan bir tiyatromuz olursa o tiyatrodaki yılda bir

iki kere görebilirim. Sophokles, Shakespeare, Molière bizim için birer hoca olabilirler, tiyatro yazarlarımız onlardan çok şey öğrenecektir; her şeyden önce de millî olmayı, zamanlarının adamı olmayı öğreneceklerdir.

Bizde ise daha millî bir tiyatro belirmiyor. Bizim toplumumuzun, yani 20. yüzyıldaki Türk toplumunun tiyatrosunu, Türk toplumunu her sınıfiyle ilgilendirecek tiyatroyu kurmağa çalışan adam çıkmıyor. Bazı eserler yazılıyor; içlerinde iyileri de var. Ama hiçbirisi bütün toplumu gözeterek, ortak duyguları hesaba katarak, ortak zevki arıyarak yazılmıyor. Sophokles'in, Shakespeare'in, Molière'in dersini daha anlıyamadık.

Geçen akşam tiyatroya gittim. Ankara Konservatuvar'ından yetişen gençler *Bizim Şehir* adlı bir oyun oynuyorlardı. (Konservatuvar... Yazması bile zor olan bir kelime; şuna bir karşılık bulsalar. Her söylenişte, her yazışta bir irkiliyorum.) Amerikalı yazar Thornton Wilder'in adını yeni işitiyorum; Türk tiyatrosuna büyük hizmetler edeceğine inananlardanım. Oyunu seyrettim. Ertesi gün evde oturuyordum. Keziban geldi:

— Akşamki oyunu beğendiniz mi? diye sordu.

— Ne biliyorsun gittiğimi? Sen de orada mıydın?

— Siz bir yere gidersiniz de ben orada olmaz olur muyum? Ben sizin bir düşünüz değil miyim? Yoksa siz istediğiniz zaman düşlerinizden soyunabileceğinizi mi sanıyorsunuz?.... Oradaydım elbette. Şimdi de nasıl bulduğunuzu öğrenmek istiyorum.

— Daha iyice düşünmedim, Keziban. Doğrusu, seyrederken ilk iki perdesini beğendim, yani eğlendim. Üçüncü perdeyi sevmedim: kasvetli bir şey, ne demek istediği, neye varmak istediği de bir türlü anlaşılmıyor... Sen nasıl buldun?

— Ben çok eğlendim. Bilirsiniz ki ben yeniliği severim; bu oyun da yepyeni, bizim alışık olduğumuzdan büsbütün başka bir şey. Üçüncü perde için bir şey diyecek değilim, o perde beni de sıktı. Ama ilk perde! Düşünün bir kere o yazar gerçekten bir şair. Gündelik hayatımızın en küçük olaylarını bize bir şiir halinde göstermeyi biliyor. Hem de bir an bile şair olmağa kalkmadan... Siz de "şairane"yi sevmezsiniz, yahut sevmediğinizi söylersiniz. O oyunda şairanelikten kaçmamış mı?

Baktım ki Keziban coşmuş: benim o oyunu yermek istediğimi sanıp sinirleniyor. Yumuşatmak için:

— Doğru söylüyorsun, Keziban, dedim, o oyunda senin söylediğin meziyetler gerçekten var. Ama sana bir şey sorayım, Keziban: *Bizim Şehir* sahiden bir oyun mu, bir tiyatro eseri mi?

— Elbette bir oyun, bir tiyatro eseri. Sizin alışık olduğunuz eserlere benzemiyor diye tiyatro olmadığını mı söylemeğe kalacaksınız?

— Başka bir şey söyleyeceğim, Keziban. *Bizim Şehir* beni inandırmıyor. Oysaki ben okuduğum romanlarda olduğu gibi seyrettiğim oyunlarda da beni inandırmak gücünü ararım. O insanlar doğmuyor. Yaşamıyor, ölmüyor, sevmiyor. Ancak bir adam, yani yazar, bize birtakım insanların doğduklarını, yaşadıklarını, sevdiklerini, öldüklerini söylüyor. Bir tiyatro değil o, Keziban, bir konferans... Hani bazı konferanslarda şeytan feneriyle resimler gösterilir, bu konferansta da tiyatro parçaları gösteriliyor. Thornton Wilder hayat üzerine bir konferans vermek istemiş... Doğrusu usta bir konferansçı. Dinliyenleri sıkıyor, eğlendiriyor ve zevk veriyor. Bize kesin bir şey söylemiyor; zaten iyi bir konferansçı kesin sözlerden kaçır. Öğretmez, düşündürür; öğretmek istediklerini karşısındakilere sezdirir, onların kendilerine buldurtur... Hatırını kırmak istemem ama, Keziban, ben o *Bizim Şehir*'i bir tiyatro eseri sayamıyorum, onda bir tiyatro yeniliği göremiyorum. Birtakım yenilikler var, ama hepsini başkalarından almış. Mesele gündelik hayatı anlatması... Vaktiyle Fransızların *tanche de vie* (hayattan bir dilim) dedikleri oyunları vardı; onlar da böyle gündelik hayatı, insanların eve girip çıkmalarını, yemelerini, uyumalarını, ölmelerini anlatırdı. Yalnız onlarda şiir yoktu. Wilder şiir koymuş. Ama şiir de kendisinin değil; yaşamak zevki... Bütün yeni şiir onu söylüyor. Tiyatrodan dekoru kaldırmış. Dekorsuz tiyatro yeni mi? 1900 yılı ile 1930 arasında dekorsuz çok oyunlar oynandı. Bizim orta oyununu söylemiyorum; çünkü onun dekorsuzluğu büsbütün başkadır. Konferansa gelince: birçok oyunlarda öğüt veren, olaylardan bir ders, kıssadan hisse çıkaran kişiler bulunur; Wilder onu almış, daha ileri götürmüş...

— Anlaşıyor, siz *Bizim Şehir*'i beğenmemişsiniz. Beğenseydiniz böyle çürütmeğe kalkmazdınız.

— Anlatamadım, Keziban. Beğendim, gerçekten beğendim. Bir daha oynarlarsa, üçüncü perdesinde çıkıp evime dönmek şartıyla, gene gider seyredirim. Ne bileyim? insanın hoşuna giden bir yanı var. Biraz çocukça bir şey, ama hoş a gidiyor. Hem de ne güzel oynuyorlar! Bazı sahnelere bayıldım!

— Konferans diyorsunuz... Bir konferans olarak iyi değil mi? Ne güzel! bizi hayatın her anını tatmağa çağırıyor. Zaman geçiyor, biz ise birbirimize gerçekten bakmıyoruz, bu dünyanın güzelliklerinden nasibimizi almayı unutuyoruz diyor. İyi bir ders değil mi bu?

— Evet, çok kimseler söylemiş... Baki Efendi de:

*Biz talib-i teveccüh-i ikbâl-ü rûzigâr
Gülberk-i bağ-ı ömr ise berbâd olup gider*

diyor. Ama, Keziban, ben sana bir şey söyleyeyim: hayatın her anını tatmak istersek hiçbir zevk alamayız. Hayatın zevkini çıkartmak için geçici olduğunu unutmak gerektir. Aman birbirimizi dinliyelim, birbirimize iyice bakalım, bu anı bir daha yaşyamayız dersek aklımıza ölüm gelir, bütün zevkimizi öldürür, ağzımızın tadını kaçıırır. Kısacası, Keziban, *Bizim Şehir*'i sevdim, beğendim, ama nasıl söyleyeyim? o oyuna inanmadım, yeniliğine, sağlamlığına, güzelliğine inanmadım. Hoş bir şey, hoş bir şey ya! işte o kadar. Oynanırken sevilir, insanın hoşuna gidiyor; sonradan hatırlanınca zevk kalmıyor. Bir de, ne bileyim? büyük eserleri düşün, meselâ yenilerden Walt Disney'in filimlerini al, onları hem seyrederken, hem de sonra hatırlarken zevk duyuyoruz... Bambi'yi göremedim, Keziban, kaçırdım; bilsen ne kadar üzüliyorum!

Keziban öfkeliydi, üzülmeme aldırmadığını gösterir bir so-murtma ile:

— Bir daha oynarlar, görürsünüz dedi.

— İyi, ama o zaman ikinci defa olarak görürdüm. Onun da başka bir tadı var.

Ulus, 21.5.1945

Mektup

Zeki Kuruca'ya

Efendim,

16 nisan tarihli *Ülkü*'de benim için yazdığınız "Bir Açıklama Denemesi"ni daha yeni okudum; okuduktan sonra da size bir mektup yazmak hevesini duydum. Neler söyleyeceğimi pek iyi bilmiyorum ama şüphesiz ki aramızda konuşulacak çok şeyler var.

Bir kere teşekkür ederim, beni anlatmağa çalıştığınız için değil de anlamak istediğiniz için. Beni sizden önce de övenler oldu; onların yazdıklarına sevinmedim, sevinmek şöyle dursun, kızdım, çünkü çoğunda bir dikkatsizlik sezdim. Hele biri beni hiç sevmediğim, sevemiyeceğim yazarlarla bir tutarak övmüştü. Biri de "dâhi" gibi pöhpöhlü sözler kullanmıştı. Siz ise gerçekten beni görmeğe uğraşmışsınız, iri lâkırıdılardan da kaçınıyorsunuz. Teşekkür ederim, sizinle dost olabileceğimi anlıyorum. "Düşüncelerimi söylediğime göre onu anlayıp anlamadığımı kendisine sormalı" diyorsunuz. Niçin soracaksınız? Bakalım benim kendimi anlayışım sizin anladığınızdan daha doğru mu? Yazılarımı okumuşsunuz; ben kendim ne düşünürsem düşüneyim, başkaları için yazılarım arasından nasıl görünüyorsam anca o olabilirim. Zaten ben size: "Hayır, anlamamışsınız beni!" desem siz kabul eder misiniz? Beni öyle görmüşsünüz, sizin için öyleyimdir. Sizinle başka şeyler konuşmak istiyorum.

Yazınızın bir yerinde: “Niyetim bir müdafaada bulunmak değil” diyorsunuz. Bu “müdafa” sözü üzerinde duracağım. Niyetiniz müdafa değilse herkesin müdafa sanabileceği nereden aklınıza geldi? Ben size söyleyim nereden geldiğini. Yazınız baştan aşağı kadar bir müdafa, beni değil, kendinizi müdafa etmek istemişsiniz. Şüphesiz daha çok gençsiniz. Bay Kuruca; belki de daha yüksek okulların birinde öğrencisiniz. Konuştuğunuz kimselerin, arkadaşlarınızın, öğretmenlerinin çoğu, belki de hepsi, benim adım anılınca şüphesiz omuzlarını silkerler, benim ciddi bir yazar olduğumu kabul etmezler. Geçenlerde biriyle konuşuyordum; aklınca bana iltifat etmek istedi: “Yazılarınızı okuyorum, şakalarınıza gülüyorum” dedi. Evet, ben basmakalıp düşüncelere sarılmadığım, ortalıkta hakikat diye gezen birtakım saçmasapan yargıları tekrar etmediğim için beni şaka ediyor sanırlar. Onlarca şaka etmeyen bir yazar yeni şairleri beğenemez, büyük diye bellenen yazarların değerlerinden şüphe edemez. Bir insanın gerçekten düşündüklerini söylemeğe kalkması, daha doğrusu kendi kendine düşünmek hevesini duyması ancak bir şaka olabilir. Hayır, ben yirmi bu kadar yıllık yazı hayatımda şaka etmedim, kimseyi kandırmağa çalışmadım; düşüncelerimi, duygularımı söylemeğe uğraştım. Ama bunu kimseye kabul ettiremezsiniz. Sizin gibi bunu sezen birkaç genç de kendilerini savunmak, müdafa etmek ihtiyacını duyarlar; benim yazılarımı okumanın, beğenmenin herkesçe iyi görülmediğini sezerler de onun için.

O cümlenizi yarım almıştım, şimdi tamamını alayım: “Niyetim bir müdafaada bulunmak değil, çünkü bir haksızlık, bir çirkinlik de müdafa edilebilir.” Çünkü’den sonra söylediklerinizi hiç beğenmedim, Bay Kuruca. Genç bir yazar olduğunuzu anlamasaydım yazınızı orada bırakır, sonrasını okumazdım. Hayır, bir haksızlık, bir çirkinlik müdafa edilemez. Edenler var; ama onlar edebiyata inanmıyan, edebiyatı herhangi bir konu üzerinde dil ebeliği etmek sanan insanlardır. Daha doğrusu iki türlü edebiyatçı vardır. Bir kısmı edebiyat avukatlarıdır; bir avukatın aldığı dâva kendisini doğrudan doğruya ilgilendirmez; o adam mahkemede asıl insanlıklarını değil, dâvasını aldığı adamın işine yaracak şeyleri söylemekle ödevlidir. Dâva-

yı kaybederse belki paraca zararı olur, ama işte o kadar. Bir kısım edebiyatçı daha vardır, onlar avukata hiç benzemez; ancak inandıkları şeyleri, kendilerini doğrudan doğruya ilgilendiren şeyleri söylerler. Bilmem söylemeğe hacet var mı? Avukat edebiyatçılar edebiyatın, daha doğrusu bir memleketteki düşünce hayatının yüz karasıdır. Onlardan olmayın, Bay Kuruca. Onlardan olmamak için de daha şimdiden inanın ki hiçbir haksızlık hiçbir çirkinlik müdafaa edilemez. Edebiyatçının boynunun borcu kendisinin inandığı, haklı, güzel bulduğu şeyleri söylemektir. Yanılabilir, insandır; ama bile bile düşündüğünün zıddını ileri sürmez.

Bunları bırakalım da gelelim Keziban'a... Keziban için söylediklerinizi doğru bulmadım. Keziban benim elimde tutsakmış, benim gibi konuşuyormuş, benim gibi düşünüyormuş. Başka türlü olabilir miydi? Ben romancı değilim, Bay Kuruca. Keziban adıyla benden ayrı bir kişi yaratmak aklımdan bile geçmedi. Ancak ben kendi kendimle konuşan bir adamım; benim söylediklerimi de ben söylüyorum. Keziban'ın söylediklerini de. Keziban'ın on sekiz yaşında olduğunu nereden çıkarıyorsunuz? Şüphesiz ki o da ben yaştadır. Gerçi ben ona ilk mektuplarımı bundan on sekiz yıl önce yazdım, ama bu onun on sekiz yaşında olduğunu göstermez. Ben Keziban'ı azarlıyorum, kendi kendimi azarlıyorum. Daha doğrusu işin içinde azarlamak yok; bazan düşündüklerim işime pek gelmiyor, yani kendi kendime kurduğum düşünceyi yıkacak gibi oluyor. Keziban bana işte o sözleri söylüyor, ben de kendisini, yani kendi kendimi susturuyorum. Yalnız kendi düşüncem üzerindeki şüphelerimi gizlemek istemediğim için de karşımda benden başka, bana birtakım şeyler soracak bir kimse bulunduğunu hayal ediyorum. Zaten Keziban'ın ne olduğunu, kim olduğunu düşünmeğe öyle sanıyorum ki pek değmez. Monsieur Gide'in Angele'inden heves ettiğimi söyledim. Niçin "Mösyö" Gide diye yazıyorsunuz? Monsieur türkçe bir kelime değildir ki bizim imlâmızla yazılabilsin. Benim "Monsieur Gide" dememe de takılıyorsunuz. Ne yapayım? Bugün sağ olan, saygıdeğer, yaşlı bir adamı anarken sadece adını söylemek bana bir tuhaf geliyor. Zaten bu eski Türk şairlerini anarken de çoğu: "Baki Efen-

di, Naili Efendi,” derim; onu da şaka sanan, benim Baki ile, Naili ile alay etmeğe kalktığımı sananlar oldu. Sivas’ta bir gazeteci, yanılmıyorsa Vehbi Cem: “N. A. eski şairleri anarken hep efendi diyor onları şiirimizin efendileri saydığı için” demişti. Böyle bir sebep göstermek hoşuma gitti ama ben düşünmeden, daha güzel bulduğum için “Baki Efendi... Monsieur Gide...” diyorum.

Mantık üzerine söyledikleriniz hoşuma gitti. Mantığı yermeğe kalktığınızı, mantıksızlık istediğinizi sananlar olacaktır. Bırakın sansınlar. Siz yazıda, düşüncede bir düzen istiyorsunuz, ancak ezici bir düzen değil, ferahlatıcı bir düzen istiyorsunuz. Benim yazılarımı mantıktan dem vurarak didikleme isteyenlere gelince, aldırmayın onlara, ne dediklerini bilmiyorlar. *Yücel* dergisinde “Nurullah Ataç kendi için kanun yaratıyor” diye sözde benim birbirini tutmaz cümlelerimi alt alta dizen adam daha usanmadı, varsın o da öyle eğlensin; belki bana bir kötülük edebiliyor, yahut beni kızdırıyor, umudiyle sevindiriyordur. Ben okuduğum zaman gülüyorum; okurlara da saygım vardır, o sözleri benim öyle söylemediğimi, yazmadığımı elbette anlarlar. Ama bilirsiniz ki *Yücel*’ci delikanlılar “vecize” meraklısıdır, dergilerinin her sayısında, sayfa sayısınca “vecize” bulunur. Çünkü onlar hakikati hap halinde yutmak, çabucak bellemek dâvasındadırlar. O sevda, tembelliğin ta kendisidir: Öğreneceğiz, bileceğiz, ama bunun için kendimiz düşünmek, bazı yazıları baştan aşağı okumak zahmetine katlanmıyacağız. *Yücel* dergisinin başında bulunan bir yazarımız bu hevesini açıkça gösterdi: beni yeren bir yazısında ahbablarından birini de övmek ihtiyacını duymuş: “Tercüme dediğin işte böyle olur!..” diye onun tercüme ettiği bir kitabı gösteriyordu; ama o kitabın ilk sayfasını bile okumadığını belli etmişti. Hep o ihtiyaçla, beni kötülemek ihtiyacıyla, dergisinde benim mantıksızlıklarımın yayılmasını istiyor.

Beni didikleme isteyenlerin çoğu mantıktan dem vurmazlar, benim aka kara dediğimi söylerler; aka kara demem de çoğu kendi yazılarını beğenmediğimdendir. Elbette, onların yazılarındaki güzellikleri anlamıyan bir adam olsa olsa akı kara gören bir adamdır. Size karmakarışık sözler söyledim Bay Ku-

ruca. Kusuruma bakmayın. Övölmeğe, anlaşılarak övölmeğe pek alışmadım, sizin yazınız beni şaşırttı, düşüncelerime de, yazıma da bir çeki düzen veremedim.

Mektubumu bitirmeden sizden bir şey rica edeceğim: yazınızın iki yerinde “caht” diyorsunuz. Hiç de güzel değil, “çaba” deyin, daha iyi. Yok, “çaba” demek istemiyorsanız, eskiden olduğu gibi “ceht” dersiniz. Ama gene siz bilirsiniz.

Hoşça kalın.

Ulus, 25.6.1945

Deniz Boyunda

Denize bakıyorum: durgun, gürültüsüz, kokusuz bir deniz. Mavi, açık mavi, o kadar açık mavi ki renksiz diyesim geliyor. Ötede, güneşin oynadığı bir yer var, pırıl pırıl yanıyor. Gözlerimi çeviriyorum oradan. Işığın değil, denizin güzelliğini sezmek, kendimi denizin büyüüne bırakmak istiyorum. Bir türlü olmuyor, sevemiyorum denizi. O tatlı, açık mavilik içime bir bulantı veriyor. Gene de uzaklaşmıyorum: çok kimseler denizi övüp övüp bitiremez, onsuz edemeyeceklerini söylerler, ben de onların tattığı zevki tatmak, duyduğu hazzı duymak istiyorum. Gönlüm bir güzelliğe neden yabancı kalsın?

Ne kadar uğraşsam boş. Denizin güzel bulunabileceğini anlamıyor değilim, tabiatta ne varsa sevinebilir. Ama denizin güzelliği benim içime işlemiyor. Kendimi kandırmak için deniz şiirlerini düşünüyorum, belki onlarla coşarım da o coşkunluğu denizin verdiğini sanırım diyorum. Önce Yahya Kemal'in denizlerini hatırlıyorum: Deniz, Açık Deniz, Deniz Türküsü... Hepsinde de denizden çok insan var, aşk var, yaşamaktan yakınma var. O şiirleri, içlerindeki bir parça deniz için değil, insan için, şiirin hiçbir şey söylemeden bize en değişmez hakikatleri anlatıveren musikisi için seviyorum. İçimde, tâ derinlerden, Moréas'ın mısraları uyanıyor:

Mélancolique mer que je ne connais pas...
Ô mer! ô tristes flots!..

Onlar da insanı söylüyor. Valéry'nin mısraını arıyorum:

La mer, la mer toujours recommencée...

Deniz belki en çok o mısrada var. O da düşünülmüş, düşünce- nin imbiğinden geçirilip gerçekliği yitirilmiş, bir düş, bir düşünce oluvermiş bir deniz. Keziban:

— Doğru, o mısrada deniz yok, denizin düşüncesi var, diyor. Ama her şiirde, her sanat eserinde öyle değil midir? Her nesne, sanat eserine girince, gerçekliğini yitirip kendi kendinin düşüncesi oluvermez mi?

Keziban'a hemen bir cevap vermiyorum. Söylediği bana doğru geliyor, ama kandırmıyor beni. Bir eksiği olduğunu, he- saba katmadığı bir şey olduğunu seziyorum. Birdenbire buluyor- ım verilecek cevabı.

— Evet, Keziban, sanat eserine giren her nesne gerçekliği- ni yitirip kendi kendinin düşüncesi olur. Yani hiçbir sanat ese- rinde bir nesnenin kendisi değil, ancak sanat erinin kafasında bıraktığı iz vardır. Başka türlü olabilir mi? Resim denizle yapıl- maz, boya ile yapılır; şiir de kelimelerle yazılır. Boya, kelime, elbette bir nesnenin kendisi olamaz, ancak bizde o nesnenin angısını uyandırır. Ama çoğu sanat eserlerinde andırılmak is- tenilen nesne ile boya, kelime birbirilerine o kadar karışmıştır, birbirileriyle o kadar bir olmuşlardır ki biz bir boya gördüğü- müz, bir kelime duyduğumuzu unutur, o nesnenin kendisiyle karşılaştığımızı sanırız. Monsieur Valéry ise böyle bir şey iste- miyor; şiirinde bir nesneyi değil, bir nesnenin bizim düşünme gücümüzde bıraktığı izi göstermeğe, onu yakalamağa çalışıyor. Bazı şairler vardır, biz onların söyledikleri şeyin karşımızda belirdiklerini sanırız. Monsieur Valéry'nin şiirini okurken öyle bir şey olmuyor, olmasını şairin kendisi dilemiyor. O bize: "Ben size şiir söylüyorum; sizi nesnelerin kendi güzellikleriyle hay- ran etmek değil, ancak şiirimin kuruluşuna, yapısına hayran etmek istiyorum. Benim şiirimin bir büyüğü vardır; ama sizi büyüleyip de okuduğunuzun bir kelime yığınının başka bir şey olmadığını unutturmağa çalışmaz; onun bir kelime yığını olduğunu daima bilirsiniz, bile bile vurulursunuz" diyor. Bu-

nun içindir Monsieur Valéry en arı, en saf şairdir. Öteki şairler için kelimeler birtakım duyguları, heyecanları söylemek için bir araç olduğu halde Monsieur Valéry için duygular, heyecanlar kelimeleri kullanmağa birer bahanedir.

Doğrusu, Keziban, her iyi şair için duygular, heyecanlar birer bahanedir. Kelimeden çok duygularına, heyecanlarına değer veren şair, şiiri sevmiyor demektir. O, düşüncelerinin büyüklüğüne, duygularının şusuna busuna kapılmıştır; ama onları başka türlü bildiremediği için şiire başvurmıştır. Onun gözünde şiir, herhangi bir yoldur; başka bir yol bulursa ondan gider. Öylelerinden hiçbir zaman iyi şair çıkmamıştır. Herhangi bir sanat kolunun değerli erleri o sanat koluna, içlerindeki ni bildirmek için bir yoldur diye gitmiş olanlar değil, o sanatın kendisine vurgun olanlardır. Her iyi şair, Fehim gibi:

Ben âşık-ı dilrübâ-yi nazmım

diyendir.

— İyi bir şair midir Fehim?

— Durumsamadan söyleyebilirim: evet. İyi şiirleri, güzel beyitleri yok; o başka. Ama şiirin ne olduğunu anlamış, gücüne göre şiir veriyor... Sözümü kesme, Keziban; bak, bana ne diyeceğimi unutturdun... Sözlerim birbirini tutmuyor sanacaklar... Hatırladım. Başka şairler için kelimeler, duyguları, düşünceleri söylemeğe birer araç oldukları halde Monsieur Valéry için duygular, heyecanlar, düşünceler kelimeleri kullanmak için bir bahanedir dedim, sonra da her iyi şairin Monsieur Valéry gibi olduğunu söyledim. Öyle ise öteki şairlerle Monsieur Valéry arasında ne fark var? diyeceksiniz. Sen demesen de bir diyecek bulunur.

— Ben de soracaktım; çünkü o farkı kendinizin de pek iyi kavrayamadığınızı, yahut ille bir fark bulmağa çalıştığınızı anlıyorum. Bir kere demiş bulundunuz, dediğinize bir kulp takacaksınız.

— Sana sus diyeceğim ama Zeki Kuruca'dan korkuyorum: "Kızcağızı gene azarlıyor!" diyecek. Haklısın, Keziban: önce, öteki şairlerle Monsieur Valéry arasında bir ayrılık var gibi

görüyordum, sonra baktım ki yokmuş... Ama benim önce böyle sanmama sebep nedir? Öteki şairlerle Monsieur Valéry arasında hiç olmazsa ayrılığa benzer bir şey var ki beni yanılttı. Var bir fark, Keziban. Öteki şairler, yani Monsieur Valéry'den başka iyi şairler, duyguları, düşünceleri, heyecanları şiir söylemek için birer bahane saydıkları halde bunu açıkça bildirmezler. Okurlarına sanki: "Biz de sizin gibi en çok mânaya, öze değer veririz" der gibidirler. Asıl maksatlarını gizlerler, yahut asıl maksatları üzerinde Monsieur Valéry gibi durmazlar. Onda okurlarını kandırmak hevesi yoktur, onun için en arı, en saf şairdir. Daima şiir alanındadır, başka bir alana geçtiğini, duygular âleminden haber verdiğini öne sürmez. Monsieur Gide: "Ben ancak bir sanat eri olarak yargılanmak isterim" diyor ama doğrusu sanattan başka çok işlere de karışır; kitaplarını okurken bir ahlâk dersi, bir dünya görüşü aramamak elimizde değildir; arayınca bulur, hem de kolaylıkla buluruz. Monsieur Valéry ise, hiç olmazsa şiirinde, ancak şair olarak yargılanmak isteyen adamdır, şiirine yabancı hiçbir öge karıştırmaz. Bilir ki yalnız kelimelerle şiir olmaz, çünkü kelime bir mâna göstermekten kurtulamaz, ama mâna üzerinde durmaz, kelime üzerinde durur. Mânayı kullanması, sanatının gereci olan kelime ister istemez bulunduğu içindir. Tıpkı bizim divan şairlerimiz, bizim saz şairlerimiz gibi...

— Ne demek istediğinizi anlamadım desem yalan olur, çünkü kafanızın içindeyim. Ama siz bizim bu konuşmalarımızı konuştuğumuz yerde bırakmıyor, gidip yazıyorsunuz. Okuyanlar bilmem anlar mı?

— Monsieur Valéry'nin tıpkı bizim divan şairlerimize, saz şairlerimize benzediğini mi anlamazlar? Bizim şairlerimiz için de mâna, kelimelerle oynamak için bir bahanedir demek istedim. Bunu en açıkça söyleyen Baki Efendi'dir:

Erdim figan ü zâr ile ol âsitâne ben

diye başlayan gazelinde sözde sevgili için yandığını, üzüldüğünü söyledikten sonra birdenbire sesini değiştiriyor:

*Baki müselleme oldu bana kioşer-i suhan
Çıktım serîr-i nazma bugün husrevâne ben*

diyor. Dönüp gazeli bir daha okuyoruz, bakıyoruz ki her beyitte bir oyun var, ağlamak, inlemek hep bahane, hep yalan, ancak kelime sevgisi doğru, ancak *dilriübâ-yi nazm'a* âşık olduğu sahi... Ama ben bugün gene şiirden açmak istemiyordum, denizden açacaktım, denizi sevmediğimi söyleyecektim.

— Denizi niçin sevmediğinizi daha anlıyamadınız mı? Hiçbir şeyi sevemiyeceğinizi, şunu severim, bunu severim derken kendi kendinize de yalan söylediğinizi, her duygunuzun salt bir söz olduğunu daha anlıyamadınız mı?

Keziban'ın bu sözüne şaşladım:

— İnsana bu kadar ağır söz söylenir mi Keziban?

— Ağır, ama doğru olduğunu siz de biliyorsunuz. Bari hiçbir şeyi niçin sevemiyeceğinizi, her duygunuzun neden yalan olacağını söyleyeyim, sebebi sizi sevindirir, deminki sözümün o kadar da ağır olmadığını görürsünüz. Hiçbir şeyi gerçekten sevemezsiniz, hiçbir şeye gerçekten inanamazsınız, çünkü: "Bir gönülde iki sevda olamaz..."

— Yani benim gönlümde bir sevda mı var demek istiyorsun?

— Evet, ama hemen kurulmayın, o sizin sandığınız sevda değil. O da olamaz sizde. Sizde edebiyat sevdası var, ancak edebiyata vurgunsunuz, her şeyi edebiyat arkasından görüyorsunuz. Gelmiş, şurada deniz boyunda geziyordunuz: denize baksanız a! hayır, ille, şiiri, Yahya Kemal'i, Moréas'ı, Valéry'yi düşüneceksiniz. Baki Efendi'den beyit okuyacaksınız... Zeki Kurucanın benim için sizin tutsağınız diyordu: oysaki siz kendiniz bir tutsaksınız, edebiyatın tutsağı... Edebiyat sizi avucunun içine almış, bir dakika salıvermiyor. Her düşüncenize, her duygunuza edebiyat karışıyor. Siz artık başka bir şeyi, başka bir kimseyi sevebilir misiniz hiç? Edebiyat çevrenizi sarmış, ne yana gitse- nizi o çemberi aşp kurtulamıyor, hep onun içinde düşünüyor, onun içinde duyuyorsunuz.

Keziban'ın bu dedikleri hoşuma gitti, kurulacak oldum:

— İyi ya! insanın hayatında öyle bir tutkusu olmalı. Ben de

edebiyata vurulmuşum, edebiyat beni kavramış, ona hizmet ediyorum.

Keziban gülümsedi:

— Öyle değil, öyle değil, dedi. Edebiyatın âşığı değilsiniz; edebiyat sizin içinizde büyük şeyler yaratan bir ateş olmuyor. Edebiyat sizin içinizde bir neşve değil, bir dert de değil, sizin içinizde bir tasa edebiyat... Dedim ya! siz edebiyatın tutsağısınız. Sizi arkasında bir köle gibi sürüklerken o başkalarına gülümsüyor, siz de onun yüzünde güller açtı diye seviniyorsunuz.

— Yani ben Henri de Régnier'nin Monsieur de Galandot'su gibi bir şeyim demek istiyorsun...

— A efendim, dedim ya! edebiyat dışında düşünemezsiniz, her şeyi ille edebiyata çevirir, edebiyatta bir yerini ararsınız. İşte, şimdi de Monsieur de Galandot'yu düşünmeğe kalktınız. "Ben şöyle duyuyorum, falan yazar da öyle duymuş..." Siz bu halden kurtulamaz, bu halden kurtulup kendi kendiniz olamazsınız.

Keziban beni deniz boyunda bırakıp gidiverdi. Ama yalnız değildim, yanımda edebiyat denilen uçsuz bucaksız âlemin bütün yaratıkları vardı. "Sen onların hepsini bilir misin?" demeyin, hepsini bilirim diye övünmeğe kalkmadım. Ama biz, edebiyatın tutsakları, o âlemde birkaç şeyle, birkaç kişiyle tanıştık mı, kendimize bitmez tükenmez ahbaplar edindik sanırız. En vefalı dostlar da belki onlardır.

Ulus, 18.7.1945

Sözden Söze

Divan şairleri kasideler yazıp zamanlarının büyüklerini, değerlileri gibi değersizlerini de, iyileri gibi kötülerini de, hepsini överlermiş... Bunu bir suç sayıp o şairlere “dalkavuk” diyenler, ancak kendi anlayışsızlıklarını, düşüncesizliklerini göstermiş olurlar. Kaside yazan şairin asıl istediği padişahı, vezirleri, şeyhülislâmı, herhangi bir kimseyi övmek değil, birtakım söz hünerleri göstererek güzel beyitler düzmektir. Kunduracının istediği iyi kundura yapmak, kuyumcunun istediği güzel ziynetler yapmak olduğu gibi. Şair övdüğü kimseleri halka sevdirmeye, onların yerlerini sağlamlaştırmaya çalışmaz ki: öyle bir şey gelmez onun elinden. Padişahın, vezirlerin, şeyhülislâmın ne yapıp ettikleri şairden sorulmaz; şair devlet işlerine karışamaz, toplumda onun ödevi şiir söylemek, sözle güzel şekiller yaratmaktır.

Belki devlet işleri üzerine onun da düşündükleri vardır, ama onları şiirine karıştırmak aklına bile gelmez. Şairlerden şeyhülislâm olan, vezir olan, padişah olan vardır; daha doğrusu bazı padişahlar, vezirler, şeyhülislâmlar şiir de yazmışlardır. Devlet yönetimi üzerine düşündüklerini şiirlerinde anlatırlar mı? Yavuz’un farsça, Kanuni’nin türkçe divanlarından devlet yönetimi ilkeleri çıkarılamaz, böyle bir şeye kalkışan da olmamıştır. Şiirin sınırları çizilmiştir: şair ders vermez, ne ahlâk dersi, ne siyaset dersi; düşündüklerini de söylemez, nasıl yaşadığını da anlatmaz. Bunu bilince, zamanlarının büyüklerini övdükleri için divan şairlerine kızmak, “dalkavuk” demek gülünç

olur. Ama iri lâkırdı etmek sevdası, çoğu kimseyi gülünç olmağa da katlandırıyor.

Divan şairi elbette zamanının büyüklerini övecek, kaside yazıp da “caize” almazsa nasıl geçinir? Ne ile geçinir? Dergiler yok ki onlara yazıp da para kazansın; kitap çıkarmak da yok. Şiirini büyüklere götürecektir, onlara sunacak, onlara beğendirecek. Şairin şiirini büyüklere götürmesini bir suç saymak kunduracının, kuyumcunun büyüklerle alış veriş etmelerine kızmak kadar yersizdir.

Şairin toplum işlerine, devlet işlerine karışması Avrupa memleketlerinde de daha yenidir; ancak şu bir iki yüzyıldan beridir. Fransa’nın İngiltere’nin İspanya ile İtalya’nın eski şairleri de zamanlarının büyüklerini överler, hiç olmazsa eserlerini onlara sunarlar. XIV. Louis’in başdefterdarı Fouquet, anlaşıldığına göre, hırsızın biriymiş; onu övmüş, göklere çıkarmış diye La Fontaine’e “dalkavuk” demek Frenklerde kimsenin aklından geçmiyor. Hattâ La Fontaine’e bakmış, iyilik etmiştir diye Fouquet’in çok günahı bağışlanıyor.

Şair, değersiz, bir padişahı, yahut bir veziri övmekle kimseyi kandırmış, aldatmış oluyor mu? Padişahlardan, yahut vezirlerden birinin hayatlarında ne yaptıklarını araştırırken şairlerin kasidelerine bakmıyoruz. Nef’i:

*Nitekim âb-i hayat-i suhan-i Bakidir
Haşredek zinde kılan nâm-ı Süleyman Hanı*

diye şairi övüyor, padişahların ancak şairler sayesinde ad bıraktıklarını söylüyor, ama hiç de öyle değil; Baki, Kanuni Süleyman’ı övdüğü kadar Sarı Selim’i de övmüştür, kimse onun sözüne inanıp Sarı Selim’i büyük bir hakan saymağa kalkmıyor. Süleyman’ın büyüklüğünü Baki’nin şiirlerinden değil, başka belgelerden öğreniyoruz. Doğrusunu isterseniz, Baki o güzel ağıtını Süleyman için değil de Sarı Selim için yazsaydı, daha sevinirdim; çünkü şimdi bazı kimseler çıkıp: “Süleyman büyük bir padişah olduğu için Baki ona gerçekten hayranmış, onun için öyle güzel bir ağıt yazabilmiş; değersiz bir padişah için öyle ağlıyamazdı” diyorlar. Bence bu düşünce yanlıştır,

çünkü divan şairi şiirinin güzelliğini konudan almaz; konuyu belki hiç düşünmez, gözlerini kapatır, kendi içini seyrederek. Daha doğrusu kendi içini de seyretmez, kullandığı dille neler yaratılabileceğini düşünür.

Şair, övgüleri ile zamanı, adamlarını da, sonradan gelecekleri de aldatamayacağı, kandıramayacağı için, en kötülerini överken bile yalan söylemiş olmaz. Bunun için hiçbirine “dalkavuk” demeğe hakkımız yoktur. Onlar kendi işlerini görmüşler, yani şairlik etmişler, hem de işlerini iyi görmüşler, demek ki hiçbir suçları yoktur; bize düşen de onları saygı ile anmaktır.

Şairin, sanat adamının devlet işlerine, toplum işlerine karışması iyi mi olmuştur? Bana öyle geliyor ki bundan devlet de, sanat da zarar görmüşlerdir. Şairin, sanat adamının devlet işlerinden anlıyamıyacağını, kendisi bir hayal âleminde yaşadığı için gerçeği kavrayamayacağını ileri sürecek değilim. Bu düşüncenin hiçbir değeri yoktur; şairi, sanat adamını gerçeği kavrayamayan birer coşkun insan sayanlar şiirin, sanatın ne olduğunu anlayamamış zavallılardır. Gerçi şairler, sanat adamları arasında düşünmeyi sevmeyip kendilerini duygularının akışına bırakanlar, ağızlarına ne gelirse onu söyleyiverenler vardır, ama onların hiçbirisi iyi bir şair, iyi bir sanat adamı olmaz. Onların çoğu birer delidir; deli de yalnız şair olmağa, sanat adamı olmağa kalkmaz, bir esmiye görsün, başka işlere de özenir... Hayır, şairin, sanat adamının devlet işlerinden anlıyamıyacağını sanmıyorum. İçlerinde anlıyanları da olabilir. Ama şair, sanat adamı, devlet işleri üzerine düşündükleriyle sanatını birbirine karıştırmamalıdır. Bunun için iki sebep vardır. Bir kere yazılarına konu olarak devlet işlerini alırsa, eserini geçiciliğe mahkûm ediyor demektir: devlet işleri durmaz değişir; bugünün en büyük olayı, yarın pek küçük görülebilir, hattâ büsbütün unutulur; şairin o olay için yazdıkları da, o olayla birlikte unutulmasa dahi biraz gülünç gözükür. Bunu büyük bir sebep diye göstermiyorum: şairin eseri çok güzel olabilir, onun için de o olay unutulduktan sonra gene beğenilip yaşayabilir. İkinci sebep bence daha büyüktür, çünkü ahlâka dayanır. Devlet işlerinde, siyaset tutkularında her zaman bir yanılma payı gözetmek gerektir; hiçbir siyaset adamı: “İlle benim düşündü-

ğüm doğrudur, karşı yanda söylenilenlerin hepsi asılsız, hepsi yalandır; onların dedikleri yapılırsa sonu felâkete çıkar..." di-yemez. Her dâvanın haklı bir yanı olduğu gibi haksız bir ya-nı da vardır; böyle olmasaydı dünyaya gelen akıllı, iyi kişilerin hepsinin de siyaset, devlet işlerinde birleşmeleri gerekirdi. Ne bileyim? Meselâ bugünkü adlariyle herkes solcu, yahut herkes sağcı olurdu. Görüyoruz ki öyle değil: biribirine karşıt, biribi-rine düşman siyaset akışlarının hepsinde de akıllı, iyi adamlar görüyoruz. Demek ki siyaset işleri daima "görece"dir, nisbidir. Böyle olunca şair, herhangi bir insan olarak bir yanı tutulabi-lirse de şair olarak o yanda çalışmamalıdır; çünkü kendini din-letmesi yalnız o yanı tutan bir adam olarak değildir, bir şair olarak kendini tanıtmıştır. Şair olarak edindiği ünden assılana-rak birtakım insanları kendi yanına çekebilir. Bugün sevdiği-miz, saydığımız falan şairin, yahut bilginin solcu, yahut sağcı olduğunu öğrenince: "Mademki o büyük adam böyle düşünü-yor, demek ki böyle düşünmek doğrudur, haklı" demeğe kal-kıyoruz, bizim o adama hayranlığımızın, saygımızın, siyaset alanındaki düşünceleri yüzünden değil, şiiri, yahut bilgisi yü-zünden olduğunu hemen aklımıza getirmiyoruz. Demek ki o adam, sanat, yahut bilgi yolunda kazandığı üne dayanarak si-yaset yolunda bizi çelmeğe kalkıyor. Sanat adamı, yahut bilgin siyasetle uğraşmasın diyemeyiz; ama siyaseti sanatına, bilgisine karıştırmamasın diyebiliriz. Siyaset alanındaki düşüncelerini yaymak, onlar için çarpışmak istiyorsa bu işi siyasete özgü olan yollarla yapsın, başka bir alanda edindiği ünden o alanda assı-lanmağa kalkmasın. Siyaset işlerinde bir siyaset adamı diye or-taya çıksın, şair diye, bilgin diye değil. Belki adını bile değiştir-mesi, yani siyasette ayrı bir ad, sanatta ayrı bir ad kullanması daha doğrudur.

Sanat adamının, yahut bilginin açıkça siyaset işlerine ka-rışması, kendisi için, başka bir yönden de zararlı oluyor. Onun siyasetini beğenmeyenler, sanatını, bilgisini de beğenmemeğe kalkıyorlar. Sağcı okurlar, solcu şairlerin, romancıların yazdık-larında her şeyden önce solcu düşünceleri gördükleri için, sa-nat değerlerini de yadsıyorlar. Haksızlık ediyorlar diyemeyiz; çünkü şair, yahut romancı eserini yazarken en çok siyaset ala-

nundaki düşüncelerine bağlı olduğu gibi okur da kendi düşüncelerine bağlı oluyor. Biri ne kadar haklı ise öteki de o kadar haklıdır. Sanatı başka ereklere (*gayelere*) götürecek bir araç diye kullanmağa kalkan sanat adamı, sanatına değer verilmemesine katlanmalıdır, çünkü kendisi de değer vermiyor.

Bu söylediklerim, biliyorum ki çok kimselerin betine gidecektir; çünkü zamanımızda herkesin, en umulmadık kimsenin bile gözlerini siyaset düşünceleri, sağcılık, solculuk gibi şeyler bürümüş. İnsanlığın saadeti ancak kendi düşüncelerinin, tutkularının zaferinde olduğunu sanıyorlar. Sanatın, bilginin, her şeyin de ille o düşüncelere hizmet etmesini istiyorlar. Ben, sanat, bilgi, siyasetten üstündür demiyorum; ama sanatın, bilginin ille siyasete uyması gerektiğine de inanmıyorum. Onları birbirine karıştırmamak, hepsini kendi sınırları içinde bırakmak, insanlık için daha iyi olacaktır sanıyorum.

Ulus, 1.10.1945

Düşsü Görüşme

Ne güzeldir Ankara'nın güzü!.. İstanbul'un ki de hoştur, İstanbul'un ki de doyum olmaz ya, orada şairler abuk sabuk söylenmiş, yılın bu altın sarısı günlerinde, bu olgun yemişler çağında, evlerden ırak, ince hastalığa tutulmuş bir tazenin halini görür gibi olmuşlar; insanın aklına geliveriyor da merakına dokunuyor. Ben de severim İstanbul'u; ama o şehirde, ne bileyim? bir türlü yalnız kalamıyorum, başıma şairler üşüşüyor: "Buralarda Baki Efendi de, Naili Efendi de dolaşmış; Nedim, falan mısraını acaba buradan geçerken mi söylemiş? Vasıf'ın hani *İstinye koyundan* diye bir mısraı vardı, nasıl o?..." İstanbul'da hep bunları düşünüyor, sokakları da, denizi de yalnız kendi gözlerimle göremiyorum. İnsan oğlunun omuzları o kadar tarihe her gün dayanamıyor...

Elbette Ankara'da öyle olacak; şairler buranın da her mevsimini söyleyecek, saatlerle insanlar arasına, kendi sözlerinden örülmüş birer perde geriverecekler. Onu, bu şehirde o zaman dolaşacak olanlar düşünsün, biz şimdilik başımıza ölüleri toplamadan gezebiliyoruz. Ben: "Gezebiliyordum" desem daha doğru olur; Ankara'nın baharı da, güzü de benim için artık pencereler arkasında; çarpıntılar yollarda dolaşmağa komuyor ki! *Yollarda ömr-i âşık-i nâlân gelir geçer...* Gün geliyor, o yollarda geçirdiğimiz saatleri anmaktan başka bir zevk kalmıyor.

Ne güzeldir Ankara'nın güzü!.. Gözlerimi kapamış, sarılaşmağa başlamış yapraklar arasından süzülen ışığın tatlılığını düşünüyordum. Yanımda bir ses:

— Doğru değildi sizin geçen gün söyledikleriniz, dedi.

Keziban beni avutmağa, eve kapanmanın verdiği üzüntüyü unutturmağa gelmiş. Sağ olsun! Ne dediğini anlamamış gibi:

— Neymiş o doğru olmıyan? dedim. Bir yalan mı söylemişim?

— Geçen haftaki yazınızdan açmak istiyorum, hani şu “Sözden Söze” adlı yazınız. Beğenmedim o yazıyı; daha beğenmedim değil de, nasıl söyleyeyim? o yazıda söylediklerinizi toparlıyamadım.

— Ne demek toparlıyamadın? Toparlanacak bir şey yok... O yazı başlıyor, eski şairlerimizin siyaset işlerine karışmadıklarını anlatıyor, bugünkü şairin de sanatını siyasete kaptırmamasının daha doğru olacağını söylüyor. Çok açıktı o yazı; neden anlamadın?

— Hemen öfkelenivermeyin... O kadar açık olduğuna inanmanız böyle kızmazdınız. Ben size başka bir şey söyleyeceğim: o yazıda söyledikleriniz doğru mu, değil mi, orasını bilmem, ama onların doğruluğuna siz inanıyorsunuz.

— Yani, Keziban, açıkçası sen bana yalancı diyorsun.

— Amma da ettiniz!.. Sonunda belki kavga ederiz ya, hemen başlamıyalım, ateşlenmeden konuşalım. Divan şairinin devlet işlerine karışmadığını söylüyorsunuz, o doğru; ama bugünkü şair de devlet işlerine karışmasın mı? Divan şairinin zamanı ile bizim zamanımız bir mi?... Eskiden, bizde olsun, Avrupa memleketlerinde olsun, devleti yöneten bir azlık varmış, milletin çokluğu o işlere karışmazmış. Bugün öyle mi? Siz, Fransız devrimi olmamış, Fransız devriminin düşünceleri bütün dünyaya yayılmamış, yerleşmemiş gibi düşünmeğe kalkıyorsunuz. Bugün yeryüzünde hiçbir hükümet yönettiği insanlara: “Siz siyaset işlerine karışmayın, onları yalnız bize bırakın” diyebilir mi? Bugün her hükümet, bireylere, yani fertlere hiçbir özgünlük vermiyen hükümetler bile, bütün bireylerin kendilerinden yana olmasını, yönetimlerini beğenip alkışlamasını istiyor. Hem de istedikleri: “Padişahım çok yaşa!..” yahut: “Yaşasın kiral!..” gibi sadece bir söz değil. Bugün her hükümet halka dayanıyor, halkın siyasete karışmasını, devlet yönetimine ilgi göstermesini istiyor. Hepsi de bireylerin dileklerine uyuyor de-

miyorum; kimi bireylerin dileklerine uyuyor, kimi de bireyler kendi dileklerine uysun diyor. Ama hiçbirisi: “Halk ne düşünürse düşünsün, bizim halkla işimiz yoktur” diyemiyor. Öyle ise her bireyin, her yurttaşın devlet, siyaset işlerinde bir düşüncesi olacaktır; her yurttaş gibi her şairin, her sanat adamının da olacaktır.

— Ben olmasın demedim, Keziban; o düşüncelerini sanatına karıştırmasın dedim.

— O düşüncelerini sanatına karıştırmamak elinde mi?... Siz gene dünya değişmemiş gibi söz söylüyorsunuz. Divan şairi, sizin dediğiniz gibi, birtakım söz hünerleri göstererek güzel şekiller kurmak istermiş. Bugünkü sanat yalnız o değil. Gerçi Monsieur Gide: “Sanat adamının ödevi yalnız güzel şekiller kurmaktır; o şekillere duyguyu, düşünceyi okuyanlar getirir” gibi bir şey söylüyor; ama Monsieur Gide her kitabında birtakım görüşlerini, düşüncelerini, duygularını anlatmaktan kendini alabiliyor mu? Ne yaparsanız yapın, düne döneceksiniz: bugünün sanat adamının istediği yalnız sanat hüneri göstermek değildir; bugünkü sanat adamının bir dünya görüşü vardır, sanatına onu da kor.

Keziban biraz durdu; belki benim bir cevap vermemi bekliyordu, bir şey söylemediğimi görünce gene kendi başladı:

— Sizin garip bir haliniz var, dedi. Bugün bir düşünceye kapılıyorsunuz, saplanıyorsunuz, çünkü düşündüklerinizi, çünkü beğendiklerinizi unutuveriyorsunuz. Son yıllarda divan şiiriyle oldukça uğraştınız; iyi bilmezsiniz, hattâ hiç bilmezsiniz, biraz öğrenince hayran oluverdiniz. Şimdi sizin için varsa divan şiiri, yoka divan şiiri. Eskiden siz Balzac’ı, Stendhal’i de severdiniz; ne oldu onlar?

— Kızılmamağa çalışıyorum, Keziban, çalışıyorum ama sen de beni kızdırmak için elinden geleni yapıyorsun. Ben artık Stendhal’i, Balzac’ı sevmiyorum dedim mi? Her ikisini de dünyaya gelmiş sanat adamlarının, dünyaya gelmiş insanların en büyüklerinden sayarım; onlara olan hayranlığım azalmadı, günden güne artıyor.

— Öyle ise neden onları hesaba katmadan düşünüyorsunuz? Hem de sanat üzerine düşünürken onları hesaba katma-

mağa kalkıyorsunuz. Sanat adamı sağcı, yahut solcu olmasınmış; sağcı, yahut solcu olsa bile sanatında siyasetini ileri sürmesinmiş... Stendhal solcu değil midir? Balzac sağcı, hiç olmazsa yarı sağcı değil midir? Hem de bütün yazılarında, her romanlarında solcu, yahut sağcı olduklarını göstermemişler midir?... Düşüncelerinizin, dediklerinizin sonuçlarını kabul ediyorsanız, Balzac'ı da, Stendhal'i de sanat bakımından suçlu bulmanız gerekir. Onları suçlu bulmuyorsanız, eserlerinde dünya görüşlerini belli etmiş, o görüşleri yaymak istemiş olmalarını haklı buluyorsanız, o zaman da geçen haftaki yazınızın yanlış olduğunu kabul etmelisiniz.

Gene sustum, düşünüyordum. Keziban:

— Geçen gün yeni bir şiir okuyordunuz, dedi, nasıldı o? Hani "Atom bombası" diye başlıyordu.

Sorduğu şiiri hatırladım: Orhan Veli'nin bir şiiri: Keziban sözü değiştirmek istiyor sanarak memnun oldum, şiiri okudum:

*Ne atom bombası,
Ne Londra konferansı...
Bir elinde cımbız,
Bir elinde ayna.
Umurunda mı dünya?*

Keziban:

— Hah! dedi, siz şairin tıpkı o şiirdeki kadın gibi olmasını istiyorsunuz. Bir elinde cımbız, bir elinde ayna... Yahut bir elinde kalem, bir elinde defter, dünyayı umur etmesin... Evet, öyle bir çağ oldu; evet, divan şairi öyledir... Bir gün dünya değişir, öyle şairler gene gelebilir; ama bugünkü dünyanın şairi öyle değildir. Bugünkü dünya deyince de yalnız son yılları düşünmüyorum; 18. yüzyıl Fransız feylesoflarından beri, hattâ Cromwell ile Milton'dan beri dünya öyle değildir... Yalnız divan şairleri mi şair? yalnız Mallarmé ve Valéry mi şair? Hugo şair değil mi? Péguy şair değil mi? Bir ellerinde kalem, bir ellerinde defter, dünyayı umur etmeyenler şair de dünyayı umur edenler, gerekince kılıçlarını çekip şiirlerini söyleyenler de şair değil mi?

Keziban ateşlenmişti; karşısında kendimi suçlu buluyordum:

— Darılma, Keziban, dedim, darılma, haklısın. Ama ben onlar için şair değildir demedim. Şiirin, sanatın siyaset düşünceleriyle ölçülemeyeceğini söyledim. Péguy'yi, gerekince kılıcını çeken şairi, kılıcını hiçbir zaman kınına koymamış olan Péguy'yi seviyoruz; ama onu sevmemiz yalnız düşünceleri yüzünden değil, düşündüklerini güzel söylemiş, ateşini bize duyurmuş da onun için seviyoruz. Stendhal solcu, Balzac sağcı; ikisini seviyoruz; solcu, yahut sağcı oldukları için değil, güzel yazdıkları için...

— Güzel yazdıkları için değil, insan oldukları, insana ilgi gösterdikleri için... Ben sizi bilirim. Hani gâvura darılıp da oruç yemek derler, siz ikide bir gâvura darılıp oruç yersiniz. Bugünlerde sağcılık adına da, solculuk adına da birtakım saçmasapan sözler söylendi, onlara kızdınız. Sersemin biri çıkıyor: "Ben falanca ile konuşmam, çünkü onun şiirleri siyaset üzerine değil" diyor, siz o serseme kızacağınıza şiire siyaset karıştıranlara kızıyorsunuz. Kendinize gelin artık. Bakın, çarpıntılar marpıntılar var: gâvura darılıp oruç yemekle uğraşırsanız şöyle doğru dürüst bir oruç tutmadan, yani düşündüğünüzü başkalarına da, kendi kendinize de iyice anlatamadan gözlerinizi kapatırsınız.

— Ne olur öyle olursa?

— Hiçbir şey olmaz. Ama böyle şeylere bir değer vermiyorsanız, düşündüğünüzü kendiniz iyice anlayıp çevrenizdekilere de anlatmak sevdasında değilseniz, bir düşünce adamı olamazsınız.

— İlle düşünce adamı mı olacağız?

— Hayır. Ama o zaman da kendinize düşünce adamı süsti vermeyin. Ben kelimelerle oynuyorum deyin...

Ulus, 9.10.1945

Gene O Görüşme

Sustuğumu görünce Keziban, benim artık bir karşılık bulamadığımı, yenildiğimi sandı. Sevinmedi. Sevinmez öyle şeylere. Bilir ki düşünce alanında girilen çekişmelerde karşılarındakileri yenmeğe çalışmak, sustular diye kurulmak kendilerini beğenenlere, düşünceden çok, belki kendi düşündüklerinden de çok özlerini sevenlere vergidir.

Çekişmek, karşıımızdakileri alt etmek için değil, düşünce-mizi açıklamak, karşıt düşüncenin de açıklanmasına fırsat vermek içindir. Aranılacak biricik yengi de, düşüncemizi en açıkça, en toplu olarak belirtecek sözleri, düşüncemize en yakışık giyimi kuşamı bulmaktır. Ne olursa olsun bir düşüncenin büsbütün yenilmesi, düşünen, düşünmeği seven her kişinin içini sızlatır.

Keziban sevinmedi, bakışında bir üzüntü, bir kaygı vardı:

— Niçin susuyorsunuz? Gücendiniz mi yoksa? dedi.

— Gücenmedim, Keziban. Ne var gücenecek? Düşündüğünü söyledin... Benim içimden konuşuyorsun, demek ki sözlerinin doğruluğunu, onlarda doğru olan bir şey bulunduğunu anlıyorum. Ama, ne yalan söyleyeyim? kandıramıyorsun beni, o sözler yetmiyor. Çünkü: “Sanat adamı sanatını siyasetin, devlet işlerinin dışında bırakmalı” dediğim zaman o sözün de doğruluğunu anlıyorum, duyuyorum. En doğrusu bu iki sözü, benim söylediğimle senin söylediğini birleştirmektedir diyebiliriz. Sav ile karşısavın kaynaşmasından doğacak bireşim... Ama bunu söylemek kolay. Söze de yapma bir derinlik veriyor. O savları,

karşısavları, bireşimleri feylesoflara, bir de böbürlenerek yazmayı sevenlere bırakalım. Biz seninle kendi düşüncemizi anlamağa, bize yetecek, kendimize içimizi aydınlatıverecek sözü bulmağa çalışalım.

“Diyorsun ki bugünkü dünyanın, 18. yüzyıl Fransız feylesoflarından, hattâ Milton ile Cromwell'den sonra kurulan dünyanın şairi, eski dünyanın şairine benziyemez. Eski dünyanın şairi gibi bir elinde kalem, bir elinde defterle kalamaz. Toplumun işleriyle uğraşmak zorundadır, toplumun dili olmak zorundadır. Gerekince kılıcını da çeker. Böyle diyorsun, Keziban, doğru da söylüyorsun. Ama hiçbir çağ, kendinden önceki çağların kurduğunu büsbütün yıkabilir mi? Fransız şairlerinden birinin bir mısraını hatırlıyorum: *Et ce qui fut pensé dure en l'éternité*. Pek hoşlanmam o Edmond Haraucourt'dan, bu mısra da öyle güzel bir mısra değil. Ama doğru söylüyor: “Bir kez düşünmüş olan artık kıyamete kadar sürer gider.” Her düşüncenin bir ölümsüzlüğü vardır. Bir insan oğlunun kafasında doğmuş; insan oğlu da değişir, değişir, bütün o değişmeler içinde gene kendi kendinin benzeri kalır. Yüzyıllar içinde birçok kazançları olmuş, birçok düşünceler açmıştır...

— Açmıştır ne demek? Açıklamıştır mı demek istiyorsunuz?

— İyi ettin de sordun, Keziban; bugünkü Türk yazarlarına, bütün okur yazarlarımıza yalnız yeni kelimelerin değil, bizim eski kelimelerimizin, Türk şairlerinin kullandıkları kelimelerin de anlamını anlamak gerekiyor. İnsan oğlu yüzyıllar boyunca birçok düşünceler aşmış, yani fethetmiştir. Ancak bugün elde ettiği, dün elde ettiğini unutturmaz, büsbütün ortadan kaldırmaz. O da gene kendini gösterir. İlk-Çağ'ın, sonra Orta-Çağ'ın sanat adamı toplum işlerine karışmış, kendisi toplumun, halkın içindeymiş. Sonra bir çağ gelmiş, sanatı bir oyun saymış; çok yüksek, çok ince bir oyun, ama bir oyun... İnsan oğlu için o da bir kazançmış, Keziban, o kazancı elinden kolay kolay bırakır mı? Stendhal'ın yazdıklarını, Balzac'ın, Tolstoy'un, Hugo'nun yazdıklarını, daha ne bileyim? toplum işlerine, devlet işlerine karışmış sanat adamlarının yazdıklarını okurken o yolu tutmuş olmalarına bir şey demiyoruz, o yolu tuttukları için onları

alkışlıyoruz. Ama öteki sanatın, salt sanat olmak isteyen sanatın da hasretini çekmiyor muyuz? Çekmeseydik, insan oğlu o hasreti çekmeseydi, içinde o özlemi duymasaydı “Sanat sanat içindir” diyen adamlar, yalnız söz hünerleri göstermek için yazarlar çıkar mıydı?

Keziban: “Gene mi ona dönüyorsunuz” der gibi yüzüme baktı.

— Dinle beni, Keziban, dedim, şimdi sana hak vereceğim. Bu “Sanat sanat içindir” sözü ne zaman söylenilmiş? Bugünkü dünyada, Fransız devriminden sonraki dünyada söylenilmiş. Öyle bir söz söylemek Baki Efendi’nin, Naili Efendi’nin aklına gelmezdi. Çünkü onlar için böyle bir soru yoktu. “Sanat sanat içindir” demek, bunu söyliyerek ortaya atılmak bugünkü dünyada, çünkü dünyanın bir tepkisidir, artık ortadan kalkmış, kalkmağa başlamış bir sanat görüşüne özlenişdir. Senin hakkın olmasaydı, yani bugünkü dünyanın sanat adamı toplum işlerine, devlet işlerine karışmağı, düşündüğünü söylemeğı boynuna borç bilmeseydi kimse kalkıp da ona: “Hayır, senin görevin yalnız güzel sözler söylemektir, söz hünerleri göstermektir” demezdi. “Sanat sanat içindir” sözünün ortaya atılmış olması da senin haklı olduğunu, yani bugünkü dünyada sanat adamının sanattan başka şeyler de düşünmek zorunda olduğunu gösterir; ama bunu gösterirken eski düzene, çünkü dünyanın siyaset işlerine karışmayan sanat adamına hasreti de gösterir. Bana: “Yalnız divan şairleri mi şair? yalnız Mallarmé ile Valéry mi şair?” diyorsun. Hayır, yalnız onlar şair değil, bir düşünce uğrunda savaşanlar da şair; ama onlar da şair. Bugün şairin ille toplum işlerine, devlet işlerine karışmasını isteyenler o adamların da şair olduklarını, hem de bugünkü dünyada sevdiklerini unutuyorlar. Biz, onların istedikleri çeşitte şiir olmasın demiyoruz; ama onlar bizim istediğimiz... Hayır, biz yalnız o çeşit şairi istemiyoruz ki! onların istediklerini de istiyoruz. Biz sağcıya da, solcuya da sanat alanının kapılarını kapamıyoruz; ama onlar sanat alanında ancak sağcıların, yahut solcuların bulunmasını istiyorlar. Bir sanat adamı kendilerinden yana olmadı mı, hemen karşı yandadır diyiveriyorlar, onun değerini görmüyorlar; daha kötüsü görseler de görmüyoruz diyorlar.

— Siz körleri, yahut yalancı körleri ele alarak, yalnız onları ele alarak düşünmeğe kalkıyorsunuz. Doğru mu bu?

— Hayır, Keziban, yalnız onları ele almıyorum... Daha doğrusu yalancı körleri ele alıyorum. Yalancı körler sanat alanında günden güne çoğalıyor. O kadar ki yakında yalnız onlar kalacak. Bugünün sanat adamı, düşünce adamı yalandan korkmuyor, yalanla övünmeğe bile kalktığı oluyor... Sen Balzac'ı andın, Stendhal'i andın. Onlar yalan söylemiyor; onlar, romanlarında ortaya attıkları, savundukları düşüncelere inanıyor, o düşüncelerin doğruluğunu içlerinden duyuyorlar.

— Bugünküler duymuyor mu? Ne biliyorsunuz duymadıklarını?

— Onu biliyoruz, Keziban, hem de hiç şüphesiz olarak biliyoruz. Çünkü bugünün dâvacı kavgacı sanat adamları ille gidip bir yana bağlanmak istiyorlar. Stendhal gibi içinden solculuğu duyduğu için solcu olan sanat adamı başka, sol partilerden birine bağlandığı için solcu olan sanat adamı başka. Stendhal kendi söylüyor, bir buyrukla söylemiyor. Balzac da öyle, Tolstoy da öyle. Stendhal, Balzac, Tolstoy birer partidir; bugünküler ise birer partinin adamı. Onlarla bunları bir tutamayız.

— Neden bir tutamazmışsınız?... Niçin, bir tutmadığımızı anlıyorum, ama haklısınız. Bir kere yalan söylüyorlar diyorsunuz ki o doğru değil; yalan söylemiyorlar, inandıkları büyük bir doğrunun uğrunda birtakım küçük doğruları görmemeği kabul ediyorlar.

— Tam bugünkü dünyanın insanı olmak istiyorsun, Keziban! Büyük doğru, küçük doğrular... Önce sana şunu söyleyeyim: ben, doğruyu büyük küçük diye ikiye ayıramıyorum. Küçük doğruları görmek istemiyen, onları örtmeğe kalkan kişi büyük doğruyu hiç göremez... Diyelim ki bir büyük doğru vardır, ona erişmek için birtakım küçük doğruların üstünden atlamak gerektir. Ama bugünkü sağcı, yahut solcu sanat adamlarının büyük doğru dedikleri şey, sanat değil; sanatlarını da o büyük doğrunun buyruğu altına koyuyorlar.

Hayır, Keziban, düşünüyorum, senin bütün dediklerini hesaba katıyorum, bugünkü dünyanın dünkü dünya olmadığını, bugünkü sanat adamının bir dünya görüşü getirmesi gerektiği-

ni anlıyom, sanat içindir demek beni kandırmıyor, sanat adamının bana düşündüklerini, inandıklarını söylemesini de istiyorum. Ama inandıklarının hepsini söylesin, inanmadığı, şöyle içten içe inanmadığı hiçbir şeyi söylemesin. Yalana, en küçük yalana, her ne uğrunda olursa olsun en küçük yalana göz yumuyorsa, söylediklerini dinliyemem; bana içini açan, derdini döken bir adam diye bakamam ona, beni kandırmağa gelmiştir, savarım başımdan.

Öyle sanıyorum ki, Keziban, buldum aradığımı: ben, bugünün sanat adamından yalnız birtakım hünerler beklemiyorum; toplum işlerine, devlet işlerine karışmak istiyorsa karışsın, ama yalnız inandığını, yalnız doğruyu söylesin. Stendhal, kara'nın düşmanı olan Stendhal, kara'da gördüğü güzellikleri de söylemiyor mu? O, bir düşünceye, bir yana bağlanıp onun dışında kalan doğruyu görmemeğe kalkmıyor.

Keziban bana gülümsiyerek baktı; niçin gülümsediğini anladım: "Aradığımı buldum diyorsun ya! daha çok arıyacaksın, bulduğunla yetsinmeyip daha çok arıyacaksın, kendi kendini kemireceksin!" demek istiyordu. Bunu söylemesin de beni bir iki gün olsun bulduğum düşünceyle avunmağa bıraksın diye kendisine yalvarır gibi baktım, çekiliverdi.

Ulus, 15.10.1945

Roman Üzerine

Abdülhak Şinasi Hisar, *Varlık*'ta çıkan bir yazısında, yeni bir Fransız eleştirmecisinin, Kléber Haedens'in *Paradoxe sur le Roman* adlı betiğinden açarak "Romana Dair Bazı Hakikatler" söylüyor. Yazısının adına bakıp öyle sanıyorum ki sözünü daha bitirmemiş, derginin bundan sonraki sayılarında da o konu üzerinde duracak; çünkü şimdilik bize roman üzerine *bazı* doğruları değil, ancak *bir* doğruyu bildiriyor. Maupassant'ın *Bir roman meydana getirmek için öyle kaideler var mıdır ki bunların haricinde yazılmış bir hikâye başka bir isim taşınmağa mecbur olsun?... Bu meşhur kaideler hangileridir? Bunlar nereden geliyor? Bunları hangi prensip namına, hangi selâhiyetle, hangi muhakemelere uyarak, kim tesis etmiştir?* sözlerini de anarak romancının eserini dilediği gibi kurabileceğini, bir kurala uymak zorunda olmadığını ileri sürüyor. Abdülhak Şinasi Hisar'a göre her sanat eriyle birlikte romancı da tamamiyle özgürdür: ... *bütün hukuku evvelinden kabul edilmesi lâzım gelen bir "sanat" vardır ki ona hariçten hudut çizilemez, yol gösterilemez, o hiçbir gayenin emrine verilemez, ve hiçbir gayeye hizmetten de menedilemez. Sanat erlerine ille bir öğüt verilecekse o da şu olabilir: Sanatkârlara asıl tavsiyeye değer şey elbette sanat için sanat nazariyesi değil, fakat, halis "sanat"ın vakarı, onuru, mevkii hakkında bir nevi anlayışı her şeyden üstün tutmak ve buna göre, kendisine hizmet etmek istiyen hakiki müritlerine sanatın tahmil ettiği ağır külfetlere tahammül etmek fedakârlığıdır.*

(Abdülhak Şinasi Hisar'ın yazılarının çoğunu severek okuduğum gibi kendisine de saygım vardır, gücendirmek istemem;

ama bugün de bu dille yazabilmesine şaşıyorum: *haricinde, se-lâhiyet, tesis, tahmil* gibi sözlerin bundan sonra yaşayabileceklerine, yarına kalacaklarına gerçekten inanıyor mu? Bir dilin değişmiyeceğini sanıyorsa kendisi neden eskiler gibi, hiç olmazsa Halit Ziya Uşaklıgil gibi, arapça, farsça “terkipler” kullanarak yazmıyor? Yok, bir dilin değişebileceğine inanıyorsa o sözlerin de, eski “terkipler” gibi artık ölmüş olduklarını görmüyor mu? Görüyorsa onların yerine yenilerini koymağa neden çalışmıyor? Bu işi Abdülhak Şinasi Hisar gibi yazarlarımız yapmazsa kim yapacak?... Ama bırakalım şimdi bunları, Abdülhak Şinasi Hisar öyle almış, “isim taşımak” gibi türkçeye yabancı deyimler kullanmaktan bile geçemiyor).

Roman için söylediklerini ben de doğru buluyorum: hiçbir romanı, şu yahut bu çeşitten olmadığı için, şu yahut bu kurala uymadığı için roman saymamağa hakkımız yoktur. Son zamanlarda “roman yapımı, *roman teknik’i*” deyip duruyorlar ama o sözün ne demek olduğunu bir türlü anlıyamıyorum? Neymiş o yapım? Şişe, gemi, reçel yapmak için tutulması gereken yollar olduğu gibi roman yazmanın da kuralları mı varmış? Varsa, onları kime öğretseniz roman yazabilir; bana da öğretin, ben de yazayım... Evet, bazı şeyler söylenebilir: bir romandaki kişilerin canlı olması, olayların bir sıra gütmesi, bize olmayacak şeyler gibi gözükmemesi gerektir; ama bunlar dahi saltık, *mutlak* birer kural değildir. Romancı, isterse onların da dışına çıkabilir, bize düşlerimizdeki gibi karışık bir acunun olmayacak kişilerini, olmayacak olaylarını anlatır. Yeter ki yazdığı bizi ilgilendirsin, bizi eğlendirmek sözünün en yüksek anlamıyla eğlendsin.

İlgilendirmek, eğlendirmek... Hemen söyliyeyim ki bu da görecedir, *nisbidir*. Bir romanın bir kişiyi, yahut binlerce kişiyi ilgilendirmesi, eğlendirmesi, toplumbilim bakımından elbette önemli bir olaysa da sanat bakımından hiçbir şey göstermez, yani o romanın iyiliğine de, kötülüğüne de tanıklık edemez. Okurları sıkması da bir suç sayılamaz. Yanılmıyorsam Maurice Barrès: “Ben bir betiğin beni biraz da sıkmasını isterim” dermiş. Daha doğrusu iki türlü eğlendirmek, iki türlü de sıkmak vardır: bazı betiklerin bizi ilgilendirmesine, eğlendirmesine

utanırız; bazılarından da sıkılmak bize dayanılmaz bir eksiklik diye gözüktür. Onlarda sevmemiz, ilgilenmemiz gereken bir şey bulunduğunu sezeriz: bize başkası sezdirmez, biz kendimiz sezeriz. İşte René Boylesve'in, Proust'un romanı karşısındaki durumu: o romanı yirmi iki kez açıp sıkılarak, dayanamıyarak kapattığını, ancak yirmi üçüncüsünde okuyabildiğini anlatır. "E! okuyamıyacağım ben bunu! Beğenenler ne dediklerini bilmiyor!" deyip atamaz mıydı? hiç olmazsa: "Varsın güzel olsun, ben anlıyamıyorum işte!" diyip geçemez miydi? Her güzelliği, her değeri anlamak, sevmek zorunda değiliz ya! İşte Paul Valéry... O, Marcel Proust'un romanı için şöyle diyor: "Proust'u mademki André Gide de, Léon Daudet de beğeniyor, öyle ise büyük bir yazardır; ama ben romanının bir cildinden ötesini okuyamadım." Neden okumamış? Valéry, önce bir sıkılmaktan kaçınacak kimselerden değildi; sıkıla sıkıla, bunala bunala kimbilir neler okumuştur! Ama Proust'a ne denli uğraşırsa uğraşsın alışamayacağını, onunla eğlenemeyeceğini önceden sezdigi için okumamıştır. René Boylesve o romanda kendisine uygun bir azık bulacağını duyduğu için okumuş, Paul Valéry de öyle bir azığın kendisine yaramıyacağını anladığı için okumamıştır. Bizi eğlendirecek, ilgilendirecek betikleri başkalarının öğütleriyle, uyandırmasıyla bulmayız, sezgimizle, o betikle ilk karşılaştığımız gün içerimizde doğan duygu ile buluruz.

Bunun içindir ki bir romancının okuru eğlendirmek, ilgilendirmek zorunda olduğunu bile şaşmaz bir kural diye öne süremeyiz: söyledikleri bazı kimselerde yankı uyandırabilecek şeylerdense ergeç o kimseleri bulur, önce onları sıkırsa bile sonunda kendini onlara sevdirebilir.

Roman nedir? Bu soruya cevap vermek günden güne güçleşiyor. Eski romanlarda, Fielding ile Lesage'inkilerden Dostoyevski'nin, Conrad'inkilere dek, bütün ayrılıklar arkasında bir benzerlik bulabilirdik. Hepsi de bize, az çok doğru bir acunu, o acunda yaşayan kişileri anlatırlardı. Romancıda bir nesnellik, *afakilik* dileği vardı; elbette eski romancılar da eserlerini kendi görgüleri, düşleri, düşünceleri ile yani kendi kendileri ile kuruyorlardı; ama onlar, anlattıkları kişilerin kendileri olmadığını ileri sürebilirlerdi. Bugün ise roman büsbütün genişledi. Zama-

nımız romancısı eserine bütün düşüncelerini, bütün düşlerini, görgüsünü, görüşlerini, hiç değiştirmeden, hikâyeleştirmeden, romanlaştırmadan koyabiliyor; bize tatlı yahut tatsız bir masal anlattığı oluyor, ama masalı hiç düşünmeden, betiğinin bir başı, bir sonu olmasını aramadan birtakım şeyler anlattığı da oluyor. Eskiden bir acunu anlatmağa kalkınca onda bazı kişileri, bazı olayları seçerdi; kişileri birbirileriyle birlikte yaşar, hiç değilse birbirilerini tanırlardı, eski romanda bir konu birliği vardı. Bugün ise Jules Romains çıkıyor, yirmi yedi ciltlik bir romanda, yirmi bu kadar yıllık olayların hepsini anlamak istiyor. Roman nesnellliğini yitirdi; o denli yitirdi ki artık bir yazarın gerçek duygularını, gerçek düşüncelerini, gerçek *serüvenini* şiirlerinde değil, daha çok romanlarında arıyor, romanlarında buluyoruz.

Acaba dünün romanı sahiden nesnel miydi? romanda öznellik ancak son zamanlarda belirmiş bir şey midir? Flaubert'in: "La Bovary, c'est moi" (Emma Bovary yok mu? benim işte o) sözünü unutmalıyım. Fabrice del Dongo ile Julien Sorel de birer Stendhal değil midir? Karamazof'ların her birinde, Fyodor Pavloviç'te olduğu kadar Aliyoşa Fyodoroviç'te de Dostoyevski'nin birer parçasını bulamaz mıyız? Romancı dilediğini anlatmakta özgürdür, kafasının içinde bir acun yaratır, onu söyler diyoruz ama bir yandan da biliyoruz ki hiçbir büyük romancı gününün olayları karşısında ilgisiz kalmamıştır; hiçbiri bize yalnız bir masal anlatmakla yetsinmemiş, bize bazı doğruları göstermeğe, bize bazı düşünceleri aşılamağa çalışmıştır. Romancı hiçbir yandan olmaz diyoruz; ama şöyle bir düşününce, bir yandan olmıyan hiçbir büyük romancı bulamıyoruz. Balzac, Stendhal, Dickens, Tolstoy, Dostoyevski, Zola... Bu adlar birer romancı adı ama o kişilerin birer yurt-yönetimi adamları, birer *politikacı* olduklarını da söyleyemez miyiz? Flaubert bir yandan değildir sanırız, çünkü bütün yanlara karşıdır: gelenekçisiyle de devrimcisiyle de, dinlisiyle de dinsiziyle de, alay eder, hepsinden nefretini söyler; ama bununla da tanıklık etmiş olmaz mı? Bir gün Fransa 1871 de yenildikten sonra: "Benim *Educations Sentimentale*'i iyice okuyup anlasalardı bunlar başımıza gelmezdi" demiş; bu söz onun da bir yurt-yönetimcisi, bir *politikacı*

olduğunu, kendisini öyle saydığını göstermiyor mu?... Biz istediğimizce romancı özgürdür diyelim, büyük romancı büsbütün özgür olamıyor, yurt işlerine karışmaktan kendini alamıyor. Bunun içindir ki bugünkü yazarlar gibi dünkülerin de asıl duygularını, düşüncelerini, görüşlerini, bütün kişiliklerini romanlarında buluyoruz. Roman, gerçi, Saint-Réal'ın dediği gibi: "Bir yol boyunca gezdirilen bir gözgüdür"; roman, gerçi, Goncourt'ların dediği gibi: "Olmamış ama olabilecek olayların tarihidir"; ama roman Zola'nın dediği gibi, o yolun, o tarihin, "bir mizaç arasından görünüşüdür."

Roman, yazın çeşitlerinin en nesneli gibi gözüксе dahi en öznelidir, çünkü öznelliğin asıl olduğu bir çağda, kişilerin kırallara da, kurallara da, eskiden kalma ne varsa hepsine karşı ayaklandıkları bir çağda doğmuştur. Eski saz şiirlerinde, yani şu *lyrique* denilen şiirlerde, yazar sanki kendini mi söylerdi? Öteden beri var olan kalıplara öteden beri alışılmış birtakım sözleri dökerdi. Yeni çağın yazarları, özgür olabilmek, hiçbir kural tanımamak için, diledikleri gibi yaratabilmek için roman çeşidini ortaya koydular.

Ulus, 22.12.1945

Yazarların Korunması

Kurultay'da yeni yıl bütçesi görüşülürken Bay Muhittin Ba-ha Pars, Batı musikisinden açarak o yolda eserler vermeğe çalışan sanat erlerimizin korunmasını, yaratıcılıklarını körleştir-mese de ağırlaştırabilecek işlerle uğraştırılmamalarını dilemiş, sağ olsun, böyle dilekler sanat sevenlerin hepsini elbette sevin-dirir. Sayın milletvekilinin söylediklerini duyunca ben de, ister istemez, kendi çevremin kişilerini, yazıncıları, edebiyatçıları düşündüm.

Bilirim ki sanatın, sanat eserlerinin korunması en çetin, çözümlenmesi en güç sorunlardan biridir. Ernest Renan: *Il faut décourager les Beaux-Arts* demiş; yani güzel sanatlarla uğra-şanların arkalanmasını, yüreklendirilmesini değil, tam tersine, heveslerini kırmağa çalışılmasını istemiş. Fransa'da olsaydım, öyle sanıyorum ki ben de onun gibi düşünürdüm. Gerçekten vergili olan, bir şey yaratabilecek olan sanat eri, uğradığı zor-luklar ne olursa olsun yılmaz, seçtiği yolda kalır. Ama bunun için yaşadığı toplum sanatı saymalı, gereksinmeli, yani sanata bir ihtiyaç diye bakmalıdır. Bizde ise daha böyle bir şey yok-tur. Evet, sanatın bir toplum için başlıca gereklerden olduğunu ikide bir söylüyor, bağırıyoruz; ama bunu ikide bir söylememiz, bağırmanın da daha yeni öğrendiğimizi, dışarıdan öğrendiği-mizi, kendimizi de, birlikte yaşadığımız kimseleri de inandır-mağa çalıştığımızı gösterir. Bu doğrutu (*hakikati*), içinde yaşadığımız gerçeklerden çıkarmıyoruz, daha düşünerek buluyoruz, daha topluma sindiremedik.

Musikiyi, resimi, heykelciliği bir yana bırakacağım, o sanatlardan pek anlamam. Yalnız yazın üzerinde duracağım. Öteden beri alışık olduğumuz için şiir okuruz, roman okuruz, tiyatroya gideriz. Ama, sayısı belki bir iki bini geçmeyecek kimseleri ayırırsak, bu ülkede şiir okumaktan, roman okumaktan, tiyatroya gitmekten geçemeyecek bir toplum bulunduğunu söyleyemeyiz. İçimize, kendi içimize bakıp da doğrusunu söyleyelim, bir şairi, bir romancıyı, bir tiyatro yazarını bir bilgin, bir yargıç, bir hekim kadar sayar mıyız? sayanlarımız çok mudur? Çocuklarımızın iş adamı, memur, öğretmen olmak istemeleri bizi sevindirebilir; şair, yahut romancı olmak istediklerini söyledikleri gün canımız sıkılmaz mı? Neden? Şairlik, romancılık, tiyatro yazarlığı, kişiyi geçindirebilecek bir uğraş değildir de onun için. Bu uğraşlar para kazandırabilir, ama kişinin gündelik ekmeğini sağlayabilecek birer uğraş değildir.

Şair, yahut romancı olmak isteyen çocuğumuzun bu isteğini hoş görsek bile: “Peki ama, ondan başka ne iş tutacaksın?” diye sorarız. Sormamız da doğrudur, çünkü bugün bu ülkede şairlik, romancılık, geçineceğini kazanmak zorunda olan kimse tutacağı bir iş değildir. Salt şiirlerinden, romanlarından kazandığı ile geçinebilen belki bir tek kişi gösteremeyiz. Demek ki yazıncılık, şairlik, romancılık bu toplumun birer uğraş diye baktığı çalışmalarından değildir.

“Başka ülkelerde, yeni yazmağa başlayan bir şair, bir romancı kazandığı ile geçinebiliyor mu? o da bir iş daha tutmak zorunda kalıyor mu?” diye soracaksınız. Evet, başka ülkelerde de yazmağa daha yeni başlamış bir şair, bir romancı çok bir şey kazanamaz; ama yarın çok kazanacağını, ikinci işini bırakıp yalnız şairliği, romancılığı ile geçineceğini umabilir. Azla yetinen, sıkıntıya dayanan bir kişi ise, başka iş tutmasa da olur. Önünde umut veren örnekler vardır. Bizde ise genç şairin, genç romancının yarını da kapalıdır. Şairliği, romancılığı hep ikinci iş olarak kalacaktır, ekmeğini hep başka işten çıkarmak zorundadır.

Bizde yazıncıların, edebiyatçıların çoğu kendilerine asıl uğraş olarak ya öğretmenliği, ya gazeteciliği seçerler. Gazeteci-

liğin şaire de, romancıya da iyilik edebilecek, gelişmesine yarınacak yönleri vardır; birçok kimselerle konuşmasına, hayatı öğrenmesine yardım edebilir. Ama gazetecilik insanı ancak bir gün yaşıyacak yazılar yazmağa alıştırır, titizlikten uzaklaştırır. Gazetecilik belki genç bir yazar için iyidir, sonraları kötülüklerini gösterir.

Öğretmenlik ise, bence, yazıncıların en çok kaçınmaları gereken bir uğraştır. Gerçi bir öğretmenin öteki memurlardan daha çok boş vakti vardır: ama hep çocuklarla, kendinden küçüklerle düşüp kalkması, öğretici olması, hayatı görüşünü bozar. Şair, romancı, yazdıklarında bir dâva adamı olsa, okurlarına birtakım şeyler öğretmeğe kalksa dahi bir öğretici değildir, öne sürmek istediği doğruları sezdirir, öğrettiğini belli etmeden öğretmeğe çalışır: “Biliniz ki şu şöyledir” demez; öğretmen ise öyle demek zorundadır. Öğretmenlikte şair için, romancı için iyi olmıyan bir şey daha vardır: öğretmen eşitleriyle değil, kendinden küçüklerle, kendinden az bilenle konuştuğu, onlarla düşüp kalktığı için kendini büyük görmeğe başlar, kendine aşırı bir güveni olur; öğrencilerinden gördüğü hayranlık yüzünden kendini gerçekten büyük adam sanmağa başlar. Ben de öğretmenim, bu sözleri uğraş arkadaşlarımı yermek, kötülemek için söylemiyorum; ne yapalım? her uğraşın insana aşladığı birtakım huylar vardır. Zaten ben öğretmenin kendine güvenmesi, bilgisini göstermesi kötü bir şeydir, demiyorum; bu huyların bir şairde, bir romancıda kötü olduğunu söylüyorum. Sınıfta kesip atarak konuşan bir öğretmen, bir bilgin olabilir; romanda, şiirde kesip atarak konuşan kişi ise ancak bir bilgiçtir.

Öteki uğraşların da yazıncı için elbette birtakım kötülükleri vardır. Ama hepsinin en büyük kötülüğü, ister istemez yazıncının asıl işi olmaları, ona gereken boş vakti bırakmamaları, yazıncılığı ancak arasıra çalışılacak bir uğraş, bir süs, bir eğlence diye göstermeleridir.

Bizde yazıncılar korunuyor mu? Nankörlük etmiyelim, devlet öteden beri yazıncıların gönlünü hoş etmek, onların geçinmelerini kolaylaştırmak ister. Ama geçimlerini hep başka işlerle, yazıncılıktan başka yollarla sağlamağa çalışır. Bir yazıncıyı arkalamak için ona en kolay işi vermek dahi bence yanlışır.

Diyelim ki bir şaire, bir romancıya, geçinmesine yetecek parayı sağlamak için, hemen hiçbir yorgunluğu olmıyan, günde bir saat uğranacak bir iş verdiniz. Ne demektir bu? “Şairlik, romancılık iyi şey; biz bu ülkede şair, romancı yetişmesini istiyoruz, ama bu işler kişiyi geçindirmez, onun için biz sana başka bir iş veriyoruz” demektir, yani ne olursa olsun asıl uğraşını, yazıncılığı küçültmektir. Hem böyle işsiz memurluklar, yerler, ancak yetişmiş, kendini az çok tanıtmış bir kimseye verilebilir, demek ki gene yeni yetişeni korumak, aralamak, onu yazıncılık uğraşında çalışmağa çağırarak değildir. Yazıncıyı korumak, onun yazılarıyla, yalnız yazıları, şiirleri, romanları ile geçinmesini sağlamak demektir.

Bu nasıl olur? Doğrusunu söyleyeyim, ben de kesin bir yol gösterecek değilim. Ama aklıma bazı şeyler geliyor, onları söyleyeceğim. Bu söyleyeceklerim yurdumuzda büyük şair, büyük romancı yetişmesine yaramasa bile yazıncılık uğraşının kişiyi geçindirecek, yani sayılacak bir uğraş sayılmasını kolaylaştırır sanıyorum.

Millî Eğitim Bakanlığı yıllardan beri birçok kitapları dilimize çevirtiyor, bunun için de hiç azımsanmıyacak bir para veriyor. Evinde oturup her gün dört beş sayfalık iş çıkaracak olan bir çevirmen, geçimini sağlayabilir. Doğrudan doğruya dilimize eser yazacak olanlar için de böyle bir şey yapılamaz mı? Biliyorum, Eğitim Bakanlığı’nın dilimize çevirttiği kitaplar, “klâsik eserler”, değerlerinden, önemlerinden şüphe edilmeyecek kitaplardır. Bizim yazacaklarımızın çoğu onlar gibi olamaz. Zarar yok, olmasın. Zaten erek başka. “Dünya edebiyatından tercümeler” bu yurttaki büyük eserlerin tanınması için çıkıyor; benim söylediğim kitaplar ise bu yurt yazarlarının uğraşlarına saygısını arttırmak için çıkacaktır. Böyle yüz kitaptan bir ikisi değerli olursa, ne büyük kazançtır!

Dergiler çıkarmak... Bugün Türkiye’de devletin çıkardığı bir tek yazın, edebiyat dergisi yoktur. Cumhuriyet Halk Partisi *Ülkü* dergisini çıkarıyor; onun şiirleri, hikâyeleri, romanları var. İyileri de oluyor, iyi olmıyanları da. Devlet *Ülkü* gibi daha birkaç dergi çıkarmalı, o dergilere yazacak kimselerin geçimini sağlamalıdır. Bir yazar bilmelidir ki günde şu kadar

saat çalışırsa, her gün işini görürse kendisi de, çoluğu çocuğu da geçinebilecektir.

Daha başka yollar da bulunabilir; son yıllarda yurttan okuma merakı, kitap sevgisi hayli arttı. Öyle sanıyorum ki biraz yardım edilirse çok geçmeden bizde de yazıncılık, kendine bağlananları geçindirebilecek bir uğraş olabilir.

Ulus, 31.12.1945

Sanat ve Ahlâk

Bir kitabın, bir yazının, herhangi bir sanat eserinin ahlâk adına yargılanıp cezalandırılmış olduğunu duyunca ne diyeceğimi şaşırırım, birbirine uymaz, birbirilerine belki de karşıt birtakım düşünceler arasında bir tartışmadır başlar içimde. Sanatın ahlâk ile ilintisi en karışık, en çetin sorunlardan biridir. Sanatın ereği güzellik, ahlâkinki ise iyilik olduğuna göre sanat ile ahlâk birbirinden büsbütün ayrı şeylerdir, birbirine bağımlı değildir demek kolaydır, ama doğru olmaz; ahlâkı sanatına, sanatı ahlâkına işlemeyen toplum mu vardır? Güzellikle iyiliği ayrı ayrı düşünmek her kişinin elinden gelmez; büyük çoğunluk, öteden beri, güzelin iyi, iyinin de güzel olduğuna inanır, öyle olmasını ister, konuşurken de, yazarken de o iki sözü birbirinin yerine kullanmaktan çekinmez. Pierre Louys'ın bir hikâyesi vardır, şimdi adını hatırlamıyorum, bir zamanlar pek beğenilmişti, dilimize çevirildi, bizde de bilenler çoktur: eski Yunan kentlerinin birinde bir ressamın kölesini çarmıha gerdiği, türlü işkenceler ettiği işitilir, halk kızar, ressamın evi önüne toplanıp bağırmağa başlar; ressam gidip içeriden yaptığı resmi getirir. Kölesine öyle işkence etmesi, Zeus'un buyruğu ile Kafkas dağına gerilip karaciğeri her gün koca bir kartala oydurulan Prometheus'un resmini daha iyi yapabilmek içinmiş. O güzel resmi görünce halk hayran olur, deminki bağırışmanın yerine bir alkışlama başlar, yarattığı güzelliğin uğruna ressamın suçu bağışlanır... Ben bu hikâyeye pek sinirlenirim, öyle sanıyorum ki benim gibi sinirlenenler de çoktur. Güzel bir eser yara-

tacağım diye çevresindekilere kötülük etmeğe kimsenin hakkı olamaz. Bilmem artık tarihin mi yoksa masalın mı anlattığı Neron, bakarken içine güzel bir şiir doğabilir diye Roma'yı ateşe vermiş: gerçekten öyle bir şiir yazabilseydi, o şiiri bugün biz de okuyabilseydik suçunu bağışlar onu ulu bir kişi sayar mıydık? Hiç sanmıyorum. Doğrusunu isterseniz, Neron'un ki bir budalalıktır, güzel şiir yazmak elinden gelmiyen kişiye hiçbir yargının güzel şiir yazdıramaz. Onunki budalalık olduğu gibi Pierre Louys'in anlattığı ressamın ki de yani onun yaptığını beğenen Pierre Louys ile okurlarının ki de bir budalalıktır.

Sanatın ahlâk ile ilintisi yoktur, öyle ise yargıcın ahlâk adına bir sanat eserini yargılaması, cezalandırması doğru değildir diyemeyiz ama o cezayı isteyen savcıya da, veren yargıca da şaşmaktan kendimizi alamıyoruz. Gelecekte hiç korkmuyorlar mı? Ahlâk adına yargılanıp cezalandırılmış nice şairlerin, felseofların sonradan ne denli ün saldıklarını, sevilip başımıza taç edildiklerini düşünmüyorlar mı? Baudelaire'in kitabından birkaç şiirin çıkarılmasını buyuran yargıç, Sokrates'e ahlâk adına baldıran içirildiğini elbette biliyordu; bile bile nasıl gözüne almış da öyle bir yargıdan çekinmemiş? Adını bilmiyorum o yargıcın, başına iş açmış, Baudelaire'in kitabı okundukça ona da ya gülünecek ya kızılacak. "Sokrates'in, Baudelaire'in yargıçları yanılmışlar diye biz bugün birtakım kötü kitapların okunmasını bırakalım mı? Bizim cezalandırdığımız yazarlar Sokrates gibi, Baudelaire gibi kişiler değil, eserleri yarına kalmıyacak" demeyin, ya kalıverirse!.. Pitigrilli'den tek bir satır okumuş değilim, adını doğru mu yazıyorum, yanlış mı yazıyorum, onu da bilmem. Yazdıklarına bayılan kimselere bakıyorum da kötü olduğunu ben de sanıyorum, ama bilinmez, ya o Pitigrilli gelecek yüzyıllarda da okunacak bir yazarsa?

Sanat değişir; ahlâk da değişir ama sanat gibi çabuk değişmez: eski çağların iyi dediği işlerin çoğuna biz de bugün iyi, kötü dediklerinin çoğuna biz de bugün kötü diyoruz. Öldürmenin, hırsızlığın, yalancılığın, arabozuculuğun, ocak yıkıcılığın birer erdem sayıldığı toplumlar olmuşsa bile uzun sürmemiştir, biz bilmiyoruz. Ancak şu var ki ahlâk değişmese bile ahlâk adına verilen yargılar uzun zaman dayanmıyor, yahut

ki biz eskiden işlenmiş suçlara daha bir hoşgörölrlükle bakıyoruz, onları günümüzde işlenen suçlar gibi ağır bulmuyoruz. Damat İbrahim Paşa'nın hesaplarını karıştırdığımız pek oluyor; XIV. Louis'nin başdefterdarı Fouquet çalmış, çırpmış; ama biz bugün Sadabad'ı, Nedim'i, Molière ile La Fontaine'i düşünerek İbrahim Paşa'yı da, Fouquet'yi de hayırla anıyoruz. Sokakta karşımıza Cellini gibi bir kişi çıkmasını istemeyiz, ama onun kan dökmüş olmasını da, türlü haşarılıklarını da, eserlerinin uğruna, hoş görüyoruz. Aradan günler, yıllar geçince bir suç gerçekliğini sanki yitiriyor, büyük analarımızın günahları bize karılarımızınki, kızlarımızınki gibi dokunmuyor: "İyi etmişler!" demesek bile gülümseyip sözü değiştiriyoruz. Sanat yargıları ise ahlâk yargılarından da daha dayanıklı oluyor: Homeros'un, Eflâtun'un, Phidias'ın, Lukianos'un büyüklüğüne bunca yüzyıldan sonra, günden güne artan bir hayranlıkla sınımsız inanıyoruz. Ahlâk sanata elbette işliyor, ama sanat daha çok işliyor: Baudelaire'in şiirlerine biz bugün o günün yargıçları gibi ahlâksızlık diye bakmak şöyle dursun, sanki ahlâkın ta kendisi diye bakıyoruz. Ahlâkı, yalnız bir toplumun ahlâkını değil, kuşaktan kuşağa, ülkeden ülkeye, çağdan çağa gelişen, insanların bütün iyilik, güzellik düşüncelerini, inanlarını toplıyan ahlâkı feylesoflar, şairler, romancılar kuruyor. Siz bugün şu, yahut bu kitabı ahlâk adına, inanlar adına istediğinizce yargılayıp cezalandırınız, o kitap sizin göremediğiniz bir güzellik getirmişse, sizin torunlarınız ahlâklarını, inanlarını o kitaptan çıkaracaklardır. Ahlâkın ilkeleri varsın değişmesin, bizim o ilkeleri anlayışımız, onlar karşısındaki durumumuz değişiyor, bu değişmeyi de ilkeleri, yapımı, her şeyi boyuna değişse bile ne olduğunu bir türlü söyleyemediğimiz özü değişmeyen sanat sağlıyor.

Yargıçlar, savcılar sanat eserlerini ahlâk adına kovuştur-maktan vazgeçsinler demek mi istiyorum? Belki en sonunda onu söyleyeceğim, ama böyle demek kişiye bir ağır geliyor. Pierre Louys'in hikâyesindeki ressamın sanat uğruna bir köleye işkence etmesini, Neron'un büyük bir şiir yazabilmek için Roma'yı ateşe vermesini bir türlü bağışlayamıyoruz; bugün para kazanmak kaygısıyla birtakım açık, çirkin romanlar yazan kimselerin yaptıklarını hoş mu göreceğiz? Doğrusunu ister-

seniz, salt ahlâksızlık için yazılmış, gene de güzel olup ölmez eserler arasına karışmış kitap, roman yoktur; bize en açık, en ahlâksızca gözüken büyük romanlar dahi ahlâksızlık olsun diye değil; belki bir ahlâk kaygısıyla, daha doğru, daha üstün bir ahlâk kurulmasına yardım için yazılmıştır. Ama dün olduğu gibi bugün de birtakım açık, çirkin romanların ancak çok okunsun diye, salt para kazanmak isteğiyle yazıldıklarını biliyoruz. Öyle yazarlar içimizde bir tiksinti uyandırmıyor mu? onların cezalandırılmasını, kötülüklerinin durdurulmasını istemez olur muyuz? Ne yapalım ki bu iş çok karışıktır. Para kazanmak için yazanlar yalnız kişilerin ahlâka uymıyan isteklerini, tutkularını sömürmeğe kalkanlar değildir; kişilerin en kutlu, en temiz duygularıyla da para kazanmağa kalkışan şairler, yazarlar yok mu? biz onlardan da tiksiniyor muyuz? onların da cezalandırılmasını istemez miyiz? O olmaz işte. Hiçbir yargıç hiçbir şairi, yazarı, meselâ savaş günlerinde yurt sevgisi üzerine şiirler yazarak para kazanmağa kalktı diye cezalandıramaz. Halkın güzel, alkışlanacak coşkunkulukları olur, onları sömürüp para kazanmağa, ün edinmeğe çalışacak kimseler çıkar; biz, birer kişi olarak onlardan ne denli tiksiniyorsak tiksineyim, bir yargıçtan onları cezalandırmasını istiyemeyiz, yoksa o yazarların başka kaygılarla övdükleri duyguları da ahlâk adına kötölemiş oluruz. Onuru, yiğitliği, yurt sevgisini konu diye alıp para kazanmağa kalkışan kimse, ahlâk bakımından, belki en aşağı kişilerdendir; en yüce işlere yalanı karıştırıyor, daha ne kötülük etsin? Ama işte bir yargıç ona ses çıkaramaz, bir kişi olarak iğrenir, başını çevirir, gene de cezasız bırakır. Öyle ise açık saçık romanlar yazana da karışmasın, onun suçu da ötekinin suçundan büyük değildir, öteki nasıl yurtseverlik duygusunu sömürerek para, ün kazanmak istemişse bu da sanatın arkasına gizlenerek çıkarını aramıştır. İkisini de cezalandırıyorsa yalnız birini cezalandırmağa kalkmasın. Kıramadığı eli öpüp başına koyan, hiçbir eli kırmamalıdır.

Bu konu üzerinde daha söyleyeceklerim var.

Ulus, 12.8.1946

Sanat ile Ahlâk

Önce şunu söyleyeyim: geçen haftaki yazımızın adı da bu yazımızın adı gibi “Sanat ile Ahlâk” idi. Ve değil, ile. *Ve*’yi altı yıldır kullanmıyorum. Sevenlere kutlu olsun, benim betime gidiyor. Ufacıklığına ufaktır ya, ne bileyim, Yalman yok mu, işte ona benziyor: boyuna bakmadan bir kurulma, bir çalım, çileden çıkarıyor kişiyi. Genç ve değerli aydınlarımızdan biri, bakkın, bilirim ben de sırasında *ve* demegi! evet, değerli aydınlarımızdan bir genç bir gün *ve*’yi övüyor, yazıya olsun, konuşmaya olsun bir kibarlık verdiğini söylüyordu. Öyledir, kibardır hasbam! sanırsınız ki söz değil de yetmiş yedi göbekten beri ağalık etmiş bir soydandır. Kibarlıkta *ve* bir, bulunuyoruz iki! Hele ikisini bir araya getirir de: “Ve biz *ve*’yi türkçeleştirmiş bulunuyoruz” gibi bir söz söyleyebilirsiniz tasa etmeyin artık, salını salını, kıvanı kıvanı varın aydınlar ortasına, oturun baş köşeye, hepsine parmak ısırtırsınız. Ne edeyim ki ben kibar değilim, kamudan, kara kamudan bir kişiyim: olduğumdan başka türlü mü gözükeceğim? Kibarlık, aydınlık taslarım da sonra bana gülerlerse ne yaparım ben?

Şu *ve* sözü yüzyıllardır yazınımızda dolaşır durur, kılık-tan kılığa girer, *vü* olur, *ü* olur, Arapken Acemleşir, döner gene Araplaşır, nedense Türkleşemez, bu ulusu bir türlü ısındıramaz kendine. Konuşma diline büsbütün girmemiştir demiyorum, *ve de* diyenler bile vardır, ama öteki sözlerimizle iyice kaynaşmaz, yitip gizlenemez, kendini belli eder, yabancılığını gösterir. Eğer sözünün türkçede yeri yoktur, öyleyken o bizden olmuş-

tur; ben kullanmadım ya, söz arasında göze kulağa çarpmadan geçiverir. *Ve* öyle değildir, ne de olsa kibar, kibarlığını belli edecek...

Kısacası, ben geçen hafta “Sanat ile Ahlâk” demiştim, yanlışlıkla “Sanat ve Ahlâk” diye dizilmiş, olur öyle şeyler; ama benim *ve* sözünden kaçındığımı bilenler değiştigimi sansınlar istemem. Gelelim biz gene konumuza.

Sanat eserlerini ahlâk adına kovuşturan savcılar, ahlâk denince ne anlıyorlar? Hırsızları, kaatilleri anlatan bunca romanlar, kitaplar var, onları kovuşturdıklarını duymuyoruz. Yalnız şu açık saçık denilen, kadınla erkek ilintilerini inceliyen, anlatan romanlara takılıyorlar. Bir ülkede öyle kitaplar yazılmaz, çıplak kadın resimleri basılmazsa ahlâk korunmuş demek midir? bir toplumda korkulacak ahlâksızlık yalnız kızların sevişmeğe kalkması mıdır? Ondan çekinmiyelim demiyorum; ama doğrusu bir toplumu yıkmaz, çürütmez öyle şey. Hırsızlık ise, kaatillik ise çok daha korkunçtur. Hırsızları kaatilleri anlatan romanlardan kimse hırsızlık, kaatillik öğrenmez demeyin; belki öğrenmez, *Arsène Lupin* hikâyelerini merakla okuyanlar arasında bir Arsène Lupin olmağa kalkmış kimse belki yoktur, Ama Arsène Lupin’i, kurnaz hırsız hoşgörölrlükle karşılamağa kalkanlar çoktur. Bir toplumda ahlâkın düşmesi de hırsızların çoğalmasında değil, hırsızlığın hoş görülmesinde, kurnazlık uğrunda hırsızlık suçunun bağışlanmasındadır.

Arsène Lupin çirkindir, yalnız hırsız olduğı için değil, kurnaz olduğı için, aklını kötölüğe kullandığı için çirkindir. Sevimsiz, aptal bir hırsız, bayağı bir yankesici olsa, okuyanlara daha az kötölüğü dokunurdu. *Arsène Lupin* gibi romanları neden kovuşturmuyorlar da yalnız ötekilere el uzatıyorlar? Bir eleştirmecinin söylediğine göre bir Arsène Lupin olmak zormuş, o romanı okuyan hırsızlığa özense bile hiç tutulmıyacak, kurnaz, usta bir hırsız olmanın zorluğunu da anlar, vazgeçermiş. Don Juan olmak kolay işlerden midir? Hırsızları, kaatilleri az çok överek anlatan romanları okumakla kimse hırsız, kaatil olmamışsa açık saçık romanları okumakla da kimse ahlâk yolundan ayrılmamıştır diyebiliriz. Söylediğimiz doğru olur mu?

hiç olmazsa ötekilerin söylediği kadar *Arsène Lupin*'in kimseyi hırsızlığa sürüklediği kadar doğrudur.

Ahlâk bakımından yargılamaya kalktık mı, ceza görmeyecek roman, masal pek azdır. La Fontaine'in masallarını alın. Nedir söyledikleri? Ağustos böceği kışın aç kalmış, komşusu karıncadan bir lokma yiyecek istemiş; karınca da onu alaya almış: "Yazın türkü çağırдың gibi şimdi de kalkıp oynarsın!" demiş, zavallıya yardım etmemiş. Ahlâksızlık değil mi karıncanın? Çocuklarımıza karınca gibi katı yürekli olmağı mı öğreteceğiz?... Kurt gelmiş, gücüne güvenerek suçsuz kuzuya sataşmış, öldürüp yemiş, bir karışan da olmamış. Çocuklarımıza, güçlerine güvenebilirlerse istediklerine sataşmalarını mı öğütüyeceğiz? ahlâksızlık aşılamış olmaz mıyız? La Fontaine masalları yasak edilsin demiyorum, bayılırım onlara; ben yalnız ahlâk adına sanat eserinin kovuşturulamıyacağını söylüyorum.

Tehlikeli Alâkalar'ı dilimize çevirdiğim günlerdeydi, adını bildirmiyen bir kimseden uzunca bir mektup aldım. Arapça, farsça sözlerle dolu, Hacivat diliyle yazılmış bir mektuptu o. *Tehlikeli Alâkalar* gibi ahlâksızca bir romanı türkçeye çevirmeyi bana, Ata Bey'in oğluna yakıştıramadığını söylüyordu; ben ya Fustel de Coulanges'ın *La Cité Antique*'ini, yahut Emile Fauget'nin midir, Marcel Prévost'un mudur *L'Art de Lire*'ini çevirmeliymişim de bu ülkeye bir yararlığım dokunmalıymış. Pek güldümdü o mektubu okurken! Her okuduğumuzdan ille bir fayda, bir assı beklemek de, bir bakıma, ahlâksızlık değil midir? O mektubu yazan kişi, kendisinin yıllarca çalışıp birçok kitaplar okuduğunu, türlü diller öğrendiğini, gene de bir türlü dünyalık edinip zenginleşemediğini acı acı anlatıyordu. Demek öyle çalışması yalnız bilgi edinmek, öğrenmek için değilmiş, çalışmasına karşılık toplumdan zenginlik bekliyormuş; insaf edin, bu da bir çeşit ahlâksızlık değil midir? Çalışmayı, bilim edinmeği mal, para tutkusuna araç etmeğe kalkıyor; güzel, iyi bir şey midir bu? Yazarların edindikleri ünlere kapılıp Fustel de Coulanges gibi bir bilginle Marcel Prévost gibi bayağı bir yazarı bir tutmağa, Laclos'yu o Marcel Prévost'tan aşağı görmeğe kalkıyor; neden? Marcel Prévost Académie Française'e

üye olmuş bir yazardır, Laclos ise adı ulu orta öyle her yerde geçen yazarlardan değildir, onun için; kitaplarda, gazetelerde her okuduğuna inanıyor, kendisinin bilmediği yazarların bildiklerinden aşağı olacağını sanıyor. Doğrusu bu da bir toplumda kötü sayılacak şeylerden değil midir? bir bakıma ahlâksızlık değil midir?

Tehlikeli Alâkalar ise, güvenerek söyleyebilirim, kimsenin ahlâkını bozmamıştır; zaten Laclos onu, çağının ahlâksızlığı ile savaşmak için yazmış. Bugün çok kişilerin söylediği gibi, *Les Liaisons Dangereuses* Fransız devrimini muştulamış, hazırlamış olan kitaplardandır.

Bir toplumda korunacak yalnız ahlâk mı vardır? Okurların, hele genç okurların aklını korumak da gerekmez mi? Biliyorsunuz, ıpsız sapsız nice romanlar yazılıyor. Ben kendim okumadım, ama söylerler, birinde şöyle bir yer varmış: “Ben Aksaray’ın gün görmez bir odasında doğarken annem Şişli’nin süslü salonlarında dansediyordu.” Benim kendi okuduklarım da vardır: birinde bir sanık yargıç katına elleri kelepçeli olarak çıkar; 1908’den önce İstanbul’un elektrikle aydınlatılmış caddelerinde otomobillere kurulmuş Ayten, Suna adlı bayanlar dolaşır. Bir tanesinde de bir adam, Sarayburnu’na oturmuş, Çamlıca arkasında güneşin batmasını seyretmiş... Böyle şeylerin okunması tehlikeli değil midir? okuduklarına kapılıverenleri aptallaştırmaz mı? onlara yanlış şeyler öğretmez mi? Bu gibi saçmalar da, ahlâk adına değilse bile, akıl adına neden kovuşturulmuyor? Ahlâk adına kovuşturulmaları da olur: aptaldan, bu gibi romanları okuyup aptallaşmış bir kimseden sağlam bir ahlâk beklenebilir mi? Ahlâk da iyiyi kötüden ayırdedebilmek gücü değil midir? Bu çeşit romanları daha rahatça yargılayabilirler: ötekilerde, bir kadınla bir erkeğin sevimlerini anlatanlarda bir güzellik, bir sanat değeri bulunabilirse de bunlarda olamaz, aptalın, düşünmeden yazanın bir güzellik yaratmış olduğu hiç görülmemiştir. Bunları yargılayıp cezalandırırlarsa yarın kimse kendilerine bir güzellik göremedikleri için söz söyleyemez.

Sanatın ahlâkla ilintisi yoktur, ahlâk adına sanata karışılmasının demiyoruz; aralarında sıkı bir ilinti vardır, o kadar ki sa-

nat ahlâktan, ahlâk da sanattan başka değildir dersek büsbütün yanlış bir söz söylemiş olmayız. Ama ikisinin arasında böyle sıkı bir ilinti bulunduğu için, birini ötekinden ayırdetmek kolay olmadığı için bir kitabı, bir romanı ahlâk adına kovuşturmak tehlikelidir, yanlış, yarın gülünç olacak yargılara yol açar. En ummadığınız kitapta, bir de bakarsınız, daha sağlam, daha doğru bir ahlâk kuracak bir güç bulunur.

Ulus, 19.8.1946

Karalama Defterinden

İstanbul'da gençlerin çıkardığı *Yenilikler* dergisinin ağustos sayısı geldi, onu okuyorum. İçinde sevdiğim yazılar var, kimini de pek anlayamıyorum, tadına varamıyorum. Çalışıyor gençler, yollarını kurup ilerliyorlar. Ama ben artık gençlerin sözünü etmekten çekinmeliyim, işittiğime göre benim beğenip övdüklerim arasında bile yazılarımda bir böbürlenme, kendilerine korur gibi bir yukardan bakma sezenler, sinirlenenler oluyormuş. Yanıldıklarına inanmak isterim, belki de doğrudur dedikleri: yaş bize duyurmadan ne çekilmez huylar getirir!.. Şüphesiz gene okurum gençlerin yazdıklarını, yazın işlerini merak ederim ben, yeni yetişenler ne söylüyor, nereye doğru gidiyor, öğrenmek isterim. Görüp öğrendiklerimi okurlarıma da bildirmek zorunda değilim ya! kendime saklarım, başka bir konudan açarım.

Gençlerle benim aramda anlaşmazlıklar, anlaşamamazlıklar elbette günden güne artacak. Eskiden bir kişinin, ta ölünceye dek, yeni yetişenlere ilgilenebileceğini, onları anlamağa çalışabileceğini sanırdım. Boş bir düşünceymiş bu! Her şeyi anlamağa kalkan belki hiçbir şeyi bütünü ile kavrayamaz. Bazı şeyleri iyice anlıyalım diyorsak bazılarını da anlamaktan vazgeçmeliyiz. Bizim anladığımız şeyler, kendilerine benzemiyenleri, kendilerine karşıt olanları anlayabilmemize bırakmaz. Hep genç kalayım, her yeniliği tadayım diyen kimse ömründe belki hiç genç olmamış, hiçbir yeniliği gerçekten anlayıp tatmamıştır. Boyuna yürüyüp görmediğimiz, bilmediğimiz yerlerden geç-

mek tatlı bir şeydir ama bir yerde durup kalmanın da kendine göre bir güzelliği vardır. Yaşımızı bilelim de bizden sonra yetişenlerin işlerine karışmıyalım, birbirimizi boşuna kırmış oluruz. *Yenilikler*'in o ağustos sayısının başında, yeni ölmüş bir şairi anlatan bir yazı var. Okumak istemezdim o yazıyı, yazarın adını da anmıyacağım: çok kötülüklerini gördüm; bana bile bile, istiyeye istiyeye, tasarlıyarak, kendisine bir iyilik, bir büyüklük geleceğini sanarak kötülükler etti. Neden çekinecek? ben öç alamam ki! Bende öç almak isteği, öyle çirkin duygular yoktur da onun için bir şey yapmam demiyorum, elimden gelse ben de karşılıksız bırakmam; ağı doludur benim içim, ne yapayım ki öç almağa gücüm yetmez. Bana bir kötülük edebileceklerin hiç çekinmemeleri de o yüzdendir, gücümün yetmeyeceğini bilirler, kolay kolay, rahat rahat ederler edeceklerini... O yazıyı okumıyayım dedim, gene de okudum; başından sonuna kadar değil, birkaç yerine baktım.

Şaşırdım okurken: benim yazılarıma benziyor. “Falan bana benzemeğe çalışıyor, bana öykünüyor, beni *taklit ediyor*” demek zordur; bir düşüncesini sizden mi almış, bir yolu sizden mi öğrenmiş, yoksa o da o düşünceye, o yola kendi kendine mi varmış, kestiremezsiniz. Bir ülkede, bir çağda yaşayan kimseler arasında birtakım benzerlikler bulunmaz olur mu? Siz ne düşünüyor, ne söylüyorsanız elbette çevrenizden almışsınızdır; o da o çevrenin yetiştirdiği bir kişidir, elbette az çok size benziyecektir... Ama o yazı öyle değil, çekinmeden söylüyorum, o yazar benim gibi, benim deyişimle yazmak istemiş, özenmiş. Öyle ki yazısını önce bir yansıtsın, bir *pastiche* sandım: “Benimle alay ediyor, beni yansılıyor” dedim. Ama seçtiği konu, alay götürecek konulardan değil: genç yaşta ölmüş bir şair için, gerçekten yaşayıp gerçekten ölmüş bir şair için düşündüklerini söylüyor.

Adını anmak istemediğim o yazar beni büsbütün değersiz bulur demiyeciğim, ama küçük gördüğünü, kendisinden çok küçük gördüğünü kaç kez açıkça söylemiştir, kendi katında benim söz söylemek haddim olmadığını, kendisi ne buyursa benim sesimi çıkarmadan uymam gerektiğini yüzüme vurmuştur. Olabilir, benden büyük olmak zor bir iş değildir ki!

Neyim ben? Bir kişinin benden büyük, benden üstün olduğunu düşünüp övünmesine ancak gülünür, acınır... Ama benden öyle büyük, öyle üstün olan bir kişi, ne diye bana öykünmeğe kalkar? Benim deyişimi de bana bıraksın. Bilmiyor mu? deyiş kişinin ta kendisidir, kimsenin deyişine özenmemiz doğru olmaz. Kendi kişiliğimiz, benliğimiz yoksa ancak o zaman başkalarının deyişine öykünebiliriz; benliğimiz bizim büsbütün ona benzememize bırakmaz. Hiç mi benliği yok onun?

Bilirim, benim deyişimin benim olmadığını, benim de başkalarından, kendi arkadaşlarından, belki de kendisinden aldığı söyleyecektir. Söylesin! Ben bugünkü deyişimle yazmağa başladığım gün o da, arkadaşları da daha karmakarışık cümleler içinde bocalıyorlardı. En yalın, en orta malı düşünceleri birtakım girintili çıkıntılı cümlelerle, yabancı sözlerle anlatacak olurlarsa o düşüncelere bir büyüklük, bir güzellik verebileceklerini sanıyorlardı. Daha da iyice kurtulamadılar ya!..

Diyeceksiniz ki: “Sana öykünüyorlarsa, senin açtığın bir yolda yürüyorlarsa, seni beğenmeyenler, kendilerinden çok küçük görenler dahi senin gibi yazmağa kalkıyorlarsa neden yakınıyorsun? Övünmelisin!” Bir bakıma belki doğrudur, ama ben öyle düşünmüyorum: benim bunca yıl çalışıp erdiğim bir deyiş öyle herkesin ağzına düşebilecek bir deyişe, bir değeri yok demektir. Bütün çalışmalarım boşunaymış, o deyişte benim benliğimin bir izi yokmuş!..

Gene avutabilirim kendimi: benim gibi yazmak istiyorlar, ama ellerinden gelmiyor diyebilirim. Büsbütün de yanlış olmaz o söz: benim deyişime özenenlerin yazılarında bir zorakılık, bir yapmacık, nasıl söyleyeyim? bir sonradan görmüşlük seziliyor. Ama o kusurlar bakalım benim yazılarımda da sezilmiyor mu? Ben kendim görmüyorum; kendi kusurlarını görebilecek kim vardır?

Hayalî'yi 16. yüzyılda hayli okunmuş, sevilmiş bir şair olan Hayali Bey'i biz artık birkaç beyti ile biliyorduk:

*Cihan-ârâ cihan içindedir ârâyı bilmezler
O mâhîler ki derya içredir deryayı bilmezler*

gibi. Doğrusunu söylüyeyim, sevmem o beyti, bana bir ukalâlık gibi gelir. Ama Hayali'nin belki daha az bilinen, herhalde öteki kadar çok anılmıyan bir beyti daha vardır ki onu severdim:

*Garibindir anı hoş tut efendim işte biz gittik
Gönül derler ser-i kûyunda bir divanemiz kaldı*

Bu beytin öyle pek güzel olduğunu, divan şiirimizin eşsiz incilerinden sayılması gerektiğini söyleyecek değilim, hoştur, işte o kadar.

Ali Nihat Tarlan Hayali'nin bütün divanını bastırmış: büyük, 450 sayfalık bir kitap. İyi etmiş bastırdığına, bütün şairlerimizin divanlarını bastırmak doğru olur; hepsinde seveceğimiz, bizim için söylenilmiş olduğunu sanacağımız birkaç beyit, bir iki gazel bulunabilir. Beğenmesek de gene bilmemiz, şöyle toplu olarak bir okumamız gerektir. Bunun için Ali Nihat Tarlan'a teşekkür etmek borcumuzdur, emeğini esirgememiş, uzun uzun çalışmış. İştittiğime göre yakında Necati Bey divanını da bastıracaktı.

Dört yüzyıldan sonra bu dirilmenin Hayali Bey'e pek yarıyacağını sanmıyorum: böyle uzun zaman niçin unutulmuş, divanı okurken anlıyoruz. Hayali Bey kendi çağında önemli olabilir, ama biz bugün onu Fuzuli gibi, Baki gibi büyük şairlerimiz arasına koyamayız: mısra söyleyişinde bir ustalık yok; her mısraın içinde âdeta kalıbı görüyorsunuz. Divan şiirini çok severim. Ali Nihat Tarlan da saydığım, sevdiğim kimselerdendir; onun için çalışıp ortaya koyduğu kitabı baştan sonuna dek okuyayım dedim, elimden gelmedi, bunalıverdim. Zamanın Hayali Bey'i unutmakta hakkı varmış...

Ulus, 26.8.1946

Okumak

Okumak tutkusu giderek bir bönülük veriyor kişiye... Samuel Butler: “Büyük baskı makineleri çıkalı beri, basılı kâğıt üzerinde gördüklerimizin de yalan olabileceğini öğrendik, kitapların her dediğine doğrudur diye bakmaktan kurtulduk” gibi bir şeyler söylüyor ama pek inanmayın. Bir katlı değildir ki kişi oğlu! yalnız usu, doğruyu seçen usu yoktur ki! Bütün o yalanlar, başka bildiklerimizle, duyup öğrendiklerimizle karşılaştırıp ne olduklarını iyice anladığımız o yalanlar gene de içimize işliyor, düşüncemizin mayasına karışıyor. Kanmıyoruz, kanmadık diye kendimizi avutuyoruz ya, gene de kanmıştan beter oluyoruz. En ummadığımız sularda, kendi kendimize kurduğumuzu övünerek sandığımız bir düşüncenin, bir düşün örgüsünde o yalanların izleri, yankıları geliveriyor. Bunun için: “Çok okuyan çok kanar” diyebiliriz. Çok kanar, kanmak ister, kanmadan edemez.

Bugün bir inana bağlanamayışımız, türlü doğruların, yahut yalanların birbirilerine dolaşarak kurdukları kısır bir şüphecilik içinde yaşamamız da bize kitapların, kendimiz okumamış olsak bile şurada burada sözleri edildiğini duyduğumuz kitapların ettiği bir oyun değil midir? Kitapların çoğalmasına, basılı kâğıt yığınının günden güne kabarmasına bir iyilik diye, kişi oğlunun uyanacağı muştusu diye bakanlar var: ben de öyledir diyebilmek isterdim ama birdenbire içimi bir kaygıdır sarıveriyor: bütün bu kitaplar, bu günden güne yükselen kâğıt yığını, gerçek özgürlüğün önüne çekilen bir duvar, kendi kendimize düşünmemizi önliyecek bir zincir değil mi?

Biliyorum, o zincir ayaklarımızı acıtmak şöyle dursun, bizi ta uzaklara, en yüksek, en ıııklı düşüncelere, düşüncenin ta sınırına dek götüreceğ bir kılavuz gibi gözüğüyor. Biliyorum, o duvar güzel bir duvar, baktıkça içimiz açılıyor, türlü masallar anlatan renk renk resimler çizilmiş üzerine. Özgür değ il miyiz? nerede istersek orada durur, o resme bakarız. Ama duramıyoruz iş te! o duvarın her yanı bizi çekiyor, her yanı biraz önce gördüğümüzün bir yalan olduğunu, bizim ona kapılmamamız gerektiğini söyliyerek bizi ş aşırıyor. İstedüğimizi düşünemediğimiz gibi artık istediğimize de inanamıyoruz. Şairin anlattığı “aşk şafağı” bizi, karşı koymağa kalksak da gene karanlıklar ülkesine sürüklediğı gibi o duvar da, o zincir de doğrulardan doğrulara, yalanlardan yalanlara koşarak kolumuzu kanadımızı kıran bir şüphecilğe varmamıza sebep oluyor.

O günden güne çoğalan kitaplar arasından beğendiğimizi alıp beğenmediğimizi bırakmak elimizde midir sanki?... Eski den özgür bir okur olduğumu sanırdım. Çok okunan kitaplardan kaçınırdım: “Başkaları neyi okursa ben de onu mu okuyacağım? çokluk denilen sürüye mi katılacağım? Ben, Stendhal’in söylediğı *mutlu azlık*’tanım, günün geçici kitaplarına mı bakarım?” derdim. Sonradan anladım, “Kaystros kuğuları da gene bir sürü imiş.” Okuyanlar, okumak tutkusunu çekenler ister çokluğa, ister azlığa katılsınlar, bir sürü olmaktan, başkalarının dediğine kapılmaktan kurtulamazlar.

Neden kötü görüyordum günün geçici kitaplarını? Bana onların değersiz olduğunu söyliyene kanmışım da onun için. Kendim düşünmüyordum, o yargıya kendi kendime varamazdım, başkalarından, eleştirmecilerden öğrenmişim. Demek ki ben de yıllarca bir mürşide, birçok mürşidlere kulluk ettim, düşüncemi, zevkimi onların buyruğuna göre düzenledim... O halimi anlamaz da kendimde bir özgürlük duyardım!

Yakınıyorum sanmayın, biliyorum ki bana yol gösterenler, eş dosttan birkaç kişinin salğı ile, yahut salt raslamanın yardımıyla seçtiğim eleştirmeciler beni aldatmadılar; onların sözlerini dinliyerek okuduğum kitaplar, çokluğa uyarak okuyabildiklerimden daha sağlam, daha dayanıklı kitaplardı. Ama şimdi anlıyorum ki sağlam olmaları, dayanıklı olmaları

rı özgürlüğümü büsbütün elimden aldı. Kurtulmak kolay mı onlardan? Adları çok duyulduğu için kitapları da çok okunan bir Maeterlinck'ten, bir Bourget'den, bir Shaw'dan kurtulmak kolaydır; çabucak geçer, unutulur onlar. Ama bir yol Montaigne'e, Voltaire'e, Stendhal'e vuruldunuz mu, üzerinizdeki etkileri ömrünüz boyunca sürer gider. Geçici olanla oyalanmak, seveceğiniz yazarları günün yargılarına göre seçmek acaba daha iyi değil mi?

Gülerim okumayı seven kişinin özgürlük dileğine!.. Niçin okuyor, bir düşünsün! Kitapların kurduğu bir uygarlık, medeniyet içinde yaşıyoruz da onun için okuyor. Ta çocukluğundan beri kendisine okumanın iyi olduğunu, kişinin ancak okuyarak yükseleceğini söylemişler, kendisine birtakım önyargılar aşılamışlar, hepsine inanmış da onun için okuyor. Kendi mi seçiyor okuduklarını? Şaşarım öyle sanıyorsa! Kaç kitap okuyabilmiştir bütün ömründe? Okusun okusun da üç dört bin kitap okusun! o da ancak büyük okuyucuların, şu geceli gündüzlü başlarını kitaptan kaldırmıyanların harcıdır, çoğumuz üç dört yüzü geçemeyiz. Oysaki kişi oğlunun şimdiye kadar yazdığı kitaplar elbette milyarları aşmıştır. Milyarlar karşısında üç dört yüzün, üç dört binin ne sözü olur ki? Bütün kitapları okumamış olan bir kimse de seçtiklerini özgür olarak seçtiğini söyleyebilir mi? İçinde yaşadığı toplum hangilerine değer veriyorsa, hangilerini tanıyorsa o da ancak onları görebilmiştir. Dışarıdan da aramıştır; ama kendisini yetiştiren toplumun inanlarından, önyargılarından, küçüklüğünden beri ta iliklerine işliyen eğitimin etkilerinden büsbütün kurtulamaz ki dışarıdan bulacağı kitapları iyice anlıyabilsin; onları da gene kendi toplumunda edindiği bilgilere, yargılara göre beğenecek, onlara göre atacaktır. Zevki böyle sınırlar arasında kurulmuş bir kimsenin kendini özgür sanması bir düşüştür de nedir?

Özgürüz, özgürüz ya, doğrusunu isterseniz ancak biribirimizi kandırmakta, biribirimize kanmakta, en ileri gelenimiz de kendimizi kandırmakta özgürüz.

Unutmıyalım ki okumak, çoğu, bizi yaşadığımız günlerden uzaklaştırıp geçmiş özlemiyle kıvrandırır. Elimizdeki ki-

tapların çoğu, o günden güne yükselen dağın en büyük kısmı dünden, geçmişten kalmıştır da onun için. Doğrudur, bizi geçmiş yetiştirmiştir; bugünün kişisi ne yapabiliyorsa onda babalarının, dedelerinin de bir payı vardır. Geçmiş az çok bilmezsek bugünün büyüklüklerini de anlayamayız. Doğrudur bütün bunlar, doğrudur ama ancak inceden inceye düşünülünce doğrudur; yoksa geçmişin kitaplarında, ilk bakışta, bir anlayışsızlık, bir gerilik görürüz. Bizim bugün her yapabildiğimizde payları olan babalarımız, dedelerimiz yok mu, bizim bugün neler yapabildiğimizi duysalar, hiç şüphemiz olmasın, inanmazlar, bizim uçaklarımızı kendi masallarındaki uçar halılar gibi birer yalan diye dinlerler. Eski kitaplar, bizim bugün yapabildiklerimizi hazırlamış oldukları söylenen yazarların kitapları, birçok şeylerin, bizim bugün gerçekleştirdiğimiz birçok şeylerin hiçbir çağda olamayacağını söyleyen sayfalarla doludur. Neden doğrusunu söylemiyelim? bugünkü acunun kişileriyle karşılaştırılınca, İlk-Çağın, Orta-Çağın, daha dünün en büyük bilginleri, feylesofları bilisiz birer çocuk gibi gözüdürler. Güneşin gördüğümüz kadar değil, belki koca bir sini kadar büyük olduğunu söyleyen o yüce İlk-Çağ bilgin feylesofuna, önce, gülmemek elimizde midir? Değerini, gerçekten yüce olduğunu, sınırları ne denli genişlettiğini sonradan, uzun uzun düşündükten sonra anlıyoruz. Geçmiş öğrenmemiz gerektir, geçmiş öğrenmeden bugünü de anlayamayız... Orası öyle, öyle ama geçmişin kitaplarına çok dalınca da günümüzü anlamaz oluyoruz, çevremizde olup bitenlere bir türlü düş diye bakmağa kalkıyoruz. Geçmişteki kişilerin şimdi yanlış oldukları anlaşılan düşünceleri bizi avlayıveriyor... Biraz da kapatalım o geçmişten kalan kitapları. Koca bir dağ olan o basılı, yahut elle yazılmış kâğıt yığınının biraz küçültelim. Yakalım demiyorum, öylesine yaban değilim, ama bizi ezmesine de pek bırakmıyalım. Nasıl başarırız o işi? Nasıl başarabileceğimizi bana sormayın, bilemem; ama o işin gerekli olduğunu anlıyorum.

Okumayı yerdim, kötiledim durdum. Ne yaparsınız? kişi oğlu en sevdiği tutkularına bakıyorsunuz, kızıyor. Onlardan geçtiği, onlardan kurtulduğu için mi? Hayır, onları ne

türlü sevdiğini, onlarsız edemeyeceğini, elinden o tutkular alınırsa yaşamının kendisi için bir tadı, bir mânası kalmıyacağını biliyor da gene onları yermek, kötülemek isteğini duyuyor... Ben de okumayı böyle yedikten sonra gene okumağa, bir kataba dalmağa çalışacak değil miyim? Benim için kitaplardan başka bir gerçek mi var? Kötülüklerini bile gene kendilerinden öğrenmedim mi?

Ulus, 23.9.1946

Güdümlü Yazın I

Üşümeysi oldum bittim sevmem: ellerimizi, kollarımızı dilediğimizce oynatmak, kaygısızca çıkıp dolaşmak nerde, büzülmek nerde!.. Ama soğuktan şimdiki gibi de sakınmazdım. Odanın ta bir ucunda bir pencere aralanmış, sofada bir kapı açık bırakılmış diye korkanlara, gününe göre, ya güler, ya kızardım... Yaşlılık ne de çabuk gelip çatarmış! ben de onlara döndüm, ne olduğumu anlıyamadan bir de baktım en yeğni yellerin bile birer yağı sanıldığı çağa ermişim. Sokakta kar gördüm mü, ocak başını bırakmayı bir türlü göze alamıyorum.

Oturmuş: “Yalnız yollar, kırlar mı güzel? kendi kendimize kurduğumuz düşlerin, betiklere gizlenmiş kişilerle görüşmenin de bir tadı yok mu?” diye avunmağa çalışıyordum. Sessizlik içinde bir ses duydum: Keziban gelmiş:

— Sen misin? dedim. Beni artık unuttun sanıyordum, belki bir yıl oldu, bir arayıp sormadın...

Böyle yakınmaları, dargın dargın söylenmeleri beklediğini, ama ne desem aldırmyacağını bildirir gibi gülümsedi, ben de gülümseyip sustum. Yeni çıkmağa başlayan *Edebiyat ve Sanat Gazetesi*’ni gösterdi:

— Beğeniyor musunuz bunu? diye sordu.

— Elbette beğeniyorum, Keziban... Bir yazıncıyım, bir yazarım ben: yeni bir yazın gazetesi, yeni bir dergi çıkar da sevinmez olur muyum? Yollarını beğenmediğim dergilerin bile çıkmasına sevinirim: yazın alanında bir kıpırdama oluyor, tartışmalara, çekişmelere meydan açılıyor demektir... O gazeteye,

elim değerse, ben de yazı vereceğim. Onu benim iki arkadaşım, Suut Kemal Yetkin'le Selâhattin Batu çıkarıyor.

— Peki, tuttuğu yolu doğru buluyor musunuz?

Keziban'ın bu sorusu üzerine düşündüm: *Edebiyat ve Sanat Gazetesi*'nin tuttuğu yol için doğrudur da yanlıştır da diyemedim:

— Bilmem ki, Keziban! dedim, Suut Kemal Yetkin'le de, Selâhattin Batu ile de anlaşımadığımız, uzlaşamadığımız oluyor... Bak, Selâhattin Batu adını *Selâhattin* diye yazıyor, ben *a* ile *Salâhattin* derim... Belki büyük bir şey değil, değil ama derin ayrımlar da gösterebilir. O, kalabalıktan ayrılmaya, aydınlar dernemi ne karışmaya eğiliyor, ben ise kalabalığa karışmaya, kalabalıktan bir kişi olmağa özeniyorum. Kalabalıktan, bütünden ayrılmak... Eskiden ben de öyle üstünlükler düşünürdüm, ben de üstünlüklere erişmeği dilerdim. Şimdi ise bana bu bir suç gibi geliyor...

— Amma da ileri gidiyorsunuz!.. “Suç” denir mi?... Hem siz Selâhattin, yahut Salâhattin Batu'nun kamudan, bütünden ayrılmak istediğini nereden çıkarıyorsunuz? Adını *a* ile değil de *e* ile yazması böyle demenize yeter mi?

— “Suç” derken ben bir arkadaşı, sevdiğim bir kişiyi kötülemek istemedim, bugün çok kimselerde gördüğüm, eskiden belki bende de bulunan, ama içine bir büyükleme karıştığını anladığım bir düşünüşe, duyuşa karşı olduğumu söylemek istedim. Selâhattin Batu'nun ayrıcalıkları, *imtiyazları* bırakmak istemediğini de yalnız bir *e* harfinden çıkarmıyorum: bütün yazılarına bak, herkes gibi, herkesin diliyle konuşmak istemiyor; bundan başka kendisi de söylüyor, gazetesinin ikinci sayısında çıkan “Sanatkârın Sınıfı” adlı yazısını oku: sanatçıyı, sanat erini ne denli büyük gördüğü, tanrılaştırdığı besbelli... Onun da, onunla birlikte Suut Kemal Yetkin'in de söylediğine göre sanat eri çevresindeki kişilerle uğraşmak, kendini onlara anlatmak zorunda değildir; sanat eri sanki Tanrı'nın özene bezene yarattığı bir kişidir, bir doruktur, öteki kişiler arasında o doruğa tırmanacaklar bulunabilir, gözleri o doruğun güzellikleriyle kamaşır, böyleleri de aydınlar, büyük aydınlardır; ama o doruğu görmiyenler, ona tırmanmaya özenmeyenler, özenseler de başaramıyanlar küçük kişilerdir, onlara aldırmasak, bakmasak

da olur... Suut Kemal Yetkin ile Selâhattin Batu'nun bunu açıkça söyledikleri de oluyor, açıkça söylemeseler dahi böyle düşündüklerini sezdiriyorlar. Ben ise kişileri büyük, küçük diye ayırmağa tutuluyorum.

— Yani sizce büyük kişi yok mu?... Sanat alanından ayrılmıyalım: siz bir Baki'yi, bir Sophokles'i, bir Bach'ı, bir Rodin'i, bir Sinan'ı öteki kişilerle bir mi tutuyorsunuz? Bunlar yaratıcılar... O yaratıcıları anlıyabilen, büyüklüklerini sezenlerle anlıyamayanları, sezemiyenleri bir mi tutuyorsunuz?

— Bu sorunun karşılığını vermek kolay değil, Keziban. Söylediğin sanat erlerinin büyüklüğünü, onları anlayıp sevenlerin değerini yadsımağa, *inkâra* kalkmadım. Ama bir kişinin büyük olması başka, ben büyüğüm demesi, büyüklüğü dolayısıyla bir ayrıcalık istemesi başkadır. Şimdi Tolstoy'u, Dostoyevski'yi, Péguy'yi düşünüyorum... Onlar da birer doruk, Keziban, onlar da ulu... Ama bak, ululanmıyorlar, kalabalığa karışmaktan, kalabalıkla bir olmaktan çekinmiyorlar. Onlarda, aydınların kibri, aydınların böbürlenmesi yok. Ben, ayrıcalık isteyenlerden değil, ayrıcalıklardan kaçınanlarla kendilerini yitirmek isteyenlerle uzlaşabiliyorum.

— Hıristiyan mı oluyorsunuz siz?

— Hayır, Keziban hıristiyan değilim, dinli değilim; ama kibri, büyüklenmeyi, günahların en büyüğü sayan İsa, iyi söylemiş, doğru söylemiş... Yeryüzündeki bütün kişiler eşit olabilir mi? olamaz mı? onu bilmiyorum; ancak kalabalıkla eşit olmadıklarına üzülmeyenler, kendilerini büyük bulup da bununla övünenler bana en büyük günahı işlemiş kimseler gibi gözüküyor. Övünmenin her türlüünü çirkin buluyorum, Keziban: gerçek erdemlerimizle, gerçek üstünlüklerimiz, büyüklüklerimizle övünmek dahi betime gidiyor. Ben şu, yahut bu kişiden üstünsem, ondan daha iyi düşünüyorsam bunun için üzülmeliyim: "Niçin o da benim gibi olamıyor?" demeliyim, onun yoksulluğunu kendimde duymalıyım... İşte bunun için, Keziban, aydınlarla, kendilerinin aydın olduklarını bilip de bundan bir üstünlük çıkarmağa çalışanlarla anlaşamıyorum.

Demek sevmediniz *Edebiyat ve Sanat Gazetesi*'ni...

— Yoo! öyle bir şey söylemedim, Keziban... Benim o gaze-

tede sevdiğim çok şeyler olabilir. Örnek mi istersin? Suut Kemal Yetkin, *güdümlü sanat*'a karşı koymak, onunla çarpışmak istiyor. Ben de sevmem güdümlü yazını, güdümlü sanatı... Bir toplumun başında olanlar buyuracak, sanat erleri de onların buyruklarına uyup onların istediklerinden dışarı çıkmıyacak. Yani sanat eri kendisinin de bir kişi, bir birey olduğunu unutacak... Ben bireyciyim, *fertçiyim*, Keziban, bireyi savunan her kişi ile birlik olmak isterim.

— Peki, siz *Edebiyat ve Sanat Gazetesi*'nin bireyci olduğuna inanıyor musunuz?

— Sen de çok sordun artık, Keziban... Beni ille söyletmek mi istiyorsun? Söyliyeğim bari... Ben, *Edebiyat ve Sanat Gazetesi*'nin güdümlü sanat istediğini, güdümlü sanattan yana olduğunu sanıyorum... Bak, iki sayıdır hep onu söylüyor; fransızcadan da yazılar çevirerek sanat erinin toplum işleriyle uğraşması gerekmediğini ileri sürüyor, yani sanat erlerini toplum işleriyle uğraşmaktan çevirmeğe çalışıyor, o işleri onlarla uğraşmağa yetkili kimselere bırakmak gerektiğini söylüyor; sanat eri ancak kendi sanatının içinde kalacak, yazısını yazacak, resmini yapacak, güzelliği arıyacak, kendinden büyük işlere kalkışmıyacak... Bununla da kalmıyor: toplum işlerine karışmış sanat erlerinin büyük bir değeri olmadığına inandırmak istiyor. Suut Kemal Yetkin, Zola'yı yerden yere vuruyor: "Bir Emile Zola şöhretini eserlerinin sanat değerinden çok ele aldığı toplum meselelerine borçludur" diyor, bugün Emile Zola'yı beğenenlerin ancak Aragon gibi bir dâvayı desteklemeğe çalışanlar olduğunu söylüyor... Unutuyor ki M. Gide de Zola'ya hayrandır, ondan önce Stéphane Mallarmé de Zola'ya hayranmış. Daha başka hayran olanlar, onu Fransızların en büyük romancılarından sayanlar vardır. Bunları unutuyor, yahut söylemek istemiyor... Bunları unutmak, yahut söylememek de gene bir kişinin güdümlü sanattan yana olduğunu göstermez mi? Sanatı kendisi güdecek, kendisi yönetecek... Sanat yalnız güzelliği arar demek de gene sanat erine yol göstermektir, onu kendi beğendiğimiz yola çekmeğe çalışmaktır... Bunları gene konuşuruz Keziban; hafta içinde bana bir uğrayıver.

Ulus, 16.1.1947

Güdümlü Yazın II

Keziban'ı bekliyordum. Gene *Sanat ve Edebiyat Gazetesi*'nden konuşacağımız için o gazetenin başlıca yazılarını yeniden bir okumağı gerekli buldum. Selâhattin Batu'nunkileri de, Suut Kemal Yetkin'inkileri de, üzerlerinde dura dura, düşünce düşünce okudum. Severim doğrusu Suut'u, araya tartışmalarımız olur, çekişiriz ya, bunca yıldır arkadaşlığımız var. Ama baki nasıl yazıyor:

Ne oldu? Gözler, insanlığın ölmez anıtlarını görmiyecek kadar mı karardı? Bu son kelimeyi yazmıştım ki hatıramda unutulmaz eski bir tablo canlandı:

Mâbedi andıran loş bir oda. Beethoven piyanosunun başında sonatlarından birini çalıyor. Onu dinledikten sonra bir an susan kadının sözlerini işitiyorum:

— Üstat, eseriniz neyi anlatıyor?

Hiçbir şey söylemeden, aynı parçayı tekrar çalan Beethoven'in cevabı:

— İşte bunu anlatıyor!

Elimde gazeteyi evirdim, çevirdim: “Ya Keziban şimdi gelir de: ‘Bunu neden böyle yazmış?’ diye sorarsa ben ne cevap veririm?” diye düşündüm. Olur a! aklına geleni sorar Keziban: güzel söylemek kaygısına saygı göstermeğı bir türlü öğretemedim o kıza. “Beethoven bir gün sonatlarından birini çalıyor-muş: ‘Bununla neyi anlatıyorsunuz?’ diye sormuşlar, yeniden çalmış: ‘İşte bunu’ demiş” demek dururken neden bu kadar uzatıyor? işin içine loş tapınakları, “üstat”ları, daha ne bileyim?

hatırada canlanan unutulmaz eski tabloları neden karıştırıyor?... Keziban bana bunu sorarsa, ben, arkadaşımı savunmak için ne diyeceğim?

— Hayır, sormıyacağım size onu...

Şaşırırverdim; dönüp:

— Sen burada mıydın, Keziban? dedim. Geldiğini bildirmek de mi yok?

— Deminden beri buradaydım, *Sanat ve Edebiyat Gazetesi*'ni ben de sizin omuzunuzun üzerinden okuyordum... Biz ne yapmışız geçen gün? gazetenin adını değiştirmişiz... Konuşurken ikimiz de "Edebiyat ve Sanat Gazetesi" demişiz; duyanlar da: "Bunlar sözünü ettikleri gazetenin daha adını bile bilmiyor!" diyecek... Neyse! olmuş öyle bir şey... Ben Suut Kemal Yetkin'in o hikâyeyi neden öyle yazdığını sormıyacağım sizden... Ne yapalım? canı öyle istemiş, öyle söylemiş... Zaten hep öyle yazıyor: *İçini dolduran türlü duygulara şuuruna dökülen, hatıralara en güzel şeklini vermek için, kelimeler üzerinde sendeliyen, uykusuz geceler geçiren şairi, kızgın güneş altında haftalarca çalıştıktan sonra, duyusuna bir şekil veremediği için tuvalini yumruklarıyla delen ressamı aramamak mümkün mü?... Ve sanat eserleri kendi oluşlarının mukadder sınırlarına emniyetle yürümekten bugünkü kadar alıkonmamıştır...* Siz, ben, sevemiyoruz, anlıyamıyoruz böyle sözleri; ama sevenler çok... Bugün okur-yazarlarımızın çoğu, "güzel yazmak, güzel söylemek" diye işte buna diyorlar. Sizinle ben kendi anlayışsızlığımıza ağıyalım: bizim içimizde bir tel mi eksiktir, nedir? güzel üslûptan, sanat eri deyişinden hoşlanamıyoruz... Ben asıl başka bir şeye şaştım: Suut Kemal Yetkin o yazısında Beethoven'i nasıl anabiliyor, onu anmaktan nasıl çekinmiyor, bunu anlıyamadım.

— Neden anmıyacakmış, Keziban?

— Beethoven'in adı anılınca kişinin aklına yalnız: "İşte bunu anlatıyor" sözü gelmez... Beethoven, özgürlüğü sevdiği için, devrimden yana olduğu için, yaşadığı günlerin büyüklerinden birine, dediği dedik büyüklerinden birine selâm vermemiş, başını çevirip geçmiş. Önceleri Napoléon'u severmiş Beethoven, eserlerinden birini, *Heroica*'yı ona sunmuş; ama Napoléon taç giyince Beethoven kızmış, eserinin üzerinden onun adını kal-

dırıvermiş... Beethoven denilince bunları da düşünmez miyiz?... O çaldığı *sonate* neyi anlatıyormuş? bilmiyoruz; ama *symphonie*'lerin çoğunda bir şey söylemek istemiş... Beethoven musiki sanatı eri olmasaydı da bir şair, bir romancı olsaydı düşüncelerini, öfkelerini, umutlarını şiirlerinde romanlarında acaba söylemiyecek miydi? Schiller gibi o da toplumun işlerine doğrudan doğruya karışmak istemiyecek miydi?... Suut Kemal Yetkin sanatın toplum işlerine karışmasını istemiyor, öyle ise toplum işlerine karışmamış, "fil dişi" kulelerine çekilmiş olan sanat erlerini ansın; Beethoven kendini bir dâvaya vermiş olan kimse-lerdendir.

Baktım, Keziban coşuyordu, gülümsiyerek:

— Yoksa sen de dâvalı sanattan yana mısın, Keziban? dedim. Bilirim ben seni, günün akınlarına kapılıverirsin: senin sevdiğin yeni yazarlar "littérature engagée" diye tutturmuşlar, sen de elbette onlarla birlikte: "Yazar bir yana bağlanmalı, bir yan için çarpışmalı, kendini ortaya koymalıdır" diyorsundur.

— Bir şey dediğim yok benim; ama Suut Kemal Yetkin gazetesinin ilk sayısında: "Tutulan bu yolların büyük eserlere götüremeyeceği, şimdiye kadar götürememiş olmasından da anlaşılıyor" deyince, ne yalan söylüyeyim? betime gidiyor. Tutulan yollar büyük eserlere götürmemiş... Ne imiş o tutulan yollar? Sanat erinin, en çok şairin, romancının çevresiyle ilgilenerek, toplumun sorunlarını inceliyerek, onlar üzerine kendi düşündüklerini söyleyerek yazması... Bu yol şimdiye dek çok büyük eserlere götürmüştür... Yazdığı eserle Acem'i yeniden diriltmek isteyen Firdevsi, çevresindekilerin düşünceleriyle çarpışan Aristophanes, kendi görüşlerini yayağa çalışan Stendhal, devrimcilere karşı *Cinler*'i yazan Dostoyevski, Milton, Hugo, daha ne bileyim? hepsi, hepsi o yolun yolcularıdır.

— Kızma, Keziban; Suut Kemal Yetkin onlara bir şey söylemiyor, o bugünkü yazarların güzel eserler veremediklerini söylüyor.

— Ne biliyor güzel, ölmez eserler veremediklerini? Rusların Şolohof'u, Fransızların Malraux'su, İngilizlerin Lawrence'ı, Amerikalıların Steinbeck'i... Bu yazarların hepsini okumadım ben, ama hepsinin de bir dâvaya bağlandıklarını, toplumun in-

sanlarına, ahlâkına işlemek istediklerini, hepsinin de yeni bir çağa girdiğimizi, o çağın temellerini kurmağa çalıştıklarını biliyoruz. Bunlar da, bir acunun yıkılışını anlattığı söylenen Henry Miller de beş para etmez birer yazar olabilir, bir diyeceğim yok; ama onları çok beğenenler, övenler, göklere çıkaranlar var. Onları beğenenler mi haklıdır, yoksa eserlerinin güzel olmadığını ileri süren Suut Kemal Yetkin mi haklıdır, bunu, ancak zaman gösterecektir. Yalnız şunu söyleyeyim: Suut Kemal Yetkin'in, onların hiçbirini anmadan, eserlerinin çürüklüğünü göstermeden yalnız bir: "Tutulan bu yolların büyük eserlere götüremeyeceği, şimdiye kadar götürememiş olmasından da anlaşılıyor" diye kesip atması doğru olamaz. Böyle ağır yargıların niçinlerini, neye dayandıklarını göstermek gerekir.

— Niçinlerini, neye dayandıklarını göstermiyor, ama bak, Francis de Miomandre'ı tanık diyor...

Ben Francis de Miomandre'ın adını söyleyince Keziban'ın öfkesi geçiverdi. Gülerек:

— Bilirim, dedi, o yazarı siz de seversiniz, yazılarını pek okumazsınız ama nedense bir sevginiz vardır o adama... Ünlü bir yazar olmak için ne gerekse hepsine kondu o M. de Miomandre: Goncourt ödenini kazandı, M. Gide gibi birkaç büyük yazarın yazılarında adı geçti, gene de ünlü olamadı; altmışını geçti, daha çocuğa benzemekten kurtulamadı... *Sanat ve Edebiyat Gazetesi*'ne alınan yazısında neler de söylüyor!.. Bakın ne diyor: "Büyük dâvalara (yani her türlü siyasetin ve her türlü sosyolojinin üstünde kalan dâvalara) gelince, onları da feylesoflarla bilginlere, yüreklerinin ta içinde bu dâvaları halletmek ihtiyacını duyanlara, tanrıbilimcilerle düşünörlere bırakalım..." Ne biçim söz bu? Yurt-yönetiminin, yani *siyasetin*, toplumbilimin üstünde olan dâvalar ne imiş acaba? Bir toplumun bütün dâvaları kendi içinden çıkar, o dâvaların hepsi birbirileriyle ilgilidir; yurt-yönetimi, iyi anlaşılınca, bütün o dâvalarla ilgilenmek, onlara bir düzen vermeğe çalışmak demektir. Sizin M. de Miomandre'ınıza göre, sanat erinin karışamayacağı birtakım ince dâvalar var; onlara karışırса karıştırıverir. Bırakalım, onları feylesoflar, bilginler, tanrıbilimciler, daha bilmem kimler çözümlesin, sanat erleri o feylesofların, bilginlerin, tanrıbilim-

cilerin, daha bilmem kimlerin buyurduklarına inanıversin... Kızıyorum o sizin M. de Miomandre'nıza! öyle düşünen kim-seler, başlarına dediği dedik bir buyruk dikilince hemen yerle-re kadar eğiliverirler, Beethoven gibi selâm vermeden başlarını çevirmezler... Sanat eri de toplumun içinde bir kişidir, düşünen, çevresine ilgilenen bir kişidir; büyük dâvalar üzerine düşün-düklerini o da neden söylemesin?

— Söylesin, söylesin, Keziban; ama ya saçma söylerse?

Keziban şaşalayıp durdu; sonra ayağını vurarak:

— Varsın saçma söylesin! dedi. O feylesofların, bilginlerin, tanrıbilimcilerin söyleyecekleri de, “yüreklerinin ta içinde o dâ-vaları çözümlmek dileğini duyanların” söyleyeceği de saçma olamaz mı sanki? saçmalamak, yalnız sanat erlerine, şairlerle romancılara mı vergidir? Her iki yanda da hem doğru düşü-nenler, hem de birtakım yanlışlara sapanlar bulunabilir... “Sen saçmalarsın!” diye bir kimsenin ağzına gem vurmağa kalktı-nız mı, doğru söyleyecek olanı da susturabilirsiniz... Güdümlü sanat, güdümlü yazın... Asıl işte budur güdümlü yazın! yazar-lar, şairler, romancılar kendileri düşünmiyecek, kendilerine en yakından dokunan, birer kişi oldukları için tenlerini, canlarını ısıran sorunların çözümlenmesini uzmanlara, *ehline* bırakacak-lar... Kendileri de kalkıp güzellik yaratmağa uğraşacaklar! Ca-nını sevsinler! kişi oğluna bakmadan, çevremize ilgilenmeden yaratılan o güzellik neymiş acaba?

Keziban pek sinirlenmişti, başımdan savmak için:

— Bugün *Sanat ve Edebiyat Gazetesi*'nin üçüncü sayısı çıkmıştır, Keziban, dedim; gel, seninle gidelim de alalım. Bakalım neler yazıyor.

Ulus, 20.1.1947

Dağınık Sözler

Çok kimselerden duydum, artık inanacağım geliyor! Ben aka kara, karaya ak dermişim... Nasıl gördüğümü, ne söylediğimi demek anlıyorlar; ben pek anlıyamıyorum. Herhangi bir nesnenin herhangi bir sözün karşısında düşünüyorum: “Ak mı acaba? kara mı?” Çoğu kestiremiyorum: ak demek için de, kara demek için de türlü sebepler var; aklığı üzerinde dursam karalığını, karalığı üzerinde dursam aklığını yadsımış, *inkâr etmiş* olacağım. Buna katlanmıyorum, gördüğüm aklığı da, karalığı da, daha birçok renkleri de söylememek bana bir yalan gibi ağır geliyor.

Bir yandan olmak, bir yol “Aktır” yahut “Karadır” demek, “Şu şöyledir” diye kesip atmak, anlıyorum, daha iyi: kişiyi rahatlığa kavuşturabilir. Bir nesnedeki başlıca rengi önemli bulup ötekileri görmemeğe, bir sözün doğruluğuna bağlanıp yanlışlarını sezmemeğe kendimizi alıştırmalıyız. Ben alıştıramıyorum kendimi... Övünmüyorum bununla; eskiden yerinirdim, ille bir yandan olmağı, bir yandan olabildiği isterdim; sonra boynumu eğdim, huyumla geçinip gideceğim. Orhan Burian benim için: “Edebî taassuplardan kendini insan gücü yettiği kadar uzak tutan bu münekkitt...” diyor; ben kendimi taassuplardan uzak tutmağa çalışmıyorum, yaratılışım gereği bir yana bağlanamıyorum.

Dediklerim başkalarının dediklerine pek uymadığı için beni kendimi beğenmiş sanırlar; bilmem ama bana öyle geliyor ki değilim: kendime bir türlü güvenim yoktur, ne işe girişsem:

“Ben bunu başaramıyacağım” derim, ne yapsam: “Çok kötü oldu! görenlerin gözünde büsbütün düşeceğim” diye üzüldüm... Doğrusu bu da kendimi beğenmekten gelebilir: yaptığımın kötü olmasından ne çıkar? görenlerin gözünden büsbütün düşersem ne olur? Demek kendimi önemli buluyorum, yaptığımın iyi olmasını, görenlerin gözüne girebilmeği istiyorum ki elimden gelmedi diye üzüldüyorum... Olabilir, kendimi beğenir miyim, beğenmez miyim, onu arıyacak değilim; beğeniyorsam bu yaştan sonra kendimi düzeltemem ya!

Hep kendimi öne sürüyor, hep kendi sözümü ediyordum... Doğru; ama başka ne söyleyeyim? Kendi duygularımdan, düşüncelerimden, kendi görüşlerimden dışarı çıkabilir miyim?... Ben de, birçokları gibi, yargılarımın öznel değil, nesnel olduğuna çevremi kandırmağa kalkabilirdim: “Bu yalnız benim için böyle değil, herkes için böyledir” demek zor bir iş miydi? Belki bana kananlar da bulunurdu. Ama önce kendimi kandırmak istedim; baktım ki kendimi kandıramıyorum, söylediklerimin ancak benim için doğru değil de doğrunun ta kendisi olduğuna kendimi inandıramıyorum, içimdeki küşümü *şüpheli* büsbütün yenemiyorum, hep: “Bence böyledir...” demeği, “ben”den, “bence”den ayrılmamağı daha doğru buldum. Görüşlerimde, yargılarımda, yanılısam dahi kimseyi aldatmış olmuyorum... Aldanmasınlar, ben ne desem “bence” öyle olduğunu söylüyorum, benim için doğru olanın başkaları için de doğru olacağını ileri sürüyorum. Ben, çekindiğim için, kendim yanılısam dahi başkalarını yanıltmaktan korktuğum için: “Ben...” diyorum, kendime pek güvendiğim için, kendimi pek beğendiğim için öyle söylediğimi sanıyorlar. Aka kara demek asıl bu değil midir?

İstanbul’dan yeni bir edebiyat gazetesi geldi: *Yirminci Asır*. Haftalık mı? on beş günde bir mi, yoksa ayda bir mi çıkacak? bilmiyorum; yıllığının kaç kuruş olduğunu söyleseler hesap eder de kaç günde bir çıkacağını anlardık, gazetenin her yerine baktım, onu bile söylememişler. Acaba kendileri de mi bilmiyor?... Ne ise, çıkınca okuruz.

Birinci sayısında türlü konular üzerine yazılarla birçok şiirler, iki de hikâye var. Hepsini daha okumadım... Doğrusunu söyleyeyim daha yalnız şiirlerini okudum. Sait Faik Abasıya-

nık'ın hikâyesiyle Oktay Akbal'ın hikâyesini de okuyacağım, ikisi de sevdiğim yazarlardandır. Öteki yazılar için söz veremiyorum: "Avrupalı İnsan, "Yeni Fikir Karşısında Türkiye" gibi yazı adları, içlerinde birtakım büyük büyük sorunlara dokunulmuştur diye beni ürkütüyor; ama bir denerim, belki benim de anlayabileceğim şeylerdir. Gelelim şiirlerine... Hemen söyleyeyim, çoğunu sevmedim. Sabahattin Kudret iyi bir şairdir, iyi bir şairdir ama ileri gidiyor. Bakın ne yazmış:

SEVDA

*Ne tuhaf şey şu sevda
Bir bakıyorum tutkunum
Bir bakıyorum oralı değil
Ben onun kendisinden ziyade
Entarisine vurgunum*

İşte bu kadar: "Bu şiirde bir şey yok" diyemeyiz, var, bir dil sevgisi seziliyor; ama: "Büyük bir şey var!" da diyemeyiz... Böyle yazıların beş onu bir araya gelince belki okumaktan hoşlanırsınız diyoruz, gene olmuyor. Sabahattin Kudret de, arkadaşları da bu gibi yazılar yazarak eğlendiler; artık yeter, biraz da geçici olmıyan şiirlere, okuyanı sarsacak yazılara özenseler. Cahit Saffet Irgat'ın şiiriyle Behçet Necatigil'ininki de pek sevmedim, var onlarda da bir şeyler, var ama onlar da büyük bir şey değil. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirini ise gerçekten sevdim. Doğrusu önce anlamamıştım: "Fazıl Hüsnü gene karmakarışık bir şeyler söylüyor; bırakalım, rahat rahat sayıklasın!" demiştim; sonra bir daha okudum, baktım ki yanılmışım: ne dediği pek iyi anlaşılıyor; söylemek istediğini söylemiş, hem de iyi söylemiş... Şiiri birlikte okursak her yerini belki anlatamam, karanlık yerleri var; olsun! bütün anlaşılıyor.

Fazıl Hüsnü Dağlarca ile ömrümde bir gün karşılaştım; hep öyle midir, bilmiyorum, o gün sinirli idi... Sonradan söylediler: bana öfkeliymiş, kendisini korur gibi yukarıdan sözler söylemeğe kalkıyormuşum... Bense ancak hayranlığımı söylemeğe çalışmıştım. O günden sonra: "Mademki kızıyor, bir daha

adını anmıyayım!” demiştim; ama *Yirminci Asır*’da çıkan şiirini gerçekten beğendim, söylemeden geçemiyeceğim... Kızarsa kızsın; ama bilsin ki kendisini korumak aklımdan geçmiyor.

Siz de okuyun o şiiri umarım ki siz de beğenirsiniz. Beğenmezseniz, *Yirminci Asır* gazetesinde başka yazılar var, onları okursunuz.

Yücel dergisini çoktandır görmemiştim ocak 1947 tarihli sayısını okumamı söylediler, aldım. O sayıda Orhon Arıburnu’nun “Vatan” adlı şiiri hoşuma gitti; kısacık bir şey, size de okuyayım:

VATAN

*Göğünden yedim
Güneşinden yedim
Meyvenden yedim
Vatan!
Taşından
Toprağından da yerim.*

Bu da Sabahattin Kudret’in şiiri kadar kısacık; ama ne bileyim? bana öyle geliyor ki bunda daha köklü, daha derin bir şey var. Sabahattin Kudret’in şiirinde arama, özeniş görülüyor da bunda görülüyor demiyceğim. Orhon Arıburnu da aramış, özenmiş, yalın olmağa çalışmış; ama o işi başarmış.

Böyle kısacık şiirler çığırının en büyük tehlikesi belki de budur: şair başaramadı mı okuru sinirlendiriyor: “Bana ne” dedirtiyor. Sabahattin Kudret bundan önceki şiirlerinin hepsinde değilse de çoğunda bir başarıya ermişti; sonra birdenbire düşüyor. Orhon Arıburnu da elbette her seferinde istediğini yapamıyor. Bu küçük şiirlerde bu tehlikeden kaçınmak, her seferinde iyi bir şiir vermek hiçbir şairin elinden gelmiyor. Bizde böyle şiirlerin son zamanlarda çok sevilmesi acaba rübailleri hatırlatmalarından mı geliyor?

Yücel’de bir de “Bursa Hasretiyle” adlı şiiri sevimli buldum; şairini, İlhan Geçer’i tanımıyorum, adını da hiç duymamıştım. O şiiri de size okuyayım:

*Orda her mevsim bahar, orda her renk yeşildir,
Mesut kuşlar ötüşür şeftali dallarında.
Göklerinde ilâhî sesler dolaşan şehir
Kahramanlarını anar masallarında.
Tarihten bir yapraktır Bursa'da her bir sokak,
Yükselen minareler yaşıyan şanlı geçmiş.
Uludağın başında sisler bir gümüş duvak,
Zümrüt ovalarından nice sultanlar geçmiş.
Mermer hamamlarında sedef vücutlu kızlar,
İhtiras şarkıları fısıldar yanık yanık.
Geceleri öpüşür Niliiferle yıldızlar
Bahçelere dökülür demet demet aydınlık.
Geceleri rüyamda uçarım o diyara,
Yeşil rengi uzaktan beni hâlâ büyüler.
İçinde özleyiş var o ebedî bahara:
Bursa'da ova güler, gökler güler, dağ güler."*

Doğrusunu isterseniz bu şiirde benim sevmediğim, sinirlendiğim her şey var: *ilâhî sesler, mesut kuşlar, ihtiras şarkıları, ırmakla öpüşen yıldızlar*, yani benim kötü şiir diye baktığım yazıların bütün öğeleri... Gene de bu şiirde bir çeşit tazelik sezdim. Bunu yazan bir gençse, bütün o sıfatlardan, hazır şiirden kurtulunca iyi şeyler yazacağını umuyorum; ama yetişmiş bir kişi ise... Öyle ise şiirini okumadık, adını anmadık sayarsınız.

Ulus, 27.1.1947

Ekin Üzerine

Biri, Ellen Key mi? yoksa M. Herriot mu? pek bilemiyorum, biri: “Ekin bir kişide, öğrendiklerini unuttuktan sonra kalan şeydir” demiş. Bu tanımlama, doğrusu, ekin’in ne demek olduğunu iyice belirtmiyor, bütün özelliklerini gösterip kendine yabancı sayılacak öğeleri (*unsurları*) dışarıda bırakarak şöyle topluca anlatamıyor; gene de düşünceye yol açıyor, ekin’in birçok yönlerini sezdiriyor.

“Öğrendiklerimizi unuttuktan sonra...” Demek ki ekin için, ekinli kişi olmak için öğrenmek, bellemek gereklidir; sonradan unutabiliriz, ancak öğrenmeyi bırakamayız, önce öğreneceğiz. Tarlada ekin ne ise kişide de ekin odur: Bideri (*tohumu*) atacaksınız ki ürünü bekliyebilesiniz. Bellenmiyen, bider atılmıyan topraktan bakarsınız, otlar, çiçekler yetişir; o otlar, o çiçekler ne denli gürbüz, ne denli güzel olursa olsun, ekin değildir. Bir kişi de öğrenmemişse, bellememişse, elinden gelen işler ne denli değerli olursa olsun, ekinli bir kişi olamaz. Öyle ise ekin’in kökü bilme isteğinde, bizden başkalarının, bizden başka çağlarda, bizden başka yerlerde yaşamış kimselerin yaptıklarını, düşündüklerini öğrenmek dileğindedir. Ekinli kişi kendi kendine yetmez, çevresinden, dışarıdan gözlerini ayıramaz. Kendi kendine yetebilen kişi, göbeğine bakmağa dalan kişi büyük olabilir, bir diyeceğim yok, iç acunu güçlüdür, yaratıcıdır, olsun: öyle bir kişiye büyüktür desek bile ekinlidir diyemeyiz.

Öğreneceğiz; neyi öğreneceğiz? Unutabileceğimiz, unuttur-

sak küçülmiyeceğimiz şeyleri öğreneceğiz. Demek ki yaşamak için, geçinmek için bize doğrudan doğruya gerekli olmayan şeyleri öğreneceğiz. Öyle ise bir iş tutmak için yarıyan bilgiler kişide gerçek ekin'i sağlamaz. Onları unuttuğumuz gün işimizi başaramayız ki! Herhangi bir asıg (*menfaat*) arkasında koşarak edineceğimiz bilgiler, öğreneceğimiz şeyler bizi ekinli bir kişi edemez.

Böyle öğrenenler, yalnız öğrenmek, bilmek sevgisiyle, bir çıkar gözetmeden, bir asıg aramadan öğrenenler çok mudur? Kişilerin çoğu ekmeklerini kazanmak, toplumda yükselmek, çevrelerindeki kimselerden bir bakıma üstün olmak için öğrenirler. Bir toplum için öyle kimseler gereklidir: Bilimleri, dürtleri (*sanatları*), uygarlığı (*medeniyeti*) ilerletenler belki de onlardır. Gene de biz onlara ekini aramış, ekinlenmiş kişiler diyemeyiz: çalışmaları yalnız bilmek dileğiyle değildir, bir asıg uğrunadır. Ekinli olmak isteyen bir kimse bir karşılık, bir asıg beklemeden çalışacaktır. Geçinecek o kimse, o da ekmeğini kazanacak, büsbütün karşılık beklememesi olur mu diyeceksiniz? Doğru; öyle ise bütün çalışmalarında bir karşılık gözetken kimse bir gün ekinli olabileceğini ummasın. Demin: "Ekinli olmak isteyen kimse" dedim; ekinli olabilecek kimse başlangıçta kendisinin ekinli olmağa çalıştığını da bilmemelidir, onu da istememelidir; yalnız içinden duyduğu güçle, bilmek sevgisiyle, ne yaptığını bilmeden çabalamalıdır.

Çevremizdeki kimselerden bir bakıma üstün olmak dileği... Bu dileği duyanlar çok yükselebilir, adlarını unutturmayacak yapıtlar (*eserler*) bırakabilir; ancak öyle sanıyorum o dilekle çalışmış olanlar gerçek ekine varamazlar. Nasıl varsınlar? asıg gözetmeden, kendilerini yalnız bilme sevgisine bırakarak uğraşmıyorlar ki! İçlerini kemiren bir büyüklük dileği çekiyorlar, onlarda, bir ululanma, bir kendini beğenme, çevrelerindeki küçümsiyen bir bencilik vardır. Bana öyle geliyor ki benci olan, kendini düşünen kimse gerçek ekine erişemez. Ekin de Tanrı gibidir: Onu bulmak için kendimizi yitirmemiz, benliğimizden geçmemiz gerekir.

Başlangıçta yükselme, üstünlük edinme tutkusu bulunabilir; ancak bunlardan kurtulamayan, kendisini bütün kişilerle

bir tutamıyan kendisinde bir büyüklük bulunduğunu sanan kişi ekine ulaşamamıştır.

Gene o söze dönüyorum: “Öğrendiklerimizi unuttuktan sonra...” Demek ki ekinli olmak için öğrenmek yetmiyor, öğrendiğimizi unutmak da gerekmiş. Unutmak ne demektir? Dün bildiğimi bugün bilmiyorsan, unutmuşsam o bildiğim benden çıkmış, benden *azalmıştır*. O artık bende yoktur. Bende bir şey kalmışsa, o bildiğimi büsbütün unutmamışım demektir. Öğrenen kişi, bir asıg güdereak değil, salt öğrenme dileğiyle öğrenen kişi büsbütün unutamaz; içinde hiç olmazsa hoş bir koku saklamıştır. Montaigne’e bakın: okuyor, durmadan okuyor, öğreniyor; okuyup öğrendiklerinin birini bile unutmuyor, okuyup öğrendiklerini telim anıyor, anlatıyor, biribiriyle karşılaştırıyor, biribiriyle pekitip (*tekit edip*) biribiriyle çürütüyor. Montaigne bir bellediğini bir daha unutmıyan kişidir; gene de yeryüzüne gelmiş kişi oğullarının belki en ekinlisidir. Ekin’in, ekinli kişinin ne olduğunu en çok onun betiğini okurken, onu düşünürken kavırıyoruz. Öyle ise Ellen Key’in tanımlamasındaki “unuttuktan sonra” sözlerinin yersiz olduğunu söylemek mi istiyorum? Hayır; bana öyle geliyor ki “unutmak” da ekin’in geçilmiyecek bir irseliğidir (*şartıdır*); ancak burada “unutmak” sözünün anlamı biraz başkadır: öğrendiklerimizi unutmak değil, öğrendiğimizi, öğrenmek için çalıştığımızı, bildiğimizi, kendimizde bulamayıp dışarıdan edinmiş olduğumuzu unutmak; öğrendiklerimizi ta başlangıçtan, ta doğuşumuzdan beri biliyormuşuz sanmak, öğrendiklerimizle irkilmemek, yılmamak: “Bunu ben bulmadım, bulamazdım, şu büyük yazardan öğrendim” dememek. Ekinli kimse kendi kendine düşünebilen, kendisinde o bayığı (*hakkı*) bulan kimse dir. Söylediklerini belki kendi düşünmemiştir, başkalarından öğrenmiştir, olabilir; ancak onları kendi kendine düşünmüş olduğunu sanır, içinden öyle gelir, onları öğrenmiş olduğunu, o sonuca başkalarının yardımıyla vardığını unutmıştır. Bunun içindir ki yazılarına boyuna başkalarının adlarını karıştıranlardan: “Bunu ben söylemiyorum, büyük yazarlardan, düşünürlerden, bilginlerden şu kimse söylemiştir” diyenleri pek sevmem: ileri sürdükleri doğruyu gerçekten benimsiyememiş-

lerdir; düşündüklerini söylemek için, bir asıg güderek, öğretmek için yazıyorlardır.

Demin ekinli kişiye örnek olarak Montaigne'ı gösterdim, onun okuduklarını, öğrendiklerini bir türlü unutamadığını, okuduğu yazarların adlarını boyuna andığını söyledim, şimdi de: "Yazılarına başkalarının adlarını karıştıranları sevmem" diyorum; sözümün yarısı yarısını tutmuyor diyeceksiniz... Öyle değil: Montaigne'ın Yunan, Lâtin yazarlarını anması, büyük doğrular öğrettiğini sandırmak için değildir, Montaigne öğretmek istemez ki! ancak düşündüklerini söyler: "Bunlar benim için böyledir, siz nasıl düşünürseniz düşünün" der. Andığı büyük adlarla okurlarını ezmeğe kalkmaz; onun gözünde en büyük Lâtin yazarı ne ise kendisi de, okuru da odur: Bir kişi, kimi doğruyu bulup kimi yanılan bir kişi oğlu. Benim sevedediklerim ise andıkları büyük adları okurlarının karşısına sözleri su götürmez birer tanık diye çıkaranlardır: "Büyük eleştirmecilerden bilmem kim dörüt yapıtlarının şu, şu güdülerle (*saiklerle*) yaratıldığını söylüyor, bize de inanmak düşer" demeğe getirenlerdir. Öğrendiklerini öylesine unutamıyorlar ki öğretmekten de geçemiyorlar. Oysaki ekin belki de öğretme dileğinin bittiği yerde başlar. Neyi öğretebiliriz? Doğruluğunda küşümümüz olmıyan şeyleri; ekinli bir kişi ise kendi düşündüklerini, kendi bulduklarını, kendinde bulduklarını da söyler. Bunlar küşüm götürmez olur mu? Kendimizde bulduğumuz bir doğruyu küşüm götürmez sanıyorsak, onun karşıtı olan doğruyu söyliyeni okumamışız, öğrenmemişiz; ekin edinmenin birinci gereğini, öğrenmeyi yerine getirmemişiz demektir.

Öyle sanıyorum ki ekinli denebilecek her kişide başkalarına da, kendi gibi düşünmiyenlere de saygı vardır. "Ben böyle düşünüyorum, doğru budur; benim gibi düşünmiyenler ise yanlış yoldadır, onları sustururum" diyen kimse telim yanlış düşünüyordur diyemeyiz, belki de büyük bir doğru bulmuştur, büyük işler görebilir. Ancak öyle bir kişide kendisinden başkalarının, kendinden başka çağlarda, başka yerlerde yaşamış kimselerin neler yapıp neler düşündüklerini bilmek dileği yoktur; o, kişi oğlunu değil, yalnız doğruyu, biricik sandığı,

biricik olduğuna inandığı doğru'yu öğrenmek ister. Ekin ise belki de doğrunun her yerde, her çağda, her kişide bir olmayacağını anlamakla başlar; bunun içindir ki gerçek ekinli kimsede kendini başkalarından üstün görme, aşağı görme olmayacağı gibi yalnız kendi güdeğinin (*dâvasının*) yürümesini istemek de olamaz. Ekin'in kökü kişi oğlunu sevmekte, kişi oğlunu saymaktadır.

Ulus, 16.6.1947

Dilimiz

Yazılarımı hep türkçe kelecilerle (*kelimelerle*) yazmak isteyişime kızanlar, omuz silkip gülenler çok ya, arasıra bir iki tatlı sözle gönlümü alanlar, beni yüreklendirenler de oluyor. Beğenenler de sağ olsun, beğenmiyenler de! eğlenmeleri dahi beni sevindiriyor: emeklerimin duyulmasına, bu biderin (*tohumun*) yöreye (*etrafa*) yayılıp tutmasına yarıyabilir.

Bu son günlerde iki beti (*mektup*) aldım. Birini sü atasağunlardan (*askerî hekimlerden*) Rıza Doğrusoy göndermiş. “Bizim yaşta olanlarımız türkçe yazılara hasret gitmedi ise bile doymadan gidecek; fakat çocuklarımızın türkçe düşünüp türkçe yazabileceklerini düşündükçe hiç olmazsa rahat öleceğiz, gözümüz açık gitmiyecek” diyor. Umarım, o günlere biz de yetişiriz; yeter ki dilimizi sevelim, dilimize inanalım, bu sevgiyi, bu inanı çevremize de aşılamağa çalışalım. Dileğin elinden ne kurtulur?... Rıza Doğrusoy benim “börtük” kelecisini “tane” anlamına kullanmamı doğru bulmuyor, o kelecinin “sıcakta yanmış, buruşmuş, tazeliğini kaybetmiş” anlamına geldiğini örneklere gösteriyor. Ben “tane” sözünün karşılığını Türk Dil Kurumu’nun, daha doğrusu o yıllardaki adıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin 1934’te çıkardığı *Tarama Dergisi*’nde aramıştım, *börtük*’ü orada buldum; *Tarama Dergisi*’ni düzenliyenler de Radloff’un sözlüğünden almışlar. *Börtük* daha çok *dane*, *buğday* *danesi* anlamına gelse gerek; ben *tane* yerine kullanalım diye direnmiyorum, başkasını bulamadığım için onu almıştım. Daha iyi bir karşılık bulup bildiren olursa ben de onu kullanırım.

İkinci betiyi bir genç okuyucum, Türkân Gökçe göndermiş: “*Düşsü Görüşme* başlıklı yazınızı okudum. Savunduğunuz düşünceyi benimsememek elimden gelmedi ama Keziban’ınıza kızıyorum. Neden hep sizin yazılarınızla eğlenenleri ileri sürüyor? yazılarınızın sevilmediğini söylüyor?” diyor. Kızmasın Keziban’a: Keziban benim içimdeki küşümleri (*şüpheleri*) söyler. Böyle bir işe girenin de, düşüncelerine ne denli güvenirse güvensin, arasıra küşüme düşmemesi elde midir? Ben yalnız benimle eğlenenlere karşı koymuyorum, kendi kendime de karşı koyuyorum. Yabancı kelecilerle düşünüp sonra türkçe kelecilerle yazmak kolay mı? Benim de: “Ne oluyorum? Ben de bütün yazarlarımız gibi öteden beri alışık olduğumuz dille yetinemiyorum muyum? Neden böyle uğraşıyorum? Dilimin, yazağımın (*kalemimin*) ucuna kendiliğinden gelen sözleri kullanırsam daha iyi etmez miyim?” dediğim çok oluyor. Hep türkçe kelecilerle yazmak, yabancı sözlerin birini bile kullanmamak... Bir deneyin, bakın kişiyi yıldırıyor mu? İşte, ben bunu yazarken “kalem” diye düşündüm, “kalem” türkçe olmadığından “yazak” diye bir kelecı çıkardım. Peki, ya “kâğıt” yerine ne diyeceğim? O kalsın diyemeyiz: O kalınca “kalem” de kalır, “kalem” kalınca bütün öteki arapça keleciler, yabancı keleciler neden kalmasın? Dilimizi ya olduğu gibi bırakalım, ya bütün kavramların türkçesini bulmağa çalışalım... Ben böyle uğraşırken Keziban karşıma dikiliveriyor, bana: “Tuttuğunuz yolu çıkar yol mu sanıyorsunuz?” diye soruyor. Ancak biliyorum, ben bu yoldan dönecek olsam Keziban bırakmak istemiyecek...

Tanıdıklardan bilgili bir gençle konuşuyordum. Beni kınamıyor, uğraştığım işin güzelliğini, doğruluğunu yadsımıyor (*inkâr etmiyor*); ancak bunu benim başarabileceğime pek inanmıyor. Bunu başa kaka söylemedi; başka bir ülkede bu işe, dil kurmağa çalışmış çok büyük bir ozanın adını andı. Şöyle yanıtladım (*cevap verdim*):

— O ozan bir ögedir (*dahidir*), siz de bu işin ögelikle (*dehale*) olabileceğini söylemek istiyorsunuz. Doğrusunuz... Ancak, ben, bende ögelik yok diye bu işi bırakayım mı? Ben bırakırsam kim üzerine alacak? Bir kişi çıkıp da: “Ben bir ögeyim, ben yaparım” diyebilecek mi? O sizin andığınız ozan bir başına mı

çalışmış? Ondan önce, onunla birlikte ondan sonra bu işe çalışanlar olmamış mı? Onların hepsi de o ozan gibi birer öge miymiş? Çoğunun adları bile unutulmuş. Benim adım da unutulur: sınırlarımı bilirim ben, bende yücelik, büyüklük, yoktur. Bunu bilirim, gene de yücelik, büyüklük isteyen bu yolda çalışırım, Benden özenenler olur, onlar arasında bakarsınız sizin söylediğiniz ozan gibi ulu bir kişi çıkar... O çekinir, bu çekinirse yeryüzünde hangi işe girişilebilir?

“Sizin andığımız o ozan: “Ben büyüğüm, demek bu işi başarırım” diye mi çalışmağa başlamış. Aradan bunca yüzyıl geçmiş, biz o ozanın yeryüzüne gelmiş kişilerin en büyüklerinden biri olduğunu biliyoruz. Kendisi biliyor muymuş?... Bununla: “Bir gün ben de onun gibi kişilerden sayılırım” demek istemiyorum; ancak şunu diyorum: Kişinin başlıca ödevi kendini aşmak istemektir. Ayağımı yorganıma göre uzatamam: içimden ayağımı uzatmak geliyorsa, yorganın dışında kalacağını bilerek de uzatırım. Bir gün biri gelir, onun yorganı benimkinden büyük olur, bu dil işini istediği gibi başarır.”

Ben tuttuğum bu yoldan dönmek istesem dahi dönebilir miyim? Gönüllerin hepsinde birer aslan yatar derler; gönüllerin hepsini birer tutku kavrar, benimkini de bu dil tutkusu kavradı. Tutku kişiyi ileri de götürür, kaldırıp yere de çarpar. Ne yapalım? kurtulunmaz tutkudan. Doğrusunu söylüyeyim, benim dönmek, caymak istediğim günler çok oluyor. Önce: “Söyleşilerinden bir ikisini salt türkçe kelecilerle yazayım, sonra bırakırım, gene eskisi gibi gündelik konuşma dilimizle yazarım” demiştim; bir yazdım, iki üç yazdım, baktım bırakamıyorum. “Her” gibi, “hem” gibi kelecilerin türkçesi olmadığı için: “Biz onlara çok alışmışız” diyerek onları saklamak istedim. Bir gün onları da kullanamaz oldum. Doğru söylüyorum, bugün yabancı sözlerin hepsi de, en alışık olduklarımız bile beni ürperti veriyor; konuşurken söylüyorum, yazmağa gelince irkiliyorum, bana batıyor. Bu gidişle yazamaz olmaktan korkuyorum: Şimdilik yazılarıma da, başka dilden yaptığım çevirilere de gereken kelecileri az çok uğraşarak buluyorum, düşüncelerimin birini dahi bırakmak zorunda kalmadım (*Zor* sözünün türkçe olduğunu sanıyorum, öyle diyenlere inanıyorum; ancak onu da

yazmadan önce çok düşündüm, başka bir söz aradım). Şimdilik öyle; yarın da öyle mi olacak? karşıma yenemeyeceğim bir güçlük çıkmıyacak mı? İşte bunun için korkuyorum; tuttuğum yolun bütün güçlüklerini görüyorum, gene de dönemiyorum.

Daima yerine, *Divanü Lûgat-it-Türk*'te bulup "telim" sözünü kullanmıştım; içimden "tellim" demek geliyordu. Birkaç kişiye de sordum: "Olmaz" dediler. Oysaki *tellim* bana öteden beri bildiğim bir söz gibi görünüyordu. Öyleymiş; ben bilmesini bilmiyordum, yalnız bu ülkede o söz, *daima*, yerine kullanılmış. Eskişehir'de, Isparta'da *daima* anlamında *tellim* derlermiş; Isparta'da *tellim tellim* dahi varmış. Çok sevindim. Bundan böyle ben de *telim* değil, *tellim* diyeceğim. Bizler, Türk okur-yazarları, yazı diline İstanbul konuşmasına saplanmışız, yurdumuzun dilini, dillerini bilmiyoruz. Kimseye taş attığım yok, ben de bilmiyorum. Türkiye'yi, kendi yurdumuzu, dinliyerek dolaşmıyoruz: Anadolu kentlerini, köylerini (*köy* sözünü de çekinerek yazıyorum) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. Kendimize aşırı bir güvenimiz var, başkalarından, hele kamudan bir öğreneceğimiz kalmamıştır sanıyoruz. Oysaki dilimiz ne güzel! ne geniş! Toprağımızı bir dinlesek, böbürlenmeği bir bırakıp da dinlemeği, gerçekten dinlemeği bir başarabilirsek ne istesek, ne düşünsük hepsini söyleyebilecek sözler bulacağız. Tellim... O *tellim* sözünü de beğenmeyip dudak bükenler şimdi gözümün önüne geliyor da öfkeleniyorum. Onun yanında *daima* ne iyemsiz (*çirkin*) kalıyor!

Ulus, 7. 7.1947

Karalama

Fransızca bir gazetede okudum: Shakespeare'in yapıtları (*eserleri*) üzerinde çalışmalarıyla tanınmış bilginler Stratford'da, büyük ozanın doğduğu kentte toplanmışlar, uzun uzun konuşup düşündüklerini, incelemelerinin sonuçlarını birbirilerine bildirmişler. İçlerinden biri, Amerikalı yüksek-öğretmen Hardin Graig, Shakespeare'in kendini çoğunluğa, yığınlara beğendirmek için yazdığını, ekmeğini çıkarmaktan başka bir ereği (*gayesi*) olmadığını söylemiş: "Yaptığının iyi, güzel olması ise düşüce (*tesadüfi*) dir" demiş.

Bir yazarın, bir ozanın salt ekmeğini çıkarmak için çalışabileceğini sanmıyorum. Başka bir dileği olmasa, bu yeryüzünde tutulacak daha kolay, daha verimli iş mi yok? Kendini çoğunluğa, yığınlara beğendirmek, değme kişinin elinden gelir mi? Düşlerinin oduna kapılmış bir delikanlı, ne söylerse, ne yazarsa çevresindekileri coşturup alkışlar derebileceğini umar, buna inanır; soğuk-kanlılıkla çalışan, hep çıkarını düşünen bir kimse böyle bir umuya kapılabilir mi? Yazdıkları, söyledikleri ya beğenilmezse? ekmeğini çıkarayım derken bütün o emeklerini yitiriverirse?... Hayır. Shakespeare'in de salt kazanç düşüncesiyle yazdığına inanamıyorum: babasından, dedesinden gördüğü işleri, toprağı ekip biçmeğı bırakıp birtakım aydıklar, oyunlar yazması başka bir yüzdendir, içinde o dileği, yaratma itisini duyduğu içindir.

Kendini çoğunluğa, yığınlara beğendirmek istemesine geline, ona inanırım. Bir yazarın kendini kümelere beğendirmek

istemesi, binlerce, yüz binlerce kişiyi coşturmağa, eğlendirmeye çalışması kötü müdür sanki? Biliyorum, dörütmenlerin birçoğu yığınlara dudak büklerler: öyle güzel, ince dörüt yapıtlarını (*sanat eserlerini*) ancak bir azlık, bir toplumun seçkin kişileri anlayabilirlermiş; ötekiler ise yalnız kasaba işlerini beğenir, onları alkışlarlarmış. Onlarca tutulmak, gerçek bir dörütmenin kaçınacağı, utanacağı bir durummuş... Eskiden ben de öyle düşünürdüm: çocukluğumda Fransız ozan Leconte de Lisle'in bir okşasını (*resmini*) ele geçirmiş, altına pek bir güzel sandığım şu sözleri karalamıştım:

*Mağrur tellerinde, rebabım! ben inlemem!
Yalnız peri-i san'ate eyler de ihtiram,
Alçak, sefil emelleri gönülümde beslemem...
Alkışlariyle namını kirletmesin avam.*

Böyle düşünmenin ne denli yanlış, ne denli gülünç olduğunu sonradan anladım.

En eski çağlardan beri büyük diye tanınmış yazarları, ozanları, dörütmenleri, bildiğimce, elimden geldiğince, düşünüyorum: hepsi de kendilerini yığınlara beğendirmeye, çoğunluğa işlemeğe özenmemişler mi? Aiskhylos, Sophokles, Euripides Atina'da yarışmalara girişmemişler mi? Molière sarayda oynamış, gene de yazdıklarını kamuya duyurmak, beğendirmek istememiş mi? Bir oyununu görmeğe gelenlerden biri, kimsenin bilmediği, tanımadığı, kara kamudan bir kişi kalkıp da: "Yaşa, Molière! şimdi doğru yola giriyorsun!" diye bağırınca o büyük ozan sevinmemiş mi?

Bizde pek öyle değildir: bizim divan şairlerimiz yığınları, kamuyu kötü görürler, yazdıklarını ancak büyüklere, seçkinlere beğendirmeye çalışırlar, çokluğun anlamasını dahi istemezler. Baki'yi, Nedim'i ne denli beğenirsek beğenelim, gene de kapılmıyalım onların düşüncesine: bir Avrupalı düşüncesi değildir onların düşüncesi. Bunun gibi Avrupa'nın kamudan kaçan, yalnız seçkinler için yazan ozanlarında, iyice bakarsak, bir Asyalık kokusu duyarız. Bütün o Oscar Wilde'larda, Valéry'lerde, ancak birkaç kişinin anlayabileceği aydıklar yazdıkları için

koltuklarını kabartan kişilerde eski İran satraplarının yersiz, yavuzca böbürlenmeleri vardır. Onlar giderek çevrelerine ilgi göstermemeğe başlarlar, bir tek dörüt yapıtı uğruna binlerce kişiye dahi kıyılmasını uygun bulurlar. Dörütü kişilikten ayırır onlar, kişi oğlu ile bir ilişkisi olmayan, kendi kendine var olacak bir güzellik düşünürler...

Yığınlar, çoğunluk ince, güzel yapıtlardan neden anlamasın? Bugün anlamıyorsa suç dörütmenlerdedir; ince dörütmen kamuya gitmek istemiyor, seçkinler arasına çekilip dışarı çıkmaktan çekiniyor. Kamuyu, yığınları birtakım anlayışsız, kaba kişilerin eline bıraktılar, kendileri anlaşılmasız yazılar yazmağa özeniyorlar.

Dörütmen için, gerçek dörütmen için doğru yol kamuya, yığınlara gitmektedir. Yığınlara, kamuya ne isterlerse onu versin demiyorum; yığınların, kamunun beğenimi (*zevki*) bozulmuştur: onu düzeltsin, işlemeğe çalışsın. Örnek mi istiyor? İşte Shakespeare: o da kendini yığınlara, çoğunluğa beğendirmeye çalışmış, bu işi kişi oğlunun elinden gelebilecek en güzel yapıtlarla başarmış... Hardin Graig'in bu sözü bence de doğru; ancak o yapıtlardaki güzelliğin düşece olduğunu doğru bulmuyorum: Shakespeare, kendini çoğunluğa beğendirmeye çalıştığı için, yığınları inceliğe, gerçek güzeleğe ilgilendirmeye özendiği için güzelliğin de en yüksek katına ermiştir. Dünyü, bizim dünyümüzü işin içine karıştırmıyalım: Nâili, Nazım, daha birçok büyük, küçük divan şairleri bizimdir, bizim değildir diyip atamayız onları; gene onlar sanki başka bir acunun kişileridir, bizden uzaklaşmışlardır, günden güne de uzaklaşıyorlar, dünyümüzü işin içine karıştırmıyalım. Bugünün yalnız seçkinler için yazdığını, çalıştığını söyleyen ozanı, dörütmeni, doğrusunu isterseniz, yenilmiş bir kişidir: gözü yükseklerde değildir onun; kendisini birkaç kişi beğensin, yetinir onunla. Düşüncelerini, yapıtlarını kamuya benimsetmeyeceğini anlamış, boynunu bükmüştür... Oysaki boynunu bükmek, azla yetinmek gerçek dörütmeneye yakışır bir durum değildir. Onun, güzel bulduğunu, doğru bulduğunu çevresindekilerin hepsine anlatmağa, aşılamağa çalışması gerektir. Gerçek dörütmen kamudan, yığınlardan kaçan kişi değil, yaz-

dıklarını anlıyanlar az olduğu için üzülen, bütün okurları kendine çekmeğe uğraşan kişidir.

Stendhal yazdıklarını “mutlu azlığa” sunar (*to the happy few*). Bunu sevinerek yaptığını sanmayın: kendisini çok kişilerin anlamasını istemiştir, tellim kamuyu düşünür. Bana öyle geliyor ki o sözleri içi kan ağlıyarak yazmıştır; yalnız içinin kan ağladığını çevresine göstermek istemez, dudaklarında bir gülümseme belirtir. Stendhal’i o sözde değil, yazdıklarının ancak 1880’den sonra anlaşılacağını söylemesinde aramalıdır: çokluğun, yığınların anlıyacağı, severek okuyacağı bir yazar olmaksızın umudunu kesmemiştir, o da Balzac gibi, Tolstoy gibi, Dickens gibi kümelere işlemek ister, ancak gününün daha gelmediğini bilir, “mutlu azlığa” yarınki çokluğun muştucuları diye bakar.

Yabancı keleciler (*kelimeler*) kullanmadan yazı yazmanın çok güç olacağını sanıyordum; ilk günler: “Ancak birkaç yazımda denerim, sonra bırakırım” demiştim. Bir başlayınca bırakmadım. Doğrusunu söylüyeyim, benim için bunun ayrıca bir eğlencesi oluyor. Güçlük çekmiyor değilim, boyuna sözlüklere bakmak, ikide bir: “Şu kelecinin yerine ne desem? türkçesini ne türlü bulsam?” diye düşünmek gerekiyor. Biraz uğraşınca bir karşılık bulunuyor. İyi mi? tutar mı? orası başka. Kimi beğenilir, tutar, kimi beğenilmez... Yalnız şu var ki iş günden güne kolaylaşıyor. Öteki yazarlarımız da benim gibi bir deneseler olmaz mı sanki? “Bu yol çıkmaz!” diye kesip atıyorlar. Bana öyle geliyor ki bunu gerçekten inandıkları için söylemiyorlar, dilimizin yabancı kelecilerden kurtulmasını istemedikleri için söylüyorlar. İsteselerdi, kendileri de arasına olsun bir denerlerdi.

Ulus 22.9.1947

Sözden Söze

Biz yazarların, dörütmenlerin (*sanat erlerinin*) salt güzellik arkasından koşmakla yetinmeleri doğru olmadığını, yurtlarının, çağlarının, yeryüzünün, ellerinden geldiğince bütün kişi oğlunun sorularıyla ilgilenmeleri, doğru bildiklerini çevrelerine de aşılamağa çalışmaları, “tanıklık etmeleri” gerektiğini söylediniz mi karşınızdakiler, ya gerçekten anlamadıkları için, ya anlamamakta bir çıkarları olduğu için, sizin dediklerinizi Hitler Alamanyası’nın, Soviyetler Rusyası’nın güdümlü yazın, güdümlü dörüt dileğiyle bir tutuyorlar. Oysaki bunlar birbirinden büsbütün başkadır, belki de birbirinin tersidir.

Bir yazarın, içinde yaşadığı toplumun, gününün, bütün acunun sorularına ilgilenmesi gerektiğini söylemek, o soruları incelemesini, onlar üzerinde düşünmesini, varacağı sonuçları bize de bildirmesini istemek demektir. Yazar düşünecek, demek ki düşünmekte özgür olacaktır... Yazını güdüm altında tutmak isteyenler ise yazarı istediğini düşünmekte, istediği gibi düşünmekte özgür bırakmazlar. Onlara sorarsanız yazarın görevi, yurdu yönetenlerin görüşlerini, düşüncelerini körükörüne benimsemek, çevrelerine de ancak onları aşılamağa çalışmaktır. Güdümlü yazın, durgun toplumlara yaraşır. O toplumlarda inanlar bir yol kestirilmiş, doğruyu yanlıştan ayırdetmek baştakilere bırakılmıştır. Oralarda yazarlar da, yurdun bütün kişileri gibi, baştakilerin buyruklarına uyar; kendilerinin de ayrıca düşünmeleri istenmez. Hitler Alamanyası, Soviyetler Rusyası durgun birer toplum mudur? İlk bakışta öyle değildir, içlerin-

de birçok kıpırdanmalar, araştırmalar, boyuna değişimler görülür; ancak erekları (*gayeleri*) durgunluktur, o kıpırdamalar, kaynaşmalar, değişimler, bir daha değişmiyecek bir duruma, bir düzene varmak içindir. Yazarın düşünmesini, bütün kişiler gibi onun da düşünüp düşündüklerini söylemesini istiyenler ise durgun toplumlara, bir daha değişmiyecek bir düzen bulunabileceğine inanmıyanlardır. Günler değıştikçe sorularını da birlikte getirirler; bunun için bir yurdun kişileri dünden kestirilmiş düşüncelerle, baştakilerin buyruklarıyla yaşıyamazlar, boyuna düşünmek, boyuna aramak zorundadırlar. Kıpırdanan, yaşıyan, ilerliyen toplumlar böyle günden güne değışen, günden güne değışmek için de kimsenin düşünmesini, düşündüklerini söylemesini yasak etmiyen toplumlardır.

Eski Türk toplumu, Osmanlı toplumu durgun olduğu için yazını da durgundur, güdümlüdür. Hakanlar yazıncıların işlerine pek karışmazlar, ozanlara: “Siz şunu söyleyeceksiniz, bunu söylemiyeceksiniz” demezler, çünkü karışmalarını gerektirecek bir değışme, bir kaynaşma yoktur; toplum bir gün önce ne idiyse bir gün sonra da odur, insanlarında, güzellik anlayışlarında bir değışiklik olmamıştır, bir değışiklik olması düşünülemez bile. Ozanın, yazarın ne ile uğraşacağı, neler söyleyeceğı bir yol kestirilmişdir, yeniden buyurmak gerekmez. O toplum eskimiş olduğu için onun yöneticileri de, yazarları, dörütmenleri de kendiliklerinden düşünmezler, doğrudan doğruya geleneğin buyruğı altındadırlar. Ozan, yazar, toplumun işlerini düşünecek de ne olacak? Toplumun işleri geleneğe göre düzenlenir. Onların, ozanla yazarın görevleri bellidir: güzel sözler söylemek. Güzelliğın ne olduğu üzerinde de düşünmeleri gerekmez: güzelliğın ne olduğu da kestirilmişdir, toplumun bütün öteki kurulları gibi, inanları gibi güzellik de değışmez. Bizim eski toplumumuzda yüzyıldan yüzyıla değışmiyen, bir yol ne biçim kurulmuşsa öyle sürüp giden bir güzellik vardır: yazarın, dörütmenin görevi o güzellik anlayışına uymak, düşünmeden çalışan bir işçi olmaktadır.

Bana öyle geliyor ki çağdaşlarımız arasında değışmiyen güzelliğe inananlar, yazarın, dörütmenin görevi toplum işleri üzerinde düşünmek değıl, salt güzellikler yaratmak olduğunu

söyliyenler Osmanlı toplumunun inanlarından kurtulamamış olan kimselerdir. Yazarın, dörütmenin kendi işleri üzerinde düşünmesi, araştırması gerektiğini bir yol taplasalar (*kabul et-seler*), toplumun öteki işlerine de karışması, onlar üzerinde de düşünüp düşündüklerini söylemesi doğru olacağını kendiliklerinden görülür. Çünkü dörüt de bir toplum işidir, o da toplumun öteki sorularına bağlıdır. Bir toplumun inanları, kurulları değiştikçe güzellik anlayışı da değişir; öyle ise bir dörütmenin, çalıştığı toplumun güzellik alanındaki dileklerini sezebilmesi için bütün çevresine ilgilenmesi gerekir.

Şunu da söyleyeyim: yazarın, dörütmenin kendi işinden başka sorulara karışmamasını isteyenler, onun özgür olmasını taplıyamıyanlardır. Bir toplumda yazarın, dörütmenin, şu, ya bu bireyin (*ferdin*) özgür olmasını istemiyenler de doğrudan doğruya özgürlüğe karşı olanlardır. Bir toplumda ya bireylerin hepsi özgür olur, özgür oldukları için de toplumun işleri, soruları üzerinde düşünüp düşündüklerini söylerler, ya kimse özgür olamaz. Bunun içindir ki yazarın, dörütmenin toplum işlerine karışmasını istemek, doğrudan doğruya özgürlük yolunda savaşımdır.

Şu aydın denilen, kendilerini aydın sanan kimselerin büyülenmelerine, kurumlanmalarına dayanamıyorum. Okumuşlar, birçok okullardan geçmişler, özlerini bezemek için değil, birtakım ayrıcalıklar (*imtiyazlar*) istiyebilmek, kendilerini başkalarından üstün görebilmek için okumuşlar. Oysaki ben-ge gerçek aydın ulusun içine karışabilen, kendisinin bir dileği olmayıp ancak kamu için dilekleri olan kimsedir. Öyle kimse kendisinin okumuş olduğunu, aydın olduğunu düşünmez, kimseyi kendisinden aşağı görmez, kendisinin başkalarından üstün tutulmasını, kendisine birtakım ayrıcalıklar (*imtiyazlar*) verilmesini doğru bulmaz. Okuması, okullardan geçmesi ona kendi kendisini görüp kendi kendisini düşünmeyi değil, çevresine bakmayı, çevresindekilerin sevinçlerine karışıp acılarını, sıkıntılarını duymağı öğretir.

Bakin bizim aydınlarımıza: hep kendi aralarında konuşuyor, hep birbirileriyle düşüp kalkıyorlar. Birinin bile köylü arasına karıştığı yok, köylünün dilini anlamıyor, kendi bildiklerini

ona öğretmiyor, onun bildiklerini de öğrenemiyor. Köylülerin içine giderse de kendi evine gider gibi değil, komşuya gider gibi gidiyor. Ne görürse güzel buluyor, gönül alacak tatlı sözler söylemeğe çalışıyor, akşamı da o “yabancı” yerden kendi ortasına (*muhitine*) koşarak dönüyor. Neden çıkışmıyor köylüye? neden köylüye eksiklerini göstermiyor, anlatmıyor? Köylerde gördüklerinin hepsi de iyi, hepsi de güzel olur mu? Söyliyeğim neden çıkışmıyor: inanı yok da onun için. İnanı olan kişi çevresine bakar, gördüklerinin de kimini beğenir, kimini beğenmez. Bizim aydınlarımız ise hep kendi kendilerine, kendi özlerine bakıyorlar, çıkarlarını arıyorlar; bunun için de beğenmediklerini söyleyip kimseyi darıtmak istemiyorlar. La Rochefoucauld: “Eğitim gençlere bir öz-sevisi daha aşılar” der, bu sözü sanki bizim aydınlarımız için söylemiş.

Belki öteki ülkelerin aydınları da bizimkiler gibidir, belki onlar da salt kendilerini düşünür, birtakım ayrıcalıklar edinmeğe çalışır, onlar da ulusun içine karışmazlar, onlar da kendi aralarında yaşarlar... Bana ne onlardan? Ben kendi yurdumda-kilere bakıyorum, onların durumlarına sinirleniyorum.

Ulus, 20.10.1947

İlkeler

Yazıncı, bütün dörütmenler gibi, yapıtının kendinden sonra da kalıp yaşayacağına, adını yüzyıllardan aşırarak ölmezliğe, bengiliğe (*ebedîliğe*) erdireceğine inanmalıdır. Yazdığı –aydık (*şiiir*) öykü, deneme– ne olursa olsun, konularını geçmişten alsın, bugünden alsın, dilerse gelecekte neler gördüğünü, gönlüne ya bir sevinç getiren, ya bir ürperme çöktüren düşlerini söylesin, hep yarın için çalışmalıdır.

Yöresinden gözlerini çevirsin de çağının dileklerine gereksinmelerine (*ihtiyaçlarına*), türlü sorularına aldırmasın demek mi istiyorum? Ben, bütün yazıncıların, bütün dörütmenlerin yörelerine, yaşadıkları günlerin duygularına, düşüncelerine, inanlarına ilgilenmeleri, kendilerinin doğrudur, iyidir diye bildiklerini yurttaşlarına, çağdaşlarına yaymaları gerektiğini sananlardanım. Böyle olmasını istemiyenler, dörütmenin toplumdaki görevi soyut (*mücerret*) bir güzellik kaygısı gütmek olduğunu söyleyenler de var; şimdi onlarla tartışmağa girişecek değilim. Şunu söylemek istiyorum: dörütmen, fildişi di-neğe (*kuleye*) de çekilse, ortaya da inse, yapıtına geçicidir diye bakmamalı, bir daha unutulmıyacakmış gibi olgunlaştırmağa özenmelidir.

Öyle ise yazıncı, dörütmen kendine pek güvenmeli de geçmişin en büyük ustalarıyla boy ölçüşecek bir güçte olduğunu mu sanmalıdır? Bu soruyu durumsamadan yanıtlıyabilirim (*cevaplandırabilirim*): evet. Geçmişin büyük ustaları, adlarını kişi oğlunun yüceliğini gösterir diye andığımız kimseler, birer bü-

yük usta olarak doğmamışlardır; onları o duruma getiren çalışmalar, işlerine gösterdikleri saygıdır. Herhangi bir yazıncı, çalışmakla, işine saygı göstermekle bir Homeros, bir Firdevsi, bir Baki, bir Montaigne olabilir mi? Neden olamasın? yaradılışında o gücün bulunamayacağını, kendini beğenip de gözlerini onlara, onlardan daha öteye dikmesi doğru olmayacağını söyleyemeyiz. Bir denesin, o da onlar gibi bir kişi oğludur. Kişinin sınırını düşünmesi, ölçüp bilmesi iyidir; ancak o sınırı aşmağa özenmesi de gerektir. En büyüklere benzemeğe, onlarla bir olmağa kalkması, yaradılışında gerçek bir büyüklük yoksa, onu büsbütün ezer, gülünç eder mi diyeceksiniz? Bırakın ezilsin, bırakın gülünç olsun... Bir kişinin büyüklüğe göz dikip ezilmesi, gülünç olması kötü bir durumdur da sınırını bilecek diye yerinden kımıldanmaması, küçüklükle yetinmesi kötü bir durum değil midir?

Biliyorum, bu düş, bu büyüklük, bu ölmezlik düşü çoğumuzda uzun sürmez. Gün gelir, çabucak gelir, umduğumuz gücün kendimizde bulunmadığını açıkça görürüz. Neler yapacağımızı ummuştuk, oysaki nedir yapabildiğimiz?... Aradaki karlı dağları görünce titreriz, gönlümüzde açılan yara unutulmaz bir yaradır. Girmeseydik o çetin yola! Yıllarımızı, belki daha iyi, daha yararlı bir işe kullanabileceğimiz yılları, erişemeyeceğimiz bir ülkünün, gerçekleştiremeyeceğimiz bir düşün arkasından koşmakla yitirmişiz... Yazıncılığa, dörütmenliğe özenenlerden çoğu sonunda böyle için için üzülmüştür. Acılarını gizlemek için büyüklenmelerine, böbürlenmelerine bakmayın: yaş, görgü, gözlerinin önünden birdenbire kalkıveren örtüler, onlara da bildirmiştir sınırlarını, onlara da öğretmiştir bir düşle esrikleşip boşuna yorulduklarını. Olsun! yazıncılığa, dörütmenliğe girişen kişi sonunda böyle bir durumla karşılaşmağa da katlanmalı, kendini büyük görerek, en büyüklerden aşağı kalmıyacağını, onları aşacağını sanarak işe başlamalıdır. Büsbütün boşa mı gider emekleri? Ustalar dedikimiz, büyükler dediğimiz kimselerin yanlarındaki, çağlarındaki küçüklere, unutulup giden o küçüklere, bir borçları yok mudur sanırsınız? Kendileri anlamasa da, bilmese de gene vardır. Ezilmeği, gülünç olmağı göze alan bunca kişiler olma-

saydı kimse gerçek büyüklüğe, unutulmazlığı, ölümsüzlüğe eremezdi. Dörüt alanında küçükler kendilerine kıyarak, belki birtakım geçici parlamalarla, çabucak sönüveren ünlerle, yalandan başarılarla avunup bilmeden kendilerine kıyarak büyüklükleri yetiştirirler. Bu yaşa geldim, güçsüzlüğümü anladım, gene de gençliğimde, ilk günlerde kurduğum büyüklük, ölmezlik düşlerim yüzünden bir ökünç (*peşimanlık*) duymuyorum. Umduğuma eremedimse ne çıkar? tuttuğum yolda inarak, gücümün yettiğince başararak yürüdüm...

Daha başlangıçta sınırını anlıyan, büyük işler göremiyeceğini bilen kişide, iş saygısı kalmaz. Bengiliğe özenmedikten sonra yazın alanında çalışmak neye yarar? İçlerinde o dileği duymıyanlar, güçlerinin yetebileceği yapıtları da çıkaramazlar. En küçük, en değersiz yapıt bile gene bir inanma ister.

Bütün çağların bir beğenisi (*zevki*) vardır, yazıncılarına, dörütmenlerine de işler. Bunun için: “Gerçek dörütmen çağının geçici beğenisine kapılmaz, onun dışında, ondan daha çok sürececek bir güzellik yaratır” demek boş bir sözdür. Günlerinin dileklerine, buyruklarına boyun eğmemiş diye tanınan dörütmenlerin yapıtlarını inceleyin, onlarda da çağlarının beğenisini, güzellik görüşünü bulursunuz. Belki salt düne bağlanıp çalışan, daha doğmadan ölmüş yapıtlar çıkaran dörütmenlere çağları, çağlarının güzellik görüşü işlemez, onlarda bir etki bırakmaz; yaşar gibi görünüp de gerçekten yaşamıyan kimselerde... Onu da pek sanmıyorum: bir çağın öylesine yalancı dirileri de, gerçek dirileri gibi o çağın damgasını taşır. Bunun için genç yazıncılara, yaşadıkları günlerin beğenisine yaranmağa çalışmalarını öğütliyecek değilim: kendilerini yitirsinler günlerinin içinde, var güçleriyle kendilerini çağlarına versinler, çağlarının buyruklarını sezmeğe, o buyruklara uymağa baksınlar. Geçiciymiş o beğeni, geçiciymiş o buyruklar: olsun! bengi güzelliği doğuran da gene onlardır. Gününün istediği güzellikten, yarın bırakılır bu diye kaçınan, dönülmeyecek güzelliğin gizlerini (*sırlarını*) çevresinde değil de birtakım kuramlarda (*nazariyelerde*) arıyan dörütmenin güzel bir yapıt verebileceğine inanmam. Geçici güzelliğin olduğu gibi kalıcı güzelliğin öğeleri (*unsurları*), gizleri de gene çevremizdedir, yaşıyan diri toplumdadır.

Ancak bir yazıncı, bir dörütmen çağının dilediği güzelliğin geçici olabileceğini de düşünmelidir. Daha doğrusu bir çağın, bir toplumun gerçekten dilediği güzellik geçici olamaz; yalnız kendi dilediğini kendisinin iyice seçip bilemediği, bildiremediği çok görülmüştür. Birtakım yalancı dilekleri vardır, onların doyurulmasını beklediğini sanırsınız. Yalnız onları anladınız da onlara uymağa kalktınız mı, kendinizi büsbütün yitirdiniz demektir: çok geçmez, sizi alkışlıyan o toplum birdenbire, kendisini aldatmışsınız, kendisine bir kötülük etmişsiniz gibi silkip atıverir. Bunun için yazıncının, dörütmenin o yalancı dileklerin gizlediği, örttüğü gerçek dilekleri, sezmesi gerekir. Bunu ne yapıp da anlayacaktır. Toplumların gerçek dilekleri, umulmadık, beklenmedik kimselerin içlerine doğan birer gizem (*mystère*) midir? Öyle olduğunu sanmıyorum. Bana öyle geliyor ki bir dörütmenin onları sezmesi, açığa çıkarması için, kendi çağına baktığı, onu dinlediği gibi geçmişe, dörütünün geçmişine bakması, onu dinlemesi gerekir. Gerçek güzellik belki bir gizemdir, ancak o gizemi geçmişin bugün de yaşıyan yapıtlarına bakmakla, onların üzerinde durmakla bulabiliriz. Eski yapıtlar böylece bize günümüzün öz dileklerini bildirebilir.

Yukarıda yazıncının, dörütmenin kendisine güvenmesi, kendisini büyük bilmesi gerektiğini söylemiştim. Ancak kendine güvenir, kendi büyüklüğüne inanırken yeryüzünde yazıncılığa ilk kendisinin başlamadığını, dörütünü kendisinin yaratmadığını da bilmelidir. Büyüktür, büyükler içinde biridir. Tuttuğu yolda, kendinden önce gelmiş büyüklerin neler yaptığını bilmesi, anlaması boynunun borcudur: onların yaptıklarının benzerini yapmağa kalkmıyacak, acunun kendisinden bir yenilik beklediğini düşünenecek, gene de o yeniliğin köklerinin eskide bulunduğunu unutmıyacaktır. Eskiye öykünmek (*taklit etmek*), ölü yapıtlar ortaya çıkardığı gibi eskiye büsbütün göz kapatmak, eskiyi büsbütün bilmemek de gene öylece ölü yapıtlar, çabucak ölecek yapıtlar çıkarır. Böylece dörütmede bir yandan kendine sonsuz bir güven bulunacak, bir yandan da dörütmen alçak gönüllü olacaktır: çalışırken kendine güvenecek, dörütünün gizlerini öğrenmek için de

geçmişin büyük ustaları, kendileriyle boy ölçüşeceği ustalar önünde alçak gönüllülük gösterecektir.

* * *

“Çabuk” sözünü kullanıyorum; o sözün farsça “çapük”ten değil, *Divanü Lûgat-it-Türk*’te de bulunan eski “şebük” sözünden geldiğini sanıyorum da onun için.

Ulus, 3.11.1947

Yollarda

Uzun sürdü bu yılın güzü... Ekim ortalarında bir iki gün kar yağmış bizi şaşırtmıştı ya, çoktan unuttuk gitti. Bu yılın değilmiş de o kar sanki geçen yıldan kalmış. Şimdi irteleyin (*sabahleyin*) evlerimize doluveren gölgesiz, pırıl pırıl ışık bizi dışarıya çağırıyor, türlü oyunlarla diller dökerek kandırmağa çalışıyor. Ah o üşümek korkusu! İçimizden: "Dinlemiyelim bu sözleri, güven olmaz güze... Deniz kızlarının ırlamı gibidir bu ışık, kapılmağa gelmez!" deyip kapalı odalardan ayrılmıyor, yollara sırcalar arkasından özlemle bakıyoruz.

Dün erken uyanmıştım, dayanamadım: "Ne var çekinecek? Belki yarın, belki de bu akşam kış başlayıverir, bu son güzel günleri böyle yitirmek olur mu? Bakalım ben yaza erişebilecek miyim? Şu yeryüzünü ışıklar altında göreyim bir daha!" dedim, korkuyu da büsbütün gideremediğim için sarınıp büründükten sonra çıktım dışarı. Daha birkaç adım gitmiştim ki yanımdaydığını duydum:

— Buyur bakalım, Keziban, dedim. Ne var ne yok? Çoktandır gelmiyordun.

Keziban güldü:

— Kaygılarınızın ne olduğunu bilmeseydim alınırdım beni böyle karşılamınıza, dedi. Yalnız "Buyur bakalım" diyorsunuz, bir "Safa geldin", bir "Hoş geldin" yok. "Safa geldin, hoş geldin" diyemezsiniz ki, diyebilseydiniz de yazamazsınız ki! Türkçe değilmiş o sözler: arapçaymış, farsçaymış... Gene neyse! Farsçadır diye benim adımla değiştirmeğe kalmadınız... Yoksa çoktan-

dır benimle konuşmayışınız adım yüzünden miydi?... Ha! sorayım size: kendi adınızı neden değıştirmiyorsunuz? O arapçasız, farsçasız yazılarınızın ya başında, ya sonunda bir “Nurullah” bulunması gözünüze batmıyor mu sizin?... Arayın başka bir ad kendinize, karıştırsın sözlükleri. Meselâ... Olmadı, “meselâ” demiyecek, “örneğin” diyecektik... örneğin: *ışık, yahtı, yaltırık* diyebilirsiniz. *Nurullah*’ın karşılığı olmasa da olur, kendinize başka bir ad buluverin...

Ne söyleyeceği varsa söylesin de bitirsin diye bıraktım; eğlenmesini durdurmak istesem büsbütün eğlenecek, belki de kızacak diye korkuyordum. Biraz sustu; sonra:

— Ne o? ses çıkarmıyorsunuz, cevap vermiyorsunuz... *Yanıtlamıyorsunuz* demek isterdim...

Sesime elimden geldiğince bir tatlılık vererek:

— *Yanıtlamak* demeye beğenmiyor musun, Keziban? diye sordum. Ben *cevap vermek*’ten daha güzel buluyorum... Bırakalım şimdi bunları, ben bugün başka nenler düşünüyorum.

— *Nen*’ler mi? O da ne öyle?

— Senin anlıyacağın *şey* demek. *Nesne*’yi *objet* karşılığı olarak kullanıyorum: elle tutulabilir, gerçek varlığı olan, somut bir şey; ötekiler için de nen diyorum; türkçe bir sözdür, neden kullanmıyalım?

Keziban tanmalı tanmalı bir baktı yüzüme: “tanmalı tanmalı” sözünü de “tuhaf tuhaf” yerine kullandığımı kendisine söylemedim, büsbütün *tanar*, büsbütün şaşırırdı; onu da sonra öğrensın. Ancak ben de o yadırgamasın diye dilimin sözlerini atamam... Bana tanmalı tanmalı baktı, bir dudak büktü:

— Neymiş o sizin düşündüğünüz nenler? dedi; biz de öğrenebilir miyiz?

— Kış geliyor, Keziban, dedim. Bilirsin, sevmem kış aylarını. Ramuz de: “Kış sevmek aykırıdır kişi oğlunun yaradılışına” (*Il est inhumain d’aimer l’hiver*) dermiş. Bana da öyle geliyor. Yalnız kişi oğlunun değil, bu yeryüzünde ne varsa belki hepsinin de yaradılışına aykırıdır kış sevmek.

— Soğuktan mı korkuyorsunuz siz?

— Hayır, pek korkmam soğuktan. Şimdiye dek çok üşümedim, en soğuk günlerde bile ısınmanın bir yolunu bul-

dum. Ne yalan söyliyeyim? üşümeği de büsbütün sevmez değilim: bizi birdenbire kavrayıp etimize yayılan, ürperten, titreten soğğun da bir tadı vardır. Uyuşmağa, uyuşup ölmeğe gelemem ya, arasına o tadı da tatmak isterim... Ancak günlerin böyle kısa olmasına katlanamıyorum; ortalık geç ağarıyor, sonra da bakıyorsun daha biz doyamadan güneş çekilip gidivermiş. Işık, ılık isterim ben...

— Işık isterseniz lâmbayı yakıverirsiniz.

— Sen “lâmba” dersin ya, bırak da ben “ıştın” diyeyim, Keziban... Evet, ılık isteyince ıştınları yakıveririz, kolay... Yalnız doğru söyle: gün ışıının güzelliği var mı o yapma ışııklar-da?... Gün ışı, gerçek ılık, gölgelerde bile kendini duyurur, bir sevinç uyandırır gönüllerde; öteki ışııklar ise, gözlerimizi kamaştırırken bile bizi sarmaz, içimize işlemez, bize yabancı kalır. Gölge, gün ışıının yarattığı gölge, bizi dinlendirir; gün ışıının yokluğu demek olan karanlık ise korkutur, ürpertir bizi, ölüm gibi korkutup ürpertir. Gün ışı dağıtır, püskürtür karanlığı; öteki ışııklar ise ancak yarar, yırtar, kaldıramaz onu ortadan. ışıınları yaktıktan sonra da karanlıklar içinde olduğumuzu biliriz, çevremizden kaldıramamışızdır karanlıkları; ışıınlar bize güven veremez...

Keziban düşünür gibi bir durdu, sonra omuzlarını silkerek:

— Lâkırdı bütün bunlar! dedi. İşi edebiyatçılığa, sizin dilinizle söyliyelim, yazıncılığa vurmuşsunuz. Gerçek duygularınızı söylemiyorsunuz; bu dediklerinizi belki siz gerçekten duyduğunuzu sanıyorsunuz, o olabilir, ancak bilin ki öyle sanıyorsanız kendi kendinize de yalan söylemiş oluyorsunuz. Ramuz’yü bilmem, o belki doğru söylüyor... Siz okudunuz mu onun yazılarını?

— Okumadım, Keziban; o sözünü de başka birinin bir yazısında gördüm.

— Siz okumadığınıza göre ben de okumamışım demektir; yalnız şurada burada duyduklarımın biliyorum, o İsviçreli yazarda oldukça derin bir köylülük varmış, toprağı ile de uğraşmış. Köylülerin, toprağı işliyenlerin kışı sevmemelerini anlarım; kışın ölü gibidir toprak, kara bürünür, kendine el sürdürmek istemez, sanki yabancıdır kişi oğluna, sanki

iter onu... Siz köylü değilsiniz ki! size ne oluyor? Uğraştığınız işlerden kışın uzaklaşıyor musunuz? Sizin için yılın ölü çağı kış değil, belki yazdır. Yaz gelince yeryüzünün daha güzelleştiği, daha bir çekici olduğu doğru; ancak o güzellik, o çekicilik sizi işlerinizden alıkor, sizin için çevreniz kışın değil, belki yazın bir yabancı kesilir: yeniliği ile gönlünüzü çelen, sizi kandıran, vurulduğunuz bir güzellik, gene de yabancı bir güzellik... Neden anlamak istemiyorsunuz? Bir kez seçmişsiniz: toprağı işliyen bir kişi değil, kentlerde oturan, kentlerin işleriyle uğraşan, okuyan, yazan bir kişi olmuşsunuz; kentler ise yazdan çok kışın çalışır, yazdan çok kışın yaşar. Uygarlık (*medeniyet*) deyip duruyorsunuz; belki kişi oğlu doğuşundan yazı sever, ancak uygar kişi kendi yaradılışını da değiştirmiştir, doğuşundan sevmediği kışı, yılın en sevicecek, en eğlenceli çağı etmiştir: oyunlar kışın oynanır, toplantılar kışın daha çok olur, kışın daha çok eğlenilir, kışın daha çok okunur, kışın daha çok düşünülür... Ne diyor Naili? Seversiniz siz o ozanı:

*Varakların gül-i ter döktü Nailî cûya
Bahâr mevsimidir kim bakar risalelere*

— Bak Keziban, Naili de kıştan çok yazı sevdiğini söylüyor; yazın daha çok coşuyor.

— İnanmayın... İsterseniz doğru sayalım onun dediğini. Ne diyor? Yaz ayları gelince betikler kapatılır diyor; demek ki koşuk da söylenmez... Bir ozan, koşuklar yazmağa, koşuklar söylemeğe elverişli olmıyan ayları gerçekten sevebilir mi? O aylarda coşabilir, gözleri de, gönlü de ışıkla dolabilir, o olur; gene de onun gerçekten sevdiği aylar kendisini işine verebildiği aylardır. Siz de okuyup yazmağı seçmişsiniz, demek ki sizin de gerçekten, şöyle ta içinizden sevdiğiniz aylar, kış aylarıdır, ıştırınlar ışığı altında oturup okuduğunuz, yazdığınız, konuştuğunuz, düşünüp düşler kurduğunuz günlerdir...

Keziban bunları söylerken ben, gençliğimden kalma bir ırlamın (*şarkının*) sözlerini mırıldanmağa başlamıştım:

*Kış geldi firâk açmadadır sineme yare
Vuslat gene mi kaldı güzel fasl-ı bahare.*

Keziban güldü:

— Ona da inanmayın, dedi: Uygar kişinin sevgileri de yazın değil kişinin alevlenir... Yazı kıştan çok sevdiğinize bin dere-den su getirin, beni inandıramazsınız, yalandır; benden size öğüt: bu yalana siz de kanmayın.

Ulus, 8.12.1947

Sözden Söze

Dörüt alanında, şöyle yukarıdan alıp gelenek adına konuşmağa başladılar mı, akar suların duruvermesi gerektiğini sanıyorlar: atalarımızın açtıkları yollardan ayrılmamalı, bıraktıkları ölmez yapıtlardan örnek almalıymışız... Gökten mi inmedir gelenek dedikleri? Onun da ayrı ayrı bütün öğeleri (*unsurları*), yaratıcı kişiler elinden birer yenilik diye çıkmamış mı? Değme yenilik tutmazmış, yerleşip yaşamazmış... Olsun! biz bir deniyelim de varsın tutmasın, varsın yerleşip yaşamasın.

Ne var ki çoğu kişiler denemeğe gelemmezler: bilinmedik, alışılmadık yollarda yitirilecek öyleri (*vakitleri*) yokmuş, ereklerine çabuk ulaşmak isterlermiş; bunun için de en iyisi kendilerini babalarına, dedelerine, ölmüşlerine yönelttirmekmiş.

Biz, ölülerin buyruğu altında çalışmak istemiyoruz. Geçmişte ulu kişiler, büyük dörütmenler bulunduğunu bilmiyor muyuz? adlarını sili mi verdik onların? Hayır, geçmişin büyüklerine bizim gösterdiğimiz saygı, gelenekçilerin gösterdikleri saygıdan artıktır. Gelenekçiler onlara eski diye, ölü diye bakıyor, biz ise onlara yepyeni, dipdiri diye bakıyoruz. Fuzuli, Baki, Nedim bizim aramızdadır sanki: sağlıklarında neler aramışlar, kendilerinden önce bulunana yeni neler katmışlar, onu anlamağa çalışıyoruz. Biz de örnek alıyoruz onlardan: yaratıcılıkları, ereklerine ulaşmağı göze alıp denemeleri, yeniliğe özenmeleri bize örnek olsun istiyoruz. Gelenekçiler onlardan kolaylıklar öğrenmeğe bakıyor, biz ise büyüklüklerinin, kolaylıktan kaçıp güçlükleri yenmekte olduğunu biliyoruz.

Diyeceksiniz ki Fuzuli, Baki, Nedim bile pek öyle yeni olmağa kalkmamışlar, önlerinde Fars ozanları varmış, onlara öykünmüşler (*taklit etmişler*), onlara benzemeğe çalışmışlar. Doğru; ancak onlar bu ülkede de bulunanla yetinmemişler, atalarının çizdikleri yollardan gitmemişler, gözlerini dışarıya dikmişler, bu ülkede bulunmıyan bir neni (*şeyi*) almak, onu benimsemek istemişler. Yaratıcı etkinin içeriden değil, dışarıdan aranması gerektiğini biliyormuş onlar. Bugünün yenilerini durdurmağa kalkan gelenekçiler ise, dışarıdan gelecek esinleri de önlemeğe kalkıyorlar. Kendi kendimize kalıp kendi yağımızla kavrulmalıymışız... Başları bir kızdı mı, Fuzuli'ye, Baki'ye de kıyıyor, altı yedi yüzyıllık geçmişimizi atıveriyorlar.

Fuzuli'yi, Baki'yi, bütün "divan" ozanlarımızı çok severim: güzel söylemek kaygısı, biçim kaygısı seziliyor hepsinde. Bunun içindir ki gençlerimizin onları okumasını, onlara öğrençilik etmesini isterim. Ancak unutmamalıyız ki bizim acunumuzdan değildir onlar; biçim kaygıları bir yana, öteki kaygıları bizimkilere, günümüzün kaygılarına benzemez. Onlar durgun bir toplumun, kurumları değişmiyecek sanılan bir acunun kişileridir. Sınırları belli bir alanda çalışırlar, dışarıyı etkilendirmeye özenmezler. Gençlerimizin onları okumalarını isterken onlara benzemeğe, onlar gibi düşünmeğe kalkmalarından da korkuyorum...

Bizim gençlerimiz daha çok batı ülkelerinin ozanlariyle, yazıncılarıyle uğraşmalıdır. Ancak bunun da güçlüklerini biliyorum. Bütün gençlerimiz batı dillerinden birini öğrensinler demek dile kolaydır: öğrenemezler ki! Öğrenseler dahi inceliklerini, güzelliklerini sezemezler ki!.. Çevirmelere gelince: onların da iyilikleri yanında birçok kötülükleri olduğunu hepimiz görüyoruz. Çevirmelerin çoğu dilimizi bozuyor, türkçeye aykırı, türkçede anlaşılmıyan birtakım deyimler getiriyor. Biçim kaygısı pek azında var: onlarla bir ulusun gençlerine güzellik sezgisi aşılamaz. Bakıyorsunuz, batı acununun en büyük yazarlarından birinin bir yapıtı çevriliyor; okuyorsunuz: tatsız, tuzsuz bir nen. Kendilerinde biçim kaygısı, güzellik sezgisi daha belirmemiş gençler okuyunca, batı acununun tansıkladığı (*hayran olduğu*), kişi oğlunun ölmez yaratılarından biri saydığı

yapıt, ellerindeki o çevirmedir sanıyorlar. Dörüt düşünlere (*fi-kirlere*), duygulara bakmaz diyemeyiz, boşlukla, yoklukla güzel biçimler kurulamaz; ancak salt büyük düşünler, ince duygularla da dörüt olmaz. Dörüt başabaş bir biçim işidir. Shakespeare, Goethe büyük düşünler, ince duygular yaratmış kişiler değildir, birtakım düşünlere, duygulara yaraşır biçimleri bulmuşlardır; yapıtlarını o güzellikten soyarsanız, biçimi bozarsanız beğenilecek bir nen kalmaz onlarda. Bizim çevirmelerimizin çoğunda ise işte o biçim kaygısı, deyiş tatlılığı yok.

Bunun içindir ki çevirmeler gençlere birtakım öyküler (*hi-kâyeler*) öğretiyorsa da biçimliyi biçimsizden, güzeli yamızıktan (*çirkinden*) ayırdetmek gücünü veremiyor. Bakıyorsunuz, bir genç Racine'i de, Rostand'ı da hep bir ilgi ile okuyor. Oysaki Racine'i seven, gerçekten anlayıp seven bir kişinin Rostand'ı da beğenip sevmesi düşüncenin alacağı nenlerden değildir.

Çevirmeler biçim kaygısını, güzellik sezgisini aşılamasa da birtakım düşünlerin yayılmasına yarar diyorlar, bence o da doğru değildir: biçiminden ayrılmış düşün olamaz; biçiminden ayrılınca bir düşünün ancak gölgesi, kendine benzemez, belirsiz bir yankısı kalır. Bunları edinmek de gençler için iyi değil, büsbütün talkalıdır (*zararlıdır*): şaşırtır onları, karmakarışık düşünmeğe, iri lâkırdılarla yetinmeğe sürükler.

Birtakım sözler varmış, onları bütün uluslar kullanıyormuş, biz de türkçe olmamalarına bakmayıp kullanmalıymışız. Böyle sözlere örnek istediniz mi *psychologie*, *oxygène* gibi sözleri gösteriyorlar. Oysaki onlar yeryüzündeki bütün ulusların değil, okullarında lâtinceyi, yunancayı öğreten, Lâtin, Yunan yazınlarını ekinlerinin (*irfanlarının*) kaynağı diye almış ulusların kullandıkları, köklerinin ne demek olduğunu bilerek kullandıkları sözlerdir.

Bunu söyleyince de gülüyor: "O senin dediğin ulusların bütün kişileri o sözlerin köklerini bilirler mi sanki? Okullarda öğrenmişlerdir, öyle incesini aramadan kullanır giderler!.." diyorlar. Doğru, doğru ya, biz kendimize bilisizleri mi örnek edeceğiz? Şu, ya bu ülkede çoğunluk doğru yanlış, gelişigüzel konuşuyor diye biz de doğru yanlış, gelişigüzel konuşmağı kendimize ilke mi edineceğiz? Bilisizlerden (*cahillerden*) örnek almak,

onlara benzemeğe özenmek, ne yalan söyliyeyim? bana bölün-
ğün, alıklığın en aşırısı gibi geliyor.

Bütün ulusların kullandığı, uluslar-arası (*beynelmîlel*) diyebileceğimiz birtakım sözler vardır: *kirez, kestane, balina, kedi, çay* gibi. Biz onları değiştirmeye kalkmadık. Ötekilerin ise çoğu, belki de hepsi bileşik (*miirekkep*) kelecilerdir, birer tanımlama-
dır (*tariftir*); köklerini öğrenmeden, çocuklarımıza öğretmeden benimseyip alamayız. Alırız ya, bu gibi işlerle övünülmez, daha çok utanılır.

Ulus, 15.12.1947

Karalama

Buyurur, şöyle keser atar gibi, sanki bağırarak yazılmış sözlerin güzeli, doğrusu olmaz demiyorum, beni sarmaz onlar. Belki eskiden, ta gençliğimde onlara benim de kapıldığım olmuştur, çoktandır nerede karşılaşırsam çeviririm yolumu. Gerçekten severek okuduğum yazıları, Montaigne'in, La Bruyère'in, Voltaire'in, Stendhal'in, M. Gide'in betiklerini düşünüyorum, onlarda öylesine sözler bulunduğunu anımsıyorum (*hatırlamıyorum*). Bana öyle geliyor ki büyük sözler, büyük bir doğruyu bildiren sözler hep ses yükseltilmeden söylenilmiştir, ancak iri lâkırdılar bağırılır.

Bir öfkeden bağırma vardır: karşınızdakinin anlayışsızlığına, bölüğüne sinirlenir, ya kara ağınlı (*kötü niyetli*) olduğunu sezer, bağırırsınız, o başka; ben durup dururken, sözlerine bir önem vereceklerini sanarak seslerini yükseltenleri, böbürlenerek konuşanları söylemek istiyorum. Bakıyorum da genç, yaşlı, bugün yazı yazarların çoğu öyle yapıyor; kendilerini dinletecek birçok kişi de buluyorlar. Okuyup da beğenenlere: "Ne var sanki bu yazılarda? neresi çekiyor sizi?" diye sorarsanız: "Söylemiş hani! güzel yazmış!" diyorlar. Bir yazıda düşün (*fikir*) aramıyorlar, gerçek bir duygu aramıyorlar, yalnız bir parıltı arıyorlar da onun için. Bir tartışmaya da giriştiler mi, ele aldıkları konuyu aydınlatmağa değil, kandırıcı tanıtılar (*deliller*) bulup göstermeğe değil, karşısındakini yıldırıp susturmağa bakıyorlar. Türkçe sözleri de işte bunun için istemiyorlar: türkçe sözler, daha işlenilmediği için, iri lâkırdılara pek elverişli olmuyor.

Bir de onları kullanırken düşünmek, araştırmak gerekiyor: düşünmek, araştırmak da sesi yükseltip bağırmağa engel oluyor. Ağzlarına ilk gelen kelecilerle karşılındakileri yağınlamak (*tehdit etmek*) dururken ne diye düşünüp yorulsunlar?

Şimdi pek kullanılan “çap” sözünü beğeniyor musunuz? “Dünya çapında bir hâdise... Türk şairleri artık dünya çapında eserler vermeğe başlamaları lâzım geldiğini anlamış bulunuyorlar...” Buna benzer sözlerle konuşmalarda da, yazılarda da tuşmadığımız (*rastlamadığımız*) gün olmuyor. İlk kimin çıkardığını bilmiyorum ya, kutlanmağa değer doğrusu: çağdaşlarına büyük bir yararlığı dokundu, iri lâkırdılara bir birim (*tane*) daha kattı. Yayılma gücü büyükmüş o “çap” sözünün, belki *dégénération*’ı bile bastırdı. Ne yalan söyliyeyim? karşımdaki: “Memleket çapında... Dünya çapında...” diye söze başladı mı, ben artık dinlemiyorum; yazıysa atıyorum elimden.

“Dünya çapında... Memleket çapında...” sözlerinin ne demek olabileceğini bir düşünün, göreceksiniz ki altlarında açık, belli bir kavram (*mefhum*) bulamayacaksınız. “Dünya çapında bir hâdise” demek, bütün yeryüzünü, bütün kişi oğullarını ilgilendiren bir olay demek olsaydı, onu öyle söylerlerdi; hayır, onda daha geniş, daha büyük bir anlam bulunduğunu sanıyorlar. Neymiş o daha büyük anlam? Sorun bakalım anlatabilirler mi?

Basmakalıp sözler, *cliché*’ler işte böyle doğup böyle yerleşirler. Çabuk çabuk da kalkmazlar ortadan. “Ruh okşamak” deyimi, yanılmıyorsan, 1920 yıllarında doğmuştu, daha atılmadı. Onu, düşünüp de konuşan, ne dediğini bilen bir kimsenin bile ağzından duymadım; ötekiler ise sarılıverdiler ona. Derin derin bir nen (*şey*) anlattığını, sanki birtakım gizleri (*sırları*) aydınlatıverdiğini sandılar: “Bu şiir ruh okşuyor... Şu mecmua ruh okşıyan resimler basıyor...” Tin (*ruh*) dedikleri nen bir özdek (*madde*) midir ki el sürülsün, okşansın, orasını karıştırmıyorlar. O sözde “ruh” var, “okşamak” var, ikisi de beğendikleri, sevdikleri birer kavram, bu yetiyor onlara.

“Ruh okşamak” sözünü ilk kullanan da onu basmakalıp bir söz olarak kullanmıştır: bir neni, belki bir aydı (i) (*şiiri*), öyküyü (*hikâyeyi*) çok beğenmiş, neden beğendiğini bir türlü söyleyememiş, uçlar (*sebepler*) gösterememiş, kendi kendine de

açıklayamamış; sonra bulmuş kolayını, “Ruh okşuyor” demiş. Benim tinim yoktur da ondan mıdır nedir? o deyim beni daha ilk duyuşumda tiksindirdi.

“Memleket çapında... Dünya çapında...” sözleri tiksindirmiyor, çünkü bu basmakalıp sözde duyguculuk (*sentimentalisme*) yok; bu beni güldürüyor, bir böbürlenme gösteriyor da onun için.

Basmakalıp sözleri gerçekten düşünmiyen, gerçekten duymıyan, gene de kendilerini düşünür, duyar sanan kimseler kurar, onlara benzeyen kimseler de benimseyip kullanmağa başlar. Gerçek bir düşüncenin, gerçek bir duygunun biçimi olmuş sözlerin basmakalıplaştığı pek görülmemiştir.

Bir gazetenin, çocuklar için koyduğu yazılar arasında şunu okudum:

“Mete, annesinden iki kuruş istemişti. Annesi ona sordu:

— Dünkü paraları ne yaptın?

— Onları fakir bir kadına verdim!

— Çok iyi yavrum. Al sana iki kuruş daha. Fakat bu kadına niçin bu kadar yakınlık gösteriyorsun?

— Çünkü o, şeker satıyordu anneciğim.”

Akşam evinize dönünce çocuğunuzla annesinin böyle bir türkçe ile konuştuklarını duysanız tepeniz atmaz mı? “Bizim kariyla oğlan, firenkçeden çevrilmiş bir oyun mu oynuyorlar yoksa?” demez misiniz?

Biz türkçeyi böyle konuşmayız, çocuklarımızın da böyle konuşmasını istemeyiz. Bir sayalım bundaki türkçe yanlışlarını: “Annesi *ona* sordu.” Buradaki *ona*, firenkçede gerekli olsa bile türkçede gereksizdir; bizim dilimizde adımsılar (*zamirler*), firenkçede olduğu gibi boyuna kullanılmaz; biz böyle yerlerde: “Annesi sordu” deriz. O da pek doğru değildir; en doğrusu: *Annesi: “Dünkü paraları ne yaptın?” diye sordu* demektir. Gene de ben buna ses çıkarmıyacağım, bu biçimin dilimize girmesi iyi olur denebilir. Ya “paraları” sözüne ne diyelim? Kadın: “Dün verdiğim parayı”, ya “dünkü parayı” diyemez miydi? Çocuk: “Onları, fakir bir kadına verdim” diyor; buradaki *onları* ne oluyor? ne yeri var o adımsının? *Fakir bir kadın* konuşma dilimize, hele çocukların konuşma diline uymıyan, betikçe (*kitabî*) bir söz-

dür; biz konuşurken *fukara bir kadın* deriz. Yazar, *fukara* sözünün çoğul olduğunu düşünüyor da çocuklara daha doğru bir söz mü öğretmek istiyor? İyi ya, öyle ise “yoksul” demeyeği öğretsin. “Çok iyi yavrum” sözü yanlış değildir, buraya uymuyor; bir Türk kadını böyle yerde: “İyi etmişsin yavrum” der; sonra da: “Fakat bu kadına niçin bu kadar yakınlık gösteriyorsun?” demez. Kadın, çocuğun parayı verdiği kadın, bu konuşma sırasında yanlarında olmadığı için “bu kadın” denemez, “o kadın” denir, “yakınlık göstermek” burada kişinin kulağını tırmalıyor, konuşma dilimizden uzak bir söz: “O kadına sen neden böyle acıyorsun? O kadını neden düşünüyorsun?” gibi bir söz daha yerinde olmaz mıydı? Buradaki “fakat” da buram buram firenkçe kokuyor. “Çünkü o, şeker satıyordu anneciğim” sözündeki “çünkü” de, “o” adımsısı da gerekli değildir; Türk çocuğu: “Şeker satıyor da ondan” derdi. Yukarıda anne: “Niçin bu kadar yakınlık gösteriyorsun?” diye soruyordu; çocuk ise: “Şeker satıyordu” diyor. Bunun ikisini de birbirine uydurmak gerekir; ya anne “yakınlık gösterdin” diyecek, ya çocuk “şeker satıyor” diyecek.

Firenkçeden çevrilen yazıların çoğu böyle dil yanlışlarıyla dolu; büyükler için çevrilen betiklerde, yazılarda kişiyi sınırlendiren bu yanlışlar, çocuklar için çevrilenlerde büsbütün gücümüze gidiyor: çocuk, bunları okuyarak dilini öğrenecek. Dilimizi büsbütün firenkçeye uyduralım, biz de firenkler gibi boyuna adımsı kullanalım, onların bütün deyimlerini alalım diyorsak, o başka!.. Ben böyle bir dileği yersiz buluyorum: çocuklarımıza kendi konuştuğumuz dili, kendi dilimizin gereklerini öğretmeğe çalışalım. Bunları düzeltmek pek de güç değildir, yazarlarımız biraz özenseler yeter.

Ulus, 22.12.1947

Çizgiler

Soyut dörüt yapıtları (*mücerret- abstrait- sanat eserleri*), örneğin Picasso'nun bedizleri (*resimleri*), hep dörüt işlerle uğraşmış, beğenilerini (*zevklerini*) pek inceltmiş kimseler içinmiş, çoğunluk ise öyle nenlerden (*şeylerden*) bugün de, yarın da anlıyamamış, sevip benimsiyemezmiş... Yanıldıklarını sanıyorum böyle diyenlerin. Çiniler, kilimler, halılar üzerindeki bedizleri, o neyi gösterdikleri bilinmez çizgileri bir düşünsünler: çoğunluk, yili (*halk*) ilgilenmiyor mu onlara? kara kamu denilen büsbütün bilisiz (*cahil*) kişiler bile durup bakmıyor mu? kimini güzel bulup kiminden de güzel değil diye yüz çevirmiyor mu? Yargıları doğru çıkmıyabilir, o başka; gene de anladıklarını, kelecinin (*kelimenin*) dörüt alanındaki anlamıyla anladıklarını, onlara bakmaktan bir tat duyduklarını hepimiz görüyoruz. Ya odalarımıza astığımız, büyük yapıların üzerinde gördüğümüz yazılar? Ne dediklerini anlıyoruz da onun için mi seviyoruz onları? Yooo!.. Çoğu arapçadır; içimizde arapça bilen kaç kişi kaldı? Ücükleri (*harfleri*) de karmakarışık dizilmiştir, arapçalarını değil, türkçelerini bile kolay kolay sökemediklerimiz vardır. Gene de beğenir, severiz onları. Okuması yazması olmıyanlar dahi beğenip sever. Oysaki güzel-yazıdan daha soyut bir dörüt mü vardır yeryüzünde?

Baktığımız bedizin okuduğumuz aydığın (*şiiirin*) güzelliğinden başka bir anlamı olmasını, bize bir öğüt vermesini, bir nen öğretmesini dilemek daha çok okur-yazarlara vergidir, yili ezgileri netek (*nasıl*) dinlerse bedizlere de öyle bakar, deyiş-

leri de öyle dinler. Birkaç yıl oluyor, Adnan Saygun'un evinde Ali adında bir köy uşağı vardı, çöğür (*saz*) çalıp güzellemeler, koçaklamalar okurdu. Bir gün o deyişlerden bir yeri anlamamıştık: "Ne demek bu, Ali?" diye sorduk: "Ben ne bileyim? âşık öyle demiş" dedi. Ali bahşıya (*âşığa, şaire*) inanıyor, onun dediklerinde ayrıca bir anlam aramağı gerekli bulmuyordu. Doğrusu, utandım onun karşısında: aydıkları, bütün dörüt yaptıklarını gerçekten anlamak, sezmek için gerekli olan yalınlığı (*sadeliği*) yitirmiş olduğuma utandım. Dörüt yapıtları önünde Ali'nin durumunun benimkinden, okur-yazar oldukları için büyükle-
nenlerin durumundan çok daha doğru olduğunu anladım.

Okuma yazma bilmiyenlerin, okuldan geçmiyenlerin, bilisizlerin dörüt yapıtlarını anlamakta ötekilerden, okur-yazardan üstün olduğunu mu ileri sürmeğe kalkıyorum? Hayır, bilmek bilmemekten yeğdir. Okur-yazarlar da, sonunda o arılığa, o yalınlığa erebilirler, onların yalınlığı bilisizlerinkinden çok daha değerlidir. Ancak okur-yazarlar arasında o türlü ilerlemişler azdır. La Rochefoucauld: "Gençlere verilen eğitim çoğu onlara bir ikinci öz-sevi (*amour-propre*) aşılamağa kalır" gibi bir söz söylemiştir ki çok doğrudur; o ikinci öz-sevi de bayağı bir sağduyuya, gerçek değil, bayağı, yabancı bir sağduyuya dayanmakla kendini gösterir. O bayağı sağduyu ise ağaca benzemiyen bir bedizin ağacı gösteremiyeceğini, ağaçla bir ilintisi olamayacağını böbürlenerek söyler.

Picasso'yu, onun gibi dörütmenleri savunmağa mı kalkıyorum? Yok öyle bir dileğim: ben bediz dörütünden anlamam, anlamadığımı da bilirim. Picasso, kiminin dediğı gibi büyük bir bedizci midir? yoksa küçük değerli, belki de büsbütün değersiz bir dörütmen midir? kestiremem orasını. Ancak şunu söylemek istiyorum: onun tuttuğı yolu, çoğunluk anlamaz diye kötülemeğe kalkmak doğru değildir; yapıtlarının gerçek bir değeri varsa çoğunluk, yili, çinileri, kilimleri, halıları beğenip sevdiği gibi onları da anlıyabilir, beğenip sevebilir. Bir de şunu söyleyeyim: Picasso'nun işi alaya aldığı, geleneğe uyacak bedizler yapmağa gücü yetmediğı için öyle şaşılacak nenlerle ün kazanmağa özenmiş olduğunu ileri sürenler var. Bu gibi sözlerle ancak omuz silkilir; bir kimsenin, kırk yıl, elli yıl çevresinde-

kileri alaya almış olmasına, inanmadığı bir işle uğraşmış olmasına inanılmaz; buna inanmak kişi oğluna saygısızlık göstermek demektir... Ne yapalım ki birçok kişiler, kendi anlamadıkları nenlerin büsbütün boş olduğunu ileri sürmeği onurlarına daha uygun bulurlar; anlamadıklarını söylerlerse kendilerini küçülteceklerini sanırlar. Oysaki küçüklük, anlamadığımızı söylemekte değil, kendi anlayışımızı bütün doğruların, bütün güzelliklerin deneytaşı sanmaktır.

Birtakım kimseler, doğruya varmak için yalandan, yanlıştan geçmenin kesenkes (*mutlaka, katiyen*) gerekli olduğunu mu sanıyorlar nedir? bizim, ilerlemiş ülkelerden örnek almağa, onlara benzemeğe kalkmamızı yersiz buluyorlar. Biz kendi durumumuzu düşünüp de onların uğraştıkları işlere girişmemeliymişiz. Neredeyse: "Hele biz yeyüzünün düz olduğuna inanalım, yuvarlak olduğunu yavaş yavaş anlarız" diyecekler... En gücüne giden düşünüşlerden biridir bu. Bilmem hangi Avrupalı öykücünün (*hikâyecinin*) artık okunmadığını, bir değeri olmadığı anlaşıldığını söylüyorsunuz, karşınızdaki size: "Avrupalılar ilerlemiş kimselerdir, beğenileri incelmıştır, onu artık beğenmiyebilirler; bize ise daha yıllarca yeter" diyor. Bilmem hangi dörüt çığırında çalışmak Avrupalılar için doğru olabilirmiş; biz geri olduğumuzdan öyle işlere özenmemeliymişiz, önce geçilecek yollarımız varmış...

Bana öyle geliyor ki böyle düşünmek ancak bir aşağılık duygusundan doğabilir. Silkinmeliyiz o aşağılık duygusundan. Bir yolu doğru buluyorsak, güzel buluyorsak, o yola girmek için elimizden geleni yapmalıyız; neyi beğeniyorsak ona özenmemiz gerekir.

Öyle düşünmenin sonu, gerçekten doğru olmıyan, gerçekten güzel olmıyan nenlerle yetinmeye varır; bu da bir toplumu günden güne iyiye değil, günden güne daha kötüye götürür, geriletir. İlerlemek için gözümüzü en ileriye dikmek gerektir; yavaş yavaş sözünden kurtulmağa çalışmalıyız.

Avrupa ülkelerinde ne yapılırsa biz de onlara öykünelim (*onları taklit edelim*) mi demek istiyorum. Hayır, o da kendimize gerçekten güvenimiz olmadığını, aşağılık duygusu çektiğimizi gösterir. Öykünmenin doğru olduğu alanlar vardır, doğru

olmadığı alanlar vardır. Ne yazık ki biz, en çok, öykünmenin doğru olmadığı alanlarda öykünmeğe kalkıyoruz; örneğin Avrupa betiklerinin konularını almaktan; dergilerindeki en değerli yazıları, düşünceleri benimsemekten çekinmiyoruz. Yeni bir dergi çıktı diyorlar, bir de bakıyorsunuz, Amerikan, Fransız, İngiliz dergilerinden alınmış yazılarla dolu; bir öykü koyuyor, şu ingilizce derginin koyduğu yere koyuyor; adına bakıyorsunuz, o da dışarıdan gelmiş bir derginin adını andırsın diye, örneğin yeşil üzerine yazılmış... Gözümüz ileride değil, kendimizi küçük görüyoruz da onun için böyle yapıyoruz; gözümüz ileride olsa biz de onlara gerçekten öykünürüz, gerçekten onlara benzemeğe özeniriz, onların yarattıklarını almayız, kendimiz de onlar gibi yaratmağa çalışırız.

Güvenelim kendimize... Bunu da söylediniz mi: "Kendimizle övünelim!" dediniz sanıyorlar, iş büsbütün çıkmaza giriyor. Oysaki boyuna övünmek de bir çeşit aşağılık duygusundan gelir, kendimize güvenimiz olmadığını gösterir.

Ulus, 29.12.1947

Karalama

Dörüt yapıtlarında (*sanat eserlerinde*) ancak biçime bakılır, konunun bir önemi yoktur derler. Bu söz, ezgiciler (*bestekârlar*), bedizciler (*ressamlar*) için kesin olarak doğrudur belki; öykücüler (*hikâyeciler*), oyun-yazarları için de bilmem öyle midir? Odamıza astığımız bir bedize günlerce, yıllarca, yaşayışımız boyunca usanmaksızın bakabiliyoruz, bizi çeken konusu değildir, salt çizgilerin, boyaların uyumla (*ahenkle*) birleşmesinden doğan güzellik, biçimdir; bir bakıp da beğendiği bedize: “Ben bunu gördüm” diyerek bir daha bakmak istemeyen kişi, bediz dörütünü anlamıyor demektir. Ezgiler, aydıklar (*şiiirler*) için de böyle söyleyebiliriz. Bir öyküyü, üst üste on kez, yirmi kez okuyabilir miyiz? Bir oyunu birkaç kez görebiliriz; yıllarca görebilir miyiz? Goethe, Molière’in başlıca oyunlarını yılda bir yeniden okumuş; bütün yıl yalnız onları okumakla yetinebilir miydi? Bir de şu var: Goethe bir yazardı, bir yazar olduğu için de Molière’den kendi dörütüne değgin gizler (*sırlar*) öğrenmek isterdi; kendisi yazar olmayan, yazın işlerine ancak dışarıdan ilgilenen bir kişi de Molière’in başlıca oyunlarını yılda bir baştan aşağı okuyabilir mi? “Ben biliyorum hepsini” deyip de okumak istemezse onun oyundan, güzel-yazından anlamadığını söyleyebilir miyiz?

Öykü için, oyun için de biçim kaygısının başta geldiğini yadsımıyorum (*inkâr etmiyorum*); ancak öyle sanıyorum ki öykü için, oyun için, konu da önemlidir, çünkü okuru, bütün okurları ilgilendiriyor.

Rémy de Gourmont: “Kişi oğlu şimdiye dek yalnız bir öykü konusu uydurabilseydi, o da *Daphnis ile Khloe*’nin konusu ol- saydı, gene yüzyıllar boyunca birçok öyküler yazılır, hepsi de beğenilerek, ilgi ile okunurdu” gibi bir söz söylemiş; bu sözün doğru bir yanı bulunduğunu sezmiyor değilim, gene de aşırı olduğunu sanıyorum: bütün öykülerin konusu *Daphnis ile Khloe*’nin konusu olsaydı, beşini onunu okumakla bıkar, ötekileri okuyamazdık.

Öykülerde biçim gibi konunun da bir önemi olmasaydı, öykücüler karşısındaki durumumuzun hep bir olması gerekirdi: güzel biçimler yaratabilmişler mi; yalnız ona bakar, sonrasına karışmazdık. Öyle olmuyor: kimimiz Balzac’ı, kimimiz ise Stendhal’i, kimimiz Tolstoy’u, kimimiz ise Dostoyevski’yi beğeniyoruz: yalnız biçimdeki ustalıkları için değil, onları yarattıkları kişiler için seviyoruz; bir Balzac acunu, bir Stendhal acunu, bir Dostoyevski acunu, bir Tolstoy acunu var: biz onlardan birini yeğliyoruz (*tercih ediyoruz*) da onun için o öykücülerden birini ötekilerden üstün tutuyoruz. Gustave Flaubert, artık küşüme (*şüpheye*) yer kalmamıştır, büyük bir yazardır, bir öykü kurmasını türlü bölümlerini uyumla düzenlemesini bilir; gene de onu bir Balzac’la, bir Stendhal’le bir tutamayız. Onlar gibi usta değil midir? Belki onlardan daha ustadır, onların yaratabildiklerinden daha güzel biçimler yaratır; ancak Flaubert acunu, Balzac acunu gibi, Stendhal acunu gibi bizim içimizde derin yankılar uyandıramaz: küçücük sınırlı bir acundur; *Madame Bovary*’nin bütün o alık, bön kişileri bizi çabucak usandırır, içimize bir sıkıntı çökertir.

Öyküde konunun bir önemi yoksa, bütün o serüven (*macer*-*ra*) öykülerini, uğruluk, öldürme öykülerini, yasavul (*polis*) öykülerini neden küçük görüyoruz? *Arsène Lupin*’i Maurice Leblanc değil de örneğin Marcel Proust yazsaydı. *Sherlock Holmes*’i Conan Doyle değil de Joseph Conrad yazsaydı, *Arsène Lupin* ile *Sherlock Holmes* kişi oğlunun övüneceği yazın yapıtlarından mı olurdu? “Yasavul öyküleri arasında da güzelleri var, işte Edgar Poe’nunkiler” diyecekler bulunur; peki! biz o öyküleri, en güzellerini, Conrad’ın, Proust’un betikleriyle bir sıraya koyabilir miyiz? Yukarıda “*Arsène Lupin*’i Marcel Proust, *Sherlock Holmes*’i

Joseph Conrad yazsaydı..." dedim; böyle bir söz, güzel-yazından anlayanları ürpertivermez mi? onlara: "O yazarlar, öyle öykülerle uğraşamaz, kendilerini öyle aşağılaştıramazlardı" de-dirtmez mi? Demek ki, konuda da bir yükseklik, aşağılık ayrı-mı (*farkı*) vardır.

Dörüt yapıtlarında en önce biçime önem verilmesi gerek-tiğini söyliyelim, o doğrudur; ancak bana öyle geliyor ki ko-nunun bir önemi olmadığını söylemek doğru değildir. Belki de öykülerde biçim ile konu birbirinden büsbütün ayrı nenler (*şeyler*) değildir; bir konu, ne denli yüksek olursa olsun, güzel bir biçime bürünmemişse, okuru ilgilendiremez; buna karşılık aşağı bir konu da, ne denli ustaca işlenmiş olursa olsun, gene ortaya güzel bir yaratı çıkaramaz.

Konunun bir önemi olmadığını söylemek, birtakım yazın-cıların pek işine geliyor: o sözü, kendilerini yormadan, kişi oğ-lunu gerçekten ilgilendirmeye değer bir konu aramadan yazı yazabilmek için bir boşuğ (*izin*) diye karşılıyorlar.

Hep coşturucu sözler dinleyip coşturucu yazılar okumak istiyorlar: düşünden (*fikrinden*) çok duyguya önem veriyorlar da onun için. Düşünmek yorar kişiyi, sonra işimize de gelmeyebi-lir; kendimizi duygularımıza bırakmak ise kolaydır, duygula-rımız tellim (*daima*) çıkarlarımıza da uygundur; onlarla övün-mek, onları ileri sürüp bağırarak, alkışlanmak dururken ne di-ye düşünelim?

Duygunun büyük işler görebileceğini sanmıyorum: kişi oğlu, yüzyıllar boyunca göğsünü gererek gösterebileceği işleri duygusu ile değil, düşüncesi ile, usu ile yapmıştır. Baudelaire'i birçok uçlardan (*sebeplerle*) sevmem, şu: "Esrikleşin de ne ile es-rikleşirsiniz esrikleşin!" yazısından dolayı da hıncım vardır ona. Kişi oğlu salt coşmağı, esrikleşmeğı değil, doğru ile coşma-ğı, duygularıyla sezdiği değil, usu ile, kuru düşüncesi ile bul-duğu doğruları savunup onları yaymağı istemelidir.

Duygularını coşturacak sözleri, yazıları neden bu denli be-ğenip böyle arıyorlar? Belki de gerçekten duyguları olmadığı içindir. Duygusu, duyguları gerçekten güçlü olan kişi, yetinir onlarla, bir de onların dışarıdan coşturulmasını istemez.

Baki Efendi:

*Beni ayb eylemen dâim olursam mest-i lâya'kil
Ki bîhûş olmasam asude kılmaz bende bir gam var*

diyor. Büyük ozandır, güzel söylemiş... Ancak şunu da biliyorum ki esrikleşmeyi, “mest-i lâya'kil” olmağı dileyenler hep içlerindeki acıyı uyutmak için dilemezler. Nice duygularımız, acılarımız vardır ki bizi usumuz başımızda iken öyle pek yoklamazlar, ancak biz esrikleştikten sonra uyanırlar, içimizde büyüklük düşleri yaratarak bizi avundururlar.

Ulus, 19.1.1948

Başlıca Kaygım

Kocamışım ben artık, tartışmaya gelemiyorum, yoruluyorum çabucak. Sezdirmiyeyim kızdığımı diyorum, olmuyor, sözü değiştirmeğe çabalayışımdan anlıyorlar. Oysaki bayılırdım eskiden! kısa kesmek, kaçınmak şöyle dursun, kendim arar, kendim başlardım. Çekişmeye bir giriştim mi, içim açılırdı; sayrı (*hasta*) bile olsam, ağrılarımı, sızılarımı unuttur, diriliverirdim. Karşımdakileri kandırdığım pek olmazdı; doğrusu, özenmezdim de kandırmağa: inandıklarını söylemek, başkalarının nelere niçin inandıklarını öğrenmek, düşüncelerimi açıklıyacak biçimleri aramak neme yetmiyor? bir de şunu bunu tuttukları yoldan çevirip de benden yana çekmeğe mi kalkışayım?... Bırakın kişileri, uslarının aldığına inansınlar, bildikleri, beğendikleri gibi düşünsünler. Sizin dedikleriniz, tutalım ki onların dediklerinden üstündür, onlara kendiliklerinden bulamadıkları, kendiliklerinden eremedikleri bir doğruyu belleteceksiniz de ne olacak? güce dayanarak benimseteceğiniz bir doğrudan ne iyilik umulur? Türlü türlü, çeşit çeşit olmalarındandır düşünlerin, inanların erdemi (*fazileti*): birbirilerine en aykırı, birbirileriyle en uzlaşmaz sandıklarınız bir gün bakarsınız, öyle bir uyumla (*ahenkle*) birleşiverirler ki siz de doğrunun, yeryüzünde bütün işleri düzenliyecek, yönetecek yüce doğrunun ta kendisiyle karşılaşmış gibi olursunuz. O da yıkılır, o da dağılır, kişi oğlu dediğimiz yılmaz, yorulmak bilmez şu tapılası varlık, gene yeni yeni savlar (*thèse*'ler), yeni yeni karşısavlar (*antithèse*'ler) çıkarp onlardan bileşimler (*synthèse*'ler) kurmağa uğraşır. Bir örnek

olmalarını, bir örnek düşünmelerini dilemeyin kişi oğullarının; hep bir örnek düşünmenin sonu düşünmemektir. Bireyle-
rinin (*fertlerinin*) hep bir örnek düşünmelerini diliyen, böylece
sarsılmaz bir güce ereceklerini sanan toplumların (*cemiyetlerin*)
ne duruma düştüklerini gördük. Bilgelerin, bilgelikseverlerin
(*feylesofların*) kurdukları birbirilerine karşı çıgırların hepsini
de bağrına basmış olan özgürlük (*hürriyet*) toprağı Atina, Mı-
sır'dan kat kat üstün değil mi?...

Bir tartışmadan yeni kurtulmuştum: sıkılmışlar, sıkıştırmış-
lardı beni. Ben bir başıma idim, onlar çokluktu. Yalnız kalmak-
tan korkmam, neden korkayım? benim bir dediğıme karşı on-
ların da bir dedikleri var: azlık çokluk sözü olur mu böyle iş-
lerdi? Tartışmamızın ne üzerine olduğunu sormazsınız: dilden
başka ne üzerine olacak? Düşündüklerimi söyledim, bildikleri-
mi söyledim, yaydım, serdim, en sevmediğim duruma düştüm,
bilgiçlik tasladım, elimden geldiğince savundum kendimi. On-
lar ancak kendi dediklerinin, ben de ancak kendi dediklerimin
doğru olduğuna küşümsüzce inanarak ayrıldık birbirimizden.
Yolda Keziban geldi yanıma:

— Size soracaklarım var, dedi.

— Dil üzerine mi soracaksın, Keziban? dedim.

“Dil üzerine” deseydi parlayıverecektim, kovacaktım Kezi-
ban'ı; dil sorunundan (*meselesinden*) bezmiştim, biraz da başka
nenlerden (*şeylerden*), örneğin bu yıl kışın bir türlü gelmemesin-
den, daha ocakta ilkyazı etmemizden, daha ne bileyim? günle-
rin uzamasından konuşmak istiyordum. Keziban:

— Hayır, dil üzerine değil, dedi, size başka...

Ben gene parladım:

— Neden dil üzerine değil, Keziban? dedim. Benden ne
soracaksın başka? Benim bugünlerde dilden başka bir düşün-
düğüm mü var? Senin gönlün olsun diye ben başlıca kaygımı
unutacağım da ne yapsam beni saramıyan başka konular üze-
rinde mi düşüneceğim? Konuşacaksan dil üzerine konuş, yoksa
çek git buradan.

Şaşırdı Keziban, gitsin mi, kalsın mı, bilemiyordu:

— Ben sizin dil üzerine konuşmaktan, tartışmaktan bıktı-
ğınızı sanıyordum; öyle düşünüyordunuz şimdi kendi kendini-

ze; demin çektiğiniz kimselerin yanından ayrılmış olmayı bir kurtuluş diye karşılamıştınız. Onun için ben de başka konulardan açayım demiştim.

— Duymuşsun kendi kendime söylediklerimi, Keziban; öyle söylüyor, düşünüyordum: yanlışmış, yalanmış söylediklerim... Sen benim kendi kendime yalan söylememe de mi karışacaksın?

Acıdım kızcağızın durumuna, elinden tuttum:

— Gel Keziban, dedim, gel; kuzum! sen sormayı bırak, beni dinle. İçimi dökmek istiyorum, ses çıkarmadan dinle benim diyeceklerimi, öfkelenim, kızdım hepsine. Düşündüklerinin yanlış olmasına kızmadım, düşünmemelerine, düşünmeden konuşmalarına kızdım... Ne diyorlar? Biri: “Ben artık okumuyorum senin yazdıklarını” diyor, kendi okumadığı için başkalarının da okumayacaklarını, kendi gibi sinirleneceklerini sanıyor. Demek ki onun sanısına, kanısına göre hep bir örnektir okurlar, hepsi de kendi gibidir. Bu düşünmek midir, Keziban? yoksa kendini beğenmek, böbürlenmek midir?... Diyelim ki doğrudur söylediği: Benim yazılarımı o okumadığı gibi başkaları da okumuyor. Ne olacak? ben yazılarım okunsun diye, doğru bildiğim yolu bırakacak mıyım? Benim dilimi, dil üzerine düşündüklerimi beğenmedikleri gibi başka konular üzerine düşündüklerimi de beğenmiyebilirler, kendimi onlara beğendirmek için bütün düşüncelerimi, inançlarımı bırakayım da hep onların beğendikleri, sevdikleri düşüncelere mi saplanayım? Bütün yazarlar gibi ben de yazdıklarımın okunmasını, okurlarımın günden güne de çoğalmasını isterim; yalnız beni okusunlar diye, okurlarım günden güne çoğalsın diye yolumu değiştiremem. Beni beğenenler, benim dediklerimi öğrenmek isteyenler, bana katlananlar okusun yazdıklarımı; ötekileri ben kendime gerçekten okur sayamam, onlar yazılarda ancak kendilerini, kendi düşüncelerini, kendi duygularını görmek dileğinde olan kişilerdir; onlarınkine okumak denmez, bir gözgüye bakmaktır onlarınki: kendilerini görecekler o gözgüde... Benden uzak olsun okurun öylesi.

“Biri vardı, Keziban, en çok ona kızdım. Yazı yazar, konuşur, yazarken de konuşurken de yabancı olsun, türkçe olsun, birtakım tilcikleri...”

— Tilcik ne demek?

— Şimdiye dek *kelime* yerine *kelecı* diyordum, pek de beğenmiyordum; çünkü *kelecı*, *kelime* değil, söz demektir; bundan böyle *tilcik*, belki de *tilce* diyeceğim. *Til*, *dil*, lûgat demektir, *til-cik*, *tilce* de “küçük til” demek olur. Bırak da dinle beni. Ha! o kişi birtakım tilcikleri, yazıda olsun, konuşmada olsun, yerli yersiz, doğru yanlış kullanır durur. Dil üzerine düşünmemiştir; yalnız dil devrimi üzerine değil, kullandığı tilciklerin anlamları üzerine düşünüp kendini yormamıştır; sonra da kalıp benim işime karışıyor, böbürlenerek yol gösteriyor. İyi çocuktur, iyi kişidir ya, yavan düşüncelere alışmıştır, kendi gibi akıntıya uyup giden, iri lâkırdıları arka arkaya dizen yazarlarla yetinir. Onun gibiler benim öz türkçe yazmama kızmıyorlar, benim yazılarımı bundan önce de okumazlardı, eskiden de benim düşüncelerimi, kendi bellediklerine uymadığı için delilik sayarlardı; onlar bir kişinin, birtakım kişilerin dil işleriyle uğraşmasına kızıyorlar. Ne olacak dille uğraşıp da? Birkaç yüz tilcik bellemişiz, onları yan yana getirip yazıyoruz ya, yeter; daha çoğunu neden aramalı?... Ona, kullandığı tilcikleri yanlış kullandığını gösteren gene şaşar: “Yanlış kullanmışım, doğru kullanmışım, sen benim ne demek istediğimi anladın ya, yeter” diyebilir.

“Daha neler de söylüyorlar, Keziban! Yazdığımız yazıları tüzün, *halkın* anlaması gerekmiş; kendi kullandıkları dili tüz anlıyormuş, benimkini anlıyamamış... Nedir? kimlerdir tüz dedikleri? Bu ülkede aşağı yukarı yirmi milyon kişi var, onların yazdıklarını kimler okuyup anlıyor? Yirmi milyondan belki bir milyonu, bilemedin iki milyonu. Görüyorsun, Keziban, geniş tutuyorum ölçümü... Eh! bizim tüz dediğimiz bu ülke kişilerin onda biri midir? Günlükleri, dergileri okuyan, karıştıran, akçe verip alan iki üç yüz bin kişi var, ancak ona tüz diyorlar. Ben: “Yazdıklarımı, yazdıklarımızı tüz de anlıyabilsin, biz ulusu yazdıklarımıza ilgilendirelim” derken salt o birkaç yüz bin kişiyi düşünmüyorum, o denli dar değil benim dileğim, daha büyük bir çokluk arıyorum, o ufacık tüzden büyük tüze, gerçek tüze, kamuya yükselmek istiyorum. O büyük tüz, gerçek tüz, kamu anlar mı benim dilimi? ilgilenir mi be-

nim dediklerime? Bugünlük hayır; ancak benim dilim kamunun diline onlarınkinden daha yakındır, köklerini kamunun dilinden alır.

“Bilmiyoruz türkçeyi, Keziban,  yle bir unutmu uz ki ürpertir kişiyi. Onlar bilmiyor da ben biliyorum demiyorum, ben de bilmiyorum. Ozanlarımızın, divan ozanlarımızın daha iki yüz yıl önce kullandıkları türkçe sözleri bilmiyoruz; demek ki eski yazınımızı, eski ozanlarımızı severiz, okuyoruz derken yalan söylüyoruz: Biz Baki’nin kullandığı *yalvarı’yı*, *tanmak’ı*, Nedim’in kullandığı *esenle mek’i* Dil Kurumu’nun uydurduğu yeni birer tilcik sayıyoruz. Besim Atalay bu ülkeye büyük, ödenmez bir iyilik etti, K  garlı Mahmut’un sözlüğünü çevirdi: Okuyorlar mı onu? Yooo! dilimizi öğrenmeğe  zenleri yok ki okusunlar. Bir a salar, şöyle bir kapağını kaldırsalar  a ıverecekler. Onu bir a salar, hepsi demiyorum, çoğu benim gibi vurulacak: “Bizim nelerimiz, ne baylıklarımız (*zenginliklerimiz*) varmış da biz bilmiyormu uz! Bütün bu tilcikleri, biraz ilgilendik mi bize g l mseyyiveren bu sözleri neden kullanmıyoruz? Dilimiz dardır diye yakınıyorduk, oysaki geni mi  bizim dilimiz; geni mi  de tasasızlığımızla biz daraltmı ız!” diyeceklerdir... Açmazlar o betiği, Keziban, bütün o tilcikleri babalarından kalma kendi varları değilmiş gibi o betiğin okunmasını yalnız diltcilere, dil uzmanlarına bırakırlar. Bu dil yalnız diltcilerin, uzmanların mı? kendilerinin değil mi be? Ben dil uzmanı değilim, dilbilimde pek yaya kalırım; ancak babalarımından kalana el koymak, onu kullanmak istiyorum. Öğreti ile bezeneceğime kendi varımı öğrenmeğe, onu i lemeğe çalışıyorum. *Halk* yerine *t z* dediğim için kızarlar bana; neden? *halk* güzel de *t z* güzel değil mi?... Güzel olsun, olmasın, benim dilimdendir, kullanırım; dilimde daha ne varsa hepsini birer birer çıkarıp kullanmağa çalışacağım. Beğenenler okur, beğenmiyenler de okumaz...”

Ulus, 9.2.1948

Sözden Söze

Kişi oğlunun yüzyıllar boyunca ilerlemiş, günden güne de daha iyiye gitmekte olduğuna inanmıyanlara şaşıyorum. Bir bakmıyorlar mı çevrelerine? bakıp da bir düşünmüyorlar mı? Dediklerine göre ilerleme varsa da ancak görünüşte imiş: Giyinip kuşanmamız değişmiş, oturup kalkmamız değişmiş, doğanın (*tabiatın*) yasalarını açıklamışız (*keşfetmişiz*), üretim araçlarını çoğaltmışız, birtakım yaşama kolaylıkları yaratmışız, içimiz ise değişmemiş, bundan on binlerce yıl önce yaşıyan kişi oğullarının içi ne ise bugünkü kişi oğlunun da içi o imiş; tırnağı vuruverince bütün yavuzluğumuz beliriveriyormuş...

Sanmıyorum bu sözlerin doğru olduğunu, bundan on binlerce yıl önce yaşıyan kişi oğulları yavuzmuş, yavuzluklarından da utanmazlarmış; ancak güce saygı gösterirler, kan dökebilmeleriyle övünürlermiş. Çekinmezlermiş enezi (*zayıftı*) ezmekten. Bugün güce saygı göstermiyorlar, ellerinden gelince karşılarındakileri ezmekten çekiniyorlar demiyorum; ancak bugün yavuzluklarından utanıyorlar, yalnız güce saygıları olduğunu açıkça söylemiyorlar. Yakarken, yıkarken bile güzellik, iyilik gibi, tüze (*adalet*) gibi birtakım üstün kavramların acunu yönetmesini sağlamak için savaştıklarını, o uğurda yakıp yıktıklarını ileri sürüyorlar. “Güç de bir erdemdir (*fazilettir*), ancak o erdemın daha yüksek erdemlere bağımlanması, onlara yararlılıkları dokunması gerektir” diyorlar. “Kim kanar bu yalanlara?” demeyin: kişi oğlunun içindeki yavuzluk bir gerçektir de böyle utanıp o yavuzluğu örtmeğe çalışması bir gerçek değil

midir? Kendi kendinden, içindeki yavuzluktan, güzel olmıyan dileklerden ürpermese böyle yalanlara baş vurur mu? Onları birer yalanla örtmeğe kalkması da onları beğenmediğini, onlardan silkinmek istediğini gösterir. Yalan söylemeği övecek değilim; yalnız şunu söyleyeyim: yaptığından utanan kişinin yalanı, ettiği esizliklerle (*fenalıklarla*) övünen köpeksinin (*cynique'in*) doğrusundan yeğdir. O yalan giderek bir doğru olabilir: İçindeki yavuzluktan tiksinen kişi bir gün gelir, kendini yener, yavuzluğundan silkinip, iyilik yoluna girer.

Biliyorum, kişi oğlunun ilerlediğine inanmıyanlar kapılmaz böyle düşlere: birer gerçekçiymiş onlar, ancak gördükleri üzerinde düşünür, yarın daha iyi günlerin başlayacağını sanarak kendilerini avutamazlarmış... Doğrusunu isterseniz, gerçekçi oldukları için değil, gerçekçi olmadıkları için inanmazlar kişi oğlunun ilerlediğine. Gerçekçi olsalar, gerçekten gerçekçi olsalar kişi oğlunun yalnız yımızık (*çirkin*) yönleri üzerinde değil, güzellikleri üzerinde de durur, iyilik düşlerini de sayışa katarlardı. Kişi oğlunun yavuzluğu, yımızık yönleri kendisinin de büyüklükleri, daha iyiye yükselmek düşleri kendisinin değil midir? Yüzyıllar boyunca gösterdikleri, bugün de birçok ekleri bulunduğunu söyledikleri kan dökmeği, enezi ezmeği seven kimseler birer kişi oğludur da yeryüzüne iyilik düşüncelerini yaymak diliyenler kişi oğlu değil midir?

Kişi oğlunun ilerlediğine inanmıyanlar, yaradılıştaki esizlikler üzerinde durup da iyilikleri, güzellik düşlerini sayışa katmak istemiyenler, kendileri yalnız çıkarları, assıları (*menfaatleri*) arkasından koştukları için bütün kişi oğullarını da öyle görmek istiyenlerdir. İçlerindeki evreni (*ejderi, ifriti*) yenememişlerdir, yenmek de istemezler, onu besleyip kudurtmağa çalışırlar.

Fransa'dan gelen bir dergide gördüm, ora yazarlarının birçoğu betiklerinin daha çok kimselerce okunmasını sağlamak için kısaltılmasına sinirleniyorlarmış. Varmış orada öyle iş görenler: eski, yeni birtakım büyük öykülerin (*romanların*) kırkar, ellişer betlik (*sayfalık*) özetlerini yapıyor, basıyorlarmış... Doğrusu ben de sinirlenirim böyle nenlere (*şeylere*): bir öykü, bir dö-rüt yapıtı (*sanat eseri*) bütünü ile bir değerdir, yalnız birkaç ye-

rini okumakla, konusunu öğrenmekle onun üzerine gerçekten bir düşün edinmiş olamayız. Şu, ya bu büyük öyküyü uzun mu buluyorsunuz? baştan sonuna dek okumağa öyünüz (*vaktiniz*) yok mu? bırakın, okumayın. Onu okumak, ne olduğunu bilmek boynunuza borç değil a!

Ne var ki bugün birtakım betiklerin okunmasını kişi oğlunun boynuna borç diye göstermeğe kalkıyorlar, “Demek siz Steinbeck’in, Malaparte’in Huxley’nin son büyük öykülerini okumadınız? Sizin adınıza ben utandım doğrusu! Öyle güzel, önemli betikleri bilmemek, okumamak olur mu?” diyiveriyorlar kişiye, istemeksizin kızarıyorsunuz. Hani çoğu da okunacak nesneler değil. Malaparte’in betiğini ben de aldım, başından yirmi otuz betini okudum, baktım ki abuk sabuk böbürlenlen, uzattıkça uzatan bir yazar, kapatıverdim. Steinbeck’in bir iki betiğini okumuştum; dedikleri gibi öyle büyük bulmadım o yazarı. Birtakım erdemleri yok değil; ancak onu büyük öykücülerle bir tutmağa kalkanları anıyamadım. Pek beğenilen bir betiği var: *Öfke Üzümleri*. Beş yüz betten aşırı kocaman bir nen. Aldım, okumak istedim, sonuna dek dayanılmıyor. Onu baştan aşağı okumak için kişinin kınanmaktan (*ayıplanmaktan*) pek korkması gerek. Ben korkmam. Sıkıldım mı, bırakırım betiği elimden: “Sen gerçekten güzel olan nenleri anlamıyorsun. Yeryüzünün önemli yazın yeniliklerini bilmiyorsun” demelerine aldırmam. Kırk yıllık arkadaşım Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Beş Şehir*’ini bile, başında bir sıkıldım, bir daha açmamak üzere kapatıverdim. Neme gerek benim? öyle sıkın güzellikler uzak olsun benden. Tristan Bernard, Paul Adam’ın bir betiği için: “Hele tavukların dişi çıksın, okurum onu da!” demiş. Ben de öyleyimdir: Beni sıkın önemli betikleri okumak için balığın kavağa çıkmasını beklerim. O gibi betiklerin birer özetini bulsam onu okur muyum? Yooo! onu da okumam.

Ben uzun uzun betikleri okumağa öyüm (*vaktim*) elverişli değildir demiyorum ki: kişi, sevdiği bir iş için öy bulamaz olur mu? Bir öykü beni bir sarsın hele, başka bütün işlerimi, uyumağı, yemeğı bırakır, onu okurum. Jules Romains’in “Ak Ağın-lı Kişiler” (*Les Hommes de bonne volonté*) adlı koca öyküsünün o ötüğünü birden okumuştum, sonradan sıkıldım o betikten.

Daha doğrusu araya savaş yılları girdi, yeni bölümlerini bulamadım, okuduklarımın da birçok yerlerini unuttum, onun için bıraktım. Şimdi yirmi yedi ötüğün hepsini bulup yeniden okumak gerek.

Kınanmağa dayanamıyanlar, birtakım betikleri okumak boyunlarına borç olduğuna inananlar öyle özetlere bayılıyorlar: içlerinde ne olduğunu çabucak öğrenip şurada burada o betiklerin sözlerini ediveriyorlar, şunun bunun yanında küçük düşmüyorlar. Daha ne isterler? Öyle kimseler yalnız özetleri değil, betiklerin başlarına konan önsözleri de pek severler: o betikler üzerine ne düşünmek gerektiğini, onlardan söz açılınca ne söylemeleri uygun olacağını kestirmeden öğreniverirler de onun için. Kendileri düşünsün diyeceksiniz, uzun olur, öyleri yoktur...

Gel gelelim öyküler, büyük yazın yapıtları öyleri olan kimseler için yazılır. Şu yeryüzünde de yılda sekiz on betik okumağa yetecek öyü olmıyan kimse gösterilemez. Bütün gününüzü işle geçirmiyorsunuz ya: konuşmağa ayırırsınız, "Ben okumağı sevmiyorum, gerekli bulmuyorum, öykü okumak gibi boş işlerle uğraşmağı kendime yakıştıramıyorum" diye düşünen kendini beğenmiş bir kişidir. Okumanın, yazın işleriyle de uğraşmanın kişi oğlu için gerekli olduğuna gerçekten inanan kişi öy bulacağı gibi o öyü özet okumak gibi boş işlerle de geçirmez, oturur, sevdiği, sevebileceği betiklerden birini açar, artık ağır ağır mı, hızlı hızlı mı, gönlünün dilediği gibi okur onu.

Ulus, 1.3.1948

Dergiden Dergiye

Ankara'da çıkan küçücük, ancak bir el büyüklüğünde *Kaynak* dergisini görüyor musunuz? Okurlarına aydan aya birtakım yırlar (*şiiirler*), yalnız yırlar sunuyor. O yırlar arasına, dörüt (*sanat*) üzerine, en çoğu yır düzme dörütü üzerine, şundan bundan alınmış kısa kısa sözler de serpiştiriyor. Doğrusunu söyleyeyim, ikinci sayıda olduğu gibi, benim yazılarımdan seçilmiş olsa dahi, içerliyorum o kısa sözlere... Bakıyorsunuz, bir kişi yüceliğinin ta doruğuna kurulmuş, oradan kesip atıyor: "Yır dediğin şöyle olur, böyle olur..." Bunu duyunca kızıyorsunuz: "Olmaz işte öyle!" diyeceğiniz geliyor.

Kaynak dergisini çıkaran gençler yır deyince ne anlıyorlar? erekləri (*gayeleri*) nedir? bize söylesinler onu. Başkalarının dedikleri içinde beğendikleri olursa, onu da alsınlar, gene bir diyeceğimiz olmaz. Ancak uzun bir yazının içinden kısaca bir sözü almakla bırakmasınlar, ondan bir nen (*şey*) anlaşılmıyor. Bir örnek size: Fransız ozanlarından Monsieur Aragon: "Şiir sanatı, zaafırları güzelliğe çeviren bir simya ilmidir" buyurmuşlar... Ne demek bu? enezlik (*zaaf*) ne demek? enezlikleri güzelliğe çevirmek ne demek? Monsieur Aragon, kendisine: "Yır dörütü nedir?" diye sorulunca böyle bir yanıtla (*cevapla*) yetinmese gerek. Bir yazı yazmıştır, onun içinde kendisinin neleri enezlik saydığını, sonra ozanın ne yapıp da onları okuyanlara, dinliyenlere birer güzellik diye gösterdiğini anlatmıştır; yazısını da belki o yukarıdaki sözle bitirmiştir. *Kaynak* dergisi bütün o düşünceleri kaldırıyor, bizim karşımıza büyük söz diye bir iri lâkırdı çıkarıyor.

Kendileri, *Kaynak* dergisini çıkaran gençler, yetinmiyorlar mı bu gibi sözlerle? Yetiniorlarsa, üzülerək söyleyeyim, düşünmeği sevmiyorlar, birtakım kesip atmaları düşünmek sanıyorlar demektir. Böyle olunca da kişi, hangi alanda olursa olsun, gerçekten bir iş göremez, düşlere dalar, ne olduğu bilinmez bir ezgi ile kendini avutur. Gençlerimiz, gerçekten bir iş görmek istiyorlarsa, dilediklerine çekebilecekleri böyle kısa sözler arkasından koşmağı bırakmalı, bir düşünü yöresiyle açıklıyan yazılara dönmelidirler.

Bunu yapanlar yalnız *Kaynak*’çılar değil, daha başka gençlerimiz de o yoldan gidiyorlar. İçlerinde bilimi, doğruyu kolayca, çabucak öğrenivermek isteği var da onun için. Oysaki bilim, doğru, ıvecenliğe gelmez, yavaş yavaş, ağır ağır işler kişinin içine...

Gene de seviyorum o *Kaynak* dergisini, güzel yırlar bulunuyor içinde. Açıyorsunuz, karıştıyorsunuz, birçok çocukça sözlerle karşılaşıyorsunuz, birdenbire bir yır gözlerinizi ışıkladırıyor. Alıp okuyun o üçüncü sayıyı: içinde beklediğiniz yırı bulacaksınız demiyorum, gene de ozanlarımızın çalıştıklarını, aradıklarını, günden güne bir yere yaklaştıklarını göreceksiniz. Bu sayıda bir yır beni pek güldürdü; belki de bir öfke yırı, olsun, iyi söylenilmiş, onu alıyorum. Salâh Birsel’in “Hacivat’ın Karısı” adlı yırı:

*Hacivat’ın karısı
İncecikten yeldirmeli
Göz kaş oynatmalı
Gerdan kırmalı
Belden sarmalı*

Gülmeli güldürmeli

*Rakı süzmeli
Âşık üzmeli
Şiir düzmeli*

*Hacivat’ın karısı
Beyoğlu’nda gezmeli*

İstanbul'da çıkan *Edebiyat Dünyası*'nın da üçüncü sayısı geldi. Yırları var, öyküleri var, denemeleri var. O derginin ikinci sayısını okurlarıma anlatırken Fahir Onger'in yazısını, başını bilmediğim için, okumadığımı söylemiştim. Üçüncü sayıda "Memleketi Tanımak İhtiyacı" adlı bir yazısı var, bugün yalnız onun üzerinde duracağım.

Fahir Onger'de büyük konuları incelemek, nesnel (*objectif*) yargılara varmak özeni seziliyor; bunun için kendisinin iyi bir eleştirmeci olacağını umuyorum. Yalnız şunu söylüyeyim: öyle sanıyorum ki Fahir Onger ıvıncılık ediyor, uzun uzun düşünmüyor, birtakım kolay yargılarla yetiniveriyor. Bakın, bu yazısında ne diyor: *Evvelki edebiyatımız içinde memleketi tanımakta başarı göstermiş eserlere rastlamak inkânsızdır. Başlıca iki sebep bunu izah edebilir: Birincisi o devrin yazarlarının memleketi tanıma hususunda karşılaştıkları zorluk, ikincisi de memleketi tanımak diye bir hâdisenin eski yazarlarımız tarafından lüzumlu görülmemişidir. Hâkim telâkki, Sultan ve onun hanedanını mülkiin sahibi, büyük halk kitlelerini de onlar için çalışmağa macbur bir kalabalık şeklinde ortaya koymuştu. Bu düşünce tarzı millete ve memlekete ehemmiyet verilmemesini icabettiriyordu.*

Osmanlı durulunun (durul: *devlet*) uzabilimi (*tarihi*) üzerinde biraz durursanız Fahir Onger'in böyle söyleyebilmesine şaşarsınız. Bizde, örneğin Fransa'nın XIV. Louis, XV. Louis çağlarındaki gibi bir saray olmamıştır, hakan ile soyu ülkenin biricik ıssısı sayılmamış, ulusa da onlar için çalışmağa borçlu bir topluluk diye bakılmamıştır. Bir durul vardır, ulus da, büyükler de, soyu ile birlikte hakan da onun büyüklüğüne, düzeninin bozulmamasına çalışmakla borçludurlar; hakan, kendisine düşen ödevi başaramazsa, indiriliverir, başının kesildiği de olur. Bizim eski yazarlarımız için ülkeyi tanımak diye bir kaygı yok idi ise bu, ülkeyi tanımakta karşılaşılan güçlükten, ulusun hakan ile soyunun kölesi sayılmasından değildir; o çağın yazıncıları, ülkeyi tanıyıp tanıtmak diye bir kaygı duymamışlardır da onun için böyle bir işe girişmemişlerdir. Onlar için yazıncının ödevi, birtakım güzellikler yaratmak, güzel sözler söylemektir. Onların gözünde "dörüt, dörüt içindir."

Fahir Onger, ülkeyi tanımak için gezmenin, dolaşmanın ge-

rekli olduğunu sanıyor; diyor ki: *Cumhuriyet inkılâbından sonra Türk aydın ve yazarlarına memleketi tanımak yolunda birçok imkânlar hazırlandı. Mecburi hizmet, taşıt araçlarında temin edilen sürat ve ucuzluk, müüruriye tezkerelerinin kaldırılmış olması...* Ülkeyi gezmek demek, ülkeyi tanımak demek değildir: nice kimseler vardır ki boyuna dolaşırlar da gene görmezler; buna karşılık öyle kimseler de vardır ki pek dolaşmaz, gene de birçok gerçekleri sezerler. Şunu da sorayım: ülkeyi tanımak, yazıncının, öykücünün (*hikâyecinin, romancının*) ülkeyi tanınması ne demektir? Birtakım yabancı öykücülerin, örneğin Fransızlardan Balzac'ın, ülkelerini tanımış olduklarını söylüyoruz, betiklerine çağlarını en iyi gösteren birer belge diye bakıyoruz. Ne biliyoruz öyle olduğunu? Ya Balzac, güçlü bir dörütmen olduğu için, kendi görüşünü bize gerçeğin ta kendisi diye taplatmağı (*kabul ettirmeğı*) başarmışsa? Gogol'un, Dostoyevski'nin yaşadıkları günlerde Rusya ne idi? o toplumun bireyleri netek (*nasıl*) yaşar, netek düşünürlerdi? Biz bunları gene Gogol'un, Dostoyevski'nin romanlarından çıkarıyoruz. Bakalım doğru mu? Gogol de, Dostoyevski de çok güçlü birer yazardır, belki de bize kendi yanlış görüşlerini, düşlerini gerçek diye tanıtmışlardır. Biz Balzac'ta, Gogol gibi, Dostoyevski gibi büyük Rus yazarlarında bir doğruluk seziyoruz, çünkü onların bir acun görüşleri vardır; bizde, öykücülük başlıyalı beri, kendisi için: "Ülkeyi tanımış, bu ulusu anlamış, betiklerinde onun özünü göstermiş" dedirten bir yazar çıkmadıysa bu, yazarlarımızın ülkeyi gezmemelerinden değil, büyük bir acun görüşleri olmamasındandır. Kişilikleri güçlü değildir. Yoksa yalnız İstanbul'u, İstanbul'un konaklarını, yalılarını, evlerini bilmekle de betiklerinde bütün ülkeyi, bütün ulusu, belki bütün kişi oğlunu göstermiş olurlardı. Balzac'ı, Stendhal'i, Fielding'i, Conrad'ı okurken: "Bak, bu yazar bizi söylemiş işte!" dediğimiz olmuyor mu? 18. yüzyıl başlangıcı İngiltere'sini anlatan Fielding, bugünkü Türkleri söyleyecek... Neden söyleyemesin! Kişi oğlunu görmüş o; bir acun görüşü olduğu için, kendisinin güçlü bir sezgisi olduğu için kişi oğlunu, bütün değişmeler için de gene kendi benzeri kalan kişi oğlunu anlamış.

Diyeceksiniz ki bir acun görüşü olmıyan kimse yoktur, bizim öykücülerimizin hepsinin de birer acun görüşleri vardır...

O da doğru; ancak acun görüşlerinin hepsi bir değildir; kimi güçlüdür, uzun yıllar dayanır; kimi de enezdir, örneğin bizim Edebiyat-ı Cedide öykücülerimizin acun görüşleri gibi çabucak eskiyip geçerir. Mehmet Rauf'un acun görüşü eskimemiş olsaydı, dayanıklı, güçlü, büyük olsaydı biz bugün *Eylül*'e, ülkemizin bir çağda bir yerini, belki bütün ülkemizi ne güzel gösteriyor diye bakardık. *Çalılıkusu*'na, yazıldığı günlerde, ülkeyi anlamış, tanıyan bir yazarın betiği diye bakanlar az mıydı? Bugün öyle demiyorsak, yazarının o günlerdeki acun görüşünün dayanıksız olması yüzündendir.

Fahir Onger'in yazısını okurken bunları düşündüm. Dediklerim doğru mudur, bilmiyorum. Ancak şunu söyleyebilirim: Fahir Onger kendi görüşünü, bu soruya kendi bulduğu yanıtı bana benimsetemedi.

Ullus, 24.3.1948

Sözden Söze

Ortaokullara başlayan çocuklar arasında alamancaya yazılan pek olmuyor; fıransızca öğrenenler de günden güne azalıyor. Eh! Alamanlar savaşta yenildi; Fıransızlar ise —duymıyan, görüp anlamıyan kalmadı artık— yozlaşmış, suyu çekilmiş bir ulusmuş; neredeyse kalkıverecekmiş yeryüzünden. Öyle yenilmiş, yozlaşmış ulusların dillerini öğreneceksiniz de ne olacak? ne işinize yarar bundan sonra?... Artık varsa ingilizce, yoksa ingilizce... Onu bir öğrendiniz mi ana dilinizi unutsanız da olur, bir daha sırtınız yere gelmez!

Yurdumuzda ingilizcenin yayılmasına kızanlardan değilim. Büyük bir toplumun, daha doğrusu büyük iki toplumun, İngiltere ile Amerika Birleşik Durulları'nın (devletlerinin) dilidir; bilim alanında olsun, düşünce, dörüt (*sanat*) alanında olsun, ölmez yapıtları (*eserleri*) vardır. Bunca ozanlar, öykücüler (*hikâyeciler*), denemeciler, bilginler, bilgeseverler (*feylesoflar*) yetiştirmiş iki toplumun dilini okuyup anlıyanlarımızın, konuşanlarımızın çoğalmasına kim sevinmez? O değil beni üzen; ben, öteki ulusları beğenmeyişimize, onlara yeğnisiyerek (*hafıfsiyerek*) bakmamıza kızıyorum. Alamanlar savaşta yenildilerse (iyi oldu yenilmeleri!), Alaman uygarlığı (*medeniyeti*), tartı (*culture'ü*), tutuşmuş bir saman çöpünün yele uçuvermesi gibi (Victor Hugo'dan aşardım bu benzetmeyi), öylesine gidi mi verdi ortadan? Demek bizim Alamanlardan bir öğreneceğimiz kalmadı artık? Goethe, Schiller, Kant, Hegel... Sözü mü olur artık öyle kişilerin? yenilmiş bir ulusun ozanları, bilgeseverleri onlar; onları

okuyacağız, dediklerinden assılanacağız (*faydalanacağız*) diye yitirecek öyümüz (*vaktimiz*) yok bizim!

Alamanya'nın eski ozanlarını, bilgeseverlerini şimdilik bir yana bırakalım; onlar kimin nesine? ozanlara, bilgeseverlere ilgilenen mi var şimdi? Biz çabucak bir assı sağlıyan, yaşamamızı kolaylaştıracak, bizi baylaştıрмаğa (*zenginleştirmeğe*) yarıyacak bilgiler istiyoruz. Peki! öyle olsun, doğrusu da odur diyelim; değil, değil ya, gene de öyledir diyelim ki o küçücük usunuzla bizi deli sanmağa, alık sanmağa kalkmıyasınız, öyledir diyelim, bizim bugünkü Alamanya'dan öğreneceğimiz, öğrenmemiz gereken daha çok nenler (*şeyler*) yok mu? Bir savaş oldu mu, sonunda iki yandan biri yenilir; yenilenin bütün erdemlerini (*faziletlerini*) yitirmiş olması demek midir bu? Alamanya yenildi diye o büyük uygarlık (*medeniyet*) ülkesinden bir öğreneceğimiz kalmadı sanmak doğru olamaz; böyle bir sanıya kapılmak, bir kişi için de, bir ulus için de, utanılacak bir durumdur.

Fransızların yozlaşmış olmasına gelince... Doğrusunu söyleyeyim ben size: bu yargıyı, Fransızların *tereddi* ettiklerini, *dégénéré* olduklarını çok kimseden duydum ya, bugüne dek şöyle usu başında, ne dediğini bilir bir kimsenin ağzından işitmedim. Abur cubur konuşmayı iş sanan, bilginlik sayan kimselerin kullandıkları sözlerdendir. Fransızların değil, bir ulusun bile soysuzlaştığına, yozlaştığına inanmam. Fransızlar birbirileriyle bir türlü uzlaşmıyor, boyuna çekişip duruyorlarmış. Çekişirler a! size ne? Bir toplum bireylerin (*fertlerin*) çekişmeleri, tartışmaları o toplumda yaşıyan, çoğunluğu ilgilendiren birtakım düşünler (*fikirler*), görüşler bulunduğunu gösterir. Bir toplumda böyle düşünler, türlü görüşler bulunması da yozlaşma, soysuzlaşma göstermez, o toplumun yaşama gücü olduğuna, orada ilgiyi çekecek bir kaynaşma bulunduğuna tanıtır (*delildir*). Bugünkü Fransızlar, savaş yıllarında çektikleri acılardan yılıp da uyuşmuş olsalardı, düşünleri uğruna çekişmeyi bıraksalardı belki o öy (*o zaman*) yozlaştıklarını söylemek doğru olurdu. Biliyoruz, dergilerinden, betiklerinden (*kitaplarından*) öğreniyoruz: bugünkü Fransa'da çok toplumların imrenecekleri bir düşün kaynaşması var, türlü alanlarda bilim çalışmaları var.

Alamanca, fıransızca öğrenmek istemedikleri için okul çocuklarına mı çatıyorum? Çatılır mı çocuğa? Ne bilir o? Okulda hangi dile yazılacağını evinde anasına, babasına sorar, onlardan öğrenir; kendi seçmez, onlara seçtirir. Çocukların anaları, babaları düşünsünler: Alamanlardan, Fıransızlardan bizim öğreneceklerimiz daha çoktur; öyle yalan yanlış yargıları bırak-sınlar da çocuklarına o ulusların dillerini öğrenmeği de öğüt-lesinler.

Bana sorarsanız ben okullarda fıransızca ile alamancanın da, ingilizcenin de bırakılıp yerlerine ölü dillerin, yunanca ile lâtincenin konmasını istiyenlerdenim. Öyle birazıcık yunanca ile birazıcık lâtince değil: ikisini de iyice okutmalı, gelecek kuşakların (*nesillerin*) uslarını o dillerle, o dillerin yapıtlarıyla yогurmalı. Biricik doğru yol, biricik çıkar yol budur. Yunan, Lâtin yazarlarının betikleriyle beslenirsek, günümüzün köksüz, geçici yargılarına kapılıp öteki beriki ulusun yozlaşmış olduğunu söylemekten de kurtuluruz. Ancak bu ayrı bir iş: ben söylerim ya, çoğunluğu kandıramam. Peki, yunanca ile lâtinceyi daha öğrenmiyelim, bekliyelim daha; bekliyelim ya, şimdilik fıransızca ile alamancayı yeğnisemeği olsun bırakalım.

* * *

Şu *Reader's Digest* dergisi Amerikalılar için iyi midir? değil midir? bilmem orasını. Amerikalıların işine ben ne karışırım? Türlü dillerde basılmış, hepsinin satışı toplanınca yirmi dört milyonu geçermiş... Gözüm yok, Tanrı artırsın!.. Ancak şunu söylüyeyim: o derginin bizdeki sürümünü iyi görenlerden değilim. İngilizcenin öğrenilmesine şöyle biraz yüzde kalan bir ingilizcenin öğrenilmesine yarıyor ya, onun yanında kişilerin huyunu suyunu bozuyor, okuyanlara bir bilgiçlik veriyor. Ufacık bir betiği alacaksınız, çabucak okuyacaksınız, yeryüzünde neler olmuş, neler düşünülmüş, büyük yazarlar koca koca betiklerde neler söylemiş, çabucak öğreneceksiniz... Böyle nenleri kaşla göz arasında öğreniverirsiniz de koltuklarınız kabarmaz olur mu?

O dergi Amerika'da iyi olabilir. Onda bir yazının özetini (*hulâsasını*) okudunuz da ilgilendiniz mi, o yazıyı bulur, bütü-

nünü okuyabilirsiniz. Bizde ne yaparsınız? Derginin verdiği ile kalacaksınız... Bir yazının özeti, o yazının yerini gerçekten tutamaz.

Öyle çok konularla uğraşacaksınız da ne olacak sanki? Bir iki konuyu ele alıp da onları derinleştirmek, kavramak daha iyi değil mi? Bana sorarsanız ben yüzlerce yazının, betiğin özeti ni okumaktansa birini alıp yıllarca onunla kalmağı yeğinlerim (*tercih ederim*). Çağımız kişilerinin bir yazı ile, bir betikle, bir konu ile öylesine çabucak öğrenivermeleri gerekmiş, bir yerde konuşurlarken bilgilerini göstermek isterlermiş... Gel de sinirlenme buna! Önce şunu düşünelim: hepimizin öyle bütün konular üzerinde biraz bilgimiz olması gerekmez; azıcık bilmektense büsbütün bilmemek yeğdir. Bilmem nerenin ormanlarında adı bilinmedik bitkilerin ne türlü ürediklerini üstünkörü öğrenmek kimsenin boynuna borç değildir. Bilmek isterlermiş, bilmemeği içleri götürmezmiş... Öyle ise otursunlar da derin derin öğrensinler. Bilmek, öğrenmek kolay iş midir sanıyorsunuz? ivediye gelir mi o? Oturacaksınız, yıllarca başınızı vurup çalışacaksınız, içinize iyice sindireceksiniz; ayaküstü öğrenilmiş bilginin bir iyiliğı olmaz kişiye.

Büyük İngiliz yazarlarından biri, Samuel Butler, betiklerin, dergilerin, günlüklerin (*gazetelerin*) çoğalmasına pek sevinir: "Bunların böyle artması çoğunluğa, basılı nesnenin de yalan söyleyebileceğini öğretecek, kişileri bütün okuduklarına inandırmaktan kurtaracak" dermiş. Ne olurdu dediğı doğru çıksaydı! Günümüzde öyle kişiler görüyorsunuz, *Reader's Digest*'i okuduktan sonra: "Ben bunu o dergide gördüm. Yirmi dört milyon satıyormuş, yalan söyleyecek değil ya!" diye ne okurlarsa hepsi ne kanıveriyorlar.

Ziya Gökalp'ı hep saygı ile anarım: bu topluma büyük iyiliğı vardır; bizi birçok konular üzerinde düşünmeğe o alıştırdı. Ancak Ziya Gökalp'ın bütün dediklerini, gökten inmiş, üzerinde tartışma açılmıyacak birer yargı diye göstermeğı anlıyamıyorum. Hepimiz gibi onun da yanlış düşündüğü, eksik düşündüğü olmuştur.

Şu son günlerde dil konusu açıldı mı, biri çıkıp Ziya Gökalp'ın dil sorunu (*meselesi*) üzerine yazdığı yırı (*şiiiri*) anıyor:

“Görüyorsunuz, Ziya Gökalp da uydurma sözleri istemiyor, o da başka dillerden alıp da benimsediğimiz sözlerin türkçe sayılmasını istiyor, *eski köke tapmayız* diyor” diye kesip atıyor. Ziya Gökalp beğenmiyordu diye *eski köke tapmak*, eski kökü aramak neden bir suç olsun? Biz hepimiz Ziya Gökalp gibi düşünmeğe mi borçluyuz? Öniüt öyle buyurdu! (*Kaale el-imâmü!*) Kendilerine söyleyelim: biz düşüncede önüt, *imam* tanımıyoruz, kendimiz hangi yolu doğru bulursak o yola gidiyoruz.

Bir de bu işin bir yanını unutuyorlar: Ziya Gökalp’ın sağlığında biz Arap yazısını daha bırakmamıştık, okullarımızda az da olsa arapça, farsça öğretiliyordu. Ziya Gökalp Lâtin yazısının alındığını, okullarımızdan arapça ile farsçanın büsbütün kaldırıldığını görseydi belki o da bizim gibi düşünür, doğru-
dan doğruya öz türkçeye gitmeği isterdi. Küşümsüz (*şüphesiz*) olarak böyle yapardı demiyorum, ancak bu da olabilirdi. Bize karşı Ziya Gökalp’ın sözlerini kesin bir yargı diye göstermeğe kalkanlar bunu da unutmamalıdır.

Ulus, 30.9.1948

Gene Dil

İkide bir çatıyorlar bana: “Eee! bıktık artık bu senin dil işinden! Ona kapıldın kapılalı... kapıldın mı? kapılmadın mı? orası da pek belli değil ya! neyse, biz tutuldun diyelim de gönlün kırılmasın... ona tutuldun tutulalı başka söz bilmez oldun. Ne söyleyeceğin varsa, dağarcığını döktün ortaya, söyledin hepsini, tükettin, daha da bırakmıyorsun. Usandırdın okuyanları!” diyorlar. Biliyorum, yalan değil, dedikleri... Doğrusu, benim de içimden: “Bugünkü acunun nice ilginç...”

Bir duralım şurada. *İlginç* ne demektir anlamamışsınızdır belki, sorarsınız. Hani şu firenkçe *intéressant* yok mu? okur-yazarlarımız da, okumaz-yazmazlarımız da boyuna kullanıp duruyorlar, *enteresan* diye yazdıkları bile oluyor (söylenişini de sevsinler, yazılışını da!) işte onun yerine uydurdum bu *ilginç*’i. Evet, ben uydurdum, ne beğenemiyorlar? Ben onlar gibi, dil devrimine dil uzatanlar gibi: “Bilim böyle buyuruyor!” diyerek böbürlene böbürlene yalan uydurmuyorum ya, ana dilimi genişletmek, geliştirmek için tilcik (*kelime*) uyduruyorum... Yeter durduğumuz, *ilginç* ne demektir öğrendiniz, biz gene dönelim demin dediğimize.

Doğrusu, benim de içimden: “Bugünkü acunun nice ilginç konuları var, biraz da onlardan açsam. Yurdumuzda bunca betikler, dergiler çıkıyor, okusam da onlar üzerine düşündüklerimi söylesem” dediğim oluyor. Elimde değil, dönüyorum, dolaşıyorum, gene geliyorum bu dil işine. Sardı beni bir yol, başka nenlere (*şeylere*) baktırmamacasına sardı beni. Bugün bu ülke-

de dil işini bırakıp da başka işlerle uğraşan yazarları anlıyamıyorum. Onlar bana ne gibi geliyor bilir misiniz? Bir işçi düşünün, işine gereken aygıtları (*âletleri*) edinmeden işini yapmağa kalkıyor, ne dersiniz siz öyle bir işçiye? Bugün Türkelinde tilciklerini kurmadan yazmağa kalkanlar da bence o işçiye benziyor işte. Varmış, dünden kalma bir yığın tilciklerimiz vardım, duyanlar da anlıyorlarmış, yetermiş onlar bize... Ben yok demedim, eskimiştir onlar diyorum, bugün iyice anlaşılmıyor diyorum; onları elinize alıp da çalışmağa başladınız mı, bakıyorsunuz, dökülüveriyorlar. Yarı yolda duruyorsunuz: “Bu tilcik olmuyor, bugünkü düşüncemize yakışmıyor, söylemek dileğimizi iyice söyliyemiyor, kökü bilinmiyor, kökü bilinmeyince de kendisi anlaşılmıyor, değiştirmeli bu aygıtı!” diyorsunuz. İşe başladıktan sonra aygıt değiştirmek olur mu? önceden bir denetleyin (*kontrol edin*), özenerek düzün takımınızı, sonra yaparsınız yapacağınızı, sonra söylersiniz söyliyeceğinizi, durmadan, duraklamadan, görürsünüz işinizi... “Kime dinletirsiniz bunları? Biz öyle aygıt düzmekle uğraşamayız, söylenecek, yöreye (*etrafa*) yayılacak büyük büyük düşüncelerimiz var bizim!” diyorlar da başka bir nen demiyorlar. Anlamıyorlar ki düşündüklerini yalnız yörelerine yayabilmeleri için değil, kendilerinin açıkça kavrayabilmeleri için de kullandıkları tilciklerin köklerini bilmeleri gerektir.

Benim de var belki başka diyeceklerim, benim de bugünün türlü ilginç konularından açayım diye içim titriyor, ancak önce aygıtlarımı anıklamağa (*hazırlamağa*) bakıyorum. Yukarıda: “Sardı beni bu dil işi!” dedim, yakındığımı (*şikâyet ettiğimi*) sanmayın, sevinyorum beni sarmış olmasına, ana dilimi genişletmeğe, geliştirmeğe çalışıyorum dedim; doğrusu, bu çalışma önce beni genişletti, beni geliştirdi. Ne güzel yazıyorum ben şimdi! Yazdıklarımı sonradan okuyorum da bir beğeniyor, bir beğeniyorum ki! “Oh! türkçe dediğin böyle olmalı işte! Nedir o betiklerdeki yaşamıyan türkçe, ölü türkçe? soluğu mu duyuluyor onun?” diyorum. Kuzum! söyleyin siz de, önyargılarınızdan (*peşin-hükümlerinizden, préjugé’lerinizden*) bir silkinin de doğru söyleyin, siz de beğenmiyor musunuz bu dili? benim dilimi? Konuştuğumuz gibi yazıyorum, sizi yormadan anla-

manızı sağlamak için özene özene, uğraşa uğraşa yazıyorum. Kimi de bir bayağılık seziyormuş benim deyişimde... Ya kendi bayağılıklarına, onların o analarının konuşmasını beğenmeyip de firenkler gibi konuşmağa özenmelerine ne diyelim? bayağılığın ta kendisi o değil midir sanki? Onların o ölü türkçeleri yerine diri bir türkçe kurmağa kalktığım için, kurduğum için benim deyişimi bayağı buluyorlar. Ölüler dirileri anlıyamaz ki beğensin. Onlar sinleri (*mezarları*) içinde kımıldamaksızın öyle yattıkları için dirilerin kımıldanmalarına yeğnisiyerek (*istihfafa*) bakarlar. Bir diyeceğim yok gerçek ölümlere, onlar da çağlarında yaşamışlar, kımıldamışlar, gönülleri bir dil kurmağa çalışmışlar; ben ortada dolaşan ölümlere, geçmiş örnek diye alıp ondan ayrılmağı suç sayan ölümlere tutuluyorum... Geçelim bunları, bu günlerde bana bir betik geldi, size onu... yazayım. Az kalsın okuyayım diyecektim. İşte o betik (*mektup*):

Değerli Öniit,

Öniit diye ayıyorum size, kızmazsınız sanırım. Sayın ustamız da diyebilirdim ya, kendime bir böbürlenme payı çıkarmış olmaktan çekiniyorum.

Beni bir tutkudur aldı; kendi gücümün ölçüsünde Dil ile uğraşmadan edemiyorum.

“Özge bir büyü vardır dil pınarında! bir yol içen bir daha alamaz kendini.”

Ne denir doğru söze?

Bu kez diyeceklerim daha çok Dil Kurumu’nu ilgilendirir nenler ya, ben size yazmağı yeğniyorum. Size söyleyeceğim bir yol, sonra Dil Kurumu’na duyurmak kolay.

Tutucular dilediklerince Dil devrimine saldırıp bu devrimin işçilerini, kürk, koltuk peşinde koşuyor diye lekelemeğe çalışsınlar... Biz, altına belki ot minder bulmak umudundan da yoksun kişiler türkçemizi olan gücümüzle savunacak, Dil Kurumu’na eksikleri göstermek yolu ile küçük yardımlarda bulunacağız. Varsın diyeceklerimiz değersiz, boş nenler olsun, bilineni ekilemekten (tekrar etmekten) ileri gitmemiş olalım... Ya söylediklerimiz arasında doğru olanlar, bilinmedikler çıkarsa...” İşte bu umutla yılmadan ilerliyeceğiz yolumuzda.

Fazla uzatmamak için bu betimde 5-10 tilcik üzerinde durmakla yetineceğim.

(Pek doğal olarak eleştirmelerimin konusu Türkçe Sözlük'tir.)

1 - Bazı tilcikler, KONUM tilciğiyle tanımlandığı halde KONUM tilciğinin kendisi tanımlanmamış; unutulmuş demektir.

(Faliĥ Rıfkı position kelimesi için "vaziyet" kelimesini bırakmağa çalıştım dediğine göre KONUM tilciğini bilmiyor olmalı: Situation = durum; Position = konum.)

2 - Ksnk için: "Eş isteme zamanı gelmiş (hayvan)" deniyor. Bir anlamı daha vardır: "Canlılığını yitirmiş, humbıl, kmş."

3 - Kalık tilciği için i tanım verilmiş: "Evde kalmış geçkin kız" anlamına da geldiği unutulmuş.

4 - Rsultat'nın karşılığı sonuç. Conclusion için bir karşılık bulunamamış. Vargı denemez mi?

5 - Donne'nin karşılığı veri olabilir. Söyleniyor da sanırım.

6 - Ayrık tilciğinin iki anlamı daha var ki verilmemiş: 1 - müstesna; 2 - tarlalarda, bağlarda biten ot.

7 - Bunaltmak, baygınlık vermek anlamına gelen ve çok kullanılan Baymak tilciği yok.

8 - Passage, paragraphe, chapitre, parti gibi kavramların türkçe karşılıkları yok. Bölmek'ten assılanıp, bu kavramları, netek uygun grlirse, Ble, Blđ, Blek, Blem gibi tilciklerle karşılamak mmkin değil midir?

Gene tek-tüik yabancı tilcikler kullanmak zorunda kaldım, bağışlayınız.

Saygı ile ellerinizden öperim.

Orhan Aktrel

Orhan Aktrel'in bu betisine iki yönden sevindim. Birincisi, nice kimselerin kendi kendilerine dil işiyle uğraştıklarını, yabancı tilciklere uygun karşılıklar bulduklarını gösteriyor; bunun için betiği olduğu gibi yazının içine aldım, Dil Kurumu'nun görmesini isterim. İkincisi, Orhan Aktrel benim uydurduğu tilcikleri kullandığı gibi (rneğin: tilcik) söz diziminde de benim tuttuğu yolu tutuyor; demek ki yalnız değilim, benim söylediklerim, benim deyişim başkalarına da işlemiş; bununla vnebilirim. Blem tilciğini, bir yazımda (parti, siyasi fırka) anlamına ben kullanmıştım, Orhan Aktrel o yazımı görmemiş olmalı. Ben: "Parti yerine blem, ya dernem diye-

biliriz" diye yazmıştım; *dernem*, fransızca *rassemblement* (Rassemblement Démocratique Révolutionnaire, Rassemblement Populaire Français) tilciğinin karşılığı olarak kullanılsa daha uygun olur sanırım.

Orhan Aktürel yabancı tilciklerden büsbütün kaçınmadığını söylüyor. Kimine (örneğin: *bazı* bir diyeceğim yok, onları dilimizden kaldırmak güç bir iş; ancak öyle sanıyorum ki *mümkün* sözünü kullanmaması kolaydı: "...tilciklerle karşılamak olmaz mı?" diyebilirdi. *Fazla* tilciğini de kolayca atabilirdi: *aşırı* desin, *çok* desin.

Dil devrimi ilerliyor, ölümler ne derlerse desinler, diriler dilimizin değişmesi gerektiğini anlıyor, biliyor, bu işe kendilerini verip çalışıyorlar.

Dilden açılmışken şunu da söyleyeyim: ben *sanat* karşılığı olarak *döriit* tilciğini uydurmuş, onu kullanıyordum, gene dil işleriyle uğraşan, benim de saygı ile sevdiğim bir iki kişi: "*Töriit* desen daha iyi olurdu" dediler. Bu takışmayı (*itirazı*) doğrusu pek anlamadım; ancak o kimselerin (biri Mehmet Ali Ağakay, biri Celâl Esat Arsever, daha başkaları da var), o kimselerin sevdiğim, saydığım kişiler olduğunu söyledim, bunun için bundan sonra onların dediğine uyup *töriit* diyeceğim.

Ulus, 14.12.1948

Kendi Kendime

Anladım ki gençlik... Gerçek gençlikten, yaşça, yince (*vücutça*) gençlikten açacağım sanmayın; ben artık ne söyleyebilirim ki onun üzerine? Çok oldu benden uzaklaşalı. Kendi geçtiği gibi şu özlem (*hasret*) denilen acısının tadına doyulmaz yarası da kapandı gönlümde... Günümüzün en özlü ozanlarından biri şöyle diyor onun için:

*Karşımda, beraberimde, gönlümdeydi,
Birdenbire kayboldu; unuttum neydi.
Rüya gibi, sade uykudayken görünüür,
Bir kere uyan, gitti gider bir şeydi.*

Ben de unuttum onu. Doğrusu, üzölmüyorum unuttuğuma. Onun da türlü erdemleri (*faziletleri*), nice üstönlükleri olduğunu yadsımağa (*inkâr etmeğe*) kalkacak değölim. Anılarımı deştikçe benim de düşlü bir gülümsemeyle içimi çektiğim olur. Ne var ki gençliğin, yaşça gençliğin bütün o atılmalarında, bütün o yanmalarında bir geçicilik, bir süreksizlik olduğı pek bellidir. Genç kişi sevince salt sevmek için, etini saran dilekler yüzünden sevdiği gibi inanıca da salt inanmak için inanır, içinde bir inanma bunu (*ihtiyacı*) duyduğu için inanır. Oadaki sevi, algınlık (*aşk*), ta doğduğumuz günden beri bilmiyerek beklemiş, bilmiyerek aramış olduğumuzu birdenbire kavradığımız eşsiz, bizce eşsiz bir varlıkla karşılaşmanın verdiği duygu, bizi yıldırarak sevindiren, acunun sanki bütün gizlerini (*sırlarını*)

açıklayıveren, dirimle ölümün biribirine kaynaştıkları duygu değildir. Genç kişi için sevgili yoktur, sevgi vardır. Kendi içine dalar gibi bakar sevgiliye. İnanlarının da doğru olup olmadıklarını uzun uzun araştırmaz, incelemesiz. İnanlıkları bir kıpılık (*anlık*) düşünceye dayanamayacak nenler (*şeyler*) olsa dahi bırakır onlara kendini, bağnazlıkla (*taassupla*) sarılır onlara. Bunun içindir ki, inanlarına iyice incelemeksizin bağlandığı içindir ki bakarsınız, çabucak bırakır onları; benliğinde bir sarsıntı duymadan değiştirir inanlarını. Sevmek, inanmak değildir genç kişinin, kapılmaktır ancak... Gerçek gençlikten, yaşça, yince gençlikten açacak değildim; gene de söyledim, söyledim ya, siz duymamış olun o benim dediklerimi.

Ben öteki gençlikten, başka bir ad bulamadığımız için, belki de içimizde uzak bir yankısı olsun kalan özlemi avutmak için düşün (*fikir*) gençliği, anlayış gençliği, tin (*ruh*) gençliği dediğimiz erdemden açmak istiyorum. Öyle kimseler tanırız ki yaşları ilerlemiştir de ne yinleri kocamıştır, ne de gönülleri. Çabuk çabuk yitirmezler dinçliklerini; onlar için bir yazdan sonra bir güz, bir kış değil, sanki gene bir yaz gelir. En çok eylem (*action*) alanında görülür öyleleri. Doğrusu imrenirim onların durumuna; kim imrenmez ki? Ancak benim söylemek istediğim gençlik o türlü gençlik de değil. O da çok benzer yaşça gençliğe; o da doğanın bir vergisidir, o da kişiyi birtakım bağnazlıklara sürükler, o da birtakım kişinin birtakım inanlarını iyice incelemeyen benimsemesini epliyebilir (*sebep olabilir*). Öyle kimseler kendilerini yeryüzünün, acunun ortası, göbeği, özeği (*merkezi*) sanıp anlayamadıkları, kendilerini aşan bütün düşünlere, bütün kılırlara (*ef'ale*) yanlış diye, dokuncalı (*zararlı*) diye bakabilirler. Onların bağnazlıkları, gerçek gençlerin, yaşça gençlerin bağnazlıklarından da daha korkuludur. Yaşları ilerlemiş olduğu için yörelerindeki onlara artık uslanmıştır, dökleşmiştir (*temkinleşmiştir*) diye bakarlar da onun için. Yirmisindeki bir genç bizi altmışındaki bir genç gibi kandıramaz.

Benim söylemek istediğim gençlik kişiyi en yeni düşünceleri de incelemeğe, onlara da ilgilenmeğe anık (*hazır*) bulunduran gençliktir. Anladım ki o gençlik bize doğanın bir vergisi değildir. Onu ancak çalışmamızla, kendi kendimizi aşınca değin

çabalamamızla edinebiliriz. Ona ermemiz için birçok yoluğları (*fedakârlıkları*) göze almamız gerekir. O gençliği elde edebilmek için yalnız yöremizdekilerle değil, kendi kendimizle de savaşmak ister.

Yıllar akıp geçiyor diye yakınıp dururuz; doğru mudur yılların akıp geçtiği? Bütün yıllar, geçirdiğimiz bütün yıllar birer birer sarılır, asılır bizim boynumuza. Yünimizde birçok izler bıraktıkları gibi düşüncemizde de izleri kalır; düşüncemizdeki izleri, yünimizdekilerden de daha derindir. Benliğimizi yaratan da yılların işte o izleridir. Başından bütün geçenleri unutarak, anılar edinmeksizin yaşıyan bir kimseye gerçekten yaşamış denebilir mi? Bunun gibi yaşamı süresince (*hayatı müddetince*) öğrendiklerinden izler saklamıyan, onları benimsemiyan, onlara bağlanmıyan bir kişiye de gerçekten düşünmüş, gerçekten düşünlerle uğraşmış bir kimsedir diyemeyiz. Ilgımlanıp (*merak edip*) türlü düşünceleri öğrenmiş, birine bile bağlanmamış olabilir; bir değeri yoktur düşünlerle öylesine uğraşmanın. Kişinin doğruyu araması, bir düşünün doğru olduğunu anlayınca da ona bağlanması, o düşünü karşıt (*zıt*) düşünlere karşı savunması gerektir. Böyle olunca da yeni düşünleri sevmemez, beğenmez, onlardaki gerekliliği kavrıyamaz. Ne demek istediğimi bir örnekle anlatayım: bir dörütmen (*sanatkâr*), bir yazar düşünün, birtakım yapıtlar (*eserler*) vermiştir; kendisinin bir anlayışı, bir görüşü vardır, yapıtları da o görüşün, o anlayışın ürünleridir (*mahsulleridir*). Öyle bir kişi dörüt alanına kendisinden sonra gelenlerin, belki de kendisine karşı çıkanların, onun görüşüne, onun anlayışına karşı bir tepki (*réaction*) uyandırmak diliyenlerin görüşlerini, anlayışlarını, inanlarını beğenebilir mi? doğru bulabilir mi onları? “Benim dediğimin büsbütün tersini söylüyorlar; benim yaptığının, yapmak istediğimin doğru olmadığını, güzel olmadığını ileri sürüyorlar. Bense yaptığımı güzel diye, doğru diye yaptım. Onların inanları benim inanlarıma karşıt olduğuna göre bence onların dedikleri doğru değildir, yanlıştır, yalandır. Demek ki benim onları çürütmem gerekir” demez mi? Kendisi uyduğu kurallara, uyduğu dörüt görüşüne gerçekten inanmamışsa, kendisini çürütmek, yapıtlarını kötülemek istiyenlerin dediklerini doğru bulabilir... Kişilerin

çoğunda böyledir. Bunun içindir ki dörüt alanında en büyük yaratıcıların bile kendilerinden sonra gelmiş olanların savlarını (*iddialarını*), dileklerini, ülkülerini anlamadıklarını, anlamıyarak kötülediklerini görürüz. Benim söylediğim gençlik, bize doğanın bir vergisi olmayıp da bizim ancak büyük çabalarla, yoluğlarla edinebileceğimiz gençlik ise bize kendi yaptığımızın, yapmak istediğimizin yadsınması (*inkâr edilmesi*) olan işleri, düşünleri de anlayıp beğenmemize gereken gücü verecek olan gençliktir. İnanacağız, yaptığımızın doğruluğuna, güzelliğine inanacağız, gerçekten inanacağız, gene de biricik doğrunun o olmadığını, ona karşıt, onu çürüten inanların da doğru olabileceğini taplıyacağız (*kabul edeceğiz*)... Bu güce ermenin kolay olmadığını biliyorum; gene de biliyorum ki gerçek büyüklük, gerçek usluluk budur. Buna eremiyenler, başardıkları işler, verdikleri yapıtlar ne denli değerli olursa olsun, kendileri küçük kalmış, bir tek doğruya saplanıp öteki doğruları anlayamamış, bağnazlıktan kurtulamamışlar demektir.

* * *

Bu günlerde beni çok sevindiren bir beti aldım; onu yazan sayın kişi bana tuttuğum yolu bırakmamamı öğütlüyor, kendisi gibi daha çok kimselerin de benim yazılarımı okuduklarını bildiriyor. Ancak adının söylenmesine boşuğu (*izni*) yok. Sorduklarının hepsini burada yanıtlıyamıyacağım (*cevaplandıramıyacağım*) için kendisile konuşmak isterim. Kendilerini ne gün, nerede aramamı uygun buluyorlarsa bir beti ile bildirmelerini dilerim.

Ulus, 6.5.1949

Söz Arasında

Korkunç öyküler (*hikâyeler*) okumağı sever misiniz? Hani yüzyıllık kara kara ağaçların sardığı koca koca köşklerde hortlaklar, görüpsüler (*hayaletler*) dolaşır, sımsıkı kapanmış kapılar durup dururken açılır, nereden geldiğı anlaşılmıyan gü-rültüler, acı acı ulumalar işitilir, uzak bir yere çağrılan bir kişi yolda benzi soluk, bakışı donuk bir kız ya bir delikanlı ile tanışır da aralarında birkaç gün konuk olarak yaşıyacağı kişilerin geçmişlerine, geleceklerine değgin (*dair*) birtakım nenler (*şeyler*) duyar ondan, sonra da onun çoktaaan ölmüş olduğunu öğrenir, işte o türlü öyküler. Çoğunu İngilizler yazar onların. Okuyan-ları tirtir titretir, geceleyin de uykularını kaçırmış. Eskiden birkaçını okumuştum, hepsi de tatsız geldi bana, ne titredim, ne de uykum kaçtı. Kimini yarıda bıraktım, sonuna dek oku-yabildiklerimi de betiğı kapatır kapatmaz unutuverdim. Bir öyküye kapılmam için inanmam gerektir... Doğrusu, inanılmı-yacak öyküleri de sevdiğim olur, ancak onlarda deyiş güzelliğı gibi, ince düşünceler gibi birtakım başka değerler bulurum da onlar çeker beni. Hortlak, görüpsü öykülerinin öyle iyi yazıl-mışları geçmedi elime.

Ben onları sevmem, beğenmem, gene de kınamam beğen-leri. Onlar da öyle bir yol tutturmuşlar, onunla eğleniyor-lar, ben ne karışırım. Onlar beni beğenip sevdiğim betikler için kınıyacak olsalar ben dinler miyim onların diyeceğini? Benden öğüt size: kimsenin okuyup okuyamayacağına söz söylemeyin, bırakın, bildiğı gibi eğlensin. Sizin salık vereceğiniz betikleri

okursa bakalım onları sizin anladığınız gibi mi anlayacak? Sizi tatlı tatlı oyalıyan, size birçok gizleri (*sırları*) sezdiriveren, birçok doğruları açıklıyan bir yapıt (*eser*) bakalım onun için bir ağı olmayacak mı? Nice kimseler de var, o benim sevmediğim hortlak, görüpsü öykülerine bayılıyorlar, benim okuduğum betikleri de benden çok daha iyi anlıyorlar. Öykü türlerinin (*nevilerinin*) biri için bile şöyle kesin olarak ötekilerden üstündür, aşağıdır diyemeyiz. Diyenler, kendilerini beğenmiş, bilgiclik satmağa kalkan kimselerdir. Ne yazdıklarını okurum onların, ne de yüzlerini görmek isterim. Uzak olsunlar benden.

Korkunç öyküleri yazanlara da, okuyanlara da bir diyeceğim yok. Ancak bu son yıllarda yollarını değiştirdi onlar, o öyküleri birer öykü diye anlatmıyorlar, gerçekten olmuş diye anlatıyorlar. Bakın, ona gelemiyorum, tepem atıyor. Bir ölen iyice ölür, yıllardan sonra dönüp gelmez, dirilerin yolu üzerine çıkmaz. Olur a! Öldüğünü iyice bildiğiniz bir kimse ile karşılaşacak olursanız, durmayın orada, bekleyip düşünmeğe gelmez, doğru bir atasığuna (*hekime*) koşun, ya gözlerinizde, ya beyninizde sizin bir sayrılığınız (*hastalığınız*) var demektir.

Bir inanıyorlar, sormayın! kişinin parmağı ağzında kalıyor. İri iri betikler yazıyorlar bunun üzerine. Biri varmış, gitmiş, bu işleri bilmem, hangi ülkede okumuş, incelemiş, buraya gelmiş, yazmış bütün bildiklerini, döktürmüş. Yapıtı iki üç yıl önce pek sürülmüştü. Bana da okumamı söylediler, onu okuyacak olursam ben de düşüncemi değiştirir, inanırmışım. Buna büyük bilginler de inanıyorlarmış. Biz, büyük bilginler arasında da sapıtanlar olmaz demedik ki! çıldırmak en uslu sandıklarımızın, gerçekten uslu olanların başına da gelebilir. Bir kişi bilmem nerede uyumuş, uyanınca: “Ben şimdi şu yerden geliyorum, oradakilere söyledim, bize eksiklerimizi getirecekler” demiş, arası çok geçmemiş, dediği gerçekten oluvermiş... Bir kimsenin buradayken orada da olması, başkalarının gözü önünde uyurken bir başka yerdeki kişilerle konuşabilmesi bizim düşüncemizin taplıyacağı (*kabul edeceği*) nenlerden değildir. Buna inanmak olsa olsa şu eseme-öncesi düşünüşe (*mentalité prélogique*) yaraşır.

Kendileri inanıyor, sizin inanmadığınızı görünce de yukarıdan gülümsiyerek: “Siz kişi oğlunun usuna pek güveniyor-

sunuz. Onun daha çözemediği çok nenler olduğunu biliyoruz, bunu usumuzla anlıyoruz. Bilemediğimiz, anlayamadığımız, usumuzun çözemediği nenler günden güne çoğalıyorlar derlerse ona da inanırım: kişi oğlunun usu geliştikçe yeryüzünde gördüğü nenler de artıyor, hepsini anlamak, bilmek istiyor, bilmediği nenler bunun için çoğalıyor. Ancak bu, şimdi şurada duran bir kişinin şuradan kımıldamaksızın ta üç günlük bir yerde de bulunmasının taplanabileceğini göstermez. Birtakım nenleri bilmiyoruz diye ölülerin, yinleri (*vücutları*) toprakta çürüdükten sonra da ellerini kollarını sallıya sallıya yollarda gezebileceklerine mi inanalım? Bütün bu usa, esemeye (*mantığa*) aykırı nenlere inanan, biz inanmadığımız için de bize yukarıdan gülümsiyen kimselere biz kalkıp da şöyle bir nen desek: “Siz bir aydır Ankara’dan ayrılmadığınızı söylüyorsunuz, biz de biliyoruz sizin Ankara’dan ayrılmadığınızı; ancak sizi geçen gün Paris’te görmüşler, orada bir kişiyi öldürmüşsünüz!” Evet, böyle bir nen söylesek onlara, ne yaparlar? Böyle bir olay için olağandır diyebilirler mi? Bize: “Benim Ankara’dayken Paris’te bir kişiyi öldürmüş olmam büsbütün olmayacak bir nen değildir. Ancak ben öyle bir iş görmüş olsaydım bunu kendim bilirdim, oysaki yapmadığımı biliyorum” diyecek olurlarsa biz de şöyle yanıtlanırız: “Benliğiniz bakalım tellim (*daima*) sizin denetiniz (*murakabeniz*) altında mı? Sizin bilmeden, ikinci bir benliğinizle birtakım işler yapmanız da olağan değil midir? Kişi oğlunda, birbirinden büsbütün ayrı iki benlik de bulunabilirmiş, sizin de işte o ikinci benliğiniz Paris’e gidip orada bir kişiyi öldürmüştür. Şunu da unutmayalım: Siz Paris’e gidip orada bir kişiyi öldürdüğünüzü bilmiyormuşsunuz, bakalım doğru mu söylüyorsunuz bize, bizden doğruyu saklamadığınızı biz nite (*nasıl*) anlıyalım? Bir aydır Ankara’dan ayrılmadığınıza tanıklarınız var, onu biz de biliyoruz, ancak bu sizin Paris’te bir kişiyi öldürmediğinizi göstermez. Kendiniz söylüyorsunuz: bir kişi, başka kimselerin gözü önünde dururken, oradan kalkıp günlerce uzak bir yere gidebilirmiş. Öyle ise sizin de, bir aydır Ankara’da olmanıza tapa (*rağmen*), bundan üç gün önce Paris’te bir kişiyi öldürdüğünüz doğrudur.”

İŖi bu denli ileri g t rm yorlar, kimseyi buradayken baŖka bir yerde suç iŖlemiŖtir diye tutup yargıç katına s r klemiyorlar. Neden? İçlerinden kendileri de biliyorlar bunun bir oyun olduğunu da onun için birtakım önemsiz olaylar anlatmakla yetinmiyorlar. Öyle ise bunları da birer öykü diye söylesinler, öykülerle gönüllerini e lendirsinler. Böyle nenlerin birtakım bilgilerinle de taplanmıŖ birer doğru olduğunu savlama a (*iddia etmeğe*) kalkmasınlar, yeryüzünün düzenini, kiŖi oğlunun d Ŗ nce erincini (*rahatını*) bozabilirler.

Ulus, 25.11.1949

Yahya Kemal

Yahya Kemal Beyatlı altmış beş yaşına ermiş... Öylek (*zaman*) dediğin de ne hızlı akıyor! bir de bakıyoruz, kocayıvermişiz... İstanbul Türk Ocağı'nda onu ilk gördüğüm gün dünmüş gibi geliyor bana. Bir delikanlıydı o, benimle ardadaşlarım birer çocuktuk, Fuzuli'den Hugo'dan, Türk, Fransız birçok ozanlardan yırlar (*şiiirler*) okudu, şaşırdık, büyülenmişe döndük. Pek mi güzeldir yır okuması? Bilmiyorum, aradan bunca yıl geçti, çok düşündüm, Yahya Kemal'in yır okuması güzel midir, değil midir, kestiremedim. Ona öykünmeğe (*taklit etmeğe*) kalkanlar çoğu bayağılığa düşer, gülünç olur, onun okuması ise sarıverir dinliyenleri. Söylediği kögüklerin (*mısrarların*) hepsini birer birer duymazsınız, yorularını (*mânalarını*) anlamazsınız, gene de tansıklarsanız (*hayran olursunuz*), başka bir acuna, yırlar acununa geçmişsinizdir. Yahya Kemal o okuma-sıyla bize o gün yırın yorudan ayrı, yorudan üstün bir öğesi (*unsuru*) olduğunu sezdirmişti, gökçe-yazınımıza (*edebiyatımıza*), düşün yaşamımıza (*fikir hayatımıza*) en büyük yararlığı işte bu olmuştur.

Kendi yırları da o görüşün birer ürünüdür (*mahsulüdüür*). Bizde eskiden yok muydu bu? Vardı öğseyin (*elbette*), Baki'nin, Naili'nin, Nedim'in yırları hep biçim kaygısıle yazılmıştır. Ancak bu kaygı bizde çoktan yitmişti. Abdülhak Hâmit'in, Ekrem Bey'in, Tevfik Fikret'le ardadaşlarının yırlarında birtakım başka yititler (*meziyetler*) bulunabilir, biçim kaygısı olduğu ise illeri sürülemez. Onların yapıtlarında (*eserlerinde*) bulabileceğiniz

değerleri başka bir dille, düzeyitle (*nesirle*) de söyleyebilirsiniz, Yahya Kemal okumasıyla olsun, kendi yırları ile olsun, bize yırın başka bir dile çevirilemeyeceğini, düzeyite geçirilemeyeceğini gösterdi.

Daha ilk günlerden sevilmiş, beğenilmişti, onun yırları. Yadırganmadı. Bize yıllardan beri yitirdiğimiz, unutamadığımız, özlemine çektiğimiz bir güzelliği getiriyordu da onun için beğenilip sevildi, onun için yadırganmadı. Bunu salt bir övgü olarak söylemiyorum, ben bir ozanın önce yadırganmasını, kolay kolay anlaşılmamasını isterim. Gökçe-yazın acunu, öteden beri bildikleri, öteden beri alışık oldukları nenerlerden (*şeylerden*) başkasına karşı koymağa kalkan kimselerle doludur. Bizim gökçe-yazın acunumuzda ise, ilk günden beri, genç, yaşlı, Yahya Kemal'i çekemiyenler, onun yıldan yıla artan ünü ile uykuları kaçıp dış biliyenler oldu, ancak onun yırını anlamıyanlar olmadı. Demek Yahya Kemal'in yırlarının özünde bir yenilik, gerçek bir yenilik, bu toplumda yadırganacak bir nen yoktu. O da öteki ozanların konularını alıyor, o da onların uydukları kiplere (*kalıplara*) uyuyor, o da onların söylediklerini söylüyordu, ancak onlardan daha iyi, daha pürüzsüz olarak söylüyordu. Bunun için Yahya Kemal'in yırlarında, örneğin (*meselâ*) Hugo'nun, ya Baudelaire'in, Mallarmé'nin Fransız gökçe-yazınına, Tevfik Fikret'in Türk gökçe-yazınına getirdiklerine benzer bir yenilik aramamalıdır, alanı, görceği (*ufku*) genişletmemiştir o, kendisinden önce var olana bir nen katmamıştır, bulduğunu işlemiş, inceltmiştir. Hugo'nun Baudelaire'e yazdığı bir betiyi (*mektubu*) söylerler: "Siz bize yeni bir ürperiş getirdiniz..." Bu sözü Yahya Kemal için kullanamayız.

Bunu söylemekle Yahya Kemal'in değerini küçültmek mi istiyorum? Hayır. Onun büyük bir ozan olduğunu, bugünün en önemli Türk ozanı olduğunu ben de bilirim. Ancak Yahya Kemal bir başlangıç değildir, bir sondur. Kendinden önce de bilineni, var olanı olgunlaştırmıştır, yetkinleştirmiştir (*mükemmel-leştirmiştir*), bize yeni bir yır kaynağı göstermemiştir.

Ziya Gökalp bir gün Yahya Kemal'e:

*Harâbîsin, harâbâtî değilsin,
Gözün mâzîdedir, âti değilsin.*

diye takılmış. Bu söz, söylendiğinde, büsbütün doğru değildi. Biliyoruz ki o yıllarda Yahya Kemal ileriye, geleceği düşünen bir ozandı, eski ile uğraşması geçmişi bilip, geleceği ona göre kurmak içindi. Ancak Ziya Gökalp'a yanıtını (*cevabını*) bilmem şimdi de ekiliyebilir mi (*tekrar edebilir mi*)?

*Ne harâbî, ne harâbâtîyim,
Kökü mâzîde olan âtiyim.*

Eskiye, geçmişe o denli kapıldı ki artık kendini alamıyor. Bir koçaklama (*destan*) mı yazacak, Hakan I. Selim'i düşünüyor. İstanbul'u mu övecek, yeni İstanbul'u göremiyor, Üsküdar'ı, Kocamustafapaşa'yı anlatıyor, Süleymaniye'de bayram yüküncünü (*namazını*) anlatıyor, I. Selim'de eskiliği, Üsküdar'da, Kocamustafapaşa'da, bayram yüküncünde bugünün düşünüşüne bugünün acun görüşüne karşı koyan özü beğeniyor. Artık geçmişin güzellikleriyle esrikleşmiş (*mest olmuş*), o güzellikler kalabilsin diye kendisinin de pek bağlı olmadığı inançların, kendisinin katlanamayacağı bir yaşayışın yarın da sürmesini istiyor. Tevfik Fikret bir yırında: "...mâzîye, yâni rü-yâyâ..." der, Yahya Kemal de o geçmiş denen düşe daldı, o uykusundan uyanmak istemiyor. Bizim, bugünün kişilerinin de birtakım inançlarımız, birtakım dileklerimiz var, bugünün de çarpışmaları, acıları, eğlenceleri, gülmeleri, göz yaşlariyle, sıkıntıları, sevinçleri, korkuları, umutlariyle bir yaşaması var, Yahya Kemal onları bilmiyor demiyorum, çoğumuzdan iyi anlar, iyi bilir onları; ancak onları dörütüne (*sanatına*), yırına sokmak istemiyor.

Bir dörütmene (*sanatkâra*), bir ozana karşı bir eğilim havası (*procès de tendance*) açmanın ne denli yersiz, ne denli gülünç olduğunu bilirim, Yahya Kemal'in de toplumun yönetimine değgin düşünlerini incelemeğe, onları çürütmeğe kalkmıyorum. Ancak şunu söylemek istiyorum: bugün aramızda yaşayan, çok sevdiğimiz bir ozanın yalnız geçmişe bakmakla kalmayıp

bizim yaşıyışımıza da ilgilenmesini dilerdik. Bir yır konusu olmak yalnız dünün yaşıyışına vergi değildir, bugünün yaşıyışından da yırlar çıkarılabilir. Yahya Kemal gibi büyük, usta ozanlar buna yanaşmadıkları için ancak toy, beceriksiz ozanlar bugünün yaşıyışını söylemeğe yelteniyor, bunun dörüte de, yeni kurulan yaşıyışa da kötülüğü dokunuyor.

Ulus, 9.12.1949

Toplum Duygusu

Bitirmemiştim daha Allı ile konuşmamı. Dilden, ekinden (*culture'den*) açıldı mı çabuk çabuk susamam ki! Nite (*nasıl*) su sayım? bizim için, bu toplum için bugün en önemli sorunlar (*meseleler*) bunlar değil mi? Yeni bir ekin sezgisine ermedikçe, onun gerektirdiği dili kurmadıkça biribirimizle gerçekten anlaşamıyacağız, ne desek, ne yapsak boş olacak. Görmüyor musunuz? birimiz bile şöyle sürekli bir işe girişemiyoruz, hepimiz de gündelik yazılarla, birkaç ay, en çok bir iki yıl anılıp unutulacak betiklerle (*kitaplarla*) uğraşıyoruz. Neden? bütün emeklerimizin yarına işliyiemeceğini, yarına kalamıyacağını biliyoruz da onun için. Allı:

— Gene çok kimseleri kızdıracaksınız, dedi.

— Neden?

— Baksanız a! bugün bu toplumun bir ekini olmadığını, bu ülkede gerçekten ekinli kimseler bulunmadığını söylüyor sunuz... Doğru da değil bu dediğiniz bunca okur-yazarlarımız, aydınlarımız var, türlü alanlarda çalışıyorlar. Hepsini de kü- çümsemek, yok saymak olur mu? Bilim-yurtlarından (*universi- té'lerden*), yüksek-okullardan geçiyorlar, yabancı diller öğrenip en ileri bilginlerin, düşünürlerin dediklerinden assılanıyorlar (*istifade ediyorlar*), birçok konular üzerinde bilerek, anlıyarak düşünüyorlar. Siz bugün bizde bir ekin olmadığını, gerçekten ekinli kişiler bulunmadığını söylemekle onların hepsini, bütün emeklerini yadsımış (*inkâr etmiş*) oluyorsunuz. Kimseyi beğen- memek... Kendinizi aşırı beğenmekten gelmiyor mu bu?

Önüme baktım, sarsmıştı beni Allı'nın sözleri. Epey durdum, sonra:

— Kendimi de beğenmem ben, Allı, dedim. Başkaları ekin-siz de ben ekinliyim demiyorum ki! Ben de onlar gibiyim, çoğundan da daha aşağıyım öğseyin (*elbette*). Ancak senin dediğin de büsbütün yanlış değil: bu ülke okur-yazarlarının, aydınlarının hepsini de yadsımak, küçümsemek doğru değildir. Az da olsa bilginlerimiz var, ozanlarımız, öykücülerimiz (*hikâyecilerimiz*), düşünürlerimiz, bilge-severlerimiz (*philosophe*'larımız) var, çalışıyorlar, yörelerine ışık saçmağa uğraşıyorlar... Var, Allı, var ya, gene de bir ekinimiz, gerçekten ekinli kişilerimiz yok bizim.

Allı şaşırmıştı:

— Bu da ne demek? diye sordu. Bir var diyorsunuz, bir yok diyorsunuz. Varsa vardır, yoksa yok...

— Kesip atmak kolaydır mı sanıyorsun, Allı? Ben öyle çabuk çabuk kesip atamam, ileri sürdüğümüz bütün savların (*iddiaların*) bir doğru yanı vardır, bir de yanlış... Ancak bu söylediğimi anlamak, bu *var*'la *yok*'u uzlaştırmak öyle güç değil. Bizde okumuş yazmış kimseler, aydın diyebileceğimiz kimseler var, olduğunu gözümüzle görüyoruz. Yalnız hepsini birer birer alırsak görüyoruz, topunu birden alınca bizde ekinli kimseler bulunmadığını anlıyoruz. Kimi Fransızca öğrenmiş, düşüncesini Fransız betikleriyle yoğurmuş, kimi alamanca, kimi İngilizce öğrenmiş... Biribirine karışamıyor bunlar, iyice anlamıyor, kavramıyorlar biribirilerinin dediklerini. Fransızca öğrenip düşüncelerini Fransız betiklerle yoğurmuş olanları alalım. Onlar anlaşıyorlar mı biribirilerile? Anlaşamıyorlar, aralarında birçok ayrılıklar var. Neden? Hepsi de ancak son yılların, son yüzyılın yazarlarına ilgilenmişler, bunlar arasında da hepsi ayrı ayrı kimseleri, başka başka çığırları seçmiş. Fransız düşüncesinin bir yanı, bir yönü üzerinde durmuş, onu incelemiş... Ona başlı başına var olan bir nen (*şey*) diye bakmış, eski ile olan bağlarını iyice öğrenmemiş. İki Fransız aydınını al, aralarındaki bütün görüş, düşünüş ayrımlarına tapa (*rağmen*) birleştikleri bir yer vardır, ikisi de Fransız ekinini içlerine sindirmişlerdir, ikisi de bugünün işleriyle, en yeni sorunlarla uğraşırken bile düşün-

celeri geçmişe, yüzyılların ötesine bağlıdır. O iki Fransız için bugünün düşünceleri, görüşü, beğenisi (*zevki*), bütün bir uygarlığın birer tikesidir (*cüzüdü*), bütünden ayrılmayacak, bütüne bağlı birer tikedir. Fransızca öğrenip düşüncesini Fransız betikleriyle yoğurmuş Türkler için ise öyle değil. Bizde uzasal (*ta-rihi*) görüş yok, Allı, Fransız ekini ile yetiştirilmiş olanlarımız o ekini şöyle topta bilmiyorlar, toptan kavramıyorlar. Alamanca, İngilizce öğrenenlerimiz de öyle... Oysaki ekin bir birey (*fert*) işi değildir, bir toplum işidir; ekinli birey olmaz, ekinli birey ekinli bir toplumun çocuğu demektir. Bizdeki bireyler şu, ya bu yabancı toplumun ekinini almağa, kendilerini onunla yetiştirmeğe kalkıyorlar. Bir ekin, ürünü olduğu toplumdan ayrılınca gücünü yitirir, köklerinden kopunca yaşayamaz, bir gerçek olmaktan çıkar, bir süs, boş bir bezek (*ziynet*) durumuna düşer. Başka bir ulusun, başka bir toplumun ekininden assılanmak olmaz demiyorum, bütün uluslar birbirilerinin ekinlerinden assılanırlar, ancak o ekinin gene ekinli bir toprağa gelmesi gerektir. Biz, bunca yıldır ekinsiz kaldığımız için bize Fransız ekini, Alaman ekini, İngiliz ekini de büyük bir nen getiremiyor. Aydınlarımız var, Allı, var ya, uzasal görüşleri yok, bunun için gerçekten ekinli olamıyorlar, Avrupa uygarlığını, Avrupa uygarlığı içinde şu ya bu ulusun, toplumun uygarlığını, ekinini gerçekten alıp benimsiyemiyorlar. Diyelim ki gerçekten ekinli, bir ulusun uygarlığını şöyle bütün olarak öğrenip kavramış kişilerimiz var, neye yarar?

— Ne demek neye yarar?

— Sen bir kişinin ekinsiz bir toplum içinde ekinli olabileceğini sanıyor musun? Olamaz... Demin de söyledim: ekin birey işi değil, bir toplum işidir. Bir kişi bir başına, yapayalnız ekinli olamaz. Öyle bir başına, yapayalnız edineceği ekin bir ürün veremez, söner gider... Bizim aydınlarımızda toplum duygusu yok, Allı; ekinlerini kendi toplumlarından almadıkları için onun bir toplum alış-verişi olduğunu kavrayamıyorlar. Bana öyle geliyor ki dil devrimini, dil sorununu bunun için anlamıyorlar. Kendileri birtakım nenler biliyor, birtakım konular üzerinde düşünüyorlar, ancak bunları yörelerine yaymak için toplumla kendi aralarında ortak bir dil olması gerektiği üzerinde dur-

muyorlar. Kimi fıransızca, kimi alamanca düşünüyor, tümceleri (*ciimleleri*) yabancı bir yapıda, kullandıkları tilcikler (*kelimeler*) yabancı... Sonra da söylediklerinin anlaşılacağını umuyorlar. Düşündükleri bu toplum içinde düşünülmemiş ki büründüğü kılık bu toplumca anlaşılabilsin... Bizde toplum duygusu yok, Allı, başlıca eksiğimiz bu... Toplum duygusuna eriştiğimiz gün bir başımıza, yapayalnız ekinli olamayacağımızı anlıyacağız, bu ülkede bir ekin birliği kurmağa çalışacağız...

— Ne oldu böyle size? hani siz bireyci idiniz?

—Gene de öyleyim, Allı, gene de bireyciyim. “Bireyler yok, ancak toplum var” demenin bireyi de, toplumu da yıktığını, çürüttüğünü bilirim. Bireylere o inan aşılınca giderek toplum de enezleşiyor (*zayıflıyor*). Güçlü toplumlarda bireyler de güçlü oluyor, kişiliklerini biliyor, kişiliklerinin bilincine (*şuuruna*) eriyor, özelliklerini eğitip geliştiriyorlar. Bireyi toplum yetiştirir, bu doğru; ancak birey de toplumdan aldıklarını kendi kişiliği ile, özelliği ile yoğurup gene topluma verir. Ürünleri bireylerin kişiliği, özelliği ile değişmez, gelişip genişlemese toplum duruklaşıverir (*statique*’leşir), yaratıcılığını yitirir. Toplumda vardır, bireyler de vardır... Bireyciyim; ancak bireyci olmak toplumu yadsımak değildir. Öyle sanıyorum ki gerçekten toplumcu olmak için bireyin değerini de düşünmek gerektir. Bireyciyim; gene de bireyde toplum duygusu, toplum kaygısı bulunmasını istiyorum. Bunu toplumcu olduğum için istiyorum, şunun için ki bireyler toplumu düşünmezlerse toplum yıkılır. Bireyci olduğum için de istiyorum, şunun için ki toplumu düşünmeyen birey bir başına kalır, bir nen yapamaz, kişiliğini, özelliğini de eğitip geliştiremez... Daha konuşuruz seninle bunları, Allı.

Ulus 27.1.1950

Karalama

Gördünüz mü başımıza gelenleri?... Onca uğraştık, gene de iç yüzümüzü bir türlü gizliyemedik. El oğlu da sankıbak (*sersem*) değil a! anlar öğseyin (*elbette*). Arı bir türkçe kurmağa özenenlerin, söydeşi (*yani*) benimle benim gibilerin ne olduğumuz biliniyor artık: sözüm derneğimizden ırak, urukçuymuşuz (*ırkçıymışız*) biz. Bugünkü günde urukçuluk pek de utanılacak suç sayıldığına göre, eh! bizim de yuvamız yapıldı demektir. Kaçılacak bir kovuk aramalı kendimize... Yadsımağa (*inkâr etmeğe*) da gelmez, yazılarımızı çıkarır çıkarır sererler önümüze. Okumağa okumazlar ya onları, gene de bilirler içlerinde neler olduğunu.

Doğru mu dedikleri? urukçu muyuz biz?... Başkaları adına söz söylemeğe yetkim (*salâhiyetim*) yoktur benim. "Biz! Biz!" diye konuşmağa alışık değilim, iri lâkırdılarla dayanaksız (*mesnedsiz*) yargılarla dolu söylevler çekenlerin topladıkları alkışlara bir gün olsun imrenmedim. Tiksiniyim öyle nenlerden (*şeylerden*). Ola ki içimizde urukçu da vardır, bana ne? Ben salt kendim için söylüyorum: ben urukçu değilim. Bugün de değilim, urukçuluğun, güçlü bir ordu elinde, batıya da, doğuya da saldıırıp bütün acuna yayılacak gibi gözüksüğü günlerde de değilim. Yengilerini, utkularını (*zaferlerini*) tansıklamadım (*hayran olmadım*) onun; sonunda ereğine (*gayesine*) ulaşmış olsaydı dahi taplamazdım (*kabul etmezdim*) o yolu, doğruluğuna inanmazdım. Ben urukçu değilim.

Urukçu değilim ya, şaşmıyorum bana urukçu diyenlere. Şaşacak olsaydım, onların bana urukçu demelerini, beni urukçu

saymalarını doğal (*tabii*) bulmayacak olsaydım böyle öz türkçe yazmağa, başkalarını da bu yola çekmeğe çabalamazdım. Ben niçin öz türkçe yazmağa, başkalarını da kandırmağa uğraşıyorum? Şuradan buradan topladıkları, köklerini araştırmadıkları tilciklerle (*kelimelerle*) yetinen kimselerin doğru düşünemeyeceklerini, ıııklı, açık bir düşünceye eremeyeceklerini biliyorum da onun için. Tilcik düşüncenin gözgüsüdür (*aynasıdır*), bir yazar, bir aydın, bir bilgin tilciklerini gelişigüzel kullanıyorsa, elinden geldiğince onların öz anlamını öğrenmeğe özenmiyorsa bilin ki o yazar, o aydın, o bilgin kendi düşüncesini de iyice anlıyamıyor, anlamak istemiyor demektir. Ulu orta konuşan, büyük, derin, güzel sandığı birtakım sözlerle kendini de, dinliyenleri de esrikleştirmeye (*mest etmeğe*) kalkışan bir kişidir o. Bunun içindir ki küşüm-süzce (*şüphesizce*) söylüyorum: bugün bu ülkede bilinen, toplumca bilinen köklerden bir dil kurulması gerekli olduğunu görmiyen aydınlar, yazarlar, bilginler, ne denli ünlü olurlarsa olsunlar, ne denli büyük yerlere yükselmiş olurlarsa olsunlar, gerçekten düşünür birer kişi değillerdir. Öyleleri bana urukçu diyormuş, aldırır mıyım, kızar mıyım? Tersine, gönenirim, ne dediklerini, kullandıkları tilciğin tüp (*asıl*) anlamı ne olduğunu bilmediklerini, kendilerinin öteki tilcikler gibi onu da gelişigüzel, düşünmeden kullandıklarını, dolayısıyla benim tuttuğum yolun doğruluğunu bir kez daha aydına çıkardıkları için gönenirim (*memnun olurum*).

Su, yağ tilcikleri de türkçe değilmiş, çinceymiş, bizler yabancı tilcikleri kullanmak istemediğimize göre onları da dilimizden atmalıymışız. Onları atmazsak ötekilere, arapça, farsça, firenkçe tilciklere de ses çıkarmamalıymışız... Ne denir doğru söze? Değil mi ki: "Su içtim" diyorum, *maşrapa*'ya da dokunmıyacağım... Gel gelelim iş öyle değil, *su* ile *maşrapa* ayrı ayrı yollardan girmişler. Birini, *su*'yu, çok eskiden, artık pek de iyi bilemediğimiz bir çağda, kamu kendiliğinden almış; *su* dilimizde öyle eskimiş ki yabancı olduğunu bilen, sezen kalmamış, ancak bir iki bilgin söylüyor. *Maşrapa* ise bilim yolu ile girmiş, onu kamuya bilginler öğretmiş: arapça *şürib* kökünden ism-i âlet *meşrebe*... Gösteriyor kendini, *şerbet*, *şurub*, *şerâb*, *meşrubât*, *şârib*, hepsi çıkıyor altından. Bir dilin tilciklerini yalnız kamu almaz, kamu kurmaz, daha çok bilginler getirir, bilginler yaratır, orası doğ-

ru; ancak bilginler de bildikleri, öğrendikleri dillerden alırlar. Bizim bilginlerimiz *maşrapa*'yı, *satır*'ı bildikleri dillerden getirmişler; o tilciklerin kaynağı olan arapça okullarımızda öğretildikçe, biz o tilciklerin öz kılığı olan Arap yazısını kullandıkça *maşrapa*'ya, *satır*'a kimse ses çıkaramazdı; oysaki şimdi kaynak kurudu, o kaynaktan aldığımız tilcikler de kalkar gider. *Maşrapa* ile *satır su* gibi değildir, onları doğrudan doğruya Araplarla tanışmamızdan, Araplarla bir arada yaşamamızdan almamışız, Arapların uygarlığını (*medeniyetini*) benimsediğimiz için, dillerini bir ekin (*culture*) dili, bir ölü dil diye öğrendiğimiz için almışız, kimini de arapçanın kurallarına göre kendimiz uydurmuşuz. Dilimize çinceden, moğolcadan giren tilcikler artık erimiştir, tanınmaz olmuşlardır, hepsi bir başlarına kalmışlardır, bizde geçmiş bir uygarlığın angılarını (*hatıralarını*) uyandırmazlar, *maşrapa* gibi onların soyu soppu yoktur. Onlar da yabancı olsalar dahi çok eskiden, biz daha biz olmadan aramıza karışmışlardır. Bundan bin yıl önce yazan Kâşgarlı Mahmut sözlüğüne *suw* tilciğini türkçe diye alırken ben artık daha öncesini düşünemem, *su*'yu türkçe diye kullanır giderim. Türkçe *istemek* de farsça *hâsten*'den gelmişmiş, olabilir, ancak o iş çok eskiden olmuş, uluslar birbirilerile komşuluk ettikleri, birbirilerine karıştıkları için birinden ötekine geçmiş, bilginlerin, okulların izini, damgasını taşıyor onlar.

Ne desek boştur, yazarlarımız, aydınlarımız, bilginlerimiz bu ayrımlar (*farklar*) üzerinde durmak istemiyorlar, kamunun diliyle bilginlerin dilini, ulusların birbirile tanışması, birbirine kaynaşması sonucu olarak girmiş tilciklerle bilginlerin soktukları tilcikleri hep bir sayıyorlar, kaynaklar değişince o kaynaklardan alınan tilcikler karşısındaki davranışımızın da değişmesi gerekeceğini anlamıyorlar. Tilciklerini incelemeyen, gelişigüzel kullanıyorlar, devşirme bir dille ulu orta konuşmağı bir iş sanıyorlar da onun için. Bunun için de dediklerinin neye varacağını, ne demek olduğunu düşünmeden karşılarındakine urukçu diyip çıkıyorlar. Kızılır mı onlara? Acınır.

Ulus, 24.2.1950

Verilmiyen Armağan

Ne kısır yılmış şu geçen yıl!.. Sanat erlerimiz çalıştılar, özendiler, şiir, hikâye yazdılar, resim çizdiler, yapı çattılar, ezgi düzdüler, biri de bir şey değilmiş o eserlerin. Bir usta-işi sayılabilecek olanından geçtik, içlerinde bir güzelcesi bile yokmuş. Olsaydı, İnönü Armağanı'nı dağıtan kurul görmez miydi onu? Bir özendirme mükâfatı olsun verir de yurttaşlara tanıttırdı. Acıdım o kurulun üyelerine! Bulmak için çırpınmış, yırtınmışlardır!.. Ne yapsınlar? Yok işte, yok, yok... Oturup da kendileri mi yaratsın? O da büsbütün olmaz değildir, ama her yıl olmaz, ele güne karşı çiy düşer... Bütün bir yılın eserlerini eleyip de bir tek olsun değerlisi bulunmadığını görünce yürecikleri kim bilir ne türlü yanmıştır! Birini ayırıp: "Eh! Zararsızca, armağan bari buna verilsin!" demeğe de gelmez, sözlerine kapılıverecek genç, yaşlı bunca memleket çocuğunu aldatmak olur. Yaşıyanlar gene neyse, ya yarınkiler? Onlar kolay kolay kanmaz da. "Nesini beğenmişler şunun?" diye bir dudak büktüler mi, neuzübillâh! O şanlı üyelerin ünü sanı bir paralık olur. Yooo! Yargılarının şaşmazlığına da söz getirtemezler doğrusu. Şaka mı? Adları dünya durdukça saygı ile anılıp göklere çıkarılacak...

Pek de üzmesinler efendim kendilerini, ince eleyip sık dokumasınlar. Yarın kim anılır, kim unutulur, belli olmaz. Bugünkü ünlerine gelince, tanıdıklarına, sanat işlerini en çok merak eder diye tanıdıklarına bir soruversinler, o kurulda hangi uluların bulunduğunu bakalım kaç kişi biliyor? Böbürlenme-

sinler o kadar. Kendilerine bir iş buyurulmuş, onlar da bir yol peki demişler: “Bu yıl kirez olmadı Yılındandır yılından” tür-küsü ile kapatılır mı bu? Hani firenkçede *rapport* mu ne diyor-lar, öyle sözlere dilim dönmez, ben “bildirce” derim, ondan yazsınlar bir tane, yayımlansın, mükâfat vermek için bir sanat eserinde ne gibi meziyetle arıyorlar, ne gibi suçlardan kaçınıl-masını istiyorlar, biz de öğrenelim.

Mükâfat dediğin niçin konulur? Yalnız pek parlak, olağa-nüstü eserlere verilsin diye mi? Bilemediniz. Başka ülkelerde ne yapılıyor, bakın bir kere. Her yıl irili ufaklı bir çok mükâ-fatlar dağıtılıyor, bunları kazanan eserlerin kimi gerçekten de-ğerli oluyor, gün geçtikçe güzellikleri daha iyi anlaşılıyor, kimi de cılık çıkıyor, tez unutulup gidiyor. Ama: “Bu yıl biz büyük-ten büyük karkonak ağalarının beğenebileceğimiz bir eser yok, mükâfat vermiyoruz!” dendiğini duydunuz mu hiç? Seçilen eser varsın pek güzel olmasın, gene yankılar uyandırır, tartış-malara kapı açar, bir canlılık getirir sanat âlemine. Mükâfatı alan adam aldığı için, alamıyan da alamadığı için ateşlenir. Mü-kâfat bir toplumun sanat erlerine ilgilendiğini, onların çalışma-sını kendine bir hizmet saydığını gösterir. Mükâfat yalnız çok değerli, çok güzel eserlere verilsin diye konulmaz, bir memle-kette sanat çalışmalarını desteklemek, hızlandırmak, büyük sa-nat eserlerinin doğması için gerekli şartları yaratmak için ko-nulur. İnönü Armağanı’nı dağıtan kurul ise: “Bir şey beceremi-yorsunuz siz!” diye bu yurdun bütün sanat erlerini birden kır-mayı daha uygun buluyor.

Diyelim ki doğrudur, bütün bir yıl içinde bu memlekette üzerinde durulmağa değer bir tek şiir, hikâye yazılmamış, bir tek resim çizilmemiş, bir tek yapı çatılmamış, bir tek ezgi dü-zülmemiştir. Ne gösterir bu? Sanat erlerimizin çalışmadıkları-nı, özenmediklerini mi gösterir? Hayır, ancak başaramadıklar-ını, kendilerinde güzel eserler yaratmak için gereken gücün bulunmadığını gösterir. Mükâfat bunun için de verilmeliydi, sanat erlerimize: “Başaramadınız diye hemen küsüvermeyin, güzelliğe, büyük değere birdenbire erilmez, yavaş yavaş eri-lir, biz sizin çalıştığınızı, özendiğinizi biliyoruz, bildiğimiz için de sizi unutmadık, içinizden üç beş kişiyi seçip onlara mükâfat

verdik, böylece sizin çabalamalarınızın bizce büyük bir değeri olduğunu bildirmek istedik. Durmayın, uğraşın, görüyorsunuz ki biz sizin en küçük başarılarınızı dahi mükâfatlandırıyoruz, güzellik yolunda attığınız en küçük, en çekingen adımlar bile gözümüzden kaçmıyor” denilmeliydi.

Sanat erlerimiz bütün bir yıl çalışmışlar, çabalamışlar da sözü edilmeğe degecek bir tek eser vermemişler... Yalnız bir yılda değil, içlerinde yıllardan beri bir tek eser üzerinde göz nuru döken, onu bin bir umutla topluma sunmuş olanlar da vardır. Onların karşısına geçeceksiniz: “Boşunadır sizin uğraşmanız, topunuz da adam olamazsınız, bakın işte, biriniz de bir şey yapamamışsınız! Kestik sizden umudumuzu!” diyeceksiniz... Kendinizde böyle bir söz söyleyebilmek hakkının bulunduğunu sanmak koltuklarınızı kabartır, değil mi? Ama söyleyin bakalım, kimsiniz de kendinizde böyle bir hak bulunduğunu sanıyorsunuz? Siz de bu memleketin çocukları değil misiniz? Siz de bu toplumda yetişmediniz mi? Bu toplum, üzerinde durulmağa, sözü edilmeğe değer bir sanat eseri yetiştiremiyorsa, kendisinde bir sanat anlayışı, sezgisi yoksa mükâfatı vermeğe, yahut vermemeğe yetkili adamlar da yetiştiremez. Bilin ki bizim sanat erlerimizin gücü neyse sizlerin, onları yargılamağa kalkanların gücünüz de ancak odur. Bunu kabul etmezsiniz: “Bu toplum beş para etmez ya, biz nasılsa yetişmişiz, Tanrı yanılmış da bizi bu ülkede dünyaya getirmiş!” diye düşünürsünüz. Bu memleketin şairi yoktur, hikâyecisi yoktur, ressamı yoktur, mimarı, heykel yapanı yoktur, ezgi düzeni yoktur, ama siz şiirden de, hikâyeden de, resimden, heykelden, mimarlıktan, musikiden de anlarsınız, gökten inmiş size bu vergi...

Ben de yıllardan beri eleştirmecilik, sizin anlayacağınız münekkiddlik ederim, oldukça da titizimdir, çabuk çabuk beğenmem. Bir aksilik gününe gelmesin, topunu birden beğenmediğim de olur. Ama ben bir kurul adına, mükâfat dağıtan bir kurul adına söz söylemiyorum, ben beğensem de beğenmesem de kendi adıma konuşurum, doğru yanlış kendi sanat görüşümü anlatırım, dediğimi dinleyecekler bulunursa, onlara tutulması gereken yolu, ulaşılmaya çalışılacak gayeyi göstermeğe

çalışırım. Bir mükâfat kurulu üyesi bir eleştirmeci ile bir de ğildir, mükâfat kurulu üyesi memlekette yapılabilenler içinde hangisinin ötekilerden üstün olduğunu araştırır, eleştirmeci ise bir ülküyü söyler. Eleştirmeci: “Ben bunu beğendim, şunu beğenmedim” diye kesip atmaz, birtakım sebepler gösterir, niçin beğenip niçin beğenmediğini anlatır, bunun için de beğenmediği eserlerin yaratıcıları kendisine cevap verebilir. Bir mükâfat kurulu üyelerine ise cevap verilmez, bunun için onlar eleştirmeci kadar serbest de ğildir.

1949 yılında ressamlarımız, mimarlarımız, heykel oyanlarımız, ezgi düzenlerimiz ne yaptılar, bilmiyorum, anlamam o sanatlardan. Ama edebiyatla uğraşırım, biliyorum. 1949 yılında sözü edilme ğe, üzerinde durulma ğa de ğer birçok şiirler, birçok hikâyeler yazıldı. Bilirim, onların hepsine de mükâfat verilemez, içlerinde öyleleri vardır ki mükâfat vermemek daha doğru olur, çünkü onlarda yerleşmiş inanlara karşı bir isyan vardır: öz bakımından isyan, şekil bakımından isyan. Mükâfatlandırılacak eserlerde toplumun inançlarına uysallık aramak doğru olur. Toplumun birtakım güzellik ölçüleri vardır, mükâfat dağıtan kurulların üyeleri bunların dışına çıkan, bütünü yeni bir sanat anlayışı gözeten eserleri öne süremez, bunu anlıyorum.

Ben de kalkıp İnönü Arma ğanı onlara verilmeliydi demiyorum. Ama istenilen şartlara uygun eserler de yazıldı 1949 yılında. Kitaplarda, dergilerde birtakım şiirler, hikâyeler çıktı, okudunuz mu siz onların hepsini? Yoksa: “İyi bir şey olsaydı biz de duyardık!” diyip geçtiniz mi? Ama onları siz duyuracak de ğil misiniz?... Söyleyin doğrusunu, üşenmişsinizdir okuma ğa... Böyle siz, siz diyorum ama doğrusunu söyleyeyim, ben de pek iyi bilmiyorum sizlerin kimler olduğunuzu. Acaba yok musunuz siz? 1949 yılında mükâfatlandırılma ğa de ğer bir sanat eseri olmadığı gibi siz de yok musunuz acaba? Varsanız da, yoksanız da şunu söyleyeyim ben size: ben bu yazıyı yazarken, inan olsun, kendimi düşünmedim, hiçbir mükâfatta gözüm yoktur benim. Olsa, sizin varlığınızdaki da, büyüklüğünüzden şüphe etmez, etsem bile açığa vurmaz, size yaranma ğa çalışırdım. Hayır, kendim için söy-

lemiyorum. Bu memleket yazarları arasında mükâfatlandırılmağa değer kimi genç, kimi yaşlı kimseler olduğunu düşünüyorum, biliyorum da onun için söylüyorum. Hele bir tanesi var, 1949 yılında yazılmış şiir kitaplarının bir tanesi var, mükâfatı ondan da esirgemiş olmanıza şaşıtım. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Üç Şehitler Destanı*... Bgünlük bırakalım, başka bir gün açarız onun sözünü.

Cumhuriyet, 28.2.1950

Söz Arasında

Bayburtlu Zihni'nin koşmasını bilirsiniz, bestesi de vardır, okur dururlar. Bütün divanlar, cönkler yitirilse de bir o kalsa ortada. Tanzimattan önceki Osmanlı toplumunun şiir anlayışı neydi, ondan çıkarabilirsiniz. Sever miyim, sevmez miyim, şimdi onu sormayın, karışıktır o iş, kesip atamam. Büsbütün başka benim diyeceğim. Şöyle söylerler o koşmayı:

*Vardım ki yurdundan ayak göçürmüş
Yavru itmiş ıssız kalmış otağı
Câmlar şikest olmuş meyler dökülmüş
Sakiler meclisten çekmiş ayağı.*

Çankırı eski milletvekillerinden Talât Bey, “göçürmüş” değil, “çekilmiş” demek gerektiğini su götürmezcesine göstermişti: “ayak göçürmek” ne demek? dilimizde öyle bir deyim yok; “göçürmüş” ile “dökülmüş” kaafiye de olmuyor, “çek” ile “dök” ise saz şairleri için öteden beri bir kaafiyedir... Anlatamadı bir türlü. *Varak-i mihr ü vefâyı kim okur kim dinler?* Kimse düzeltmedi o yanlış.

(Doğrusu, benim de şüphem var: şair birinci mısradaki “ayak göçürmüş” dedikten sonra dördüncü mısradaki “çekmiş ayağı” demez gibi geliyor bana. Ne “ayak göçürmüş”, ne de “ayak çekilmiş”, başka bir şey olacak, bulamıyoruz. Fuad Köprülü, Zihni'nin o koşmayı, Rus savaşından sonra Bayburt'a gidip de oraları perişan görünce yazdığını söyler; bu doğru ise “yurdun-

dan" değil, "yurdumdan" olacak. Ama türlü söz oyunlariyle dolu bu koşmanın öyle bir duygudan doğduğuna inanmak da epeyce zordur. Neyse! şimdilik Talât Bey'in düzeltmesini kabul edelim, geçelim.)

Bir gün de bir edebiyatçımızla konuşuyordum. Titizdir, mânaya bakmıyanlara kızar. Nasılsa Nedim'in:

*Ben şairim o kamet-i mevzunu doğrusu
Sevmem desem de bil ki yalan söylerim sana*

beyti anıldı:

— Hayır, dedi o edebiyatçı, "bil ki" değil, "belki..."

— Nasıl olur? dedim, "belki" mânayı bozar. Şüphesi yok ki Nedim'in. "Ben şairim, demek mi mevzun, usul boyluları sevmem dersem yalan olur doğrusu!" diyor. Zaten başka bir gazelinde:

*Kamet'in seyr eyle insaf et o bâlâ mısraı
Zâhidâ sen şair olsan intihab etmez misin*

diyor. İkisi de bir mânada bu beyitlerin... "Belki" büsbütün karıştırırverir.

— Olsun! dedi, Nedim'e öyle bir şüphe yakışıyor.

Şaşırdım bu söze... İşin doğrusu şu ki Nedim'in, Halil Nihat Bey'inkinden önceki İstanbul basması divanında o "bil ki" ye'siz olarak bir arada yazılmış, onu bir kere "belki" diye okumuşlar, bir daha dönemiyorlar.

Öz türkçeyi işte bu yüzden tutturamıyoruz. Aydınlarımız söyledikleri, okudukları sözlerin bir mânası var mı, yok mu, onu araştırmıyorlar; kullandıkları kelimelerin köklerini bilmeğe özenirler mi? Kafalarını müphemle, belli-belirsiz alıstırmışlar bir kere, Zihni'nin koşmasında "ayak göçürmüş" ile, Nedim'in beytinde "belki" ile nasıl yetiniyorlarsa bugün firenkeşeden alıp acayıp, tanınmaz bir kılığa soktukları "otosügestiyon, alüsinasyon" gibi kelimelerle de öyle yetiniyorlar. "Ayak göçürmüş"ü, "belki"yi dil alışıklığıyla söylüyorlar, bundan bir mâna, bir nesne gibi sanki gözle görülecek, gösterilebilecek bir mâna çıkar-

mak gerektiğini akıllarına getirmiyorlar. Hep duygu eğitiminin, yalnız duygu üzerine kurulması istenilen eğitimin sonucu: duygu azla da, şöyle bir okşanılmakla da sevinir, memnun olur, daha çoğunu aramaz. Duygu okşanılır, akıl ise okşanılmaz, avutulmaz, önüne konulanın kendisine, kendi ilkelerine uygun olmasını ister, bunun için: “Nedir? Ne demektir? Niçin böyle denilmiş?” diye araştırır, bu sorularına cevap verilmezse geri çevirir. Ama yıllardır bu ülkenin aydınlarından akıllarını işletmeleri değil, yalnız duygu okşamaları, duyguları besleyip coşturmaları, inanlar aşılamları istenildi. Bir “dejenere” demekle, bir “soysuz” demekle, birtakım karışık değer yargılarını sıralamakla bir işin içinden çıkılacağını sanan kimselerden, belli köklere dayanan açık, ışıklı bir dil ihtiyacını duymaları beklenebilir mi? Düşünceleri açık değil ki onları açıkça belirtmeğe özensinler.

Ulus, 18.8.1950

Yavaşça

Bir yazı yazdınız, birkaç gün geçip de arası soğuduktan sonra okuyayım demeyin, düşmanlar başına! Kafası durmuyor kişinin, o söyledikleri üzerine bir daha düşünüyor, yanılmış, saçmalamış, anlayıveriyor, sıdkı sıyrılıyor özünden. “Fena mı? burnu sürter, uslanır da ötekine berikine kusur bulmaktan vazgeçer” diyeceksiniz. Hayır, iyi değil bence. Bir kere, ne biliyorsunuz uslanacağını? Hani bir söz vardır: “Kendi gözündeki merteği görmez, elin gözündeki çöpü görür” derler, siz de öyle mi sanırsınız? Elin gözündeki çöpü görüp göstermesi kendi gözündeki çöpü görmediğinden midir acaba? ya kendisine bir iyice bakmasınlar diyeyse?... Tatalım ki uslandı, çöpleri kim gösterecek? Yani siz herkes gözündeki çöple elini kolunu sallıya sallıya gezsın demek mi istiyorsunuz? Sonu kötüye varır onun, o çöpler büyür, büyür de mertek oluverir.

Geçen haftaki yazımda Zihni’nin konuşmasından açmıştım: “Şair onu, Rus savaşından sonra Bayburt’a gidip oraları perişan görünce söylemiş” diyenlere karşı şöyle buyurmuşum: “Türlü söz oyunlariyle dolu bu koşmanın öyle bir duygudan doğduğuna inanmak da epeyce zordur.” Lâf! Hatırım kalmasın, ama ben lâkırdının bu kadar da bayağısını az gördüm. “Duygudan doğmak” gibi cicili bicili sözlerden geçtim, içi de bomboş... İnan olsun, utandım böyle dediğime. Ne demek? bir şair gerçek bir duygusunu söylemek için de söz oyunlarına baş vuramaz mı? Yani ben de yaşlandıkça önyargılara, sizin anlıyaçağınız peşin-hükümlere mi saplanıyorum? Öyle ya! bir kişi iç-

ten duyduğunu söyleyemezmiş, çeki düzen vererek söylemeğe özenmezmiş, daha bilmem neler... Peki, ne yapacak? Bağırarak, inliyecek, çırpınıp dövünecek. İyi, ama o bağırmağı, inlemeğı, çırpınıp dövünmeğı kâğıt üzerine döküp okuyacaklara duyurabilmek için de sanattan geçirmek gerekir. Birtakım karmakarışık sesleri dizin, içinizdeki derdin ne olduğunu bakalım kimse anlıyor mu? “Ben gönlümdekini öyle söyleyiverdim, sana özenmedim” demek şairin değil, ne dediklerini bilmez kendini beğenmişlerin işidir. Şair, gerçek olsun olmasın, bir duygusunu anlatmak istedi mi, sanatın, sanatının bütün gereklerine uyar; kendi şiir anlayışında söz oyunları yapmak da varsa onlardan da kaçınmaz. Şairden, sanat erinden samimîlik beklediğimizi söylerken, sanatına da samimî olarak inanması gerektiğini hiç düşünmüyoruz. Sanatına samimî olarak inanıyorsa gerçek duygularını da o sanatın istediğı biçimlere dökmesi kadar tabii ne olabilir?

Dudak bükerek bir: “Söz oyunları...” dedik mi bir şey söylediğimizi sanıyoruz. Cinaslar, müraatlar, daha ne bileyim? o gibi şeyler birer söz oyunudur da yazıya bir tabiiik vermeğe çalışmak, kelimeleri yerli yerinde kullanmağa özenmek sözlerle oynamak değil midir? Biz bugün cinası, müraatı pek sevmediğimiz için onlara düşkün şairleri de beğenmiyoruz, onların sanat anlayışı bizimkine uymuyor. Ama bizimki sanattır da onlarınki değildir diyemeyiz. Biz, gerçek olsun olmasın, duygularımızı, düşüncelerimizi kendi sanat yollarımızla anlatmağa çalıştığımız gibi onlar da kendi sanat yollarıyla anlatmağa çalışmışlar. Onlarınki de, bizimki de sanattır, yani bir yapmadır, bir yapmacıktır, bunu unutmamalıyız. Şunu da bilmeliyiz ki sanatın istediğı, buyurduğı özenmelerin hiçbirisi gerçek duygulara, samimiliğe aykırı değildir. Bunu anlamıyan sanatın özünü anlamamış demektir. Bunun içindir ki düşünerek, özenerek içinden doğanla yetinmeyip onu akli, bilgisi ile işliyerek yazan şairleri daima ötekilerden üstün tuttum.

Zihni’nin o koşmayı, Bayburt’un o günlerdeki perişanlığını anlatmak için yazdığını inanıyor muyum? Yooo! inanmıyorum; ama o koşmada birtakım söz oyunları olduğu için değil, bunu ileri sürenler bir tanıt, bir *delil*, bir tarih belgesi göstermi-

yorlar da onun için inanmıyorum. Bir yakıştırma olduğu belli... Başka sebep de var: o koşmaya iyice bakın, sadece sevgiliye hasret söylediğini anlarsınız. Sevgiliye hasretin arkasında, yurdu perişan görmenin verdiği üzüntü gizli olamaz mı? O da olabilir; ancak bunu kesin olarak söylemek için, asıl konunun arkasında bir konu daha bulunduğuna bizi inandırmak için, ortaya birtakım tanıtılar komak gerektir. Zihni'nin o koşmayı Bayburt için söylediğini ileri sürenler ise bunu yapmamışlardır.

Vezinli, kaafiyeli şiirleri sevmeğe çalışıyorum: "Şiiri herkesin anlayabilmesi, ahengini tadabilmesi için birtakım kurallara uyması gerektir. Bugünkü vezinsiz, kaafiyesiz şiirler ise çoğunluğa bir türlü işliyemiyor, ancak şiirle uğraşanları ilgilendiriyor, ötekiler ise yadırgıyor" diyorum; "Geçmiş yüzyıllarda birçok şairler, hem de en büyükleri kurallara uymuşlar, gene de birer yenilik yaratmışlar, demek ki kurallara uymak yeniliğe bir engel değildir. Öyle ise bugünün şairleri de o kurallara uyup onların içinde yaratmağa çalışmalıdır" diyorum, bir türlü kandıramıyorum kendimi. Ne kadar uğraşsam, bugünün vezinli, kaafiyeli şiirlerinden hoşlanamıyorum. İçlerinde elbette iyileri de vardır, ama biri bile beni sarmıyor. Ne yapalım? hürriyeti, kurallar dışına çıkmağı tattık bir kere, yeniden o daracak alana kapanmağı aklımız almıyor. Birçok şairlerin, örneğin Paul Valéry'nin dediğine göre o kuralların şaire yardımı olarmuş, vezin, kaafiye ona umulmadık şeyler buldururmuş... Ama biz onlara değil, "Vezin, kaafiye yüzünden söylenememiş sözleri unutuyorsunuz galiba" diyen André Spire'e inanıyoruz. Biliyorum, asıl Valéry haklıdır, geçmişin büyük şairleri bütün istediklerini söylemişlerdir, bunun için kurallardan da yardım görmüşlerdir. Gene de içimizde bir şey var: "Hayır" diyor, "kurallar geçti artık, onlara boyun eğemeyiz. Çağımız serbest nazmın çağıdır. Bugünün vezinli, kaafiyeli şiirlerinin en iyileri bile bize geçmiş günlerden kalma gibi geliyor. Dönemeyiz artık!" diyor.

Bunu anlamıyanlar, günümüzün isteklerini duymıyan kimselerdir. O istekleri duymadıkları için de şiirlerine bugünün havasını veremiyorlar, gerçekten yaratıcı olamıyorlar, ne yaparlarsa yapsınlar, eskinin çemberi içinden çıkamıyorlar, ger-

çek bir yenilik getiremiyorlar. Bunun için yarına kalabileceklerini de sanmıyorum.

Serbest nazımla yazarlar kalabilecekler mi? Onu da bilmem. Ama bence onlar, yalnız onlar doğru yoldadır, bundan sonra şiirde ölmez bir eser yaratılabilirse ancak serbest nazımla yaratılacaktır.

Ölmez eser derken ne dediğimizi biliyor muyuz? Nesirde ölmez eser belki vardır; ama kendimizi aldatmıyalım, şiir günü gününe okunan bir şeydir. Geçmişten kalma şiirler ancak edebiyatçıları ilgilendirir. Avrupalıların Racine gibi, Shakespeare gibi, eserleri bugün de okunan birtakım şairleri var, ama dikkat edin, o şiir de tiyatro şiiridir, onlar nesir gibi kalmışlardır. Yoksa bugünkü Fransızlar, İngilizler, Alamanlar da geçmiş yüzyılların şairlerini okumuyor, içlerinde ancak edebiyatçıları onlara ilgileniyor. Kendi çağında okunmayan şair, gelecekte bir hayır ummasın.

Ulus, 26.8.1950

Karalama

Muhibbî, yani Kanunî Sultan Süleyman divanını okuyorum, daha doğrusu karıştırıyorum. Bir divan birinci sayfasından başlayıp sonuna kadar okunur mu hiç? En büyük şairlerimiz, Fuzulî'nin, Baki'nin, Nedim'in divanları dahi buna dayanamaz. Sıkılırsınız, bunalırsınız, bir yığın tatsız sözler sizi sinirlendirir de: "Ne varmış bu şairde? Nesini beğenmişler bunun?" diyip elinizden atıverirsiniz kitabı. Şurasını burasını açıp bir gazel, bir iki beyit okuyacaksınız ki bıkmıyasınız, beğeneceğiniz, hoşlanacağınız yerleri ancak öyle bulursunuz. Bir de buldunuz mu, iş değişir o zaman, bakarsınız, ötekilerin de ayrı, kendilerine göre bir tadı varmış. Bunun için bir şairin güzel şiirlerini başkalarından öğrenmek istemem, kendim arıyacağım, kendim bulacağım. Siz de yetinmeyin güldestelerle. Bir divanda kendi bulduğunuz beyitleri sizin için, yüzyıllar boyunca gelmiş bunca kişiler içinde bir sizin için söylenilmiş sanırsınız, o şairle sizin aranızda bir bağ olurverir bu, ölmeyecek, değişmeyecek, yağılık etmeyecek bir dost kazanırsınız.

Büyük bir şairdir denemez Muhibbî'ye. Baki, Nedim, Galib, Nef'i, Naili şöyle dursun, Şeyhülislâm Yahya ile Neşati ile, belki Nazim'le boy ölçüşemez.

*Biz bülbül-i muhrik-dem-i gülzâr-i firâkız
Âteş kesilir geçse sabâ gülşenimizden*

beytini söylediği doğru ise, oğlu II. Selim de ondan üstündür.

Bana öyle geliyor ki Nef'i, bir şair olarak beğenmez onu, beğenseydi:

*Nitekim âb-i hayat-i suhan-i Bakidir
Haşre dek zinde kılan nâm-i Süleyman Hanı*

demezdi, "Süleyman Han'ın adını yaşatacak olan, şiirlerindeki bengi-sudur" mânasında bir söz söylerdi. (Bunu yazarken düşündüm: biz bugün doğru mu anlıyoruz acaba Nef'i'nin beytini? "Süleyman Hanım adını Baki'nin şiiri yaşatacak" demek midir o? yoksa *Baki* orada şairin adı değil de sadece suhan'ın sıfatı mıdır? "Ölmez sözdeki, Sultan Süleyman'ın ölmez şiirlerindeki bengi-su..." Böyle de anlaşılabilir. Belki Nef'i iki mânayı birden düşünmüş, düşündürmek istemiştir.)

Muhibbî büyük bir şair değildir ya, bizim eski şairlerimizin hiçbirini küçümsemeğe gelmez, en beğenmediğinizin divanında, en güzeller arasında anabileceğiniz bir beyit çıkıverir. Muhibbî'nin:

*Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olınya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi*

beytini bilirsiniz, fena mıdır o? Övecek değilim onu, Türk şiirinin eşsiz incilerinden biri diye göstermeğe kalkacak değilim, gene de bir güzelliği vardır, şairin ah çektiğini, etine hastalığın, ölümün cırnakları değiştiğini duyar gibi olursunuz. Kim bilir? o beyti belki de Sultan Süleyman'ın olduğu için seviyoruz, herhangi bir şairin "Sen padişahlığa ne bakarsın? sağlık ara, esenlik ara" demesi kolaydır, kendisi padişah olsa bakalım söyleyebiliyor mu? Sultan Süleyman padişahken yeryüzünün en güçlü hakanı iken söylemiş onu. Baki'nin:

*Sultana kayd-i saltanat-i dehr pâybend
Dervîş kendi başına sultan olur gezer*

beyti ne kadar güzel olursa olsun, acaba onun kadar doğru mu?

*Olsa kumlar sağışınca ömrüne hadd ü aded
Gelmiye bu şişe-i çerh içre bir saat gibi...*

Ben bir gerçeklik seziyorum bu beyitte, beni güzelliğiyle kavramıyor, doğruluğu ile ürpertiveriyor. O da bir güzellik değil midir?

Karıştırıyorum Muhibbî'nin divanını.

*Ey Muhibbî başım üzre şu'le-i ahım alem
Şah-ı aşkım sağlı sollu eşk leşkerdir bana...*

Babasının:

*Husrevi leşker-i işkest Selimî imruz
Ne be-hânist mukayyed ne be-hakan muhtaç*

*(Aşk ordusu başına geçti Selim bugün
Ne hanlığa bağlıdır ne de hakana muhtaç)*

demesini andırıyor. Selim'in sözü daha güzel elbette (benim çeviri değil, aslı, farsçası), ama Süleyman'ınki de güzel, hele "sağlı sollu" sizin de hoşunuza gitmedi mi?

Şiirlerinin çoğunda dil sade, kolay anlaşılıyor. Baki'yi okurken olduğu gibi ikide bir sözlüğe bakmak gerekmiyor; ama sadeliğe özendiğinden değil, Baki gibi bir bilgin dili kullanmağı başaramadığından. Süleyman'ın arapçası, farsçası bakalım kuvvetli miydi? medreseden çıkmışlarla tartışabilir miydi acaba? Aruzu da iyi kullanamıyor, hemen bütün mısralarında veznin kalıbı kendini belli ediyor, çoğu takti ile okumak zorunda kalıyorsunuz. Örneğin:

*Kûh-i gamda ben ezel çün aşkı bünyâd eyledim
Anda tuttum ücrete Ferhâdî ırgad eyledim
Gitti aklım yirine geldi anın divanelik
Ol periyi bilmezem noldum yine yâd eyledim*

Bu mısraları okurken “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbını boyuna duymuyor musunuz? iyi şair, büyük şair sanki unutturur kalıbı, onun dışında, ondan ayrılmaksızın onu sezdirmiyen bir ahenk yaratır.

Şu beytine bir bakın:

*Şöyle yan kim nâr-i aşk ile vücudundan eser
Kalmasın bir kes senin nâm-ü nişânın duymasın.*

Beğenmediğim için değil, beğendiğim, sevdiğim için anıyorum. Ama acemi bir şair elinden çıkmış olduğu da pek belli: mânayı bitirmeden mısradan mısraa atlıyor, “eser” bir yanda, “kalmasın” bir yanda. Üç yüzyıl sonra bu bir yenilik olur, şiirimizi genişletir, ama Süleyman’ın yaşadığı günlerde bunu yapmak doğru değildir. Zaten o da yenilik olsun diye, şiire yeni imkânlar getirsin diye yapmıyor, mânayı bir mısraa sıkıştırma-ğın başaramadığından yapıyor. Bunun için öteki şairlerimiz kendisine uymuyor, kaçınıyorlar bundan. Tevfik Fikret’ten sonra ise bütün şairlerimiz buna özeniyor. Sultan Süleyman’ın şiirde öyle bir devrim yapmağa hakkı yok, daha vakti, sırası değil de onun için. O, gazeller yazacak, İran şairlerine benzemeğe çalışacak, Türk şiirine onların mısralarındaki olgunluğu getirecek... Neyse, güzel beyit o da. Bütün gazeli yazayım size, belki siz de seversiniz:

*Yare dil gönder nihânî anı canın duymasın
Hâlini takrîr eyle kim zebanın duymasın*

*Taş eşiğin subh olunca nice yıl bâlin edip
Ney gibi inle velî kimse figanın duymasın*

*Şöyle yan kim nâr-i aşk ile vücudundan eser
Kalmasın bir kes senin nâm-ü nişânın duymasın*

*Ol keman-ebrû güzel gönderse tîr-i gamzesin
Sineden geçsin velî bağrında kanın duymasın*

*Hâk-i pâyinde yüziin sürsiün yere âşıkların
Yürüsiün sâyen gibi serv-i revânın duymasın*

*Ey Muhibbî sırrını ketm eyle izhar eyleme
Şöyle sakla anı cân-i nâ-tiivânın duymasın*

Ne yalan söyliyeyim? ben bir tazelik buluyorum bu gazelde, acemice olduğunu bilerek, belki biraz da acemice söylenmiş olması yüzünden seviyorum bunu.

Yenişehirli Avni Bey'in bu kaafiye, bu redifte bir gazeli vardır, çok beğenirler. Hele:

Yar âğuşunda yatsın cism ü cânın duymasın

mısraını öve öve bitiremezler. Avni Bey elbette Sultan Süleyman'dan usta şairdir, bizde divan edebiyatının büsbütün kapanacağı sırada, yani Baki gibi, Nef'i, Nedim gibi ustalar aruzun nasıl kullanılacağını öğrettikten sonra gelmiş. Ama ben o mısraa pek kızarım. Benim "cism ü cânım" duymıyacak olduktan sonra yar benim ağuşumda yatmış, bana ne? Sevgilinin hayali ile şâd olmak bundan yeğ değil midir? Bana öyle geliyor ki Avni Bey o beyti mânasını pek düşünmeden söyleyivermiş, beğenenler de başını iştiriyor, sonunu dinlemiyorlar. Sonra da mâna ya baktıklarını söylerler.

Ulus

Ararken

Geçmişin bir büyüklüğü vardır, gözler kamaştırır. Biribirinden yüce bütün o şanlı bilginleri, feylesofları, ozanları, bütün o tanrıl kişileri andınız mı, çağımız çöküverir. Onlar gelip de alanı hazırlamamış olsalar, bugünküler ne yapabilirdi? Birer kahramanmış, birer devmiş onlar. Elllerinde bizim aletlerimiz, kafaları içinde bizim bilgilerimiz yokken gene de yılmamışlar. Şiirin yolunda kayalar, dağlar delen âşık gibi, gönüllerindeki ateşin buyruğuna uymuşlar, saldırmışlar karanlıklara, yenmişler, sevgiliye, ulu ışığa kavuşmuşlar... Boşuna övünüyoruz bilgilerimiz, âletlerimiz diye, hepsi de onların değil mi? bize onların birer armağanı değil mi? Hepsinin de temelini onlar kurmamış mı? Saygıyla eğilelim geçmişin, geçmişte yaşamış büyük adamların önünde; onların karşısında ne kadar küçük kaldığımızı bilelim de dinliyelim onların öğütlerini, ayrılmıyalım onların çizdiği yoldan, bizden sonra gelecekleri de öyle yetiştirelim ki çıkmasınlar onların dediklerinden...

Şaştınız mı böyle yazmama? Eee! özendim ben de, bir deniyeyim dedim. Hep bu çeşit lâkırdılar sevilir bizde, şimdi değil, öteden beri. *Yüce, ulu, tanrıl* gibi katkıları... (Tuttu gene benim tutarağım! Bunca yıllık *sıfat* dururken sen kalk da *katkı* diye tilcik uydur!.. A efendim, neden uydurmıyayım? Baksanız o Firenklere, *adjectif* diyorlar, *epithète* diyorlar, “katılan söz”, “üstüne konan söz” demek, *katkı, sıfat*’tan daha iyi bir karşılık değil mi buna? Ama çaresiz size uyacağız, doğrusunu bırakıp yanlışını kullanacağız. Arapça da arapça di-

ye direnmişiz bir yol.) *Yüce, ulu, tanrıl* gibi sıfatları dizdiniz mi, okuyanların ağızları kulaklarına varıyor. “Hah! söz işte böyle olur!” diyorlar. Oysaki maymuncuk sıfatlardır bunlar, hangi kapıya soksanız açar, hiçbirini için de yapılmamıştır. Bunları bir yazıda gördüm mü, ossaat anlarım, yazarın kendiliğinden bir diyeceğı yoktur, ötekinin berikinin kapısını kurcalıyor, ne bulursa onu kullanacak. Niçin yapmasın? Beğeniliyor ya, siz ona bakın. Ben de onun için özendim. Bir de şu *ve*’den tiksintim geçse... O zaman görürsünüz, çifte çifte sıfatlar, hani ben de taş çıkarırım arkadaşlara. Biri var, bir yazısında gözüme ilişmişti, coşmuş, daha doğrusu işi coşkunluğa vurmuş, oyuncu kızlardan birine “tanrıl” diye bıyık buruyordu. O “tanrıl” demez, ben diyorum, o “ilâhî” der. Yahya Kemal’in “ilâhî adalar” demesinden beri o “ilâhî” sıfatı yüksek edebiyatımıza bir dadandı, hâlâ o dadanış... Yapacağım ben de, aklıma kodum. Hele biraz daha uslanayım, her cümlemin başına bir *ve* getireceğim de yekten ilâhî bir üstâd oluvereceğim...

şimdilik bırakalım bunları, daha uslanmadım, *ve*’den tiksintim geçmediğı gibi bol bol sıfat kullanmakta da güçlük çekiyorum. Hani o başlarken söylediklerim yok mu, bilseniz ne terledim onları yazarken! Eski zaman bilginlerini Ferhad’a benzetinceye kadar halden hale girdim. Ama cümle de pek bir halavetli oldu, uzun, kıvrıla kıvrıla gidiyor. Nice kimseler tanıyım, onu görseler kıskanır da çatlayıverirler. (*Günüden çatlayıverirler* demeliydim ama siz *günü*’yü anlamadınız mı, gene ben söz uydurdum sanırsınız.) Kıskanmasınlar, alsınlar, onların olsun, güle güle kullansınlar; daha doğrusu, onlar kullansın, ben güleyim.

Gelelim geçmişe hayran olmağa. Eh! hayranım doğrusu geçmişin bilginlerine, feylesoflarına, ozanlarına. Durmamışlar, kendilerine eskiden kalanla yetinmemişler, kendilerinden önce gelmişlerin dediklerini öğrenmişlerse de hepsine inanmamışlar, yanlışlarını aramışlar, bulmuşlar, göstermişler. Ah! o büyük adamlar! hepsi de ne kadar yeni! ne kadar genç! Hepsi de inanmışlar çağlarına, beğenmişler onu. Kendi yaşadıkları günleri geçmişten hiç de aşağı bulmamışlar, geçmiştekilerin

önünde el pençe divan durmuyorlar: “Onların bıraktıklarına biz de bunları kattık!” diye başladı yukarıda. Ne diyor Tevfik Fikret?

Vaktiyle baban kimseye minnet mi ederdi?

Yok, kalmadı hâşâ sana zillet pederinden.

Doğrusu, güzel söyleyememiş, “pederinden” güldürüyor bizi, hiç uymuyor oraya, bir kere “baban” demiş, gene “baban” demeli, beceremiyor, “babandan” demekle “pederinden” demenin bir değerinde olduğunu sanıyor. Güzel söyleyememiş, ama dediği doğru, bütün insanlar için doğru: insan oğluna geçmişinden aşağılık kalmamıştır, geçmişteki insanlar kendilerinden önce gelenlerin önünde titremezlermiş, onların bıraktıklarına bakarken gözleri kamaşmamış.

Hangi alanda olursa olsun, geçmişin çizdiği yoldan ayrılmak istememek, geçmiştekilerin öğütlerini değişmez birer yasa saymağa kalkmak tarihi anlamamaktan gelir, çünkü tarih boyuna yenileşmeleri gösterir. Hangi alanda olursa olsun bir iş başarabilmiş, bizim saygımıza hak kazanmış kimseler, şu bizim bugün birer kahraman diye, birer dev diye andığımız kimseler, kendilerinden önce bulunanlarla, söylenenlerle kalmayıp onları aşmış, gerekince de yıkmış olan kimselerdir. Tarihin bize verdiği başlıca ders, bir cesaret dersidir.

Geçmişî hiçe sayalım, bizden önce yaşamış olanların bulduklarına da, söylediklerine de aldırmayalım demek mi istiyorum? Olur mu öyle şey? Geçmişî hiçe sayan, tarihin öğrettiklerini dinlemeyen bir çağ, yabancığa, iptidailiğe dönmüş olur, bütün denemelere yeniden girişmek zorunda kalır, bütün yanlışlara yeniden düşer. Ancak tarihe bağlanıp kalmak da tarihi bilmemek kadar yıkıcıdır, o da elimizden geleni yapmaktan kaçmak olur.

Geçmişte yaşamış insanlar da bizim gibi birer insandır: ne bizden büyük, ne de bizden küçük. Onlara ne kadar güveniyorsak kendimize de o kadar güvenmeliyiz. Onları sadece bizden önce gelmiş oldukları için, bizden üstün görmek de, bizden aşağı görmek de doğru değildir. Bilelim ki hepimiz de bir yo-

lun yolcusuyuz: onlar gibi biz de doğruyu, iyiyi arıyoruz, onlar gibi biz de güzellikler yaratmağa çalışıyoruz, onlar gibi biz de insan oğlunun ufuklarını genişletiyor, düştüğümüz yanlışlarla dahi ilerlemeyi sağlıyoruz. Ne adına olursa olsun, hangi amaçla olursa olsun bu ilerleme, ilerletme ödevinden kamağa hakkımız yoktur.

Ulus, 22.9.1950

Karalama

Çağımız kesinlemeler, yani *tasdik*'ler, *affirmation*'lar çağı. Şunun da, bunun da birer yanı olduğunu, olabileceğini söylediniz mi, kararsızlığınıza veriyorlar da dudak büküyor, dinlemiyorlar, gökten inme bir buyruğu bildirircesine kesip atacaksınız: "Bu böyledir..". Sesiniz, duruşunuz, özünüze pek bir güvendiğinizi belli etsin, yetiyor, aramıyorlar ötesini, inanıyorlar, bağlanıyorlar dediklerinize. Bugünün kişileri, gençleri, yaşlılarıyla, sanki bir sürü, uyulacak çoban arıyor.

İnana susadıkları için mi bu? Geçen yüzyıl düşünürleri; en ufak ayırtılar üzerine durur, hiçbir görüşe büsbütün doğru da, büsbütün yanlış da diyemezlerdi; insan oğlunun bütün hallerine ilgilenir, hepsini anlamağa özenirlerdi. Şimdi gördüğümüz buna bir tepki midir? Bugünün kişileri o inceliklerden, o kılı kırk yarmalardan bezdiler de onun için mi bir fikre, bir hakikate sarılmak istiyorlar? Sanmıyorum. Bana öyle geliyor ki bu bağnazlık, *taassup* gerçek bir inandan değil, daha çok inansızlıktan, içlerine sinmiş bir şüphecilikten doğuyor. İnanmıyorlar, inanır gibi gözüktüyorlar. Hiçbir ilkeyi, hiçbir hakikati kabul etmiyorlar: "Hakikat yoktur, bütün hakikatler görecedir, *nisbîdir*, onun için hangisi olursa olsun benimseriz, onu savunuruz, bizi başarıya götürebilir" diye düşünüyorlar. Bunun içindir ki bakıyorsunuz, bir uçtan bir uca kolayca geçiveriyorlar, dün yaptıklarını bugün kötülüyorlar. İnanmıyorlar, bir şeye inanmıyorlar, belki yalnız inanmağa inanıyorlar. İnanın kişiye büyük bir güç aşıladığına, gerekince dağlar devirebileceğine inanmışlar, ne

olursa olsun bir inan arıyorlar. Buldukları inanı incelemiyorlar, kafalarına, gönüllerine işlemesini aramıyorlar, inanın konusundan değil, kendisinden iyilik bekliyorlar. Sanat için sanat gibi inan için inan; içi olmiyan, kupkuru bir inan, yalnız bir kalıp...

Bakmayın bağnaz gözükmelerine, gerçekten bağnaz degiller. Daha doğrusu bağnazlıkları ancak dışarıya karşı. Korkmayın demedim: kendilerinden değilseniz, inanları adına sizi ezmekten çekinmiyorlar. Ama bu bağnazlık kendilerine karşı değil: uydukları çoban inanın şurasını, burasını, dilerse bütün konusunu değıştiringor, onlar hemen boyun eğiyorlar. Gençliğimde bir söz okumuştum, aradan çok yıllar geçtiğı için iyice bilmiyorum kimin olduğunu, Suarès'in sanıyorum ya, belki de değildir: "Je t'aime! je t'aime! Qui faut-il tuer?" (Seviyorum seni! seviyorum seni! Kimi öldüreyim?) Bunlar da: "İnanıyorum sana! inanıyorum sana! Kimi öldüreyim?" diye bağırıyorlar.

Hayır, bu sertlikleri, yobazlıkları inandan, bir inana susamış olmalarından gelmiyor, içlerinde kişi saygısı yok, ondan geliyor. Bir kimseyi ezmegi, boğmayı, ortadan kaldırmağı hiçten sayıyorlar. "Yeryüzünden bir kişi eksilmiş, ne olur sanki?" der gibi bir halleri var. Kişi oğluna saygısızlıkları giderek kendi kendilerine de yöneliyor, kendilerini de, kendi yaşamalarını da önemlemiyorlar. Bunun içindir ki özlerini vermelerinde, *fedakârlıklarında* bir kahramanlık sezilmiyor. Gözlerinde kimsenin bir değeri olmadığı gibi kendi kendilerinin de bir değeri yok, bunun için daima öldürmeğe de, ölmeğe de hazırlar. Bir fikir, bir hakikat uğrunda öldürüp ölmek değil, hayata karşı inansızlıktan doğan bir kayıtsızlık... Canını, kişiliğini önemlemiyen, başkalarına olduğu gibi kendi kendisine de ancak bir nesne diye bakan bir kimsenin ölümü rahatça kabul etmesi bir fedakârlık mıdır? Canlarını, düşünüp benimsedikleri, kutsal diye baktıkları bir fikir, bir hakikat uğruna vermiyorlar, ancak bir buyruğa uyararak öldürdükleri gibi gene bir buyruğa uyararak ölüyorlar. Sürü ahlâkı, sürü yaşayışı... Sürülerde fedakârlık olamaz. Fedakârlık bireylere, *fertlere* vergi meziyetlerdendir, bireyi inkâr eden, "Toplum heptir, birey hiç" diyen, bireylikten soyunup kendilerine ancak bir bütünün bir parçası diye bakan kişilerden fedakârlık beklenemez, özlerini kolayca vermeleri bir meziyet sayılamaz.

Hani şu boyuna özetler basan dergiler var, ingilizcilerinin adına *digest* diyorlar, şaşıyorum onları okuyanlara... Çabucak birçok şeyler öğrenmek istiyorlar. "Armut piş, ağzıma düş..." Bir yazının, bir kitabın özetini okumak ne demektir? Bir yazının içinde, bütünü bozmadan çıkarılabilecek parçalar, uzunluklar varsa, o yazı zaten iyi bir şey değildir, kendisi de, özeti de okunmağa değmez. Hiçbir yeri lüzumsuz olmıyan, şöyle iyice düşünülerek yazılmış derli toplu bir yazı da kısaltılmağa, özeti çıkarılmağa gelmez, çünkü hiçbir yerini atamazsınız.

Çağımızın öyle özet dergilerine merakı, okurların daha uzun yazıları okumağa vakit bulamamalarından, yahut vakitleri olmadığına sanmalarından geliyor diyorlar. Belki. Ama bence bir sebep daha var: çağımız edebiyatçıları, bütün yazarları birer geveze sayıyor, hepsine de ufacık bir konuyu uzattıkça uzatır, süsler püsler diye bakıyor. Bir yandan da özle şekli biribirinden ayırma var; bir yazının özü başka, şekli başkaymış, şekline ilgilendenmeden de özünü öğrenebilir, anlıyabilirmişiz... Edebiyatçıların, yazarların çoğu birer geveze oldukları doğrudur; yazarlar arasında, entipüften bir konuyu özenli bir şekilde güzelleştireceklerini, yükselteceklerini sananlar bulunduğu da doğrudur. Ama o gevezelerin, özden ayrı bir şekil arıyanların ne dediklerini öğreneceksiniz de sanki ne olacak? Özet dergileri de en çok onların yazılarını önemliyor... Öyle yazarlara öylesine okurlar, öylesine dergiler... Ben de sanki ne diye karışıyorum?

Ulus, 28.10.1950

Sözden Söze

Aktöre ile ıra gücünün, yani ahlâk ile seciye kuvvetinin, akıldan, bilgiden üstün birer meziyet olduğunu, bir kişide önce bunların aranması gerektiğini söyleyenlere şaşarım. Akla dayanmıyan bir aktöre olabileceğini mi sanıyorlar? İnsan oğlunu aktöreye erdiren, ona neyin iyi, neyin kötü, neyin doğru, neyin eğri olduğunu bildiren gene akılı değil midir?

Öyle diyenler yoksa çevrelerinde yaşayanların, başkalarından duyduklarına, geleneğin bellettiklerine, bir yol da kendileri düşünmeden körükörüne inanmış, bağlanmış kimseler olmalarını mı istiyorlar? Onlar: “Şunu şöyle yapmalı, bunu böyle etmeli” diye kesip atacaklar, ötekiler de sebep sormaksızın uyuvarecekler bu buyruklara... Tatalım ki bu buyruklar iyidir, doğrudur, kendileri onları nasıl bulmuşlar? Onlara da o yolu akılları göstermiş değil mi? “Biz babalarımızdan, dedelerimizden böyle gördük, böyle yapıyoruz, bizden sonra geleceklerin de böyle yapmasını istiyoruz” derlerse o zaman da sorarım kendilerine; “Siz babalarınız, dedeleriniz gibi olmanız, bütün işlerinizde değilse de aktöre alanında onlara uymanız gerektiğini nereden çıkarıyorsunuz? Sizi bu sonuca vardiyan da aklınız değil midir?... Babalarınız, dedeleriniz o yolu nasıl kurmuşlar? Ona akıllariyle ermemişler mi? Aktörenizi ister kendiniz kurmuş olun, ister babalarınızdan, dedelerinizden almış olun, onun temeli, dayanağı hep akıldır.”

Olur a, belki kendileri düşünmemişlerdir aktöre üzerinde; kendileri de, çevrelerinde görmek istedikleri kimseler gibidir, yani başkalarından duyduklarına, geleneğin bellettiklerine kö-

rükörüne inanmış, bağlanmış birer kişi... Niçin düşünmemişler, durmamışlar aktöre üzerinde? “Biz bu ağır konu üzerinde düşünecek kadar akıllı değiliz” mi diyecekler? Kendilerini o konu üzerinde düşünecek kadar akıllı bulmuyorlar, ama başkalarına aktörenin ne olduğunu gösterecek kadar akıllı buluyorlar. Tutmuyor bunlar birbirini. Aktöre üzerinde düşünecek kadar akıllı değillerse, kapatsınlar aktöre sözünü, karşılarındakilere ders vermeğe kalkmasınlar...

Acaba kendi akıllarını küçümsemiyorlar da sadece bu konuyu mu küçümsüyorlar? “Adam sende! bir de aktöre üzerinde mi düşüneceğiz? Bize babalarımızın, dedelerimizin öğrettikleri bir aktöre var ya, bize de yeter, bizden sonrakilere de... Biz daha büyük işlerle uğraşıyoruz” mu diyorlar? Böyle diyor, böyle düşünüyorlarsa ne demeğe kalkıp da aktörenin akıldan, bilgiden üstün olduğunu ileri sürüyorlar? Karşılarındakileri aldatmak, kandırmak mı istiyorlar? Diledikleri aldatmak, kandırmak ise kendilerinin aktörelere bozuk demektir, onlardan aktöre dersi alamayız.

Bir de şu var: savundukları aktöre ilkeleri, yani esasları üzerinde düşünmüş, düşünmüşlerdir de onlara bir türlü akıl erdirememişlerdir, karşılarındakilerin de onları akıllarıyla kabul etmeyeceklerini anlamışlardır. “Evet, insan şunu yapmama-lı ama niçin yapmamalı, bir türlü kavrayamıyorum” diyorlardır da onun için ahlâkın akıldan üstün olduğunu söylüyorlardır. Hani Ziya Paşa:

*İdrâk-i meâli bu küçük akla gerekmez
Zirâ bu terazi o kadar sıkleti çekmez*

demiş, onun gibi... Peki, ama o zaman da biz kendilerinin o aktöre ilkelerini gerçekten benimsediklerine, onlara uyduklarına nasıl inanabiliriz? Belki bizim yanımızda onlara bağlı görünüyorlardır da yalnız kaldılar mı şöyle bir kaçamaktan çekinmiyorlardır. Baksanız a! niçin öyle yapmak gerektiğine akıl erdiremiyorlarmış, ya yarın akıllarının daha çok ereceği bir öğütle karşılaşılırsa, bugün bağlı oldukları ilkeleri bırakıvermezler mi?...

Hayır, insan oğlu için akıldan üstün hiçbir meziyet, hiçbir güç yoktur. Bütün güzellikleri, bütün büyüklükleri aklı ile, aklı

sayesinde yaratmıştır, aktöre de gene aklının kurduğu bir yapıdır. İnsan oğlunun herhangi bir meziyetini ilerletmek isterse-niz, aklını geliştirmeye, aklını besliyen bilgisini (...) başka her yol yanlıştır, ilerlemesini dilediğiniz o meziyeti, kaynağı, kökü olan akıldan ayırarak kurutuverir.

Bugünlerde *peşinen*'ler, *sürc-i lisan*'lar aldı yürüdü, en ummadığınız yerlerde duyuyor, en ummadığınız yazılarda görüyorsunuz. Yakında, *ayriyeten* de baş köşeye geçecek... Niçin *ön-ce*, *önceden* diyemiyorlar? niçin *dil sürcmesi* diyemiyorlar? Bunlar düpedüz türkçe de onun için. Yakıştıramıyorlar ağızlarına. *Peşinen*, *sürc-i lisan* varsın olsun, yabancı kurallara göre kurulmuş, bir kibarlığı var.

Benim gençliğimde bir yazarımız "kaabil-i kabul" sözünü ilk kullandığı gün okuyanlar neler söylememiş, ne kadar gül-müşlerdi! Bu *peşinen*'lerin, *sürc-i lisan*'ların yanında "kaabil-i kabul" âdeta doğru gözüküyor. Hele bizden öncekilerin pek kızdıkları *hukukî*, *ahlâkî* gibi arapça bir çoğuldan yapılmış sıfat-ların kurala göre yanlış olduklarını artık düşünen bile kalmadı.

"Sen bunlara sevinmelisin, arapça, farsça sözlerin artık di-limizde yaşıyamıyacağını gösterir" diyeceksiniz. Hayır, sevi-nemiyorum: bütün bu yanlışlar bizde dil düşüncesi olmadığını gösterir: açıkça düşünüp düşüncemizi en doğru, en açık olarak-bildirecek sözleri aramıyoruz, dilimizin ucuna ilk gelen sözü kullanmakla dilediğimizi söyleyebileceğimizi, anlatabileceğ-i-mizi sanıyoruz. Biz *sürc-i lisan* gibi, *peşinen* gibi yanlışlardan, *ahlâkî*, *hukukî* gibi kurala aykırı sıfatlardan, *kaabil-i kabul* gibi bir kökten çıkma sözleri yan yana getirmekten kaçınmağa başladığımız, bunlara sinirlendiğimiz gün öz türkçeye gideceğiz, yok-sa bu kargaşalık içinde, dil devriminin gerekliliğini kimseye anlatamazsınız: "Ne çıkar? Biz böyle deriz, gene de dilediğimi-zi anlatırız" derler, size de "yobaz" diye bir ad takarlar, ele gü-ne karşı utanırsınız. Size *peşinen* ifade edeyim ki bu türlü yan-lışlardan kaçınmak bile yakinen bir ayıp sayılacak, böylece de dilimizin istiklâlinin temini sağlanacaktır... Ya böyle konuşup yazarsınız, ya size yobaz derler...

Ulus, 25.11.1050

Karalama

Takvimin bugünkü yaprağında, fırtına haberinden sonra, bir vecize: *Elbette sefil olursa kadın alçalır beşer*. Tevfik Fikret'in bir sözü, ama Fikret onu bir mısra olarak söylemiş, vezinli söylemiş; takvimi yapanlar ise *elbet*'in sonuna bir *te* katıvermişler. Alt tarafı bir *te* bunun, ne çıkar? Hem biz *elbet*'ten çok *elbette* deriz, konuşmamıza daha uygun... Öyle, öyle ama vezin bozulur.

Bu çeşit yanlışlar yalnız takvimde mi? Türlü yazılarda, hatâ edebiyatçı geçinen, şair geçinen nice kimselerin yazılarında her gün bunlardan birkaç tane görüyoruz. Ne gösterir bu? Çok şeyler gösterir.

Bir kere aruzun bizim ekin, yani *culture* hayatımızda yeri kalmadığını, büyük bir yeri kalmadığını gösterir: bugün aruzu bilmiyenler de bu ülkede aydın sayılabilir, demek ki aruz öğrenmeğe lüzumsuz bir emek diye bakılıyor. Yakında aruz bilenlere gülecekler: "Şuna bak, kalkmış da neler öğrenmiş!" diyecekler. Ama aruz bilmeden bizim eski şiirimizi, yalnız divanları değil, Tanzimattan sonraki şairlerin eserlerini, örneğin Mehmet Akif'in *Safahat*'ını da okumak, doğru okumak, şöyle anlıyarak okumak kaabil değildir. Demek ki bugün aruz bilmiyen aydınlarımız Hâmit'i de, Fikret'i de, Akif'i de okumuyorlar, doğru okumuyorlar, anlıyarak okumuyorlar. Öyle ise şairlerin bizim bugünkü ekin hayatımızda yerleri yoktur. Bunu söylerken ne seviniyorum, ne de üzüliyorum, sadece bir olayı görüyor, onu söylüyorum. Biz eski medeniyetimizden, aruzu bir değer sayan, aydınlarının aruz bilmesini buyuran medeniyet-

ten ayrıldık. Değerlerine artık inanılmıyan bir medeniyeti zorla yaşatamazsınız. Onu arasıra anarak içinizde bir tuhaflık, bir acı duyabilirsiniz, o başka; ama sizin öyle bir tuhaf olmanız, acı duymanız bir şeye yaramaz, zaten çok da sürmez, hayat, yaşayan medeniyet sizi sürükler, yenilikleriyle, yeni buyruklariyle, önümüze çıkardığı birtakım ödevlerle sizi avutur, dünün özlemini gideriverir.

Aruzla söylenmiş mısraları yazarlarımızın yanlış anlamaları yalnız bunu mu gösterir? Hayır? O yazarların doğru söylediklerini, söylediklerine gerçekten inanmadıklarını, samimî olmadıklarını da gösterir. Bile bile yalan söylüyorlar demiyorum: yalan söylemek başka, samimî olmamak başka şeylerdir. Çok kimse doğru söylediğini, samimî olduğunu sanır, gene de söyledikleri gerçek inanlarına uymaz. Gerçek düşüncenin, gerçek inanlarının ne olduğunu araştırmaz da onun için. Bugün Hâmit'in, Fikret'in, Akif'in büyük birer şair olduğunu söyleyenler çoktur, ama o şairlerin eserlerini okuyanlar azdır. Eserlerini okumadan, okumak ihtiyacını duymadan, o şairleri beğendiklerini, sevdiklerini söyleyenler hiç şüphesiz samimî değillerdir; yalan söylemezler, kendileri de o şairleri beğendiklerini, sevdiklerini sanırlar, öyle demeğe alışmışlardır, alıştıkları için de kendilerinin samimî olduklarından şüpheleri yoktur. Samimîlik pek az kimsenin, ancak kişilikleri üzerinde uzun uzun düşünülmüş, gerçekten benimsedikleri fikirlerin, inanların neler olduğunu uzun uzun araştırmış insanların erebilecekleri bir meziyettir. Bunun içindir ki herhangi bir kimseden samimîlik bekliyenlere şaşarım.

O yanlışların gösterdiği bir şey daha vardır; bugünkü Türk yazarları kendilerine çok güveniyorlar bir mısra hatırlarında nasıl kalmışsa onu öylece anmaktan çekinmiyorlar. "Acaba benim bildiğim gibi mi? Kitabı açıp da bir bakayım" demek hemen hemen hiçbirinin hatırına gelmiyor. Halbuki bir yandan da hâfızalarının zayıf olduğunu söylerler. Malûm ya! hâfızanın kuvvetli olması aklın azlığını gösterirmiş, akıllı adamlar çabuk ezberliyemezlermiş, ezbercilik kötü bir şeymiş... Ezbercilik yani bir şeyi iyice anlamadan ezberleyip söylemek elbette iyi bir şey değildir ama ezbercilik başka, bir şiiri hattâ bir nesri ezberle-

mek başka şeydir. Onlar ezberciliğin ne demek olduğunu anlamamış, ezberciliği kötülüyen hükmü anlamaksızın ezberlemiş yani tam ezbercilik suçunu işlemiş adamlardır... Mademki hâfızaları kuvvetli değildir üstelik aruz da bilmezler o halde niçin kendilerine güvenirler de kitabı açıp doğrusunu aramazlar? Kendilerinden hiç şüpheleri yoktur da onun için. “Araştırmağa vaktimiz yok yazımızı çabuk yetiştirmek zorundayız” derler ya inanmayın vakitleri olsa da gene aramazlar. Halbuki gerçek aydın olabilmenin şartlarından biri, belki birinci şartı bizim de yanılabilceğimizi, birtakım eksiklerimiz olabileceğini kabul etmektir.

Aruz bilmiyorlar eski şairlerin eserlerini okumuyorlar; kimse de onlara ille öğreneceksiniz, ille okuyacaksınız diyemez. Öğrenmesinler okumasınlar. Ama ne demeğe ikide bir eski şairlerin mısralarını anıyorlar? Eeee! eski şairlerin sözlerini anmak insana bir bilgin, bir aydın adam hali verir de onun için... Bu süsü ucuzca edinmek istiyorlar.

Şunu da söyleyeyim ki eski şairlerin sözlerini kitapları açıp doğrusunu araştırmadan anmanın da ayrı bir zevki vardır. Ancak bu zevki tatmağa kalkışmanın da birtakım şartları vardır. Şairleri çok okumuş olacaksınız hem de bir kere okuyup geçmiyeceksiniz; divanları, şiir mecmualarını boyuna açıp karıştıracaksınız. Sonra her gazelin, her manzumenin, belki her beytin, her mısraın üzerinde uzun uzun düşünmüş olacaksınız, mânayı iyice kavrayacaksınız, kendiniz şair olmasanız dahi şiir yazmanın usulünü, adabını öğrenmiş olacaksınız, yani hiç değilse aruzu bellemiş olacaksınız. Ondan sonra o zevki yani bir şairin kitabı elinizin altında olmadan da onun bir beytini anmak zevkini tatmağa kalkabilirsiniz. Bizim bugünkü yazarlarımız ise bütün üstünlükleri uğraşmadan kazanmak, bütün zevkleri emeksizce tatmak istiyorlar. Aydınlar âleminde bir “otlakçılık”tır gidiyor.

Ulus, 8.12.1950

Geldiği Gibi

Şu kış günleri yok mu sevemiyorum bir türlü... Her yıl bir boy: “İnsanların en çok çalıştıkları, en çok düşündükleri, en çok eğlendikleri mevsim kıştır. Uzun gecelerde ocak başına büzülüp ne yapacağını şaşırان kişi oğlu aklını işletmiş, hakikatleri sırları araştırmış, masallar uydurmuş, inanlar yasalar kurmuş. Medeniyeti kışın getirdiği ihtiyaçlar yaratmış değil mi?” derim ama olmuyor işte boşuna ta gençliğimde Rémy de Gourmont’un bilmem hangi kitabında okuduklarımdan kalma bu yankı kandıramıyor beni. Doğru sözler, doğru ya beni avutmağa, güz sonu içimi sarmağa başlıyan o korkuyu andırır perişanlığı gidermeğe yetmiyor.

Soğuklardan yakınacak değilim. Ne yalan söyliyeyim? öyle çok üşümedim ömrümde; serinlikler basınca sırtımı pekleştirmenin, oturduğum yeri ısıtmanın bir çaresini bulurum. Üşümenin şöyle biraz üşümenin de bir tadı vardır doğrusu. Kar altında beş on dakika, yarım saat yürüdükten sonra sıcak bir odaya girip parmaklarınızı hohlamanın zevkine doyulur mu? Gözlerinizin içi parlar, “Vu-u-u-u! üşüdüm!” diyerek mangala, sobaya yaklaşırken gülümsememek, gülmemek elinizde midir? Keyifle hatırlarsınız üşüdüğünüzü... Ben en çok bir gece, otuz beş yıl oluyor, Sofya’da üşümüştüm; trenden inmiş, açık arabayla bir otele gidiyorduk, bir soğuk ki öyle paltoydı, atkıydı dinlemiyor, bıçak gibi işliyor insanın içine. Ertesi sabah öğrendik; meğer o gece sıfırın altında kırkı, kırk biri boylamış... Aklıma geldikçe hâlâ titrerim. Hasretle anmıyorum o günü: “Öyle

bir soğukla, ah! bir daha karşılaşsam!" demiyorum, neme lâzım? özenilecek şey mi? Gene de memnunum o soğuşu bir kere çektiğime... Belki çektiğime değil de, çekmeği geçirmiş olduğuma memnunum. Acayıptır hatıra, bakarsınız, en büyük sıkıntılara, sadece geçtikleri için, geçmişe karıştıkları için bir güzellik veriverir.

Kış, gündüzleri kısacık olduğu için sevmem. Sabahleyin bir türlü doğmak bilmiyen güneş erkenden de çekip gider. Hele şimdi! saat dördü biraz geçti mi, ortalık kararveriyor. Ne anladım ben ondan? Pencereyden bakıyorum, tertemiz bir hava, berrak... Bir çekicilik vardır Ankara'nın ışığında, İstanbul'un ki gibi öyle baygın değildir, yarı sevdalı, yarı güzünlü hulyalar kurmağa sürüklemes insanı, çıkıp gezmeğe çağırır. Ama nereye gideceksin? Sen daha biraz yürümeden sular kararacak, çevreni seçemez olacaksın. Lâmbaların ışığı ne kadar parlak olursa olsun, gezmelere elverişli değildir.

Aylı gecelerde, hattâ büsbütün karanlıkta yürümenin de zevki yoktur demedim. Düşüncelerine dalar, belki kendin de pek farketmeksizin hafiften bir türkü tutturur, öyle uzun uzun gidersin. Sonunda nereye varacaksın? bilmezsin onu, kimbilir? belki kendi kendine varacaksın... Ama onun için ortalık تنها olmalı, herkes evlerine çekildikten, yattıktan sonra, saat akşamın beşinde altısında öyle mi? Sokaklar kalabalık, gün daha bitmemiş... Gün daha bitmemiş, ama gündüz bitmiş... Ne ad takacağınızı bilemediğiniz bir zaman: ne gündüz, ne de gece; ne gündüzün ışığı var, ne de gecenin sükûnu, sessizliği. İster istemez içine karıştığınız anlaşılmaz haller gibi sinirlendirir sizi. Bir kurtulsanız, evinize mi gireceksiniz, nereye gireceksiniz girsanız de bir kurtulsanız. Kış günlerinin o saatlerinde günü tamamlamak için geceden kesilip gündüze eklenen saatlerinde, siz de öyle misiniz bilmiyorum, ben bir şaşkına dönerim. Vakti anlayamam bir türlü. Erken desem değil, ortalık kararmış; geç de desem değil, şehrin insanları daha işlerini, alış-verişlerini bitirmemiş, sofralarına oturmamışlar. Kış, insan oğluna gündüzünü gecesini şaşırtan bir mevsimdir.

"Yaşlandın sen artık, kocadın, yarım saat dolaşsan yoruluveriyorsun, dizlerin tutmuyor, bir de gezme sözü mü edecek-

sin?" diyeceksiniz. Haklısınız. Evet, yürüyemiyorum artık, çabucak bir kesiklik geliyor. Ama yaşlandım diye benim gezme, uzun uzun gezme hulyaları kurmamı da yasak edecek değilsiniz ya! Bırakın, unutuvereyim yaşlandığımı, unutayım da yaz gelince, o uzun günlerde dilediğimce gezebileceğimi umayım... Hem ben ışığı, ışıklı günleri yalnız gezmek, yürümek için sevmem ki! Bir yerde oturup çevrenize, ta uzaklara bakmanın da tadı yok mu? Gözlerinizin görebildiği bütün yerler sizindir, şu tepelerdeki ağaçlar, bir sıraya dizilmiş şu renk renk evler, şu uzaklaşan insan, şu yaklaştıkça yüzü beliren gölge, hepsi, hepsi sizindir; sizindir de değil, sizsiniz onlar... Onlara baktıkça, onları gördükçe benliğinizin genişlediğini, zenginleştiğini duyarsınız. Yalnız değilsiniz, çevrenizde, gözünüzün görebildiği kadar uzaklarda hayat var, hepsini sevebilir, hepsini düşünebilirsiniz. Kışın ise öyle mi? Daralır, küçülür çevreniz. O kısacık günler, bu yeryüzünün varlıklarıyla beslenmenize yetmez, uzun gecelerde ise kendi kendinizle baş başa kalır, gündüz toplıyabildiğiniz azıcık şeyi de çabucak tüketirsiniz. Ah! bu kış geceleri, bitmek bilmiyen, insanı kendine kendine, hep kendi kendini düşünmeğe sürükliyen kış geceleri! Size hep kendi kendinizi düşündürdüğü için de benliğinizi gözünüzde büyütür, büyütür. İçinizde tükenmez hazineler bulunduğunu sandırır... Evet, medeniyeti belki kışın getirdiği ihtiyaçlar yaratmıştır, kış geceleri belki hakikatleri araştırmağa, sırları çözümlemeğe masallar uydurmağa, insanlar, yasalar kurmağa elverişlidir, ama bizi kendi kendimizle uğraşmağa, kendimizi beğenmeğe sürükliyen de odur...

Neye yazdım bu satırları? Hiç... Işığa hasretimi, ışıklı yaz günlerine hasretimi söylemek istedim, işte o kadar. Böyle geldi, böyle yazdım.

Ulus, 15.12.1950

Bezenmek

Bilmem ben kendime çekidüzen vermesini, derviş gibiyimdir. Berbere uğramağa üşenip sakal bir karış, saçlar öylesine, günlerce dolaştığım olur. Bir Mehmet Beyimiz vardı, çoktan öldü, rahmet dilemiş olacak, hatırlayıverdim. Tanışır, konuşurdum ama, adımları hiç mi merak etmemiş, yoksa unutu mu vermiş, nedir? bir gün benim için: “Hani saç sakalı akar gibi bir adam geliyor buraya, o işte” demiş, duyanların hepsi de anlamışlar ben olduğumu. Bana da söylediler, hoşuma gitti, doğrusu tam bulmuş rahmetli. Çamurdan kaçınmağı bir türlü beceremem; çoraplarım hep düşer; yakamla boyun-bağımın biri bir yandadır, biri bir yanda; cigara külüne bulanmışım, ona da aldırmam... Dedim ya, derviş gibiyimdir.

Eee! ne yapalım? fikir adamıyım, bilim adamıyım ben; derin derin düşüncelerimden çıkıp da süslenmeğe, dış güzelliklerle uğraşmağa ayıracak vaktim mi var benim? Okuyup okuyup da içimi beziyeyim, kafamı donatayım, yeter bana. Ama görenler beni beğenmiyeceklermiş, varsınlar beğenmesinler! Öyle görünüş düşkününü kimselerin diyeceklerinden bana ne? Ben geçici şeylerle, istedik mi çıkarıp atabileceğimiz şeylerle değil, bizim ta içimize işliyen, benliğimizi yoğuran meziyetlerle övünen insanlardanım; onlarla yetinmeyip bir de dışa bakanlar uzak olsunlar benden, onlarla düşüp kalkmağı ister miyim ben?

Bilirsiniz beni, bilirsiniz de inanmazsınız bu son dediklerime. Saçımın sakalımın akar gibi olduğu, benim kendime çe-

kidüzen vermesini bilmediğim doğrudur ama övünülecek şey mi bu? Süslenmek, bezenmek elimden gelmez ama süslenmeği, bezenmeği kötülemeğe kalkanlara pek kızarım. Adam dediğin üstüne başına da bakmalıdır; yalnız temiz giyinmesi de yetmez, kendine yakışacak şeyleri bulmalı, güzel olmağa, kendini beğendirmeye çalışmalıdır.

Güzel olmak... “Ya yaradılışından güzel değilse?” demeyiniz, en çirkin, en biçimsiz insanlar dahi, biraz zevkleri varsa, o çirkinliklerini, biçimsizliklerini örtmenin, başka güzelliklerle karşılarındakilere unutturmanın bir yolunu bulurlar. Süslenirler, bezenirler, öylelikle olsun kendilerini karşılarındakilere şirin gösterirler.

“Ben yaradılışımdan güzel değilim” deyip de boynunu bükme olur mu? Medeniyet dediğiniz, bir bakıma, tabiatla savaşmak, tabiatı olduğu gibi bırakmayıp düzeltmek, insan oğlunun istediği hale getirmek değil midir? Öyle olunca insanlar arasındaki çirkinlikleri de: “Ne yapalım? öyle doğmuş onlar!” diyip çirkin bırakamayız, onları da elimizden geldiğince güzelleştirmek borcumuzdur. Bittabi kendimizden başlayarak.

Bu söylediklerimin kendimi de kötülerim olduğunu biliyorum. Benim işime gelmiyor diye doğruyu saklıyayım da işime gelecek doğrular mı uydurayım? Üstüne başına bakmıyan, kendine bir çekidüzen vermeğe özenmiyen adam gerçekten medeni bir adam değildir. Bir kere öyle kimselerde çevrelerindeki bir aldırıışsızlık vardır. Çevrelerindeki gerçekten aldırırsalar, onları gerçekten düşünseler kendilerini onlara beğendirmek isterler. “Ben böyle sallapati gezerim, korkunç bir suratım olur, gene de başkalarının arasına girerim, benimle konuşurlar, konuşmağa mecburdular” demek kendini beğenenin, büyüklenmenin ta kendisi değil midir? Böyle kendini beğenen, büyüklenen kişiden topluma ne iyilik gelebilir? Bilgisi varmış, derin derin düşünceleri varmış, şöyle iyilikleri, böyle üstünlükleri varmış... Bütün o bilgisi, derin derin düşünceleri, iyilikleri, üstünlükleri kendisinde, başkalarınca da beğenilmek, başkalarınca da hoş, sevimli görülmek dileğini uyandırmamışlarsa topluma ne hayrı olur öyle meziyetlerin? İyi biliniz, süslenmeği, bezenmeği kötülüyen, bir suç saymağa kalkan kimse-

ler, toplumu hiçe sayan kimselerdir. Çocuklarınızın, gençlerin kendilerini beğenmeyip toplum için çalışmalarını istiyorsanız, onlara bezenmek, kendilerini çevrelerine beğendirmek dileğini de aşılaysınız. O bezekleri iç bezekler, dış bezekler diye de ayırmayınız, ikisi de lüzumludur, ikisi de birbirinin tamamlayıcısıdır.

Bezenmeği kötüliyenlere bir başka bakımdan da kızarım. Önce kişilerin bezeklerine takılırlar, sonra da toplumun bezeklerini küçümserler. “Bize şairden önce, feylesoftan önce, iş adamı gerektir; tiyatrodan, eğlence yerlerinden önce daha önemli şeyler vardır” diye kendilerini beğene beğene bir konuşurlar, mazallah! tüyleri ürperir insanın. Giderek şairle feylesofu, tiyatroyu, eğlence yerlerini, hattâ hemen bir fayda sağlamıyacak bilgilerle uğraşan kimseleri toplum için zararlı saymağa başlarlar. Kişilerin güzel giyinmeğe özenmelerini ayıpladıkları gibi sözlerini doğru dürüst söylemeğe, düşüncelerine bir biçim vermeğe çalışmalarını da beğenmezler, onları birer biçim düşkünü olmakla suçlarlar, biçimsiz özün kendini belirtmiyeceğini anlamazlar da: “Biz öz istiyoruz, öz!” diye bağırırlar. Bu da her türlü medeniyetin yok olmasına varır.

Ulus, 12.1.1951

Dağınık Sözler

Yazarlarımızın çoğu türkçeyi bilmiyor. Başka dilleri öğrenmeğe özeniyorlar, bir parça söktüler mi, kurumlarından geçilmiyor. Yabancı diller ufuklarını genişletecek, önlerine Avrupa'nın, bütün dünyanın medeniyetini, ekinini, pardon! *kültürünü* serecek. Kültür, kültür, ah! kültür... O hazineden avuç avuç alacaklar, saçacaklar ortaya, böylece yükselecek, ta doruklara erişecekler...

Ama türkçeyi bilmiyorlar, öğrenmiyorlar. Bildiklerinden, çok iyi bildiklerinden şüpheleri yok da onun için daha iyi öğrenmeğe çalışmıyorlar sanmayın, sevmiyorlar türkçeyi, önemlemiyorlar. Hayli zaman oluyor, yanılmıyorsam alamanca bir dergide bir karikatür görmüştüm: genç bir kommunist oturmuş: "On sekizime geldim, hâlâ vatana bir kötülük edemedim!" diye hayıflanıyor. Bizim yazarlarımız onu hatırlatıyor: "Bu kadar dil öğrendim, hâlâ yazılarımda türkçeye benzer yerler var!"

Hikâye hikâyeyi açarmış, bir tane daha geldi aklıma. Yahya Kemal Bey anlatır: bilmem kim gençliğinde Fransa'ya tahsile gitmiş, altı ay sonra da babasına fıransızca bir mektup yazıp: "Ben burada hep fıransızca konuşuyorum, onun için türkçeyi unuttum" demiş; babası da: "Oğlum, benim sana otuz yılda öğrettiğim türkçeyi sen böyle altı ayda unutursan altı ayda öğrendiğin fıransızca'yı kim bilir ne çabuk unutursun. Gel, sen o dili o kadar çabuk öğrenme de sıkı öğrenmeğe bak" diye bir cevap

yazmış. Bizim yazarlarımız da onun gibi: bir yabancı dil öğren-diler mi, hemen türkçeyi unutalım diyorlar, kendi deyimleriyle söyleyeyim: unutmaya koyuluyorlar. Koyulmak, buradaki ko-yulmak yok mu? fıransızcanın *se mettre*'i, onu kimin ağzından işitirseniz bilin ki o adam artık türkçe düşünmek istemiyor, di-limizi gerçekten sevmiyor.

Türkçe öğreneceksin de ne olacak sanki? O da özenilecek bir dil mi? İngilizceyi, fıransızca'yı, alamancayı öğren, yeter. Hele ingilizce, yeni dünyada da o geçiyor... Az kaldı öbür dün-ya diyecektim. Sen ingilizce, daha doğrusu amerikanca düşün-meğe alış. Okuduklarını, yahut kendi düşündüklerini çevren-dekilere bildirmek istedin mi, kelimelerin karşılıklarını koyu-verirsin, kendin bulamazsan sözlüklere bakarsın, daha olmaz-sa ingilizcesini, alamancasını, fıransızcasını kullanırsın, karşı-n-dakiler anlasınlar. Anlamıyorlarmış, e! onlar için, yabancı dil-leri bilmiyen o adamlar için sen kendini mi üzeceksin? onların hamiri için sen dilinin zamirini mi bozacaksın? Hem unutm ki ne kadar anlaşılmazsan kendi gözünde de, başkalarının gö-zünde de o kadar yükselirsin. "Bir dinlemeliydi neler söyledi! en âriflerimiz bile kavrayamadı dediklerini, öylesine derindi" diye parmak ısırırlar.

Ama bencileyin bazı tatsız adamlar varmış, onlar: "Türk-çeyi yanlış konuşan, yanlış yazan bir Türk, başka dilleri de ger-çekten iyi öğrenmemiştir, örneğin fıransızca bir yazıda *se mett-re*'i gördü de bunun türkçesinin *başlamak* olduğunu düşünme-di mi, yalnız türkçeyi değil, fıransızca'yı da bilmiyor demektir, onda okuduğunu anlamak gücü oluşmamış, *teşekkül etmemiş*, gelişmemiştir, birtakım yabancı kelimeleri, deyimleri kullanı kullanıvermekle kendisinin bir düşünür olduğunu sanıyor, ka-fasının içinde ışık yok, diyeceklermiş, aldırma sen onlara, uka-lâlarla mı uğraşacaksın?

Önümde bir yazı duruyor, fıransızcadan çevirilmiş Mon-sieur Gide üzerine. İki defa okudum, doğrusu iyice anlıyama-dım. Yazanı, yani fıransızcasını yazanı, Marcel Arland'ı bilirim, demek istediğini iyi anlatır, açıkça anlatır. Belli ki bu yazısını türkçeye çeviren iyi anlıyamamış. Bir yer bunu çok iyi gösteri-yor: "*Corydon 'âdi*" bir kitaptır." Hayır, Marcel Arland Monsieur

Gide'in bir kitabı için o kitabı beğenmese de, *âdi* demez, belki *médiocre* demiştir, *médiocre* da *âdi* demek değildir. Marcel Arland *Corydon*'u, Monsieur Gide'in büyük eserlerinden biri saymıyor, onda bir sanat güzelliği görmüyor olabilir, ama o kitabın değerini de inkâr etmiyor, biraz sonra o kitabı yazmanın bir cesaret gösterdiğini de söylüyor, demek ki onun için *âdi* kelimesini kullanamaz. Türkçeye çevirilmiş bir yazıyı: "Acaba aslını yazan burada hangi kelimeyi kullanmıştır?" diye düşünüp de öyle mi anlıyacağız?

O yazıyı çevirenin türkçeye saygısı yok, tam üç yerde *sahip olmak* diyor: "Birçok büyük yazarlara sahip olan Fransa... Kaypak, ince bir zekâya sahip bir kimse mi?... Ben burada onun sadece bir yazar olarak sahip olduğu... bağımsızlığından bahsedeceğim..." Türk yazarı "Birçok büyük yazarları olan, *yahut* bulunan Fransa" diyemez miydi? "Türkiye yirmi bir milyon nüfusa sahiptir" denmez, "Türkiye'nin yirmi bir milyon nüfusu vardır" denilir, *yahut*: "Yirmi bir milyon nüfusu olan Türkiye." Öteki cümlelerden de "sahip olmak" sözü böyle kaldırılabilir. Hayır, Türk yazar fransızcada *avoir* fiilini görmüş ya, onu ille türkçeye uymıyan bir deyimle çevirecek. Aslında *avoir* değil de *posséder* varsa, türkçede gene *sahip olmak* denmez. Sahip olmak, türkçeyi bilenler, öğrenmeğe özenenler için, *bir kimsenin kendi emrindeki bir insanın, yahut bir hayvanın uygunsuz, istenilmez bir iş yapmasını, yahut kendi malı olan bir nesnenin zarar görmesini önlemeğe çalışması* demektir, çoğu da öğüt olarak kullanılır: *Kedine sahip ol, bizim mutfağa dadandı. Malına sahip ol, elâleme yedirme*" cümlelerinde olduğu gibi.

Bunlara dikkat etmezsek, başka dillerde yazılmış bir cümlenin bizim dilimizde nasıl söyleneceğini aramazsak, çevirdiğimiz yazıları kimseye anlatamayız. Daha da kötüsü okuyanlar: "Demek Avrupa yazarları böyle anlaşılmaz şeyler yazıyorlarmış, demek derin düşünce, büyük bilgi böyle anlaşılmaz yazılardaymış" derler. Bu olmadı da değil: başka dillerden çevirilmiş kitapları okuyanlar anlamıyorlar, okuduklarını, ama anlamadıklarının da farkına varmıyorlar, böylece birtakım fikirler, bilgiler değil, fikir gölgeleri, bilgi gölgeleri ediniyorlar. Bunun bize çok büyük kötülükleri olacak.

Dikkat ettiniz mi? son zamanlarda bir “müteakiben” çıktı başımıza, *sonra* yerine *müteakiben*... Onu gördüm mü, güleceğim tutuyor. Belli ki güzel yazmağa, kibar kibar yazmağa heves edenler kullanıyor. *Dedi, söyledi* yerine *ifade etti* gibi. Yakındır, *badehu*’yu da diriltecekler. Hani *badehudan sonra* diye alay ederlerdi, işte oradaki *badehu*. Doğrusu lâzım da! Bir kere *sonra* dediniz, ikincisinde *müteakiben*’i kullandınız, üçüncüsünde ne diyeceksiniz? O zaman da *badehu* dersiniz. Malûm ya! güzel yazmak demek, iyi kâtip olmak demek bir kelimeyi iki kere kullanmaktan kaçınmak demektir: “Sen evine azimet edersin, ben haneme giderim, komşu da beytine girer, müteakiben diğer dostumuz da ikametgâhına duhul eyler” diye yazdınız mı, püüüh! büyük bir yazar, bir üstad olur çıkarsınız. Bir dilin de güzelliği bir mânadaki kelimelerinin bolluğu ile ölçülür... Oysaki bunun tam tersi doğrudur. Bir dilde bir mânaya gelen çok kelime varsa bilin ki o dili kullanan millet edebiyatında ancak yapmacıklara özenmiş, kolay güzellikler aramış, kavram bakımından zenginleşmemiş demektir.

Öz türkçeye neden o kadar karşı koydular? Bunun için. Öz türkçede öyle süsler yapılamıyordu da onun için.

Divan şiirinde *un* gibi, *çavdar* gibi kelimeleri görünce insan şaşırırveriyor. Muhibbî’nin, yani Sultan Süleyman’ın divanında ikisini bir arada buldum. Doğrusu *çavdar*’ı önce okuyamadım. Zaten bir tuhaf yazılmış: *çim, vav, dal, rı*. “Acaba *cu*’ya yanlışlıkla üç nokta mı konmuş? yoksa, *çu, çuder* okunur bir kelime mi var?” diye düşündüm, sözlüğe bakacaktım, birden anladım:

*Muhibbî her ne kim bulsa demez gendiim yahut çavdar
Eder bu âsiyâb-i çerh eline girdiği hep un.*

Buğday diyemiyor, farsçasını söylüyor, *gendiim* diyor, ama *çavdar*’ı kullanmış. Güzel bir beyit değil, gene de hoşuma gitti, belki okuyup anlamakta zorluk çektiğim içindir. Bir de nefis bir gazelini buldum, yazımı onunla bitireyim:

*Pend gûş etme dilâ almalı ele âr eteğin
Ko ne derlerse desinler tutagör yâr eteğin*

*Bana her demde gelir derd ü belâ mihnet ü gam
Müşkil iştir kişi tuta sitemgâr eteğin*

*Müddei dâmen-i dildâra erişse ne aceb
Kande kim açıla gül tutar anın hâr eteğin*

*Hâbda yârı bulup fursat ile bûsesin al
Uyanıp hışma gelirse koma inkâr eteğin*

*Yüz süriüp pîr-i mugan hizmetine tutma sakın
Hânkah içre varıp zâhid-i mekkâr eteğin*

*Ey Muhibbî beni-Âdemde vefâ kalmadı hiç
Sen de Mecnûn-sıfat tut yürü dağlar eteğin.*

Ulus, 30.3.1951

Yavaşça

Nice yüzyıllar andığımız ululardan biri, bir Tanrı elçisi: “Yargılamayın” buyurmuş. Uymak istiyor kişi bu öğüde. Kim ne yaparsa yapsın, ne derse desin, bir kötülük etmişse cezalandırılmasını yasalara bırakıp biz karışmıyalım. O da öyle yarıdılmış, düşündüklerini, hareketlerini beğenmiyorsak biz ona benzemeyiz, dilersek kaçınıyoruz ondan. Beğenip beğenmediğimizi bile araştırmıyalım, o kendi haline, biz kendi halimize. Daha da rahat ederiz. Ötekini berikini yargılamağa kalkmak bizi birkaç kişiye sevdirse, birkaç kişiyi kandırsa dahi çoğunluğu bizden soğutur, uzaklaştırır, bize düşman eder. Gene o ulu: “Tanrı’yı sev buyruğundan sonra en büyük buyruk, insanları sev buyruğudur” demiş. Biribirini tamamlıyor bunlar: boyuna yargılamağa kalkan, boyuna insanların küçüklüklerini, yanlışlarını görür de onları sevemez.

Kişi uymak istiyor o öğüde, ama elde mi? İnsanız, insan olduğumuz için de düşünüyoruz, düşündükçe de birtakım işleri iyi, doğru, güzel, birtakımını da kötü, yanlış, çirkin buluyoruz. Bunu söylemeden, bildirmeden nasıl dururuz? Herkes huyunu, törelerini değiştirtsin de bize benzesin mi istiyoruz? Elbette isteriz onu, bize değil belki, çünkü kendimizde de kötü saydığımız haller bulunabilir, ama herkesin bizim düşüncemizdeki insana benzemesini isteriz. Kişi oğlu, ülküler kuran bir varlıktır, gerçeğin o ülkelere hiç değilse yaklaşmasını diler, kendi ülküleriyle gerçek arasındaki farkları gördükçe de üzülür. Cennet bizim düşüncemizdeki âlemdir, huyları, töre-

leri ile o âlemin kurulmasına engel olanlara –kızmanın boş olduğunu, bize rahatsızlıktan başka bir şey getirmeyeceğini bilsek de– kızarız.

“Yargılamayın...” Bu da bir yargı değil mi? yaradılışlarında yargılamak eğilimi bulunanlara karşı bir yargı, onları kötüleme değil mi? Kimseye karışmayacaksak, kimseyi kendi yolumuza çekmeğe çalışmayacaksak, yargılıyanlara da ses çıkarmıyalım, onları da bırakalım bildikleri gibi yaşasınlar, şuna güzel, buna çirkin desinler, bu yüzden çevrelerindeki de, kendilerini de üzerlerse bize ne? İlle mutluluk içinde yaşamalarını mı diliyoruz onların? Ya onlar mutluluğu yargılamakta buluyorlarsa? Üzerlerine düşersek, asıl mutluluğun yargılamamakta, bütün insanları oldukları gibi kabul etmekte olduğuna inandırırsak sonunda onları kendi kendilerinden tiksindirmeyiz? “Mutluluk yargılamamakta imiş, oysaki hep yargılamak geliyor benim içimden, demek mutluluğa, asıl mutluluğa erişmek yazılmamış benim alnıma” dedirtmez miyiz? Bir de insanları sevsin diyoruz... Yaradılışında bir eksiklik, bir bozukluk, Tanrı’nın bir ilenci, *lâneti* bulunduğu aklı saplanıp da kendini sevedikten sonra başkalarını nasıl sever?

Peki, yargılamıyalım, yargılamıyalım, ama kimsenin elinden gelmez bu öğüdü tutmak. Bakın, bunu buyuran da yapamamış. Yalnız: “Yargılamayın” sözü de bir yargı sayılabileceği için mi? Hayır, hayatını anlatanlar, onun boyuna şuna buna çıkıştığını, insanları iyiler, kötüler diye ayırdığını, kötülerin yatacağını bildirip iyilere sonsuz mutluluklar adadığını söylüyorlar. Bu yüzden de hıncını çekmiş yurttaşlarının, hepsi bir olup dış bilemişler ona, öldürmüşler onu.

Asıl büyüklüğü de kendi öğüdünü kendinin tutmamasında, çevresindekilerin hepsini kendine düşman edinceye değin yargılamaktan çekinmemesinde değil mi? Elbette öyle yapacaktı, inandığı bir hakikat var, onu yaymağa çalışıyor, bütün insanların o hakikati benimseyip ona uymalarını diliyor, kendi ülküsüne göre yargılanamamak elinde midir? Yargılamaktan kaçınırsa ülküsünü, doğrudur diye bildiğini kendine saklıyacak. Öyle de değil, bir ülküsü doğrudur diye bildiği bir şey olmayacak, gerçekten olmayacak. Olunca, gerçekten içinde öyle

bir zenginlik olunca, saklıyamaz onu kendine, ne yapıp yapıp, canı pahasına da olsa, onu yaymak, bildirmek ister.

Yargılamayanların, yargılamaktan kaçınanların insanları sevebileceklerine de pek inanamıyorum. Onlarla hoş geçinir, onları sever gibi gözükür, kendini nerede bulsalar bir gülümseme ile karşılayıp tatlı sözler söylemelerini sağlayabilir, o başka, ama gerçekten sevmez onları. Onların bütün eksiklerini, yanlışlarını, kötülüklerini görecektir, ses çıkarmıyacak. Bundan ağır yargı mı olur? “Bana ne? bunları düzeltmeyi, doğru yola getirmeği kimse başaramaz, eksiklik, yanlış, kötülük bunların özündedir, şimdiye dek böyle gelmiş, bundan sonra da böyle gidecektir” demek değil midir bu? Böyle düşünen, kişi oğlunun özünde kötülük bulunduğuna inanan bir kimse insanları sevebilir mi hiç? Onların yapıp ettiklerine aldırılmaz, kızmaz onlara, hattâ bütün gördüklerine gülümsiyerek bakıp eğlendirir gönlini. Bu da sevmediğini, gerçekten sevmediğini göstermez mi? Bir insan, sevdiği başka bir insanın yapıp ettiklerine aldırılmaz olur mu? onun tuttuğu yolu beğenmiyorsa bunu kendisine de söylemez olur mu? onun hareketleri üzerine düşündüklerini kendisine bildirmez olur mu? onu ülküsüne, ülküsündeki insana yaklaştırmaya özenmez olur mu? Kusurlarına göz yumduğumuz, gülümsiyerek baktığımız bir kimseyi, sevmenin “insanları sevmek” sözündeki mânasıyla sevmeyiz. Sevsek de başka türlü bir sevmektir o, aşk ile sevmektir, anamızı babamızı, kardeşlerimizi, çocuklarımızı sevmek gibidir, bir duygu sevmesidir, akıl, kafa sevmesi değildir. “İnsanları seviniz” sözündeki, buyruğundaki sevmek ise duygudan ayrı bir şeydir, aklımızla, düşüncemizle sevmektir o, insanların iyiliğini, iyi olmalarını dilemek, bunun için çalışmak demektir.

İnsan oğlunun yüceliğine, kutsal sayılması gerektiğine ben de inanırım. Gerçekten yüce midir? kutsal mıdır? öteki varlıklardan üstün müdür? doğrusu araştırmam orasını. O sorular beni aşar. Cevaplarını bulursam o cevaplar beni ezebilir, bana yalnız kendi hiçliğini değil, bütün benzerlerimin, bütün insanların hiçliğini anlatıp da beni dünyadan da, yaşamaktan da soğutabilir. Mademki ben bir insanım, bence en büyük, en önemli varlık insandır. Ama birer birer bütün insanlar değil, kusurla-

riyle, kötülükleriyle, suçlariyle bütün insanlar değil. Onların hepsini sevmeyişim, bazılarında, birçoğundan tiksinişim insan oğlunu, bir fikir, bir ülkü olarak insan oğlunu sevişimden-
dir. Şunu bunu yargılıyorum, yargılamaktan kaçınmıyorum, çünkü insan oğlunu seviyorum.

Yüzyıllar boyunca bir ilerleme, bir *terakki* olduğuna inanan-
mıyanlar da bence insan oğlunu sevmiyenlerdir. O yüzyıllar
boyunca insanlar birtakım bilgiler edinmiş, tabiatın birçok sırlarını
çözümlemiş, hakikatler bulmuş, bütün bunlar dışlarında mı kalmış onlar?
içlerine, benliklerine işlememiş mi? O bilgileri, o hakikatleri yaymakla
çevrelerindeki hiç etkileyememişler mi? Öyle ise kötülük bütün insanların,
insan oğlunun özündedir. Böyle olduğuna inanmak da insan oğlunu sevmekten
gelir.

Birçok olaylar gösteriyorlar: yüzyıllar boyunca insanların kan
dökmeleri, birbirilerine işkence etmeleri, yalancılıkları, hırsızlıkları,
çıkarları uğruna her türlü vefasızlığı göze almaları eksilmemiş. Doğru
olabilir. Ama hep bunları öne sürenler bir şeyi, belki hepsinden önemli olan
bir şeyi unutuyorlar: kusurlar, kötülükler azalmamış olsa bile insanlarda
utanma duygusu artmıştır, sadece çıkarlarını ararken de bunu açıkça
söyliyorlar, birtakım iyi adlarla örtmeğe çalışıyorlar. Bu utanma giderek
işlemeyecek midir onların içine? Önce bir yalan, bir riya olsa dahi zamanla
bir gerçek olmuştur mıdır? Ben olacağına inananlardanım.

Ulus, 274.1951

Tercüme

Tercüme yerine *çeviri*, *çevirim* gibi bir söz bulsak, nasıl diyorlar?... *uydursak*, daha iyi olacak ya, kızarlar gene. “Anlamıyoruz” diye tuttururlar, benim de sinirlerim bozulur. İyisi mi, uyayım onlara, ben de *tercüme* diyeyim. Türkçeyi, kendi dilimizi beğenmemeleri boyuna sürüp gidecek değil a! bir gün gelir, uslanırlar, biz de öz türkçe çalışmalarımıza döneriz.

Belki *terceme* dedirtmeğe de kalkarlar, oymuş doğrusu, Arap öyle dermiş. İsteddiği kadar doğru olsun, gelemem ona. Ne yapayım? arapça bilmediğimden başka, öyle demeğe benim dilim de dönmüyor. Siz de bir sınayın, bakın kolay kolay söyliyebiliyor musunuz? *Terceme* derken, ne bileyim? sanki yapışıyor kişinin ağzına, vıcık-vıcık bir şey oluyor. Bir de bir ukalâlığı var! Hani eskiden bilginlik taşıyanlar, *oturum* yerine *celse* değil de *celese* derlerdi, onun gibi oluyor. *Terceme*... Bu söz insanı, başka dilleri öğrenip de yazı çevirmekten soğutur!

Daha iyi olmaz mı acaba? Mademki arapça da arapça diye direniyorlar, ille doğru söylemelerini istemeli. *Seyahat* mi dediler? şöyle yukarıdan bir gülersiniz: “*Siyahat*’tir onun doğrusu!” dersiniz. Sakın *malzeme* dedirtmeyin, doğrusunu öğrensinler, *malezime*, desinler. *Firkât*, *fırsat* da ne demekmiş? *fürkat*, *fursat*. Hani uydursanız da olur; “*Cevab* yanlıştır, doğrusu *cüvab*’dır” deyin şaşırtıverirsiniz, inanmasalar bile bir sarsılırlar, *Kaamus*’ta aramağa kalkarlar, bir sözü *Kaamus*’ta aramak da eğlenceli iş değildir, ben beceremem, böylelikle belki yola getirirsiniz, bırakırlar arapçayı da türkçeye yanaşırlar belki. O da

kötü bir yol değil, bir denemeli, bilisizliklerini yüzlerine vuruvuruvermeli.

Tercümeden açışım, önümde Halil Demircioğlu'nun Thukydides çevirisi duruyor da onun için. Baştan aşağı okumadım o kitabı, öyle sanıyorum ki Bay Halil Demircioğlu da onu baştan aşağı okunsun diye çevirmemiş, kimseyi öyle bir sıkıntıya sokmak istemez. Neden böyle dediğimi birazdan anlatacağım. Önsözü okudum, birkaç yeri karıştırdım, anladım ki çeviri konusunda Bay Halil Demircioğlu'nun düşündükleri ile benim düşündüklerim birbirine hiç uymuyor. Bay Halil Demircioğlu bilgince çeviriye özeniyor, bakın ne diyor:

Filhakika, bilhassa Renaissance ve humanizma devrimizi yaşadığımız bu zamanda, eski Batı kültürünün yüksek kaliteli eserlerini dilimize çevirirken —ve bilhassa onların böyle ilk ilmî tercümelerini yaparken— kanaatimce, orijinalin yalnız ruhunu vermekle yetinen, yâni tercümenin tercüme kokusunu vermemesini, aksine sanki Türkçede yazılmış gibi görünmesini isteyen, “serbest tercümelerden” sakınmak lâzımdır. Çünkü, bu şekilde hareket, böyle eserlerin tercümesindeki maksad ve gayeye uygun değildir. Hele, aynı zamanda, bir nevi kaynak mahiyetinde olan —meselâ tarih gibi— eserlerde, bundan tamamiyle tevakkî etmek icabeder. Çünkü bu gibi eserlerde cümle ve kelimelerin, yalnız mânâlarının değil, belki konuldukları yerlerin bile büyük önemi vardır.”

Bay Halil Demircioğlu daha böyle söyleyip gidiyor. Koyduğu ilkelere bağlı olduğu belli, yalnız çevirinin dilinde değil, o çeviri için yazdığı önsözün dilinde de bir yabancılık kokusu var. Karacaoğlu: *Dilleri var, bizim dile benzemez der, onu andırıyor.*

Bir kitabı dilimize çevirirken yalnız özü vermekle yetinmiyeceğiz de cümlelerde kelimelerin konuldukları yerleri de değiştirmeyeceğiz, bu nasıl olur bilmem. Örneğin *Les Misérables*'ın iki cümlesini alalım:

En 1815, M. Charles-François-Bienvenu Myriel était évêque de Digne. C'était un vieillard d'environ soixante-quinze ans; il occupait le siège de Digne depuis 1806.

Bunu Bay Halil Demircioğlu'nun dilediği gibi çevirelim, şöyle bir şey olacak:

Da 1815, Myriel idi psikoposu Digne'in. Bu idi bir ihtiyar aşığı yukarı yetmiş beş yaşında; o işgal ediyordu piskoposluğunu Digne'in denbeni 1806.

Tam uymadım da Bay Demircioğlu'nun koyduğu ilkelere: *piskopos Digne'in* de dememeli, *piskopos in Digne* demeli, yoksa bilgin çevirisi olmaz, kelimelerin cümlelerdeki yerlerini değiştirirsiniz, oysaki: "Bu hususlara dikkat edilmeden yapılan serbest tercümelerde, bazan bütün metin üzerinde rol oynabilecek —ilk bakışta ufak tefek görünen— birçok şeyler kaybolduğu gibi, yazarın millî ve şahsî karakteri de silinip gider"miş. "Muharririn düşünce sistemi ve ifade tarzı tercümede aksetmediği için de, onu okumaktan beklenen, meselâ hususiyetlerini anlamak gibi, bir istifade asgarî hadde inmiş olur"muş.

Hayır, ben Bay Demircioğlu gibi düşünmüyorum. Dahası var, onun düşüncelerine, savunduğu ilkelere uyarsak, yabancı dillerin büyük eserlerini çevirmekten beklediğimiz faydayı sağlayamayız bence. Biz, batı dilleri eserlerinin dilimize çevirilmesini neden istiyoruz? O büyük yazarların neler söylediklerini anlamak için değil mi? Bay Halil Demircioğlu'nun dileğine uyarsak çevirileri kimse anlamaz, anlaşılamıyacak kitaplardan da kimseye bir iyilik gelmez. Biz bugün batı dillerinden çeviriler yaparken kolay anlaşılmağa elimizden geldiğince çalışmalıyız ki okuyacak olanlar da bizim sunduğumuz kitapları beğensinler, sevsinler. Yoksa bakın ne çıkar: Bu parçayı Bay Halil Demircioğlu'nun çevirisinden alıyorum, aramadım, kitabı açar açmaz gözüme ilişti:

Atina'lılar ile Peloponnessos'lular arasında işte bunlar, birbirlerine karşı (harp) sebepleri olarak önceden vaki olmuştu. Korinthos'lularınki, Atina'lıların onların kolonisi olan Peteidoia'yı ve içerde bulunan Korinthos'lularla Peloponnessos'luları muhasara ettikleri, Atina'lıların Peloponnessos'lulara karşı olanı da, bunların, Atina'lılarla müttefik ve onlara haraç veren bir şehri ayrılmağa tahrik ettikleri ve oraya gelerek Peteidoia'lılarla beraber onlara karşı apaşikâr harbettikleri idi. (s.40)

İnan olsun, çok düşündüm bu satırlar üzerinde, hiçbir şey anlıyamadım. Oysaki Bay Halil Demircioğlu o kitabı okuyanların yalnız Atinalılarla Peloponnessoslular arasındaki savaşı

değil, Thukydides'in kişiliğini de anlamalarını istiyor. Bu ereğе böyle bir yoldan varılabileceğini sanmıyorum. İşte bunun için bütün kitabı okumadım, bundan sonra da okumıyacağım.

Yazımı bitirmeden şunu da söyliyeyim: Bay Halil Demircioğlu dilimizi hiç önemlemiyor, önsözde: "beni bu tercümeyi yapmağa sevkeden saik" diyor, "ötekisi" diyor, "peşinen" diyor, herhangi bir yazarın kitabında hoş görülmıyecek olan bu gibi yanlışlar bir Bilim-Yurdu, *üniversite* öğretmeninin yazısında büsbütün yakışksız oluyor. Bay Halil Demircioğlu genç bir adamdır, kendisinden Thukydides'in eserini sevdirmek üzere, anlaşılır bir dille çevirmeğe çalışmasını diliyelim.

Ulus, 1.6.1951

Bir Mektuba Cevap

Bir mektup aldım, İstanbul'dan geliyor, H. E. imzasiyle. Bay, yahut Bayan H. E. kimdir? kim olabilir? bilmiyorum. Cevap vereceğim, ancak önce o mektubu okurlarımın da görmele-rini isterim:

Sayın Nurullah Ataç,

Sanatına inandığım bir arkadaş, başka bir arkadaşla "hâlâ Nurullah Ataç mı diyorsun yahu?" diyordu, "adam Dostoyevski'den, şundan bundan geçiyor, sen hâlâ Nurullah Ataç'ın sözünü edersin." Haklı mı, değil mi, bilmem orasını ya, ben hâlâ sizden geçemiyenlerdenim. Bütün yazılarınızı bir hayranlık içinde mi okuyorum? Yooo... Hattâ bazan benim için çekilmez oluverdiğiniz bile vardır. Ama gene de ararım sizi.

Bunca yıldır yazılarınızı okurum. Elbette benim de size söylemek istediğim bazı şeyler vardır. Yanıldığınızı sanıp "hayır, öyle değil!" diyebilmek ihtiyacını duyduğum zamanlarım olmuştur. Olmaz olur mu ama her seferinde "canım sen de, ne olacak" deyip vaz geçmişimdir. Bugün yenedim o duyguyu. İlle konuşmak, istiyorum. Dinlemez misiniz?

Size sormak istediğim, size söylemek istediğim şeyler o kadar çok ki... Bunları düşünüp sıraya koymalıydım. Ne yapayım, aklıma gelen-den başladım.

Geçenlerde üst üste Fazıl Hüsnü Dağlarca için yazılar yazdınız. Onun büyük bir şair olduğunu, ama gerektiği kadar üzerinde durmadığınızı yana yakıla anlatmaya çalıştınız. Gerçekten büyük bir şa-

ir midir Fazıl Hüsnü Dağlarca? Hiç sanmıyorum. Ben Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı ilk önce Peyami Safa'nın "Çocuk ve Allah" üzerine yazdığı bir yazıdan tanıdım. Çok sevmiştim. Hattâ onunkine benzer şiirler bile yazmaya kalkmıştım. O kocaman kitabın üzerine öyle bir abanmıştım ki sormayın. Beni Fazıl Hüsnü Dağlarca'dan (burada H. E. benim adını anmak istemediğim bir şairi anıyor) şiirleri kurtardı.

Çocukluk yıllarında bir Türkçe öğretmenimiz vardı. Şiir defteri tuttururdu bize. Ama öyle Ahmet Haşim'in "edebiyat memuru" dediği çeşidinden bir adam değildi. Tutacağımız deftere beğendiğimiz şiirlerle anlıyamadığımız şiirleri geçirmemizi söylerdi. O zamandan beri anlıyamadığım şiirleri okuyup geçmem. Anlamaya çalışırım. Ama o şiiri büsbütün anlıyamıyorsa bırakırım. Artık iyi bir şiir değildir o bence. "Tercüme Dergisi"nde okumuştum, Max Jacob'un bir sözü var: "Ne demek istiyor? sorusunu şiirini anlıyamadığınız bir şaire karşı sorarız. Bir şaire bundan daha büyük hücum olamaz." Hoşuma gidiyor bu söz.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı anlıyamadığım için sevmiyorum. Onu siz de anlamıyorsunuz. Kimse anlamıyor. Anlasalar şiirleri üzerinde açık bir şey söylerler. Söyliyebiliyorlar mı? Uzun uzun yazıyorlar. Ama ne diyorlar? Hiç bir şey. Demek ki anlamıyorlar.

Biliyorum, sadece anlamamak sevmemek için yetmez. Resim sergilerine gidiyoruz. Anlıyamadıklarımız oluyor, gene de seviyoruz. Çünkü o resimdeki şeklin güzelliği bize yetiyor. Ama o resme derinliğine bakmasını bilmezmişiz. Ne yapalım? Olsun. Şiir için de doğru bu. Meselâ... (Gene o benim adını söylemek istemediğim şairle onun bir şiiri anılıyor). Anlıyor muyuz onu? Ama gene de hoşumuza gidiyor. Zaten (şair) anlaşılın diye yazmamıştır onu. Yani o da o şiirden bizim kadar anlardı.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirlerinde seveceğimiz böyle bir şekil, böyle bir hava yok. Dilimizden güzel, yepyeni şekiller kurmuyor. O sadece kelimelere kendine göre mânalar vererek şiir yazıyor. Ama biz o şekillerin güzel mi, çirkin mi olduğunu seçemiyoruz. Şiire aydınlık veren kelimeleri çıkarıp atıyor. Karartıyor şiirini.

Oysaki yazacağımız şiir aydınlık olmalıdır. Düz, sade olmalıdır. Halka doğru inen bir şiir istiyorsak bu yolda bulabiliriz.

Diyeceğim, Fazıl Hüsnü Dağlarca büyük bir şair olmadığı gibi makbul bir şair de değildir. Sizin onu göklere çıkarmanızı anlıyamı-

yorum. Lâf aramızda onun anlaşılınması bana kalırsa cahilliğinden. Biraz bir şeyler bilse, o sizin de sevdiğiniz birkaç şiiri yazan adamdan daha ne güzel şeyler beklenir.

Mektubumun başında size söylenecek çok şeyim olduğunu yazmıştım ama yoruludum. Hoşça kalın.

İşte bu, bana gelen mektup. Uzun, ama umarım ki sizi de eğlendirmiştir. Şimdi ben de cevabımı yazacağım.

Adınızı neden bildirmiyorsunuz, sayın H. E.? Belli ki okurlarımdan herhangi biri değilsiniz, siz de bir yazarınız, belki gazetelerde, belki dergilerde yazıyorsunuz. Benim deyişime de özeniyorsunuz, siz de benim gibi “ve” kullanmıyorsunuz, fiilleri bazan ortaya alıyorsunuz, “ama gene de” demeseniz o mektubunuzu beni taklit için, benimle eğlenmek için yazdığınızı sanacaktım. Neden bildirmiyorsunuz asıl adınızı? Yoksa pek iyi tanıştığımız için mi kendinizi gizlemeyi daha doğru buldunuz?

Asıl adınızı bildirmemeniz neyse ne, ama neden beni enayi yerine koyuyorsunuz? “Size sormak istediğim, size söylemek istediğim şeyler o kadar çok ki...” diyorsunuz. Hayır, yok bana sormak istediğiniz, söylemek istediğiniz bir şey, siz sadece Fazıl Hüsnü Dağlarca’yı sevmiyorsunuz, belki çekemiyorsunuz, onun övülmesine kıızıyorsunuz, bana yalnız, onu yazmak istemişsiniz. Açıkça söyleyin bunu, Efendim, öyle: “Daha nelerden açacaktım, ama yoruludum” demenin ne yeri var? Çocuk mu kandıracaksınız? Unutmayın ki ben de, sizin gözünüzde Fazıl Hüsnü Dağlarca kadar, belki ondan da çok bilisiz olsam bile, en aşağı otuz yıldır yazı yazıyorum, birtakım şairlerle, yazarlarla konuşuyorum, bu kadarını olsun anlarım.

Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın şiirlerini siz anlıyamadığınız gibi ben de anlamıyormuşum, anlatamadığımdan çıkartıyorsunuz bunu. Siz şiirin anlatılabileceğini mi sanırsınız? Ben Mallarmé’yi, Rimbaud’yu da anlatamam, belki gerçekten anlamam da, ama severim, Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın şiirlerini de onlarınki kadar seviyorum. Bazıları var, kavıyor beni, şairin onlarda insanın en önemli, en derin meselelerine dokunduğunu seziyorum. İşte “Hepye Üzerine Düşünceler”, anlatamam o şiirin, o şiirlerin ne dediğini, ama okudukça içime işliyor onlar benim,

kendilerini değil, bana yöremi, yaşamayı, insan oğlunu aydınlatıyor. Monsieur Paul Claudel: “Şair yaradılışa birtakım sorular sorar, okuyana onların cevaplarını sezdirir” gibi bir söz söyler, dünün, bugünün Türk şairleri içinde bana bu duyguyu Fazıl Hüsni Dağlarca kadar veren olmadı. Fazıl Hüsni Dağlarca’nın şiirlerini siz de, ben de iyice anlamıyorsak, bizim öteden beri bildiğimiz, bellediğimiz şeyleri söylememesi yüzünden. Biz bir yazıyı, bir şiiri anlamıyorsak suç ille onu yazanda mıdır? Ya bizde ise? Siz bunu aklınıza getirmiyorsunuz, sizin anlıyamadığınız şeylere kötüdür deyip çıkıyorsunuz. Doğrusu kıskanıyorum sizi, Fazıl Hüsni Dağlarca gibi bilisiz olmadığınız için değil, kendinizi bu kadar beğendiğiniz için. Kim bilir ne bahtiyarsınızdır! Ben de beğenirim kendimi, ama anlıyamadığım şeylerin hepsinin de mânasız saçma olduğunu kıvana kıvana öne sürecektik kadar değil...

Fazıl Hüsni Dağlarca’nın şiirlerini beğenenler, sevenler, onun şiirleri üzerinde açık bir şey söyleyemiyorlarmış. Ben de farkındayım bunun. Ama ne gösterir bu? Biz eleştirmecilerin daha Fazıl Hüsni Dağlarca kadar ileri olmadığımızı, onun şiir diliyle sezdirdiklerini bizim nesir diline çeviremediğimizi, anlatamadığımızı gösterir. Siz, ben Fazıl Hüsni Dağlarca’yı anlıyamıyoruz, anlatamıyoruz, o bizden çok ileride de onun için. Ona değil, gücümüze gitse dahi ancak kendimize küselim, ona ulaşmağa çalışalım. Neden bu kadar güveniyorum o şaire? neden onun karşısında kendimi bu kadar küçültmeğe razı oluyorum? Söyledim, onun birçok şiirlerinde ne olduğunu açıkça söyleyemesem bile bir büyüklük olduğunu seziyorum. Açıkça anladıklarım da var. Örneğin “Sıvaslı Karınca” şiiri, daha kitaba geçmedi, ama okumuşsunuzdur, *Varlık* dergisinde çıkmıştı. Bilirsiniz, epeyce uğraştım Türk şiiriyle, dünkü ile de, bugünkü ile de; ben dilimizde o kadar güzel bir şiir daha okumadım.

“Yazacağımız şiir aydınlık olmalıdır. Düz, sade olmalıdır. Halka doğru inen bir şiir istiyorsak bu yolda bulabiliriz” bu yuruyorsunuz. Yoksa siz de şu boyuna *fonction sociale... fonction sociale...* diyenlerden misiniz? Bilirsiniz, bayılırlım onlara, ne dediklerini bilmiyenler Fazıl Hüsni Dağlarca gibi şairler değil, asıl öyle kolayca bilginlik taşıyanlardır. Hayır, Efendim, “halka

doğru inen bir şiir" istemiyoruz, şairin kendisini de, kendisiyle birlikte halkı da güzel bulduğu şeye doğru yükseltmesini istiyoruz. Siz halka doğru incekmişsiniz, demek kendinizi halktan pek yüksek buluyorsunuz, lütfen eğileceksiniz ona doğru! Dedim ya, kıskanıyorum sizi, böyle büyük, yüksek olduğunuz inandığınız için kıskanıyorum. Bizler, halktan yüksek değiliz, bir Türk toplumu var, onun içindeyiz, biz de halktanız, halkı da kendimiz gibi seviyoruz, biz kendimizi yükseltirsek Türk toplumunun bundan faydalanacağını, onun da yükseleceğini sanıyoruz. Halka doğru inmiyoruz, ona doğru yükselmiyoruz da, ondanız, onun arasındayız, onun bir parçasıyız. Dedim ya, Efendim, biz üç beş kitap okumuş olsak bile bunu kendimizi halktan üstün tutmak için, ona yukarıdan bakmak için bir sebep saymıyoruz. Halka doğru inmeğe değil, doğru, güzel bulduğumuz şeylere yükselmeğe çalışıyoruz.

Daha diyeceklerim vardı size, o adını söylemek istemediğim şairden de açacaktım. Sizin gibi yorulmadım, ama yerim kalmadı. Başka bir sefere bırakıyorum onu. Size bir öğütle bitireyim mektubumu: "ama gene de" demeyin, "ama" ile "gene de" bir mânada sözlerdir, hani "amma" ve "lâkin" demezler mi? gülünççe bir şeydir, "ama gene de" demek de onun gibidir. Sağlıcağınan...

Ulus, 22.6.1951

Sözden Söze

Mektuptan açılmış talihim, bir tane daha geldi. Öteki gibi değil bu. Bir kere yazan gizlemiyor kendini, kim olduğunu söylüyor: İsmet Zeki Eyüboğlu adında bir genç. İstanbul Bilim-Yurdu'nda yani Üniversitesi'nde okuyormuş. Sonra da benimle eğlenmiyor, alaya almıyor beni, över gibi gözüküp alttan alta iğnelemeğe kalkmıyor. Çıkışıyor bana, çıkışıyor ya, haklı olarak çıkışıyor. Eski yazılarımı, şu öz türkçe yazılarımı beğenirmiş, yenilerine sinirleniyor, şöyle diyor:

Geçen günkü Nokta dergisinde Ulus'tan aktarılmış bir yazınızı okudum. Ne çok üzüldüm bilseniz! Yoksa sizi de mi elden kaçırdık? Nerde o eski güzelim öz Türkçe sözler, nerde o yazınızdaki edebiyat, ahlâk, hak, hemhal, sanat, şiir gibi tatsız-tuzsuz Osmanlıca sözler.

Niçin şunun bunun sözüne bakıp da düşüncelerinizi değiştiriyorsunuz? O yeni sözleri beğenmeyenler var diye mi yazmak istemiyorsunuz? Güünün birinde bir kişi çıkıp size: "Beğenmedim bu sesinizi" dese ona bakıp da sesinizi değiştirecek misiniz? Ne derse desin el gün. Biz yolumuza bakalım.

Daha böyle çok sözler söylüyor. O mektubu okurken tatlı bir duygu sardı içimi, "mektup" değil de "beti" dediğim günleri andım. Doğru söylüyor, iyi söylüyor o genç. Utandım kendi kendimden, inandığım yoldan dönmenin yeri mi vardı? Bu çıkışmalarına karşılık ne diyeyim de bağışlatayım suçumu? Var benim de bir özüüm, gel gelelim gençler anlamaz, anlamamaları daha da iyidir. Gene söyleyeyim ben.

A çocuğum, ben yaşlandım, kocadım da onun için saptım

yolumdan. Bilin ki sevinerek olmadı bu. Gene durup durup o yola özlemle bakıyorum. Bir sevgilinin, bir daha evine varamıyacağınız bir sevgilinin yoluna nasıl bakılırsa öyle bakıyorum. Biliyorum ki doğru oradadır, güzel oradadır, ancak ben yorul-
dum, dizlerim kesildi. Bir de o işi başaramıyacağımı anladım. Yalnızdım, pek yalnız kaldım. Beni tutanlar, benim o yolda gitmemi diliyenler vardı, uzaktan seslenmekle yetiniyorlardı. Beni özendirmek istemelerine ne denli sevinirsem sevineyim, yanımda kimseyi görememek üzüyordu beni.

Doğrusu, büsbütün de bırakmadım o yolu. Böyle arapça, farsça tilcikleri kullandığım yazılarımda gene o sevdiğim, kimini de kendim uydurduğum tilciklere yer veriyorum. Biliyorum, yetmez bu, en doğrusu gene eskisi gibi öz türkçe yazmaktır. Onu yakında, bir dergide gene deneyeceğim.

Çok sevindim o mektuba. Birkaç yıl benim yürüdüğüm bir yolu bırakmak istemiyenler olmasına çok sevindim. Gençler unutsun benim emeklerimi, onları hiçe sayınsınlar, arapça, farsça tilciklerden kaçınmadığım için bana taş atınsınlar. O taşlar acıtmaz beni, umulmadık bir suda sevgiliden geliverecek bir esenleme gibi yüreğimi aydınlatır, güneşler doğurur gönlümde.

İtalyan yazarı Luigi Pirandello'nun bir iki oyununu görmüşsünüzdür, hikâyelerini okudunuz mu? Bay Feridun Timur onlardan otuz altısını dilimize çevirmiş. Millî Eğitim Bakanlığı da bastırmış. Hepsini okumadımsa da okuduklarım çok hoşuma gitti, diyebilirim ki o yazarın oyunlarından daha çok beğendim hikâyelerini. Oyunlarında yüksekte atmayı andırır bir hal vardır. Hikâyeleri öyle değil, Pirandello onlarda kişilerini daha iyi gösteriyor, canlandırıyor. Oyunlarında hep bir görüşü savunmak, okuyanları, yahut seyircilerini düşündürmek ister. Hem de çözümlenemeyeceğini söylediği meseleler üzerinde düşündürmek ister. Bir gerginlik vardır oyunlarında, hikâyeleri ise öyle değil, onlardaki kişiler daha canlı, okuyana daha yakın. Herhalde bana öyle geldi.

Bay Feridun Timur da iyi çevirmiş dilimize. Belli ki italyanca cümleye bağlı kalmak istememiş, her yerde değilse bile çok yerde; "Bizim dilimizde nasıl söylemeli?" diye düşünmüş. Örneğin bir yerde: "Don Lollo hiddetten küplere biniyordu" di-

yor. “Küplere binmek” deyimi sanmam ki İtalyancada olsun. Daha böyle çok buluşlar var Bay Feridun Timur’un çevirisinde.

Ama belli ki daha genç bir yazar, o cesareti daima göstere-miyor, bazan acemiliklere düşüyor. İşte bir örnek: “Don Lollo bu sözlere olmaz diyordu. Nafile; olan olmuştu; fakat nihayet ka-bul etti ve ertesi sabah şafakla beraber, âlet ve edevat torbası sır-tında olduğu halde, Zi Dima Locası Primosole’ye geldi.” “Niha-yet kabul etti’den önce bir “fakat” koymanın ne yeri var? Hele: “avandanlığı sırtında” demek dururken “âlet ve edevat torbası sırtında olduğu halde” demenin cümleye bir ağırlık verdiğini nasıl anlamıyor? Daha böyle kusurlar var Bay Feridun Timur’un çevirisinde, “haykırmak” sözünü çok kullanıyor, hem de “bağır-mak” yerine kullanıyor. Gene o hikâyenin bir yerinde: “Küpten olmamak için ihtiyarı orada mevkuf mu tutacaktı?” diyor. Bura-da “mekuf” sözü hiç yakışıyor mu? “Kendisi küpten olmasın diye ihtiyarı hürriyetinden mi edecekti” diyemez miydi?

Bir de şunu söyleyelim. “Ciddi Bir Şey Değil” adlı hikâyede şöyle bir cümle var: “Her defasında bir daha aynı hataya düşmi-yeyeceğine dair yemin üstüne yemin ediyor, ahdü peyman ediyor, yeniden âşık olmamak için kahraman bir deva araştıracağını söylüyordu.” Bay Feridun Timur böyle konuşmaz elbette, “düş-miyeceğine yemin etti” der. “Düşmiyeceğine *dair* yemin etti” de-mez. Belki İtalyanlar öyle der, biz demeyiz. “Kahraman deva” da ne oluyor? belli, Fransızların *remède héroïque* dedikleri, italyanca-da da tıpkısı olabilir, türkçede öyle denmez, başka bir şey arasın.

Luigi Pirandello’dan *Seçme Hikâyeler*’de böyle ufak tefek ku-surlar var, gene de o kitap tatlı tatlı okunuyor, Bay Feridun Ti-mur’u iyi çevirmenlerimizden, yani mütercimlerimizden saya-biliriz. Hele bir şeye çok sevindim: ikinci ciltte dil birinci ciltte-kindenden çok daha iyi. Demek ki Bay Feridun Timur’un çevirileri günden güne iyileşecek, güzelleşecek. Ben adını yeni duyduğ-u göre kendisinin bir genç olduğunu sanıyorum, bundan sonra-ki çevirileri elbette daha kusursuz olur. Siz de okuyun o hikâyele-ri, eğlenirsiniz, hele ikinci cildin başındaki “Donna Mimma”dan başlarsanız, bütün kitabı okumak hevesi uyanır içinizde.

Ulus, 30.6.1951

Gene O Adam

Hani şu sayın H. E. yok mu? bir mektup daha geldi ondan, kalemine sağlık! döktürmüş gene. Ama bu sefer tamamını göstermiyeceğim okurlarıma, bir ben bileyim de zevkini bir ben tadayım diye sanmayın, çok uzun da onun için, ilk mektubun iki misli, sonra bana yer kalmaz. Hem bu ikinci mektup doğrusu o kadar da hoş değil. Ben ilk mektup için “Umarım ki okurlarımı eğlendirmiştir” demiştim ya, delikanlı bu iltifattan şırmamış olacak, çiziktirivermiş. “Mektubum epeyce uzadı. Ama sıkıldığınızı sanmıyorum. Eğlencelidir benim mektuplarım” diyor. Öyle, Bayım, öyle ama tadında bırakırsınız, kaçırmışsınız kantarın topuzunu.

Ha! unuttuyordum, adını da bildirmiş bu mektubunda H. E., Hâlit Eskişar demekmiş, Hâlit Eskişehir... Allah bağışlasın, güzel ad doğrusu! Gene de tanıyamadım. O beni tanıyor, hem de iyi tanıyor, benim nasıl yazı yazdığımı bile biliyor: “İlk mektubumda size çok şeyler söyleyecektim. Yalan değildi. Sizin gibi makineyle yazı yazmıyorum. Parmaklarım ağrıyor tabii” diyor. Biraz sıkıştırsanız, benim nerede oturduğumu, kullandığım kâğıtların renklerini bile söyleyecek. Gel gelelim benim Hâlit Eskişar adında bir tanıdığım yok. Sakın uydurma bir ad olmasın bu? Bana ne? inanveririm. İyi etmiş de bir ad takmış kendine. H. E. şaşırtıyordu beni, bay mı, bayan mı, onu bile anlıyamıyordum. Bakın neler söylüyor Bay Hâlit Eskişar:

Ben sizin deyişinize özeniyormuşum. Özenmiyorum Efendim. Sizin deyişinize özenen yalnız ben miyim? Rahmetli Kemal Uluser de

sizin gibi yazardı. Melih Cevdet, Şahap Sıtkı, Salâh Birsell, Sabahattin Eyuboğlu daha çok, bütün genç yazarlar sizin gibi yazmaya çalışıyorlar. Kaldı ki ben okurunuzum. Değişinizi bayağılaştıracağımdan mı korkuyorsunuz? Yazar olsam anlarım. Mektuplarımda olsun, sizin gibi ve kullanmıyorum. Eğer de kullanmıyorum. Ama gene de sözüniün güliinç olduğunu yeni öğrendim, onu da kullanmam artık.

Öyle çok okuyan kimselerden olmadığım için, Bay Hâlit Eskişar'ın saydığı yazarlar arasında benim değişime özenen var mıdır, bilmem. Ama Salâh Birsell benim değişime özenmez, kendine göre bir değişiy vardır onun, bence iyi de yazar. Belki benden de bir şeyler öğrenmiştir. Ben onun yazılarını okuduğum gibi o da benimkileri okur. Bir çağda yaşayan yazarlar, birbirilerinin etkilerinden kurtulabilir mi? Bay Sabahattin Eyuboğlu'na gelince, yooo! efendim, olmaz öyle şey, Sayın Hâlit Eskişar ağzını toplansın, Bay Eyuboğlu benim değişime özenemez, benim kendime göre bir değişim olmadığını da bilir, bir gün bu gazetede söylemişti, ben onun arkadaşlarından bilmem kimden öğrenmişim yazı yazmayı, öğrenmişim de değil, yavaş yavaş öğreniyormuşum. Ama çok yıllar geçti aradan, belki artık başarmağa başlamışımıdır. Kimbilir? belki de Bay Eyuboğlu benim bu işi beceremediğimi, beceremeyeceğimi anlamış, benden büsbütün umudunu kesmiştir.

Ne uslu çocuk Bay Hâlit Eskişar, "ama gene de" demenin doğru olmadığını öğrenir öğrenmez bırakmış onu. Mektubunun bir yerinde de şöyle diyor: "Öyle tahmin ettiğiniz gibi yazar falan değilim. Ne gezer bizde yazarlık? Önceleri tıpkı sizin gibi bir şair olmayı özlerdim. Olmadı. Büsbütün vazgeçtiğimi de sanmayın. Daha umudumu kesmedim. Gencim, hele bir eksiklerimi tamamliayım, bir yol daha denerim." Oh! ne iyi molla! Oturacak, çalışacak, eksiklerini tamamliayacak. Ama nasıl tamamliayacak? Bilginlerle mi konuşacak? yoksa şiirin nasıl yazılması gerektiğini öğreten kitaplar mı okuyacak? Bir gün türkçe bir roman gelmişti bana, başından üç dört sayfasını okudum: romancı olmak isteyen bir genç kalkıp Paris'e gidiyor, orada Bilim-Yurdu'nun Edebiyat koluna yazılıyor... Bırakıverdim kitabı. Bay Hâlit Eskişar da tıpkı onun gibi, öğrenecek bundan sonra, şiir nasıl yazılır, ustalardan belliyecek onu, sonra siz gö-

rürsünüz, taş çıkaracak bütün şairlere... Ama acele tutsun elini, gençliğine genç ya, o kadar da değil, baksanız a, Fazıl Hüsni Dağlarca'yı, Peyami Safa'nın bundan en aşağı on üç, on dört yıl önce yazdığı bir yazıdan öğrenmiş. Peyami Safa'nın yazılarını beşikte okuyup anlamağa başlamadı ya bu adam? Elbette gene on altı, on yedi yaşında vardı. Demek aşağı yukarı otuzunu bulmuş, hiç değilse yirmi beşini aşmış. Aman çabuk tutsun elini! yoksa memleket büyük bir şairden olacak. Hatırımdayken şunu da söyliyeyim, ben onun yerinde olsam: "Sizin deyişinize özenen yalnız ben miyim?" demezdim, "bir ben miyim?" derdim, "yalnız" demekten daha iyi olurdu. "Bir ben miyim sizin deyişinize özenen?" Ateş gibi çocuk, öğrenmiştir artık, bir daha yapmaz.

Daha çok şeyler anlatıyor, Fazıl Hüsni Dağlarca'ya geçiyor, benim: "Şairin onlarda (yani bazı şiirlerinde) insanın en önemli, en derin meselelerine dokunduğunu seziyorum" demenin iri bir lâkırdıdan başka bir şey olmadığını sezdiriyor (yalan da değil hani!), beni Sayın Bay Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiirinden imtihan ediyor (sıfırı aldığımın resmidir), sonra öfkeleniyor, diyor ki:

... demek kendinizi halktan pek yüksek buluyorsunuz, lütfen eğileceksiniz ona doğru!" diyorsunuz. Bu da ne demek! "Halka doğru inen bir şiir istiyorsak, bu yolda bulabiliriz" sözünden bu mu anlaşılır? Yeniden söyliyeyim: şiirin öyle üç-beş okumuş kişinin anlıyacağı bir şey olarak kalmasını istemiyoruz Efendim. Şairin şiirinin okunmasını, yayılmasını, anlaşılmasını istemek gibi bir tasası olmalıdır içinde. Halkın şiirini yazmalıdır şair. Halk, yani Fazıl Hüsni Dağlarca'nın birçok şiirlerini anlıyamıyan bizler, şairin kendine göre bir şiir dili yaratmasını istemiyoruz. Bizim dilimizle yepyeni şekiller kurmasını istiyoruz, Anlaşıldı mı Efendim?

Neymiş, siz halktanmışsınız, halkın arasındaymışsınız da biz halkın üstündeymişiz. Vay Efendim vay!.. Kendinize gelin Nurullah Ataç Bey! Ben öyle sizin kolayca alay edeceğiniz, hakaret edeceğiniz bir adam değilim. Ne sanıyorsunuz siz kendinizi?

Bunları söylemeden az önce: "Anlamadığım şeylerin hepsinin de mânasız olduğunu söylemek istemedim ben. Bir şairin anlaşılmasından sorumlu olduğunu söylemek istedim. Hem

sonra kendimi de beğenmem. Vallahi, doğru söylüyorum, hiç beğenmem kendimi” buyuruyordu. Kendini beğense acaba neler söyleyecekti?

Korktum doğrusu, kendisinin öyle “kolayca alay edeceğim, hakaret edeceğim bir adam olmadığını” söylemesinden değil, ben ona hakaret etmedim ki korkayım. Ama “istemiyoruz”, “istiyoruz” demeleri yok mu? işte onlar korkuttu beni. Ben kendimi ne sanıyordum? Benim kendimi bir şey sandığım yok, biliyorum kim olduğumu. Otuz bu kadar yıldır yazı yazan, ancak kendi adına konuşan bir adam, karşısında: “Biz şunu istiyoruz, bunu istiyoruz!” diye konuşuldu mu, ödü kopan bir adam. Acaba kimlerin adına konuşuyor Bay... Yeniköy müydü? Nevşehir miydi? neydi o? korkumdan dilim ağzıma dolaştı. Ha! Bay Hâlit Eskişar... Acaba kimlerin adına konuşuyor? Gördünüz mü başımıza gelenleri? Ticânîler heykel istemez, Ahlâk Kongresi üyelerinden bir kısmı kadınların çarşafsız çıkmalarını istemez, İstanbul Muallimler Birliği öz türkçeyi istemez, Bay Hâlit Eskişar’ın sözcülük ettiği bir zümre şairin bildiği gibi yazmasını istemez, ne yapacağız biz şimdi? Hani benim de kafam kızıyor, benim de istemediğim şeyler var. Öyle bir zümre adına “biz” diye konuşacak değilim, yalnız kendi adıma söyleyeceğim. Örneğin, Bay Hâlit Yenice’nin... Gene şaşırdım, bu sefer öfkeden dilim ağzıma dolaştı... Bay Hâlit Eskişar’ın bana öyle mektuplar yazmasını istemiyorum, bir daha gönderirse okumadan yırtıp atıvereceğim.

“İstemiyoruz...” Ne istemiyorsunuz be? Kimseye dokunmayan insanların bildikleri gibi yaşayıp canlarının istediği gibi şiir yazmalarına ne karışyorsunuz? Yani böyle yukarıdan atacaksınız da bizi yıldırarak, tıstıracak mısınız? Hani gerekince biz hürriyetçiler de biliriz dövüşmesini. Canımız kıymatlıdır, ama hürriyet içinde kıymatlıdır, öyle benim deyişime özenip bilmem nereden edindiği düşünceleri zorla yaymağa çalışanların buyruğu altına girmemiz istenince, bir kıymatı kalmaz canımızın.

Ulus, 6.7.1951

Denebilir ki

Günce tutmağı kaç kez tasarladım, olmadı bir türlü, başlıyamadım bile. Ne yapalım? bu toplumun törelerinde yok. Birey de, ne denli, ne denli özense, yöresinin etkisinden büsbütün sıyrılmaz. Günce tutmak bu toplumun törelerinden değildir demek ne demektir? Bu toplum bireylerine, her gün ne yaptıklarını, ne görüp ne işittiklerini, ne düşündüklerini bir deftere yazmak ihtiyacını aşılamıyor demektir. Bana da aşılamamış. Günce tutmak benim içimden gelmiyor, onu ancak düşüncemle istiyorum, benim yöremde olanlara bakarak değil, başka toplumların kişilerine bakarak özeniyorum. Başka toplumların kişilerinden özenerek şunu bunu yapabilirim, yöremdekilere göstererek yaparım, bunda bir gösteriş dileği vardır. Günce tuttuğumu ise kimse görmeyecek, o güncenin ben öldükten sonra, yahut sağlığında, bir gün yayımlanabileceğini düşünsem dahi ilkin gizli kalacak, kimseye gösterilmeyecek. Kendi kendime de gösterişe kalkamam ya!

Gösteriş diyorum, gösterişin her işte, her yerde kötü sayılması, ayıplanması gerektiğine inanmıyorum da onun için. Toplumun ilerlemesinde, yeni duygular, düşünceler edinmesinde, görüşlerinin değişmesinde, törelerin incelmesinde, kısacası küçük, büyük bütün devrimlerde gösterişin bir payı vardır bence. Gösterişten büsbütün çekinen kişi yöresinin olduğu gibi kalmasını isteyen kişidir. İki türlü gösteriş vardır. Biri, yöremizdekileri şaşırtmak, kendimizin onlardan başka türlü kişi olduğumuzu belirtmek dileğinden gelir. Bizi görecekler, ama ne yap-

salar bizim gibi olamayacaklar. Gösterişin bu türlü kötür elbette, çirkindir. Öteki ise yöremizde olanların bizden öğrenip kendilerinin de bizim gibi olmaları, bizim gibi yaşamaları dileğinden gelir, buna kötür, çirkindir diyemeyiz. Yemeği parmaklariyle değil, Avrupalılar gibi çatal, bıçakla yemeğe özenen ilk Türk bunda sıkıntı çekmiştir, evinde belki gene elini sahana sokmuş, başkalarının yanında kendini zorlayıp çatal, bıçak kullanmıştır. Onunki gösteriştir. Kim bilir ne acemiydi! Yöresindekilere bir üstünlük duygusuyla bakıyordu elbette. Belki biraz da kızarırdı. Ayıplıyabilir miyiz onun gösteriş dileğini? Bizi, yemeğimizi temiz temiz yemeğe özendirmiş, insanca yemeğe özendirmiş. İnsanca dememe kızmayın, yemeği parmaklariyle yiyenleri insandan saymıyorum diye kara sürmeğe kalkmayın bana. Onlar da insandır elbette, içlerinde çok büyük, çok ince olanları da vardır. Yalnız bizim atalarımız değil, düşünen her insanın hayranlıkla andığı Sokrates, Platon, Aristoteles de parmaklariyle yerleşmiş. Çatal, bıçak daha dün türemiştir. Ama onun daha dün türediğini söylemekle insanlığın törelerinde bir ilerleme olduğunu, yemeği parmakla değil, çatal, bıçakla yemenin daha temiz, daha iyi, daha güzel olduğunu siz de inkâr edemezsiniz.

Nereden açtım, nereye geçtim! Bir konu başka bir konuya sürüklüyor kişiyi. Günce tutmadığımdan, tutamadığımdan yakınıyordum. Dönelim gene günceye. Ne olduğunu anlamışsınızdır elbette. Firenklerin *journal* dedikleri şey. Biz de eskiden "hatıra defteri" derdik. Bu toplum bireylerine günce tutmak ihtiyacını neden aşamıyor? Bireye bir değer vermiyor da onun için. Kim olursanız olun, sizin kendi kendinize düşündüklerinizden ne çıkar? Onları bir yere yazacaksınız da ne olacak? Kimsiniz siz? Bireyler yok, toplum vardır. Yalnız Ziya Gökalp söylememiş bunu, bütün doğu acunu böyle düşünür. Kişiliğiniz üzerinde durmayacaksınız. Kendinizi anlamağa, öteki kişilerden ayrılıklarınızı görmeğe özenmiyeceksiniz. Bir kişiliğiniz olmayacak sizin. Toplumun bir parçasısınız, işte o kadar. Yörenizdekiler hangi kanıda ise siz de o kanıda olacaksınız, onlar ne diyorsa siz de onu diyeceksiniz. Birlik bozulmayacak. Tek baş, tek yürek. Bunun için de toplum dün ne ise yarın da o olacak,

değişmiyecek. Günce tutmak, bireylerinin özlerini incelemelerini diliyen toplumların aşılacağı bir ihtiyaçtır. Sokrates: “Kendini bil” demiş, bizde bu öteden beri: “Haddini bil” diye yorulur.

Biraz da bilmiyelim haddimizi. “Eğri, doğru, ben böyle düşünüyorum, ben buyum işte” demeğe alışalım. Dün ne diyorduk, niçin öyle diyorduk, hangi kanıdaydık, gördüğümüz, okuduğumuz bir şey konuştuğumuz bir kimse bizde ne gibi duygular uyandırdı, bunları yazalım bir deftere ki sonradan nasıl değiştik, niçin değiştik, onu da anlıyabilelim. Unutuyoruz dün düşündüklerimizi, dün söylediklerimizi. Bunun için de yalnız düşüncelere değil, kendi kendimize de sadakatımız, bağlılığımız olmuyor. Dün, başkalarına, yöremizdekilere uyup şöyle söylüyorduk, bugün gene başkalarına, yöremizdekilere uyup böyle diyoruz. Bundan bir sorumluluk duymuyoruz, kendi kendimize de hesap vermek aklımıza gelmiyor. Önümüzde bize dünkü dediklerimizi, düşündüklerimizi hatırlatacak bir günce yok ki! Vicdan, vicdan deyip duruyoruz. Günce kişinin sanki nesneleşmiş, sessiz sessiz dile gelen vicdanıdır. Sizin unuttuklarınızı o unutmaz, hatırlatır size, bizi sadakata, kendi kendinize sadakata çağırır. Değişebilirsiniz elbette, dün dediklerinizden, düşündüklerinizden dönebilirsiniz, ama bu dönüşün hesabını vermek, kendi kendinize o hesabı vermek ihtiyacını duyarsınız. Günceniz önünüzde, hesap vermeğe o zorlar sizi. Ona yalan söyleyemezsiniz, kaçamaklı cevaplarla yetinmez o. Dönmenizin, değişmenizin sebeplerini birer birer açıklamanızı ister, bırakmaz yakanızı. Günce tutmak, kişinin kendi kendine bir yargıç, kendi kendisinin yargıcı olmasıdır. Doğu toplumları bireylerine işte bu ihtiyacı aşılamıyor, onlara kendi özlerine, benliklerine sadakatı öğretmiyor.

Günce tutmayan kişi: “Ben dün de böyle düşünüyordum, dün de böyle diyordum, yanlış anlamışlar beni!” diyebilir. Doğrudur, çevrenizdekiler yanlış anlamış olabilir, ama günceniz yanlış anlamış olamaz. Günce tutmak, kendi kendine hesap vermek gerektiğini anlayan kişinin duyacağı bir ihtiyaçtır, biz işte onu anlamadığımız içindir ki boyuna, sebepsiz yere değişebiliyoruz.

Ulus, 21.9.1951

Bir Dergi

Türk Dil Kurumu aylık bir dergi çıkarıyor, bir edebiyat dergisi: şiirler, hikâyeler, denemeler. Adı *Türk Dili*. Övecek değilim o dergiyi, övmek bana düşmez de onun için, ben de onu yönetenlerdenim. Övecek değilim, ama hemen söyleyeyim, seviyorum o dergiyi. İlk sayısındaki kusurları, eksikleri görerek, kolay kolay, çabuk çabuk düzelemeyeceğini de bilerek çok seviyorum. İnaniyorum o dergiye, günden güne iyileşeceğine inandığım gibi bu ülkenin düşünce hayatına büyük bir yararlığı olacağına da inanıyorum.

Niçin çıkıyor *Türk Dili* dergisi? İlk sayısının başında söylüyor; türkçeyi sevenleri, türkçeye inananları, türkçenin yeni isterlere uygun bir dil olmasına çalışanları bir araya toplamak için çıkıyor. Bir araya toplayacak da dil birliği etmelerini mi sağlayacak? Hayır, karıştıracak onların kullandığı dile, onlara yön göstermiyecek, bir güdüm altına almıyacak onları, Türk Dil Kurumu'nun yaptığı kelimeleri kullanmalarını buyurmıyacak, özgürlüklerini, yani hürriyetlerini daraltmağa yeltenmiyecek. Türkçeyi sevsinler, türkçeye inansınlar, yeter bu onun için. Türkçeyi sevsinler, türkçeye inansınlar da Türk Dil Kurumu'nun yaptığı kelimeleri beğenmesinler, zarar yok, kendileri daha iyilerini, daha doğrularını arasınlar, bulsunlar, yaysınlar. Bunun için isterlerse birbirileriyle çekişsinler, *Türk Dili* dergisi içinde çekişsinler, ona da razıyız. Onların gönüllerindeki sevgiden, inandan yarının ışıklılı dili doğacağını biliriz onun için.

Türkçeyi sevmek, türkçeye inanmak ne demektir? Bugün birtakım yazarlarımız var, dil devrimine dudak büküyorlar. Gücün, yani zorla uydurulmuş bir iş olduğunu söylüyorlar, Türk Dil Kurumu'nun bunca yıldır çalışmalarının boş olduğunu, bir şeye yaramadığını, bir ihtiyacı karşılamadığını söylüyorlar. Onlar da türkçeyi sevmiyor mu? onlar da türkçeye inanmıyor mu? Biz, türkçeye yalnız biz inanıyoruz mu diyoruz? sevgiyi, inanı tekel altına almağa mı kalkıyoruz? Halide Edip Adıvar, Şekip Tunç, Fuat Başgil, Ziyaeddin Fındıkoğlu, kısacası bizi beğenmeyenler, bizden olmıyanlar, türkçenin düşmanı mıdır? onlar da "ak ağınlı" kimselerdir. Kendilerine "ak ağınlı" dediğim için kızmasınlar, güvenmesinler, kötü bir söz değildir "ak ağınlı" demek. Hani onlar "hüsnüniyet" demiyorlar mı? işte onun türkçesi. Kaba türkçesi, doğrusunu ararsanız ince türkçesi... Onlar da ak ağınlı kimselerdir, onlar da türkçenin iyiliğini isterler, ama işte böyle "hüsnüniyet" gibi yabancı sözlerin türkçesi olabileceğine inanmıyorlar, bizler eski yazılardan bulup gösterdik mi, yahut kendimiz yaptık mı, onları da beğenmiyorlar, arapçası kalsın, farsçası kalsın diye direniyorlar. İşte bu yüzden bize onlar türkçeyi sevmiyor, türkçeye inanmıyor gibi geliyor. Ne denli ak ağınlı olurlarsa olsunlar, türkçenin kendi yağı ile kavrulmasını, bağımsız olmasını, kendi varı ile gelişip genişlemesini uslarına bir türlü yediremiyorlar. Biliyoruz onların da türkçeyi sevdiklerini, türkçeye inandıklarını, ancak onların sevgisi, onların inanı bizimki gibi değil. Onlar kendi sevgilerini, kendi inanlarını yaymağa çalıştıkları gibi biz de *Türk Dili* dergisinde kendi sevgimizi, kendi inanımızı yaymağa çalışacağız.

Öyle sanıyorum ki bu dergi ile Türk Dil Kurumu'nun çalışmaları yeni bir evreye, yani yeni bir safhaya giriyor. Yazarlarla iş-birliği evresi. Türk Dil Kurumu, bu ülkenin bütün yazarlarını çağırıyor: "Gelin" diyor onlara, "biz eski dilimizin, şu osmanlıca denilen türkçenin bugünkü düşüncelerimizi bildirmeğe yetmediği, bugünkü isterlere uygun olmadığı kanısındayız, siz de o kanıda iseniz, bugünkü düşüncelerimizi bildirebilecek, bugünkü isterlere uygun bir dil kurulmasını istiyorsanız, gelin, çalışın bizimle, şiirler, hikâyeler, denemeler yazın,

siz duygularınızı, düşüncelerinizi söylemeğe çalışırken bizim dilimizi geliştirecek, genişleteceksiniz. Türkçe, yalnız İstanbul aydınının bildiği, kullandığı dil değildir, köylerimizde, kentlerimizde, yurdumuzun her yerinde nice güzel sözler, kelimeler var, edebiyat diline, yazı diline ulaşmak için sizin yardımınızı bekliyor, biz onları sözlüklere almışız, yetmez, sizin duygularınıza, düşüncelerinize karışmalı, sizin elinizde işlenilmeli, sizin beğeninizle yoğrulmalı ki onlar da ışığı çıksın, var olduklarını gösterebilirler de yayılsınlar, bu ülkenin aydınlarınca yadırganmasınlar. Gelin de şiirlerinizle, hikâyelerinizle, denemelerinizle siz kurun yeni türkçeyi” diyor Türk Dil Kurumu. *Türk Dili* dergisi işte bunun için çıkıyor.

İlk sayısındaki kusurları, eksikleri gördüğümü söyledim. Nedir o kusurlar, o eksikler? Dergi, yaşlı, genç, ülkemizin bütün yazarlarına baş vuruyor, onlardan yardım bekliyor. Okuyun o ilk sayıyı, sevdiğiniz birkaç yazarın yazılarını bulacaksınız. Onların en iyi yazıları mı? Ne bileyim ben orasını? Bir yazarın en iyi yazısı olur mu? olsa bile onu bir dergide mi ararsınız? Bir derginin ereği, gayesi, size sevdiğiniz yazarların yazılarını sunmaktır. Onlara: “Bu olmamış, beğenmedik, baştan yazınız” diyemez, öğüt veremez. Ama o ilk sayıda sizin sevmediğiniz yazarlar da varmış. Ne yapalım? onları da sevenler yok mu? Benim “kusurları, eksikleri” demem o değil, küçük oldu bu dergi, içinde daha neler bulunmasını isterdim, nice yazılar var ki yerimiz dar olduğu için konamadı, gelecek sayıya kaldı. Roman veremiyoruz, ancak dört beş sayfa koyabileceğimiz için yıllar sürer. Ben, bunları düşünüp de “eksikleri, kusurları” dedim. Ama bekleyin, hele bir yıl geçsin, on iki sayıyı bir arada okuyun, gene belki kusurlar gözünüze çarpar, ama eksik görmezsiniz, sevdiğiniz bütün yazarları değilse de çoğunu bulursunuz o sayfalarda.

Ulus, 2.10.1951

Söz Arasında

Dil Bayramı günü *Cumhuriyet*'te çıkan yazısında Burhan Felek, yeni sözlerden *durum*, *seçim*, *verim* gibilerini kendisinin de beğendiğini söylüyor: “*Durum* dururken *vaziyet* kelimesini kullanmıyorsak da ibarede aynı kelimeyi tekrar etmemek için icabında ikisini de kullanıyoruz” diyordu. Burhan Felek dilimizin değişmesi, özleşmesi gerektiğine inananlardan değildir, onun için bu alanda kendisine bir diyeceğim yok. Ama inananların, bence, en çok bu görüşten kaçınmaları gerektir. *Durum*’u bir kullandınız mı, bir daha vaziyete dönmemelisiniz. Ya biri, ya öteki. İkisi bir arada yaşamamalıdır, zihinleri karıştırabilir de onun için. Giderek aralarında birtakım ayrımlar da belirir, o zaman dinliyenleri, okuyanları büsbütün şaşırtır. Bir kavramın bir adı olur, yeter ona. Sözüünüzü süsliyeceksiniz diye bir kavrama türlü türlü adlar takmağa kalkmayın, dili zenginleştirmiş değil, tam tersine, karartmış olursunuz.

Biliyorum, benim gibi düşünenler çok değildir. Büyük yazarlar bir kelimeyi boyuna kullanmazlar diye bir söz duymuşlar, eş-anlamlı sözleri bir araya getirmeği bir ustalık sanıyorlar. Bakıyorsunuz, birtakım yazarlar çıkıyor: “Gene, intihabatta şöyle olmuştu, kısmî seçimlerde ise...” gibi satırlar karalıyorlar. Bunu yaptılar mı, kendilerinin de birer büyük yazar olduklarından şüpheleri kalmıyor. Oysaki okuyanlar önce bir şaşıyor, intihabat seçimden başka bir şey miydi diye düşünüyor. Olmaz, böyle şey olmaz. Bu gibi oyunlar yazıyı güzelleştirmez.

Okuyanlar şaşıyor dedim. Şaşırmıyorlar elbette, şaşırlar mı hiç? Onlar da beğeniyor bunu. “Oh! ne güzel! İşte yazı yazmasını bilen bir adam!” diyorlar. İyice anlamadıkları için anlamağa değil, ancak bir yığın söz okumağa özendikleri için şaşırmıyorlar. Birçok saçmasapan yazıların okurlarca beğenilmesi hep bu yüzdendir, bu kolay edebiyatçılık yüzündendir.

Burhan Felek de iyi yazar, ben iyi yazmaz demedim. Arkadaşımdır benim, severim kendisini, onunla yazı konusu üzerinde tartışmağa girmek dileğinde de değilim. Ama bir daha okuyun yukarıda andığım sözünü: “... kelimesini kullanmıyorsak da... ikisini de kullanıyoruz.” Demek o da bir kelimeyi tekrar etmekten çekinmiyor, çekinmek gerektiğine pek inanmıyor, inansaydı: “...kelimesini kullanmıyorsak da... ikisini de istimal ediyoruz” gibi bir şeyler söylerdi. Hiç de iyi etmezdi. İyi olmayacağını kendisi de bildiği için, sezdiği için iki kere *kullanmak* demiş. Burhan Felek iyi yazar, kötü yazar, o ayrı iş. İyi yazıyorsa o türlü acayip edebiyat kurallarına inandığı için değildir, kötü yazıyorsa bir kelimeyi tekrardan çekinmediği için değildir. Büsbütün başka sebepleri vardır.

Yazılarımı elimden geldiğince öz türkçe ile yazmağa çalışıyorum, bunun için yeni sözler uydurmaktan da çekinmiyorum. Bana gülenler, kızanlar çok ya, beğenen birkaç kişi de bulunuyor. Gülenlere, kızanlara bir diyeceğim yok, ne yapalım? onların düşünceleri, inanları başka, benimkiler başka.

Beğenenler ise öğüt veriyorlar: “İyi, iyi ya, öz türkçeyi savunurken yeni sözleri çok kullanma, öz türkçeyi istemiyenlerin dili ile savun öz türkçeyi, onlar da anlasınlar” diyorlar. Ben işte bunu doğru bulmuyorum. “İnkılâb-i lisanînin bir ihtiyacı mübrem olduğunu fehm ü idrâk edip anın icabatına tevessül eylemek bizim için bir vazife-i medeniye vü vicsaniyedir” mi diyeyim? Bunu böyle söylemek dil devriminin gerekliliğine gerçekten inanmadığımı göstermez mi? Ben gerçekten inanıyorum dil devriminin gerekli olduğuna, inandığım için de eski dili, benim için de daha kolay olan eski dili bırakıp yeni dile geçiyorum. Karşımdakiler anlamıyorlarmış... Doğru değil anlamadıkları, anlamak istemedikleri için, dil devriminin gerekliliğine inanmadıkları için anlamıyorlar, özenmiyorlar anlamağa.

Ben onlara kendi dillerinde söylesem dinliyecekler, anlıyacıklar mı sanıyorsunuz? Gene bir kulp bulurlar.

Bir de bana: “Bak, işte bu dille pekâlâ anlaşıyoruz, bunu bırakıp da dili değiştirmeye kalkmanın ne yeri var?” derlerse ben ne yaparım? Biz, öz türkçeciler birtakım tartışmalarla uğraşıp inanmıyanları kandırmağa çalışmıyalım, boş bir iştir o, kandıramayız. Nuh demişler, peygamber demiyorlar. Bırakın, inanmasınlar. Biz onları inandırmağa değil, elimizden geldiğince, gücümüzün yettiğince yeni dili kurmağa çalışalım. Boyuna dil konusu üzerinde durmak da gerekmez, başka konulardan açalım, öz türkçeyi erişilmiyecek bir düş gibi göstermiyelim, uygulıyalım onu. Bütün öz türkçeyi istemiyenleri, dil devriminin gerekliliğine inanmıyanları ne yapsanız kandıramazsınız, biz inananları güçlendirmeğe, yarın geleceklere öz türkçe yazılar yetiştirmeye çalışalım, tek doğru yol belki de odur.

Geçen gün Nurettin Artam bir yazısında, Cenap Şahabettin Bey’in birkaç mısraını anmıştı. Nedense ben de o gün o mısraları düşünüyordum. Bir yerini yanlış biliyormuşum, Nurettin Artam’ın yazısını okuyunca düzelttim.

*Gölge, hep gölge, her taraf gölge,
Gölgelerle bütün zemin mestur,
Âsman yâlnızca nim-manzur.*

Cenap Şahabettin Bey’in şiirlerini çocukluğunda ben de se-verdim, şimdi düşünüyordum niçin sevmişim, nasıl sevmişim, bir türlü anlıyamıyorum. Ne dildir bu dil? Böyle şiir mi olur? Bir daha okuyun, o mısraları, bakın bir yol, kelimeler biribiri-ne uyuyor mu? *Gölge, zemin, mestur, âsman, yâlnızca, nim-man-zur...* Bütün bunlar nasıl bir araya geliyor? Bu dilde bir yapma-lık, hem de çirkin bir yapmalık duymuyor musunuz? Türkçeye eziyet ediyor bu mısralar. *Yâlnızca*, yâ’yı uzatarak. Biz *yalnız* deriz, *yalınız*, hattâ *yalanız* diyenler de vardır, ama *yâlnız* diye-mezsınız... Cenap Şahabettin Bey gerçekten şair değil de onun için böyle söyleyebiliyor. “Her yeri gölgeler kaplamış, yalnız gök bir parça gözüküyor” demek istemiş, sonra bunu vezne

sokmak için arapça, farsça, kelimeleri toplamış, türkçe bir sözü aruz veznine uyduramayınca bir hecesini uzatmış. Önce ne diyeceğini düşünmüş, sonra onu vezne koymağa kalkmış da onun için. Oysaki gerçek şair, söyleyeceğini zaten vezinli olarak söyleyen adamdır. Kelimelerin bir değeri yok Cenap Şahabettin Bey'in gözünde, örtülü, mestur, zemin, yer, hepsi bir onun için... Biz, böyle düşünen adamlardan sonra geldiğimiz içindir ki dilimizi düzeltmemiz, birbirilerine uygun kelimeler kullanmamız, kelimelerin, köklerini de bilmemiz gerektiğini anlıyanlar pek az içimizde.

Biz şimdi Cenap Şahabettin Bey'in şiirlerini beğenmediğimiz, bir zamanlar beğenilmiş olmasını da anlamadığımız gibi yarınkiler bizim beğendiğimiz şairleri beğenmiyecek... Doğru orası doğru, şairler çok çabuk eskir. Ama yarınkiler bizim sevdiğimiz şairlerin dile eziyet etmiş olduklarını söyleyemezler. Ben de Cenap Şahabettin Bey'in düşüncelerine, duygularına bir şey demiyorum, ama o dili nasıl beğenmişiz, onu bir türlü anıyamıyorum.

Ulus, 13.10.1951

Sözden Söze

Monsieur Paul Léautaud'yu bilir misiniz? Yaşlı bir Fransız yazarıdır, seksenini buldu. Hani Mercure de France kitabevinin, *symboliste* şairleri tanıtmak için çıkardığı, *Les Poètes d'Aujourd'hui* adlı bir seçme şiirler kitabı vardır, eskiden iki ciltti, şimdi üç cilt olmuş, fransızca bilen edebiyat meraklıları okumuşlardır o kitabı. *Symboliste*'ler çığırının şairlerini hepimiz ondan öğrendik. Şimdi yok bende, çoktan bıktım o türlü şiirlerden de onun için. Ama, doğrusu, aradığım da oluyor, bir karıştırsam bana hiç olmazsa gençlik yıllarımı, gençliğimde kurduğum hulyaları hatırlatır... Neyse! İşte o kitabı, Van Bever'le birlikte Monsieur Léautaud hazırlamıştır. Ama herkes: "Mercure de France'ın seçme şiirleri" derdi, Van Bever'i de, Monsieur Léautaud'yu da anan olmazdı. Şimdi, sekseninde, Monsieur Léautaud ünlü bir yazar oldu. Radio sayesinde. Monsieur Robert Mallet kendisini Paris radiosunda konuşurmuş, otuz sekiz gün sürmüş bu konuşmalar, çok da beğenilmiş. Şimdi kitap halinde çıktı, kitap da okunuyor. Benim aldığımın üzerinde "28. baskı" deniliyor. Daha bir yıl geçmeden 28. baskı, hiç de fena değil. Radio'nun edebiyata işte böyle iyilikleri olabiliyor.

Ben ta gençliğimden beri, otuz beş yıldan beri okurum Monsieur Léautaud'nun yazılarını. En sevdiğim yazarlardan biridir, hele Maurice Boissard adı ile bir zamanlar *Mercure de France*'ta, sonra *Les Nouvelles Littéraires*'de, daha sonra *La Nouvelle Revue Française*'de yazdığı tiyatro eleştirmelerine bayıldım. Monsieur Léautaud'nun öyle iyi, büyük bir eleştirmeci ol-

duğunu sanmayın, ne yapacak iyi eleştirmeci olup da? Son elli altmış yıllık Fransız tiyatrosunun başlıca eserleri üzerine bir şey öğrenmek isterseniz, iki ciltlik *Les Théâtre de Maurice Boissard*'ı açmayın, aradığınızı bulamazsınız onda. Ama daha değerli bir şey bulursunuz: bir adam bulursunuz, haksızlıkları ile, aksilikleri ile, söylenmeleri, dıranmaları ile, kedileri, köpekleri ile bir adam bulursunuz. Kedileri ile, köpekleri ile dedim, Monsieur Léautaud çok severmiş o hayvanları, evinde daima otuz beş, kırık kedi ile yirmi otuz köpek bulunmuş. Ayıp ayıp konuşmaktan da hoşlanır. Duyguya pek düşkünlüğü yoktur, ama kadınlardan açtı mı, tatlıdır.

Kitabının bir yerinde okurken şaşırıverdim. Monsieur Léautaud çok güzel yazar, bezeksiz, donaksız, tertemiz bir deyişi vardır. Sanırsınız ki berrak bir sudur, akıyor. Ben bir yazarın ancak çok çalışmakla, uğraşmakla buna varabileceğini sanırdım. Oysaki Monsieur Léautaud bir çırpıda yazarmış, herkesin de öyle yazmasını öğütüyor: "Yazmak bir zevk olmalıdır" diyor.

Doğru, yazmak bir zevk olmalıdır, ceza çeker gibi yazı yazılır mı? Ama yazmanın zevki bir çırpıda yazmakta mıdır? Oturursunuz, bir kere yazarsınız, beğenmezseniz yazdığınızı, bir kelimeyi yerinde kullanmamışsınızdır, silersiniz, yırtarsınız, hangi kelimeyi kullanacağınızı uzun uzun ararsınız. Buldunuz mu, bir sevinirsiniz ki. Öyle yazmak da bir zevk değil midir? Dediklerine göre Gustave Flaubert çok zor yazarmış, boynuna değiştirir, düzeltirmiş yazdıklarını, öyle uğraşırken, didi-nirken o da bir zevk duymuyor muydu?

Ama ondan hemen sonra şunu söylüyor: "Ben, bütün ömrümde, bir kitabı okurken, anlatılandan çok nasıl yazıldığına baktım." Peki, kendisi de yazarken, anlattığından çok nasıl yazdığına bakmıyor mu? Buna bakınca dediklerine bir çeki düzen vermeğe özenmiyor mu? Bilirim, Monsieur Léautaud'nun anlatışından daha tabii bir anlatış olamaz, onun yazılarını okurken sesini duyar gibi olursunuz, sanki yazmaz, konuşur. Bunun için de radio önünde söyledikleri, kitaplarından başka türlü değil. Ancak konuşmadaki bu tabiiğe yazarken kolayca erişebileceğini sanmazdım.

Konuşur gibi yazmak... Dile kolay! Konuşurken karşınızda birtakım insanlar vardır, hiç olmazsa bir kişi vardır, söyleyecekleriniz kendiliğinden gelir. Ama kâğıdın önünde, o sessiz kâğıdın önünde iş değişir. Bunun içindir ki konuşur gibi yazmayı, parlak cümleler kurarak yazmaktan çok daha güç olduğunu sanırdım. Şüphesiz öyledir de. Tiyatro yazarı Henry Becque, cümleleri konuşma diline uysun diye gider, ayna önünde kendine bakarak söylemiş, saatlerce uğraşmış... Demek Monsieur Léautaud o büyük sanata kolayca eriveriyor! Şaştım buna doğrusu. Ama, ne yalan söyleyeyim? kendisine bir kat daha hayran oldum.

Bir şey daha düşündüm o kitabı okurken: radionun edebiyata çok büyük bir yararlığı olacak, daha doğrusu radio bizi kitaptan kurtarabilecek. Kitap ne cansız şeydir! Oysaki radio bize, sevdiğimiz şairlerin, sevdiğimiz yazarların sesini getirecek. Onların ne dediklerini, ne demek istediklerini daha iyi anlayacağız. Düşüncelerini, duygularını anlatan insan, ne de olsa gözler önünde kımıldamaksızın duran kara kara harflerin yardımına baş vurmaktan kurtulacak, böylece daha tam olarak, daha doğrudan doğruya dönebilecek içini. “Yazar” olmaktan çıkacak da bir “söyler” olacak, bütün insanlar gibi olacak.

Yazarları, yani bildirilecek bir şeyleri olan insanları, radio öyle uzun uzun, karmakarışık cümleler yapmak huyundan da vazgeçirecek. O parlak, cicili bicili sözleri dinlediniz mi, anlamıyacaksınız ki! Okurken kendimizi zorlarız, tabîliğimizi bırakırız da öyle anlarız. Hani konuşmaları bizi sıkı kimse için: “Kitap gibi konuşuyor” deriz, bu sözün kitap dili için ne kadar ağır bir yargı olduğunu düşünün. Radio insanları, insanlığı işte o kitap dilinden kurtaracaktır.

Yazının türetilmesi, yani *icat edilmesi* insan oğluna iyilik etmiştir, yazı olmasaydı bunca yüzyılın düşüncelerini öğrenemezdik, bizden uzakta olanların neler düşünüp neler yaptıklarını öğrenemezdik. Ama yazının türemesi insanları “edebiyat” denilen yapmacıklı dili, yapmacıklı konuşmayı yaratmağa zorlamıştır. Radio, ses makineleri artık yazının yerini tutabilir, hem de o işi daha iyi görebilir. Belki de insanlar, yüz, yüz elli yıl içinde kitap denilen şeyden kurtulurlar

da birbirilerinin seslerini duyarak ne demek istediklerini daha iyi anlarlar.

Varlık Yayınları'ndan her yıl, biri *Yeni Şiirler*, öteki *Yeni Hikâyeler* adı ile iki kitap çıkar. Bu yılınkiler de çıktı. *Yeni Şiirler*'de doksan iki şair var: kimi, Fazıl Hüsnu Dağlarca gibi, Behçet Necatigil gibi tanınmış şairler, çoğu da adlarını daha yeni duyduğumuz gençler. Bilirsiniz benim huyumu: tanınmışlardan önce tanınmamışların şiirlerini okumak isterim. Öyle kolayca hayran olduğumu sanmıyorum, ama çağımız iyi şairler yetiştiriyor, bunun için de ben, önce yenileri aramanın mükâfatını görüyorum. Bir şair buluveriyorum o gençler arasında, küçücük bir parçası, bir beyti, bir mısraı bana işleyiveriyor, gerçek bir şairle karşılaştığımı anlıyorum.

1952 yılının *Yeni Şiirler*'i üzerine düşündüklerimi size bir gün belki uzun uzun anlatırım, hepsini daha şöyle iyice okuyamadım. Bir kere okumak yetmez, bir fikir edinebilmek için birkaç kere, hem de aradan günler geçtikten sonra okumak gerekir. Ama o kitapta bir küçük şiir beni çekiverdi. Şairin adını daha yeni duyuyorum, bundan önce başka bir şiirini okumuşsam bile hatırlamıyorum: Aytekin Ozan. Rahat bir deyişi var. O şiiri yazayım buraya:

*Yeni urbalarımı giymişim
Ve ilk defa ezanı
Başından sonuna kadar dinlemişim.
Arka üstü uyuyamıyan insan
Sağa sola dönmeyi unutmuşum
Ne kadar hafifim eller üstünde
Ölüm düşüncesinden kurtulmuşum.*

Bu kادarcık. Başka da şiiri yok kitapta. Ama bana öyle geliyor ki iyi bir şair olacak, olmuş. Ölümü söyleyen bu şiir insana yaşamayı sevdireyor, bir tazeliği var.

Ulus, 9.2.1952

“Akdeniz”

Yirmi yıldan çok oluyor, Panait İstrati’nin kitaplarından hiçbirini açmamıştım. Ondan önce de öyle pek aradığım yazarlardan değildi. “Nelerini hatırlıyorsun?” dersiniz cevap veremem. En son okuduğum kitabı, yanılmıyorsam, *Les Chardons de Baragan* adlı bir romandı. Neydi konusu? neler vardı içinde? bütün bütün unuttum. Panait İstrati’yi yermek, kötülemek için söylemiyorum bunu, en büyük yazarların söyledikleri bile çabucak unutulabilir. Bir bakıma iyidir de bir hikâyeyi, romanı unutmak, bir daha okursunuz. Sizde zevkli bir hatıra, bir zevk hatırası bırakmışsa daha ne istersiniz?

Panait İstrati’nin okuduğum kitaplarından bende öyle bir hatıra kalmıştı. “Güzel yazar, tatlı tatlı anlatır o adam, okuyanı sıkmaz” diyordum. Tatlı tatlı anlatmasını bilmek, okuyanı sıkmamak bir yazar için, bir hikâyeci, romancı için yeter bir erdem midir? Doğrusu, büyük romancıların çoğunda bulamazsınız bu erdemi. George Meredith gibi, Marcel Proust gibi eserleri demirden leblebi olanları bir yana bırakın, Balzac’ın, Tolstoy’un, Conrad’ın da okurları çabucak sardığı söylenemez. Hem sıkılmak adamına göre değişir, öylelerini bilirim, Stendhal’i okuyamazlar. Büyükler için sözüm yok, orta-halli hikâyeciler için elbette bir erdemdir tatlı tatlı anlatmasını bilmek. Kimse de Panait İstrati için dünyanın büyük yazarlarından biridir demedi. Orta-halli bir yazardır, iyi bir yazardır, işte o kadar.

Yaşar Nabi, sağ olsun, Varlık Yayınları’ndan bana da gönderir. Son gelenler arasında Panait İstrati’nin de iki kitabı var-

dı: *Akdeniz-Gün Doğusu, Akdeniz-Gün Batısı*. Okudum o iki kitabı. Yanılmamışım, Panait İstrati gerçekten biliyor tatlı tatlı anlatmasını, okuyanı sürükleyiveriyor. Siz de bir deneyin: açın o kitaplardan birincisini, öyle sanıyorum ki siz de benim gibi bırakamayacak, sonuna kadar okuyacaksınız. Hattâ sizin, benim sevdiğimden daha çok seveceğinizi umarım. Biliyorsunuz, dille uğraşmak bende bir hastalık halini aldı, birtakım sözlerin türkçede kullanılmasına kızıyorum, bir yazıda onları gördüm mü, tepem atıyor, kitabı kapatmak istiyorum. *Akdeniz* çevirisinde var öyle sözler, gene de ben bırakamadım, sonuna kadar okudum. O kitabın insanı ne kadar sardığını bundan anlıyalırsınız.

Yalnız tatlı tatlı anlatmasını mı biliyor Panait İstrati? Değil, başka değerler de var onun kitabında. *Akdeniz*'de birtakım serserilerin, ıpsız sapsız adamların, kötülerin, alçakların, edepsizlerin hayatını anlatıyor. Ama okuyana onları da sevdiliyor. Okuyana, o insanları da yargılamamağı, bütün o edepsizlikler, alçaklıklar, kötülükler altında bir insan bulunduğunu, insanın ne olursa olsun sevilmesi gerektiğini öğretiyor. Birinci kısımda bir Klein var, iğrenç bir kişi, hiçbir kötülüğten kaçınmıyor, bir adam öldürmesi eksik, o da belli ki korkaklığından. Gene de siz o Klein'dan iğrenemiyorsunuz, bir insan olduğunu anlıyorsunuz onun, hoş görüveriyorsunuz yaptıklarını. Yazar öyle istemiş de onun için. Panait İstrati'de büyük bir kişi oğlu sevgisi var, bunu okuyanlara da aşılmasını biliyor. Bence bu, bir yazar için, en büyük erdemlerden biridir.

Neden söylemiyeyim? bunun bir ahlâk değeri olduğuna da inanıyorum. İnsan sevgisine dayanmayan ahlâk, bence ahlâk değildir. Ahlâklı kişi dünyada kötü insanlar da bulunduğunu bilir, ama acır onlara, hemen yargılayıp çıkmaz. Kişi oğlunu sevdirecek yeryüzünde iyileri artırabilirsiniz, ama kişi oğlu sevgisine dayanmayan ahlâk, yürekleri katılaştıracığı için, iyileri azaltır, daha doğrusu onları da kötüleştirir.

Bir romancı değildir Panait İstrati, sadece başından geçenleri anlatmakla yetinir. Belki biraz düzeltir onları, o kadar. Ama belli ki kendisi bir hikâye uydurmuyor, uyduramıyor. Bunun için de anlattıklarının hepsinin doğruluğuna inanıyorsunuz.

nuz. Ama bu erdemi onun gerçekten bir sanat eseri yaratmasına da engel oluyor. Gerçi bizi anlattıklarının doğruluğuna inandırıyor, ama hayali olmadığı için anlattıkları kişilerin içlerine giremiyor, onları içlerinden göremiyor. İşte Musa, Musa'nın kızı Sara, işte Salomon Klein, birer gölge gibi geçiyorlar gözlerimiz önünden. O gölgelerin canlı birer kişi olduklarını seziyoruz, biliyoruz, ancak onlarla iyice tanışamıyoruz. Bir yazar da hayalin bulunması işte bunun için gereklidir, çünkü biz başkalarını ancak hayalimizle anlıyabiliriz. Panait İstrati'nin hayali yok, bu yüzden de tatlı tatlı anlatabilen bir yazar olsa bile gerçekten yaratıcı bir yazar, bir romancı olamıyor.

Panait İstrati'nin kitapları bizde epeyce okundu, bugünkü hikâyecilerimizin çoğunda onun etkisini görebilirsiniz. Bu etkinin iyilikleri oldu. Bizim hikâyecilerimize yalın bir dille yazmak, süstün kaçınarak olanı anlatmak dileğini aşıladı. Ama doğrusu, o etkinin bir kötülüğü de oldu: hikâyecilerimiz, genç hikâyecilerimiz, sadece gördüklerini anlatmanın yeteceğini sandılar, hayallerini de işlemenin gerekli olduğunu düşünmediler. Okuyun bugün yazılan hikâyeleri: çoğunda gerçekten bir şey olmuyor, bir iki kişinin gölgesini görüyorsunuz, ama o gölgelerin altındaki gerçek insanla tanışamıyorsunuz. Panait İstrati Yunan bir baba ile Romanyalı bir anadan doğmuş, ama kitaplarını fıransızca yazmış bir adamdır, yani bir Fransız yazardır. Fransa'da öyle bir yazar bulunmasına bir diyeğimiz yok, orada yazarın türlü türlü var da onun için. Ama bizim hikâyecilerimizin yalnız onun etkisiyle yetinmeleri doğru değildir.

Gelelim benim kızdığım yerlere. *Akdeniz*'i dilimize Yaşar Nabi çevirmiş. Yaşar Nabi en iyi, en dikkatli çalışan çeviricilerimizdendir. Ama bazan ivcenlik mi ediyor, ne yapıyor? tuhaf bir türkçe ile yazıyor. Bir iki örnek vereyim: "İnsanlar, denizlerin kahbeliğine böyle bir cüretle karşı koyabilmek için hangi mahir bilgilere sahip olmuşlar?" *Mahir bilgi* ne demektir? *bilgiye sahip olmak* ne demektir? Biliyorum, günümüz okurları buna aldırıyorlar, böyle sözlerin türkçe, hem de güzel bir türkçe olduğunu sanıyorlar, böyle şeyleri okudukları için kendileri de: "Benim bir evim var" yerine "Ben bir eve sahibim" diyorlar. Yaşar Nabi gibi bir yazar bundan kaçınmalıdır.

Başka bir örnek: “Bir kadın tellâlı tarafından baştan çıkarılan...” Bu dan-dan-dan ne oluyor? “Tarafından” sözünün çirkinliğine bakın, türkçe de değil. Dolaşın çarşıda pazarda, bakın, o “tarafından” sözünü bir kere duyuyor musunuz? Dilimize firenkçeden geçmiş, “Bir kadın tellâlıının baştan çıkardığı...” demek dururken...

Bir cümle daha: “Kahve önleri tavla oynıyan, nargile içen ve düşünen Türklerle dolu.” “Kahve önleri” der miyiz biz? “kahvelerin önü” deriz. “Düşünen” de doğru değil, “düşünce-li” demek gerekirdi.

Son bir örnek: “Kendisini bekliyen hapishaneyi ona hatırlattım. Bana icabında kurtarıcılık edecek bir brovning gösterdi.” Bunu bir de türkçe olarak düşünün, şöyle dersiniz: “Sonu hapishane olur bunun dedim. Bana bir tabanca gösterdi, gerekirse, kurtarırmış o...”

Böyle kusurlar azdır Yaşar Nabi’nin çevirilerinde, ama bu kadar da olmamalı. Bizim yeni yetişen yazarlarımız, hikâyecilerimiz, bu çevirileri okuyorlar, dillerini bunlardan öğreniyorlar.

Ulus, 16.2.1952

Karalama

Doğrusu, sevmem Edebiyat-ı Cedide'cileri. En büyükleri Fikret'tir şüphesiz, artık onun şiirlerini de okuyamıyorum. Yıllardır okuyamıyorum. Öyle sanıyorum, ben okumadığım gibi kimse de okumuyor. Neden okusunlar? Tatsız tuzsuz, ecîşbü-cüş mısralar, belli ki zorla yazılmış. Ne türkçeye benzer, ne de başka bir dile. İçi açılın diye okur insan şiiri. Güler, bir üzünc duyar, belki ağlar, ama içi açılır. Fikret'in şiirleri, en iyileri bile, yapamaz o işi. Biliyorum, birkaç yazarımız var, onu da, Edebiyat-ı Cedide'nin öteki şairlerini de ikide bir hayranlıkla anarlar. Bence sevdiklerinden değil, okuduklarından değil, birtakım adamlara ille saygı gösterilmesi gerektiğini sanırlar da onun için överler. Gençlere örnek olmalıymışız, çocuklarımıza dünyanın büyüklerini saymağı öğretmezsek zevkimiz, irfanımız tehlikeye düşermiş. Akılları bu gibi sözlere saplanır, bugün esniye esniye bile okuyamayacakları şiirleri kalkar, göklere çıkarırlar... Hem bana ne, efendim? gerçekten seviyorlardır belki, *Rûbab-i Şikeste*'yi de, *Halûk'un Defteri*'ni de gece gündüz okuyorlardır. Kimsenin zevkine karışılmaz. Ben sevmiyorum, şuna buna örnek olmak istediğim de yok. Şunu da söyleyeyim, saygıya maygıya da aldırmam, bir şairi beğenmiyorsam, dünün olsun, bugünün olsun, herkes büyük adamdır diye tepinsin, ben gene söylerim sevmediğimi. Zorla değil ya! adam olamıyorum işte.

Sevmem Edebiyat-ı Cedide'cileri, sevmem ama bir yararlıkları olduğu da inkâr edilemez. Batı düşünüşüne özenmeyi getirmişler bu ülkeye. Hani bir şiiri vardır Fikret'in, Mekteb-i Sul-

tanî'nin batıya açılmış bir pencere olduğunu söyler. "Pencere" demez elbette, "derîçe" der, kibarca bir lâkırdı. Edebiyat-ı Cedit de de öylece batıya açılmış bir penceredir. Sıra sıra saksılar: ıtır, fesliyen, o çeşit şeyler. Koca çınarı da pencereye koyamazsınız a!.. Çıkmamışlar bir türlü dışarı, hep pencerede kalmışlar, komşunun tavuğu komşuya kaz görünürmüş, François Coppée'yi, Sully Prudhomme'u büyük şair sanmışlar. Neyse! pencere, mence, gene bir şey. Yapmışlar o kadarını. Okumyalım şiirlerini, çocuklarımıza okutmağa kalkmıyalım, ama bu iyiliklerini de unutmıyalım.

Edebiyat-ı Cedide'cilerden birkaçını, Fikret'i, Halit Ziya Uşaklıgil'i, daha ne bileyim? Cenap Şahabettin'i överek anmayı anlarım. Ama birtakım da ufacık ufacık yazarlar vardır onların arasında, düşünseniz adları hatıra gelmez. Onları da övmeğe, gençlere belletmeğe kalkıyorlar. Rahat bırakın adamcağızları! Saçmasapan birkaç manzumecik, bir iki hikâyecik yazıvermişlerse pek mi büyük bir suç işlemişler? Bugünün çocuklarına onları öğreteceksiniz de ne olacak? Sizin dediklerinize kanarlar da severler mi onları sanıyorsunuz? Sevdiremezsiniz, üstelik alay da ettirirsiniz.

Geçenlerde bir kitap çıktığını duymuştum, hem de kocaman bir kitapmış: Müftüoğlu Ahmet Hikmet üzerineymiş. Benim elime geçmedi, geçse de açıp okumam. Neme gerek benim? Ahmet Hikmet deyince *Yeğenim* gelir aklıma, hani: "Yeğenim darülfünunun bütün fünunu ile mütefennin oluncıya kadar ben de darülcününün bütün cünunu ile mütecennin oldum" diye bir tekerleme vardır, onun bulunduğu yazı. Benim tiksindiğim edebiyat, tüylerim diken diken olur. Ha! bir sözünü daha hatırladım: *Boğaziçi*'nin adını değiştirelim de *Maviş* koyalım diyordu. Düşünün bir! Allah sizi inandırsın, şaka için de değildi. Böyle lâkırdılar eden bir yazarı ne diye anmalı? Bırakırsınız, unutulur gider. Onun üzerine yazılan kitabı okudum, bundan sonra da okumıyacağım.

Yeryüzü adında bir dergi çıkıyor İstanbul'da, öyle parlak bir şey değil, ama arasına iyice şiirler bulunuyor, onlar için okuyorum. Son sayısında o Ahmet Hikmet için yazılan kitap üzerine de bir yazı vardı. Bay Lütfi Erişçi üşenmemiş, okumuş o kita-

bı; okumakla da kalmamış, kalkmış, Celâl Sahir'in *Türk Yurdu* dergisinde Ahmet Hikmet için yazdığı bir yazıyı da okumuş. Bir de bakmış ki kitabın bazı sayfaları ile o yazı birbirine tıpkı benziyor. Ne olacaktı? Celâl Sahir, Ahmet Hikmet'in babası kimdir? kaç çocuğu olmuştur? onu söylemiş; kitabın yazarı, Celâl Sahir'in söylediklerine benzemesin diye, Ahmet Hikmet'in babasının adını, kardeşlerinin sayısını mı değiştirecekti? Olur böyle şeyler, hemen: "intihal" diye, "aşırma" diye bağırmmalı. Zaten bir yazının nereden aşırıldığını araştıranlardan hoşlanmam ben. İyi bir yazıyı, herkesin okuyacağı bir yazıyı, okumağa değer bir yazıyı kimse aşıramaz. Durup dururken kendine söz mü getirecek? Aşırılan yazılar, değersiz oldukları bilinen yazılardır. Ahmet Hikmet'i koca bir kitapla öven yazar da demek bu konudaki yazıların okunmıyacağını biliyor. İyi etmiş başka bir yerden aldığına! Okunmıyacağını bildiği bir kitaba bir de özene bezene çalışacak değildi ya!

Hem olduğu gibi almamış Celâl Sahir'in yazısını, oldukça değiştirmiş. Örneğin Celâl Sahir: "Yahya Sezai Efendi zürriyet bereketine nail olmuştu" demişmiş, yeni kitaba bu şöyle alınmış: "Ahmet Hikmet'in babası Yahya Sezai Efendi çocuk bolluğuna uğramıştı." Büyük fark var bunların arasında. Bir kimse-nin çok çocuğu olmasını Celâl Sahir, belli, Tanrı'nın bir nimeti sayıyor: "Zürriyet bereketine nail olmuştu" diyor. Yeni kitabın yazarı ise hiç de öyle düşünmüyor, "çocuk bolluğu"nu iyi bir şey saymıyor, bakınız, "uğramıştı" diyor, hastalığa uğramış, felâkete uğramış gibi. Açıkça bildiriyor kanısını. Bunu düşünmeden yazdı diyemezsiniz a! Belki o yazar, Paul Valéry'yi okumuştur, Paul Valéry de çocuk bolluğundan yana değildir: "Bir millet ya nüfus artımından vazgeçmeli, ya akıldan fikirden" gibi bir sözü vardır.

Biraz daha okuyalım. Celâl Sahir: "Bir felâket yuvası olan evinden kaçan babanın yegâne isteği, yeni bir evlâddı" demiş, yeni kitabın yazarı bunu da düzeltmiş, bir kere "istek" yerine "dilek" demiş, çok iyi etmiş, o yerde dilek daha doğru. Oldu olacak, şu çirkin "yegâne" sözünü de kaldırsaydı ya! Bilmem, belki sevmez öz türkçeyi, ama "biricik" için de bir şey diyemez ki! "Biricik dileği" çok daha iyi değil mi?... O kadarla kalmamış

Celâl Sahir: “babanın yegâne isteği” diyor, o “çocuk seven babanın yegâne dileği” demiş. Durmalı bu “çocuk seven” üzerinde, yukarıdaki “uğramıştı” onu da açıklıyor. Çocuk sevmek bir suç o yazar için, bunu bir daha kakıyor Yahya Sezai Efendi’nin başına.

Yazı böyle gidiyor. Merak ederseniz siz de bir okuyun, kitabı kitapçılardan alırsınız, Celâl Sahir’in yazısı *Türk Yurdu* dergisinin 1927’de basılan 30. sayısında çıkmış, onu da bulmak kolaydır. Ama *Yeryüzü*’nün 15 şubat 1952 sayısında ikisinin de birçok önemli yerleri var, onları okumak da bir fikir edinmemiz için yeter. Göreceksiniz, kitabın yazarında bir dil kaygısı var, düzeltmelerinin çoğunu ben de beğendim, sizin de beğeneceğinizi umarım.

Ulus, 23.2.1952

Kişilik İşler

Geçenlerde burada, Panait İstrati'nin *Akdeniz*'i üzerine düşündüklerimi söylemiş, Yaşar Nabi'nin çevirisini övmüş, birkaç yerine de takılmıştım. Yaşar Nabi kızmamış buna, kızmamış ya, pek de iyi karşılamamış. Kendi de beğenmiyormuş o çevirisini, bundan on yıl önce yapmış onu, yeni çevirileri ile onun "arasında epey fark olduğunu sanıyor"muş. Ama... Aması var bu işin. Şöyle diyor *Varlık*'ta:

Ama Ataç'ın gösterdiği örneklerin hepsinde onun düşüncesine katılamadım. Ataç, herkesin tıpkı kendisi gibi yazmasını ister. Türkçesi gerçekten güzeldir onun, ama bütün yazarlarımız hep aynı ağız kullansalar, edebiyatımız bir örnek söyleyiş yüzünden pek tatsız bir hal alırdı, diye düşündüm. Bilmem haksız mıyım?

Haksız elbette. Herkes bir örnek yazarsa edebiyatımızın tatsızlaşacağını sanmakta haksız değil, o başka, o doğru, benim için "herkesin tıpkı kendisi gibi yazmasını ister" demek haksız. Ben, bugüne değin, öyle bir şey istemedim. Biliyorum, var benim gibi yazmağa özenenler. Kızarım onlara, gerçekten birer kişilikleri olmıyan insanlardır, deyişin, üslûbun ne demek olduğunu anlıyamamış, anlıyamıyacak insanlardır. Deyiş, düşünüşün, duyusun gözgüsüdür. Benim bir deyişim, gerçekten benim olan bir deyişim varsa, benim düşünüşümü, benim duyuşumu gösterir o. Yarın ben, herhangi bir sebeple dilimi değiştireyim, bol bol arapça, farsça, firenkçe tilcikler kullanayım, önetmelerden, ardaltmalardan, yani *takdim-tehirler*den vazgeçeyim, yazılarımı *ve*'ler, *eğer*'ler, *lâkin*'lerle doldurayım, "yapmış

bulunuyorum, etmiş bulunuyorum” gibi soğukluklara düşeyim, daha ne bileyim? şuna buna yaranacağım diye Abdülhak Hâmit’i büyük bir şair saymağa kalkayım, benim bir deyişim, gerçekten benim olan bir deyişim varsa, o gene yitmez, anlıyana belli eder kendini. Hayır, yanılıyor Yaşar Nabi, ben, herkesin değil kimsenin tıpkı benim gibi yazmasını istemem. Bakın, şaşırdım da ben Yaşar Nabi gibi yazmağa başladım, “tıpkı” ile “gibi”yi bir arada kullandım, oysaki konuşmada değilse bile yazılarımda kaçınırım ondan.

Ben herkes benim gibi yazsın demedim. Yaşar Nabi’ye büsbütün başka bir yönden, türkçe bakımından takıldım. Benim gösterdiğim örneklerin hepsi üzerinde benim gibi düşünmüyormuş. Acaba hangisinde haksız bulmuş beni? Söyleseydi, gösterseydi. Belki ben de anlardım yanlış düşündüğümü. Yanlıştan dönülür, yeter ki anlıyalım yanlış olduğunu. Hele ben, bilirsiniz, çok çabuk dönerim. Şimdi yanımda yok *Akdeniz* üzerine yazdığım yazı, aramağa da üşenirim. Ama hatırlıyorum biraz. Yaşar Nabi’nin “mahir bilgilere sahip olmak” demesini beğenmemiştim. Benim deyişime benzemediği için değil, türkçeye benzemediği için beğenmemiştim. Biz “mahir bilgi” de demeyiz, “bilgiye sahip olmak” da demeyiz, “insanı mahir kılan bilgiler” diyebiliriz, ben demem, ama diyene ses çıkarmam; “bilgi edinmek” deriz, “bilgisi var” deriz, “bilgiye sahip olmak” demeyiz. Diyenler var, “biz bu memlekette öyle diyenlere sahip bulunuyoruz”, fıransızca düşünmeğe kalkıyoruz da onun için, türkçe nasıl söyleneceğini düşünmeğe üşeniyoruz da onun için. Bunda mı haksızım?

Daha? Yaşar Nabi bir yerde: “... tarafından baştan çıkarılan” demiş, böyle yan yana üç tilciğin üçünün de *an*’la bitişi hoşuma gitmemişti. Kendisi güzel mi bulmuş onu? “Tarafından”ı kaldırmakla bunu kolayca düzeltebileceğini söyledim: “bir kadın tellâlinin baştan çıkardığı...” Böyle deseydi, benim gibi mi yazmış olurdu? Hayır, herkesin söylediği gibi yazmış olurdu. “Kadın tellâli,” demem ben, edepli terbiyeli konuşmasını bilmem, “gidi” derim, “pezevenk” derim. “Gidi” demek, “pezevenk” demek ayıpsa, edebe terbiyeye aykırı ise “kadın tellâli” demek de ayıptır, edebe terbiyeye aykırıdır. Ayıplık, edebe

terbiyeye aykırılık sözde değildir, sözlerin anlamındadır, bizim zihnimizde uyandırdığı düşüncededir. “Gidi”nin, “pezevenk”in uyandırdığı düşünce ne ise, “kadın tellâlı”nın uyandırdığı da odur. Belki beterdir. “Kadın tellâlı ne demek?” diye bir düşünürüz, asıl adını buluruz, utanacaksak biraz daha utanırız. Ama bunun için bir şey demiyorum Yaşar Nabi’ye, onun gibi yazarlar çoktur. Belki de doğrudur düşündükleri, onun üzerinde durmayacağım. “... tarafından baştan çıkarılan” üzerinde ise duracağım, benim kulağıma hoş gelmiyor. “Tarafından” sözü de yazı dilinin sözlerindendir, halkın konuşmalarında duymazsınız.

Başka? Unuttum şimdi. Bir de; “Kendisini hapisane bekliyor” gibi bir söz vardı. Onu da beğenmemiştim. Bu deyim türkçede yoktur, fransızcada vardır diye almamız da gerekmez. Biz: “Bunun sonu hapisaneye varır” deriz, başka türlü söyleriz.

Hayır, ben Yaşar Nabi’nin de, başka çevirmenlerimizin de benim gibi yazmalarını istemiyorum. Yazarlarken türkçe düşünmelerini, “Bunu türkçe nasıl söylemeli?” diye düşünmelerini öğütlüyorum, işte o kadar. Bunu yapmamak, başka dilde, düşünülüp yazılmış bir cümleyi olduğu gibi türkçeye çevirmekle yetinmek, işin kolayını aramaktır. Bir sanat eseri yaratmak ise, ister kendimiz yazalım, ister başka dilden çevirelim, işin kolayını aramakla olmaz.

Yaşar Nabi de bilir bunları, bilir ya, benim için: “herkesin kendi gibi yazmasını ister” deyip kesivermek hoşuna gitmiş.

Gene o dergide, yani *Varlık*’ın mart sayısında, Orhan Hançerlioğlu da benim burada çıkan bir yazıma cevap veriyor. Roman konusu üzerinde anlaşılamıyacağız Orhan Hançerlioğlu ile. İkimiz de birbirimizden büsbütün başka türlü düşünüyoruz. Ben Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun: “Romanlarımı yazarken kişiler gelirler, ne yaptıklarını söylerler. Ben onları dinlemekten, dediklerini yazmaktan başka bir şey yapmam” sözünün doğru olduğuna, tamamiyle doğru olduğuna inanıyorum, Hançerlioğlu ise “Güzel bir söz oyunudur bu” diye kesip atıyor. Evet, birtakım romanlarda romancı kişilerin ne dediklerini dinlemez, kendisi onlara sözünü geçirir. Bunlar “sahte” roman-

lardır. Örneğin Monsieur Jules Romain's'in romanları, onlardaki kişiler birer kukla olmaktan, birer "düşünce" olmaktan kurtulamazlar, bizi yaşadıklarına inandıramazlar. *Karanlık Dünya*'daki kişiler gibi. Hançerlioğlu onların hepsini görmüş, hepsi onların birer birer varmış Anadolu köylerinde, kasabalarında. Olabilir. Ama Hançerlioğlu'nun romanlarında yok onlar, yaşadıklarına beni inandıramıyorlar.

"Sahte" romanların topunu birden atmıyorum, içlerinde çok ilginç olanları vardır. Jules Romain's'inkileri seve seve okurum, neler öğretmez, neler düşündürmez insana! İyi yazılmış bir eleştirme yazısı gibi değerlidir. Hançerlioğlu'nun romanında da böyle bir değer bulmuştum, roman diye okumadım o kitabı, birtakım düşünceleri anlattığı için okudum. Hançerlioğlu: "Bu memlekette elektrik görmemiş müftü vardır" diye tutturmuş, benim de ille inanmamı istiyor. Peki, inandım, vardır; ama *Karanlık Dünya*'daki müftü, hiç şüphem yok, Hançerlioğlu'nun hatırı için, onun buyruğuna körükörüne uyduğu için bilmiyor elektriği.

İkinci mesele: romancı anlattığı yerleri görmeliymiş, görmezse anlatamazmış. Hançerlioğlu'na benden öğüt: *Salamm-bô*'yu bir daha okusun. Ben sevmem o romanı, ama "sahte" roman değildir. Flaubert Kartaca'yı görmemiştir, ama iyi anlatır, canlandırır. Çünkü gerçek romancı, kişileri ile konuştuğu gibi görmediği, bilmediği yerleri de hayalinde yaşatır. Hançerlioğlu'nun dediğini kabul edersek tarihî romanları da, ad-sız memleketlerde geçen romanları da, roman türünden çıkarıp atmamız gerektir. Buna benim gönlüm katlanmıyor. İçlerinde çok sevdiklerim vardır da onun için. Bir şey daha söyleyeyim: ben Fransa'ya gitmedim, Balzac'ın, Stendhal'in anlattıkları Fransa'yı ise gören artık kalmamıştır. Ne biliyoruz onların anlattıklarının doğru olduğunu? Bizi inandırıyorlar da ondan biliyoruz. Dostoyevski'nin kişileri için de, hayattaki örneklerine hiç benzemez derler. Bu yargı doğru ise o kişiler ancak Dostoyevski'nin hayalinde yaşamıştır, ama onun hayalinde birer kukla gibi değil, birer "düşünce" olarak değil, gerçekten yaşamışlardır, bütün yaptıklarını ona anlatmışlardır. Romancı, hayalinde birtakım kişiler yaşayan insandır. Gördü-

ğü çağların, yaşadığı çağların, görmediği yerlerin, yaşamadığı çağların kişileri.

Kapatalım artık bu tartışmayı. Yalnız Hançerlioğlu'ndan bir ricam var. Benim sözlerimi anarken bozmasın onları. Ben *reportage* yazmıştım, "röportaj" değil. Türkçe bir karşılık bulamadığım için fıransızca kelimeyi olduğu gibi aldım; "röportaj" yazmak, onu türkçeleştirmeğe kalkmaktır, onu yapmadım. Hançerlioğlu bunlara dikkat etmeli: gördüklerini olduğu gibi söylüyormuş, benim yazımda olanları da olduğu gibi görüp söylesin. Bir değer bulmuyorsa onlarda, hiç anmasın.

Ulus, 8.3.1952

Sözden Söze

Yarın yeni bir roman başlıyor bu gazetede: *Kleopatra'nın Burnu*. Dinleyin beni de okuyun, pişman olmazsınız. Uzun da sürmiyecek, roman değil, büyükçe bir hikâye. Belli ki Lord Breners eğlenmiş, çok eğlenmiş onu yazarken. Dilimize çevirmek kolay değildi, birtakım sözlerin karşılıklarını bulacaksınız, öyle yerler var ki olduğu gibi çevirdiniz mi tatsızlaşıyor, anlaşılmaz bir şey oluyor, buna bir çare bulacaksınız, doğrusu, epey sıkıntı çektim. Ama, yalan söylemiyorum, ben de eğlene eğlene çevirdim onu. Siz de okursanız, hiç şüphem yok, eğlenirsiniz.

Kimdir Lord Breners? Yaşıyor mu? Başka daha neler yazmış? Şuna buna sordum, bir bileni bulamadım. Öğreneceğim de ne olacak sanki? Lord Breners, *Kleopatra'nın Burnu* adlı romanı yazan adam, bana yetiyor bu kadarı, size de yetmez mi? Hani bazı kitapların başında, yazarın kim olduğunu, yaşadığı çağı uzun uzun anlatan ön-sözler vardır, siz okur musunuz onları? Romana, sanat eserine bir okul kitabı hali verir. Ben kaçarım öyle şeylerden. *Kleopatra'nın Burnu*'nu okursanız, sizi eğlendirecek bir hikâye, bir masal diye okuyun, yazarın kim olduğunu araştırmayı, üzümünü yemeden bağını sormayı, bilginlere, bilgin geçinenlere bırakın: yavaşça bir şey söyleyeyim ben size: onlar bir romandan zevk almak nedir bilmezler de onun için yazar üzerine bilgiler edinmeğe çalışırlar.

Bilmiyorum Lord Breners'in kim olduğunu, bilmiyorum ya, bu romanından anlaşılıyor, hoş sohbetli bir adam. Voltaire'i sevdiğini söylerlerse şaşmam, Voltaire romanlarının, hani

şu *contes philosophiques*'lerin çeşnisi var bu hikâyede. Bir bilgin değil Lord Breners, ama meraklı adam, romanını yazmadan, yahut romanını yazmak için eski Mısır'ı öğrenmiş. Tarihî bir roman yazmağa kalkmıyor, *Kleopatra'nın Burnu* bugünkü insanların görüşleri, duyguları ile yazılmış, Kleopatra bugünün şımarık bir kızı. Lord Breners bizi aldatmıyor, eski Mısır'a götürmeğe kalkışmıyor. Hani Flaubert'in bir *Salammô*'su vardır, eski Kartaca'yı olduğu gibi canlandırmağa kalkar, okuyanları da sıkar mı sıkar, ben üç beş kere denedim, sonuna kadar dayanamadım, *Kleopatra'nın Burnu* öyle değil, bizi zamanımızdan alıp eski çağlara sürüklemiyor. Dahası vardır: bugünkü insanın düşüncelerinden, duygularından, görüşlerinden silkinmek isterseniz, Kleopatra'nın bundan yirmi bir yüzyıl önce yaşadığını düşünürseniz, anlıyamazsınız o kitabı, ikide bir: "O çağda böyle şeyler olamazdı!" der de sinirlenirsiniz. Lord Breners yepyeni bir adam, yirminci yüzyılın insanı. Ama bilmiyor değil eski Mısır'ı, belli ki hayli incelemiş, öğrendiklerini kitabında kullanmamak üzere öğrenmiş. Bir masal anlatıyor, tarihî masal değil, felsefî masal. Felsefe dedim, korkuvermeyin, öyle çatık kaşlı adamların felsefesi değil, masalcının felsefesi, güleç yüzlü bir felsefe, bilginliğe, feylosofluğa düşmiyen insanın felsefesi.

Büyük bir eser midir *Kleopatra'nın Burnu*? Voltaire'i andım, Lord Breners'in adını Voltaire'in kinin yanına yazmak doğru mudur?... Hemen de böyle şeyler düşünmeyin, Efendim: Voltaire bu yeryüzüne gelmiş insanların en büyüklerinden biridir, Lord Breners öyle büyük müdür, ben ne bileyim? Ama işte kişiye andırtıyor Voltaire'i. Hem de ona öykünerek, yani onu taklit ederek değil, bir hava var kitabında, sadece onunla andırtıyor Voltaire'i.

Okuyun bu romanı, sabahları beş on dakikanızı edebiyat öğretmeni Theodoros'la, kızlar ağası Pothinos'la, Kleopatra ile, Apollodoros'la, hekim Serapion'la geçirin, göreceksiniz, bütün bir gününüzü neşelendirirsiniz.

İkide bir söylüyorlar: konuşma dili başka, yazı dili başkaymış. Bunu söylerken de bir bilgin tavrı takınıyorlar, karşı koyabilersen koy!.. Böyle diyorlar ya, ben dikkat ettim, kendileri konuştukları gibi yazıyorlar. Konuşurken hepimiz de birtakım

yanlışlar yaparız, bir sözü başka bir sözün yerine kullanırız, yeri yokken uzattıkça uzatırız, bunlardır konuşma dilinin suçları, insan yazarken işte bunlardan kaçınmalıdır. Onlar, konuşma dilini kötülemeğe kalkanlar, bu suçların hepsini de işliyorlar, sözlerini incelemeyen kullanıyorlar, bir cümleye başlıyorlar, bir türlü çıkamıyorlar içinden. Evet, hepsi de konuştukları gibi, abuk sabuk yazıyor.

Konuştuğumuz gibi yazalım diyen mi var bizde? Daha o kadar ilerlemedik, yenileşmedik biz. Okuyun Louis-Ferdinand Céline'in yazdıklarını, okuyun Raymond Queneau'nun yazdıklarını, konuştuğumuz gibi yazmak ne demektir, o zaman anlarsınız. Bizde, büğüne değın, ona kalkışan olmadı. Aman kalkışmıyalım! şaşıırveririz. Öylesi, bizde ancak yerli konuşmaları göstermeğe özenen hikâyelerde, romanlarda olur. Örneğın, Orhan Kemal yeri romanında, *Murtaza*'da, onu oldukça iyi başarmış.

Biz, başka bir şey söylüyoruz; bizim yazı dilimiz daracık kurallar içinde bunalmış, söylemek istediğini söyleyemez olmuştur diyoruz. Yazı dili elbette başkadır konuşma dilinden, daha temizdir, daha açıktır, daha geniştir. Hiç şüphesiz ki bir Fransız, Voltaire'in, Bergson'un yazdığı gibi konuşmaz, öyle konuşmağa kalkmaz, öyle konuşmak için, kullanacağı sözleri uzun uzun araması gerektir, kendini şöyle bırakamaz. Bizde ise öyle değıl: bizim konuşma dilimiz yazı dilimizden daha temiz değılse bile daha açıktır, daha geniştir, konuşma dilimizde birçok cümle şekilleri vardır, yazı dilimiz el sürmez onlara, el sürmediğı için de demek istediğı şeylerin birçoğunu açıkça bile diremez.

Doğrusunu isterseniz, yazı dili ile konuşma dili birdir, yalnız yazı dili konuşma dilinin işlenilmişidir. Voltaire'in, Bergson'un dili fıransızcadan konuşma dili değıldir dedim, yanlış, süzölmüş bir konuşma dilidir. Bizim yazı dilimiz ise, maazallah! konuşma dilimizle hiçbir ilintisi kalmamış kuru bir dildir. Bir dil devrimi geçiriyoruz.

Sıkıntımız, bilelim ki yalnız kelimeden yana değıl, asıl sözdiziminde, *syntaxe*'ta sıkıntı çekiyoruz. Bunun için dilimizi kaynaklara, konuşma kaynaklarına götürüp tazeleştirmeğe, güçlendirmeğe bakalım.

Sözlüğümüzün büyük olması yetmez, bir dili yapan yalnız kelimeleri değildir de onun için, söz-dizimidir. Biz, bir yandan yeni kelimeler arıyacağız, bırakamayız onu, Batıdan aldığımız birtakım kavramların bizde karşılıkları yok. Ama bilelim ki bütün kavramları adlandırdıktan sonra da işimiz bitmiş olmayacak, o kavramları yaratan düşünüşün, görüşün gerektirdiği söz-dizimini bulmadan eremiyeceğiz muradımıza. Bizde, konuşma dilinden örnek almağa çalışanların dilediği ancak budur, yoksa konuşma diliyle yazı dilinin bir olamayacağını onlar da bilir.

Ulus, 3.5.1952

Karalama

Dilden açıldı da dinliyenlerin beğenip baş sallıyacakları sözler, size saygılar sağlayacak sözler söylemek mi istiyorsunuz? çatıverin kaşlarınızı, biraz düşünün, sonra ağır ağır başlayın: “Evet, lisanlar oldukları gibi kalmaz, zamanla, daha birtakım, sâir hâdisatın tesiri altında tahavvülâta tâbi olurlar. Ancak bu tahavvülâtın, lisanın selikasına muvafık olması ve milletin asırlarca zarafet kesbetmiş zevkini rencide etmemesi icabeder. Hele bu hususa icra kuvvetinin, yahut teşriî kuvvetin müdahalesi hiçbir vech ile caiz değildir. Bunu lisaniyuna, ilim ve irfan sahibi zevata terketmeli, bizde de diğer medenî akvamdakilere takliden akademi denilir heyetler teşkili ile onlara havale eylemelidir.” Böyle uzun uzun söyleyebilirsiniz, yorar diye korkmayınız, ne siz yorulursunuz, ne de dinliyenler. Tam tersine, size de, onlara da tatlı gelir bu lâkırdılar. Size yalnız bilgin diye bakmazlar, bir türlü hürriyet kahramanı olduğunuza da inanırlar. Elbette, dile hükümetin, Meclis’in karışmasını istemiyorsunuz, öyle baskılara karşı koyuyorsunuz...

Bilgin derler size, kahraman da derler, ama bana sorarsanız ben bilgin de demem size, kahraman da demem. Sesimi çıkarmasam da içimden: “Düşünmesini bilmiyor bu adam, toplu olarak düşünmüyorum, öteden beriden birtakım basmakalıp lâkırdılar duymuş, onları ısıtıp ısıtıp öne sürmeği bir iş görmek sanıyor. Konuşulmaz böyleleriyle” derim. Bu gibi sözler, dil değişmesi ne demektir? hükümetin, Meclis’in karışması nasıl olur? akademiler nasıl kurulur? ne işe yarar? bunları bilmiyen,

ömürlerinin sonuna kadar da bilmeyecek kimselere vergidir de onun için.

Bizde dil devrimine, dilin değişmesine hükümet de, Meclis de karışmadı. Karıştı diyenler, 1945'te Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun Anayasa'ya çevrilmesini Meclis'in, hükümetin dil işine karışmasına örnek diye gösterenler, ya düşünmeden konuşuyorlar, ya düşünüyorlar da bile bile yalan söylüyorlar. Beğensinler beğendiklerini.

1945'te Anayasa'yı Büyük Millet Meclisi yapmadı, bu ülkenin okur-yazarları yaptı. Selânik'te *Genç Kalemler*'i çıkarmış olanlar yaptı, Ziya Gökalp yaptı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu yaptı, Reşat Nuri Güntekin yaptı, az çok Şemseddin Sami Bey yaptı, Mithat Efendi yaptı. Neden? O adamlar 1945'te Meclis'te değildi, kimi de çoktan ölmüş... Onlar Meclis'te değillerdi ama Meclis onların yıllardır söylediklerine uymak zorunda idi. Onlar, yıllardan beri, bizim yabancı sözleri de yabancı kurallara göre yapılmış terkipleri de atmamızı istiyorlardı, bu dileğe uymadığı için hükümete de, Meclis'e de kızıyorlardı. 1945'te Meclis dil işine karışmadı, yıllardır bu ülke okur-yazarlarının bütün yazılarında belirttikleri bir dileğe uyararak birtakım yabancı sözleri, yabancı kurallara göre yapılmış terkipleri kanun dilinden çıkardı. Bunu da çekine çekine yaptı. Anayasa'da kolayca kaldırılacak daha nice yabancı sözler vardı onlara dokunmadı.

1945'te yazılan gazete yazılarını, hikâyeleri, romanları okuyun, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun diline uyar mı onların dilleri? Onlar, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun diliyle yazılamazlardı artık, ama kanun diliyle onların dilinin birbirine uyması gerekti, kanun dili onların dilinden geri olduğu için kanun dili değişti. ("Geri" derken "kötü" demek istemiyorum, bu toplumun gelişmesi tarihinde Teşkilât-ı Esasiye Kanunu dili daha eski bir çağı gösterir, ancak onu söylemek istiyorum.) Biliyorlar bunun böyle olduğunu, akılları yok değil ya, görüyorlar elbette. Ama direniyorlar. Öyle diyerek de birtakım toy kişileri kandırıyorlar. Ben söylemiyorum Boileau söylemiş: "Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire" (Her alık, kendine hayran olacak daha bir alığını bulur.)

Dilin kemiği yoktur derlerdi, doğruymuş. Neler de söylemiyor şu kişi oğlu! Adını söylemeyeceğim, bilginlerimizden biri vardır, hem de yüce bilginlerdendir. Bakın ne diyor bir yazısında: “Kediler fareler, hattâ evet hattâ ‘tilkiler’ de ölür. Fakat insanlar vefat ederler, gerektiği yerde de ölürler.” Hani *Dünya*’da bir karikatür vardı: “Şimdiye kadar kaba ölüyordunuz, şimdi kibar kibar vefat ediyorsunuz, daha ne istersiniz?” diye. Meğer yalnız alay için değil, ciddi olarak da böyle düşünenler varmış! Kedinin, farenin, tilkinin burnu vardır, kulağı vardır, gözü vardır, bu bizim ünlü bilginin yok mu? Onunkilere ille *enf, gûş üzn, çeşm, dide, ayn* mı diyeceğiz? *Zor Nikâhı*’ndaki bilgini hatırlarsınız, sağ kulağını yüksek dillere, sol kulağını da bayağı dillerle ana diline ayırmıştır. *Ölmek*’te bir bayağılık, *vefat*’ta ise bir yükseklik duymak işte öylesine bilginlere vergi. Bizim bilgin hiç şüphesiz kediler, fareler gibi yemek yemez, ekleder, uyumaz, hâbe varır, yürümez, meşyeder, belki de hırâm eder...

Gene o bilgin buyuruyor: “Türlü maddeler” gerçek Türkün ağzından çıkmaz, çıksa çıksa “Türlü türlü maddeler” denebilir. “Bu cümlelerin kuruluşuna bir bakmanızı dilerim: “Çıksa çıksa ‘Türlü türlü maddeler’ denebilir.” Türktür o bilginimiz, değildir demiyoruz biz, ama türkçeyi bilmiyor, kendinin büyük adam olduğundan başka bir şey öğrenmeğe vakit bulamamış, türkçeyi de öğrenmemiş. Hem türkçeyi bilmiyor hem de gerçekten Türk olanla gerçekten Türk olmayı ayırmağa kalkıyor. Bundan sonra gidip kendisinden soracağız: “Hangimiz Türküz, hangimiz değiliz?” O bir kere: “Değilsin!” dedi mi, vay bizim başımıza gelenler! Bari kimlerin ölüp kimlerin vefat ettiğini de bildirse, kimi için de “irtihâl etti” der elbette. Daha büyükler için de “irtihâl-i dâr-i bekaa...”

Ben size söylüyeyim, Bay Bilgin, eski dil, o vefatlı, tebarüz-lü, temerküzlü dil ölmüştür artık, vefat etmiştir, irtihâl eylemiştir, irtihâl-i dâr-i bekaa buyurmuştur, göçmüştür, yürümüştür. O yattıkça Tanrı yeni dilimizi yaşatsın! Sizin kullandığınız o biçimsiz tatsız dile gelince hiç korkmayın, ölmez o, ne hayvanlar gibi sessiz sessiz ölür ne de insanlar gibi bağıra bağıra. Ölmez,

ölmek canlılara vergidir, sizin kullandığınız dil ise cansız, yaşamıyor. “Hattâ evet hattâ ‘tilkiler’ de ölür” buyuruyorsunuz, bunu söylerken hoş bir şey bulduğunuzu sanmış da kimbilir ne gönenmişsinizdir. Çevrenizdekiler de hayran hayran gülümsiyerek bakmışlardır size... Siz de, çevrenizdekiler de, bilseniz ne yaklaşıyorsunuz biribirinize!

Ulus, 9.5.1952

Söz Olsun

Dergiler, edebiyat dergileri günden güne çoğalıyor. Kimi İstanbul'da çıkıyor kimi Ankara'da. Başka şehirlerimizden gelenler de oluyor. *Varlık*, *Yeditepe*, *Türk Dili*, *Seçilmiş Hikâyeler*, *Hisar*, *Kaynak*, *Ufuklar*, *Kervan*, *Yeryüzü*, *Yeni...* Hangi birini sayayım? Ya büsbütün ya birkaç ay için kapananlar oluyor. Bir derginin kapanması elbette sevinilecek bir şey değildir, ama üzerinde öyle uzun uzun durulmağa değer bir olay da sayılmaz. Bir derginin sayfalarını artırıp büyümesi, şeklini güzelleştirmesi, aylıkken on beş günlük olması ise mânalı bir olaydır, onun üzerinde durmağa değer. Salim Şengil'in çıkardığı *Seçilmiş Hikâyeler* çok değişti, eskisinden daha güzelleşti, artık hikâye ile de yetinmiyor, şiirler, eleştirmeler, denemeler de veriyor. *Yeditepe* ile *Kaynak* ayda bir çıkardı, bundan sonra on beş günde bir çıkacak.

Ne gösterir bu? Bir kere o dergilerin güçlkle de olsa yayıyabildiklerini gösterir. Alan var ki birkaç yıldan beri çıkıyor. Demek kazanmasa da çok kaybetmiyor, belki masrafını kurtarıyor. Sevinerek söyleyebiliriz: var şimdi bizde dergi okurları. Çoğu genç. Daha iyi! yarın için bir muştudur.

Dergi okurları var, onların yanında dergi yazarları da var. Birtakım kimseler: "Edebiyatçı kalmadı! Edebiyatçı yetişmiyor!" diye dövünüyorlar ya, aldırmayın siz onların dediklerine: görmüyorlar, görseler de gördüklerini gizliyorlar. Hem, bilirsiniz, çağımızda yetişenleri beğenmemek, geçmişî özlemle anmak insana daha bir kibarlık verir. Ucuz bir kibarlık... Doğru

değil onların dedikleri. Türk edebiyatının en canlı, en verimli çağlarından birini yaşıyoruz. Bir kaynaşma var, şiirler yazılıyor, hikâyeler yazılıyor, denemeler yazılıyor. Hepsi iyi mi? Onu sormayın, daha bilemeyiz, hangilerinin iyi olduğunu, dayanağını zaman gösterecek. Ama bütün bu yazıların içinde değerlileri vardır elbette. Böyle bir kaynaşma olması, bu kadar çok yazılması, gençlerin kendilerini böyle şiire, edebiyata vermesi boş değildir elbette. Yeni çeşitten yazıları yazmak kolaymış da onun için özeniyorlarmış... Bu da ne dediklerini bilmiyenlerin sözü! Hece vezniyle, yahut aruzla şiir yazmağı zor sanıyorlar da onun için böyle söylüyorlar. Değildir, bazı insanlar vardır, her istediklerini kolayca aruz kalıplarına döküverirler. Böyle kolaylıkla yazmaları şiirlerinin değerini ne artırır, ne de eksiltir. Adam vardır, uğraşır, uğraşır, iyi bir şey çıkaramaz, adam da vardır, oynar gibi çok güzel şeyler yaratır... Hayır, bugün şairlerimiz, hikâyecilerimizin çoğalması yeni çeşit yazıların kolaylığından değildir, bütün bu gençlerin bir diyecekleri var, bir demek istedikleri var, onun için edebiyat alanına giriyorlar.

Bütün çıkan edebiyat dergilerinin en yaşlısı *Varlık*'tır. "Yaşlı" dedim, "ihtiyar", "köhne" demedim. *Varlık*, on dokuzuncu yılını doldurmak üzere olduğu halde genç kalmanın çaresini bulmuştur. Yeni edebiyatımızı, yeni yetişen şairleri, yazarları gene en iyi ondan öğreniyoruz. Yaşar Nabi açıyor onlara dergisinin sayfalarını.

Varlık nasıl yaşayabildi? Yaşar Nabi uğraştı, didindi, yılmadı... Ama onun uğraşması, didinmesi, yılmaması yetmezdi. Okunmıyan, bir kazanç sağlamıyan, masrafını kapatamıyan bir dergiyi on dokuz yıl çıkaramazdı. Yaşar Nabi anladı dergiciliğin ne olduğunu. Bir dergi bir başına geçinemez, bir yayınevine bağlı olması gerektir. Fransa'da *Mercure de France* bunca yıldır çıkar, çok da satılmazmış. Arkasında bir yayınevi vardır da onun için çıkar. *La Nouvelle Revue Française*'de bir yayınevinin dergisi idi. *Les Modernes*'i başlangıçta Gallimard, sonra da Ju-liard yayınevleri besledi. Yaşar Nabi işte bunu anladı: bir yayınevine baş vurmadı, kendisi bir yayınevi kurdu. *Varlık* dergisi "Varlık Yayınları"nı sattırdı, ama "Varlık Yayınları" da *Varlık* dergisinin tutunup yaşamasını sağladı.

Şimdi *Yeditepe* ile *Kaynak* da o yola girdiler. Yakında Salim Şengil de kitaplar çıkarmağa başlayacak: “Seçilmiş Hikâyeler Yayınları”. Şimdi “Yenilik Yayınları” adı ile bir yayınevi kuruldu, söylediklerine göre o da bu güz bir dergi çıkaracakmış.

Bizde artık derginin ne olduğu, nasıl yaşayabileceği anlaşıldı. Demek ki o bir gözükp bir batan dergiler çağından sıyrılıyor. Öteki dergilerimizin de bu yola girmelerini dileriz.

Batan dergiler oluyor ya, kimi de yeniden diriliyor. İşte *Millî Mecmua*. “Sayın Okurlarımıza” adlı yazısında söylediğine göre ilk 1923’te çıkmış, 1933’te kapanmış, bugün gene çıkıyor. *Millî Mecmua*... Yanılmıyorsam, Mesih Akyiğit sevdiğim arkadaşlardan olduğu halde, eskisine hiç yazı yazmamıştım. Dirilmesine çok sevindim, gençlik yıllarımı hatırlattı bana. Değişmediğini söylüyor: “... dergimizi, yeniden ve olabildiği kadar eski yazar kadrosile canlandırmak istedik” diyor, “*Millî Mecmua*’nın yazı ailesi, bugün daha çok kemâl yaşına ulaşmış olan kıymetli fikir adamlarımızdır” diyor. Ama yetinemez onlarla, gençlere, yenilere sayfalarını açacaktır. Bunu açıkça söylemiyor, sadece: “Sayfalarımızı bütün fikir ve bilim adamlarımıza açmayı bir vazife ve şeref biliriz” diyor. Hayır, Mesih’çiğim, “fikir adamlarına, bilim adamlarına” değil, gençlere açacaksın, senden, benden çok sonra yetişmiş olanlara, sana, bana artık işe yaramaz birer ihtiyar diye bakanlara açacaksın. Yaşatamazsın yoksa dergini... Biliyorsun sen de bunu. Derginin adını değiştirmemişsin, iyi etmişsin, bir geçmişi var, gene “*Millî Mecmua*” diyeceksin. Ama altına: “ayda bir çıkar bilim, felsefe ve sanat dergisi” demişsin. Otuz yıl önce, 1923’te “dergi” diyebilir miydin? “Muhterem kaarilerimize” yerine “sayın okurlarımıza” diyorsun, çok iyi ediyorsun. Ama bu senin de değişmiş olduğunu, gençleşmiş olduğunu gösterir. Bunun için eski yazarlarınla yetinemezsin. Hayat bizi sürükleyip yeniliğe doğru götürüyor. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın, bizim Hamdi’nin serbest nazımla şiir yazmağa kalkacağı hiç aklına gelir miydi? İşte, senin dergiye öyle bir şiir vermiş. Yakında belki sen de özeneceksin. Neden? Senin eski *Millî Mecmua*’da yaydığın, savunduğun şiir görüşü geçti de onun için. Yanlış mıydı? kötü müydü o görüş? Ha-

yır, yanlış da değildi, kötü de değildi, ama bugün eskidi o, yerini başka bir görüşe bıraktı. Eski yazarlarınla yetinmek... Kolay mı sanıyorsun sen bunu? Diyelim ki gene onların yazılarını basacaksın. Serbest nazımla yazan bir Hamdi, eski Hamdi olur mu hiç?... Yenilere, büsbütün yenilere aç derginin sayfalarını!

Ulus, 26.5.1952

Okurken

Ufuklar ayda bir çıkar küçücük bir dergidir. Bakmayın küçücük olmasına, güzel şiirler, hikâyeler, ilginç yazılar bulursunuz içinde. ("İlginç" derim elbette, türkçeye uyuyor mu, uymuyor mu düşünmeksizin firenkçe sözleri kullanı-kullanıveren, şu ana dillerini beğenmez, kafaları işlemez kişilere katılıp ben de "enteresan" diyecek değilim ya!) Ama aramayın satıcılarda, bulamazsınız, ancak yıllığına, ya altı aylığına birden yazılanlara gönderiliyor. (Şu *abonnement* sözüne de türkçe bir karşılık aramalı, uydurmalı. Ne sandınız? Dil gökten inmez, uydurmakla gelişir, genişler. İşleri güçleri saçma uydurmak, yalan uydurmak olanlar, dilde söz uydurulmasını istemezler.) *Ufuklar*'ın haziran sayısında Orhan Burian'ın "Romancılığımızın Yarını" adlı bir yazısı var, benim bir söyleşim üzerine yazılmış. Geleceğim ona, önce derginin sayı sayı satılmaması üzerinde duracağım.

Neden o dergi de ötekiler gibi sayı sayı satılmıyor? Biliyoruz niçin olduğunu. Şuraya buraya sayı sayı gönderdiniz mi, satıcılar bezdirirler sizi, uğraşır uğraşır da öyle toplarsanız paranızı. Kimi de hiç alamazsınız. Soğursunuz tuttuğunuz işten, dergiciliğe de, yazı yazmağa da ilenirsiniz (lânet edersiniz). *Ufuklar*'ı çıkaranlar bunu istemiyor: "Okurumuz çok olmasın, zarar yok, o sıkıntıyı çekmiyelim!" diyorlar. Ama bu ülkede dergileri okumak, satıcılardan kolayca bulmak isteyenler var. Geçenlerde burada, *Millî Mecmua*'nın yeniden çıktığını söylemiştim, okurlarımdan birkaçı: "Nereden alınıyor?" diye sordu-

lar bana. *Ufuklar*'ı çıkaranların hakları var, ama okurların da hakkı var. İki yanı uzlaştırmak gerek. Ne yapmalı? Şimdilik tek bir yol var bence: dergilerin dağıtımını işini devlet düzenlemeli, bu ülkede okuyanların çoğalması gerçekten isteniyorsa bu işi devlet almalı eline. Dergi çıkaranlardan ufak tefek yardımlar esirgenmiyor, yetmez o yardımlar, dergilerin yurt içinde yayılmasını, okurların eline geçmesini, gözleri önüne konmasını sağlamalı. Bir dergiye yardım olsun diye yüz tane, iki yüz tane almışsınız, ne çıkar ondan? Devlet, dergilerin kendi yağlarıyla kavrulmalarını sağlayacak ölçemler (*tedbirler*) almalıdır.

Orhan Burian'la konuşacaklarım da gene bunun üzerine, edebiyat işlerini, okuma işlerini devletin düzenlemesi üzerine. Ben, burada çıkan bir yazımda: "Devlet çıkarmalı kitapları, hem de ucuz kitaplar çıkarmalı, bu ülkede okuma alışkanlığının, tiryakiliğinin yerleşmesi için para yitirmekten, para saçmaktan çekinmemeli" demişim. Orhan Burian beğenmiyor bu dileği, tehlikeli buluyor: "Çünkü bunun ardından ergeç, en geniş görüşlü devlet bile, zevk sansürünü getirecektir. Sovyet romanı, Sovyet dramı ortada ibretlik duruyor. Ahmetova, Pasternak gibi şairlerin nasıl susturulduğunu da biliyoruz. Hem, dışarı bakmaya da pek lüzum yok: Bakanlık sadece dünyanın klâsik bellediği yazarların tercümelerini çıkarırken bile ileri gezi az şey söylenmedi" diyor.

Doğru Orhan Burian'ın dedikleri, doğru ya, değiştirmede, sarsmadı benim kanımı. Sovyet Rusya'yı örnek gösteriyor. Biz Sovyet Rusya ile bir değiliz. Sovyet Rusya tümücü bir durul, yani *totalitaire bir devlettir*, devrimci gerçekçilik, *réalisme révolutionnaire* diye kaskatı bir sanat görüşü vardır, bütün sanat adamlarının o görüşte olmalarını ister: kamuya Lenin-Stalin Marxçılığının ilkelerini, inançlarını yayacak, sindirecek, böylece de yeni bir kişi oğlunun yetişmesini sağlayacakmış. Sovyet Rusya kitap basma işini kamulaştırmağa, yani devlet eline almağa, ilkeleleri dolayısıyla, mecburdu. Ama kitap basma işini bireylere, özel kurumlara bıraksaydı (nasıl bırakabilirdi? onu da bilmem) Pasternak'ı, Ahmetova'yı gene susturmayacak mıydı? Sovyet Rusya o şairleri, kitaplarını kendi bastırıldığı için değil tümücü bir durul olduğu için susturdu. Bu ülke öyle değil, Türk devletinin belir-

li, katlaşmış bir sanat görüşü yok, bunun için şu, bu sebeplerle bazı kitapları bastırmasa bile titizlikte Sovyet Rusya kadar ileri gidemez.

Soy yapıtların çevirilmesi, yani “klâsik eserlerin tercümesi” işine gelince, evet, bizde o kitaplara da dil uzatanlar oldu. Ne yapalım? düşünmeden konuşan kişiler çok bu ülkede. Soy yapıtların çevirilmesinin bir iyiliği de onları azaltmak olacaktır. Biliyorum, Platon’u “kommunist” sayanlar bile çıktı. Platon ve Marx arasındaki ayrımları düşününce insan katılır buna gülmekten... Hayır, daha çok ağlamaklı oluyoruz, yurttaşlarımız arasında görüncelilik (*idéalisme*) ile özdekçiliğin (*matérialisme*) birbirine karşıt, birbiriyle kolay kolay uzlaşamayacak iki görüş olduğunu anlıyamayanların çokluğu içimizi yakıyor. İşte bunun için bizde kitabı devlet basmalıdır, çünkü Platon’un Marx’çı olduğunu ileri sürmenin utanılacak bir söz olduğunu anlamak soy yapıtları, birtakım romanlar, hikâyeler okumakla sezilir. Platon ile Marx’ın birbirinden ayrı görüşte, ayrı düşünüşte olduklarını öğrenmek demiyorum, onu felsefe tarihi öğretir, Platon ve Marx’ı bir tutmanın gülünçlüğüne sezmek diyorum.

Görmüyor değilim Orhan Burian’ın söylediği tehlikeleri, kitap basma işini devlet eline alınca ister istemez birtakım kayıtlar kor. Ama o tehlikelerin büsbütün değilse de az çok önlebileceğini sanıyorum. Geniş görüşlü kişilerden bir kurul (*he-yet*) yapılır, basılacak kitapları onlar seçer.

Kitapları özel kurumlar bastırınca o kayıtlar gene olmuyor mu? Amerika’da kitabı devlet bastırmıyor, ama Henry Miller’ın kitapları basılamıyor. İngiltere’de de kitapları devlet bastırmıyor, ama James Joyce’un kitaplarının basılmasına uzun zaman izin verilmedi, şimdi bilmem veriyorlar mı? Fransa’da daha geniş davranılıyor, Jean Genêt’nin kitapları basılıyor, ama Marquis de Sade’inkileri basmak yasak. Devletin kitap basmayı kendi üzerine almaması, Orhan Burian’ın söylediği tehlikeleri ortadan kaldırıyordur.

Neden bu kadar duruyorum bu iş üzerinde? Yazarlarımızın çektikleri sıkıntıyı görüyorum da onun için duruyorum. Bizim kitapçılarımız roman basmağa, hikâye basmağa bir türlü

yanaşmıyorlar da onun için. Ancak çok satacaklarını bildikleri romanları, hikâyeleri alıyorlar, kâğıt kıtlığını ileri sürmeleri, biliyorum, *bahane*. İstediler mi, pekâlâ buluyorlar kâğıdı. Hakları yok demiyorum, onlar da kazançlarını arıyorlar. Ama roman-cılarımız, hikâyecilerimiz, hele az çok titiz olup da bir güzellik kaygısı güdenler, yanıyor bu arada. Orhan Burian hikâye kitap-larının basıldığını söylüyor. Doğru, ama o kitapların yazarla-rına kaçır para verildiğini de bilir. Buna kitabı basacak adam bulmak mı denilir?

Eskiden, okul kitaplarını Millî Eğitim Bakanlığı basarken kitapçılar, yazarları ne de olsa arıyorlar, onların romanlarını, hikâyelerini yaymağa çalışıyorlardı. Şimdi bir kitapçıya gidi-yorsunuz, size gülümsiyerek: “Biz artık okul kitabı basacağız!” diyorlar. Kendim için söylemiyorum bunları, ben romancı de ği-lim, hikâyeci de ğilim. Ama bu ÷lkede romancılığın, hikâyecili-ğın ilerlemesini, korunmasını istiyorum, onun için bir yol dü-şünüyorum. Orhan Burian devletin öd÷ller, *mükâfatlar* verme-sini daha uygun buluyor. Onun üzerinde de diyeceklerim var, başka bir gün...

Ulus, 7.6.1952

Ödüller

Geçen haftaki yazımı bitirirken söylemiştim, ödüller, yani mükâfatlar üzerine benim de diyeceklerim var. Öyle belirli kanunlar, kesin sözler değil, birtakım şüpheler, bir türlü cevaplandırmadığım sorular, alışkanlıklarımdan, belki de yaradılışımdan türemiş çekinmeler. Bugün onları anlatmağa çalışacağım.

Ufuklar dergisindeki yazısında Orhan Burian romanları, şiir, hikâye kitaplarını devletin bastırıp satmasını tehlikeli buluyor, hükümetin sanat-dışı kaygıları olduğunu, ister istemez kayıtlar gözeteceğini ileri sürüyor, yazarların ödüllerle özendirilmesini istiyor: “Her yıl resim heykel sergilerinden devletçe eser alıyorlar. Bunun gibi, her yıl meselâ bir tane, belli bir yaşa kadar Genç Romancılar yahut İlk Roman Mükâfatı diye 1500 lira; bütün romancılara açık olmak üzere de Büyük Roman Mükâfatı diye 2500 lira konabilir. Bu müsabakaya son on iki ay içinde kitapçıların çıkarıp gönderdiği telif romanlar kabul edilir. Sonra, bu işlerde memleketin saygısını, güvenini kazanmış beşer kişilik birer hakem heyeti eserleri gözden geçirerek mükâfatları dağıtır” diyor.

Önce şunu sorayım: devletin edebiyat ödülleri dağıtması da kitapları basıp satması kadar tehlikeli değil midir? Sanat-dışı kaygılar, kayıtlar gene işe karışmaz mı? Hükümet, devletçe basılmasını istemeyeceği kitaplara ödül verir mi? Devletin kitap bastırması ne demektir? “Ülkemizde şöyle bir yazar var, bu kitabı yazmış, ben de onu bastırdım, yurttaşlara sunuyorum” demektir, işte o kadar. Bir kitaba ödül vermesi ise: “Bu eser iyi,

güzel bir eserdir, beğenilerine güvenilir kişilerce birçok eserler arasından seçilmiştir, üstün bulunmuştur, yurttaşların da bunu beğenmesi, yeni yetişen yazarların bunu kendilerine örnek edinmesi gerektir” demektir. Görülüyor ki daha tehlikelidir.

“Memleketin saygısını, güvenini kazanmış beşer kişilik birer hakem heyeti...” Orhan Burian o beş kişiyi nereden buluyor? Gerçekleri kendi kendimizden gizlemiyelim: bu ülkede, edebiyat alanında, çoğunluğun saygısını, güvenini kazanmış beş kişi yoktur. Ben beş kişi gösterebilirim, Orhan Burian da beş kişi gösterebilir, ama ya bir, ya iki kişide anlaşırsınız, ötekilere gelince benim gösterdiklerimi o beğenmez, onun göstereceklerine de ben dudak bükerim.

“Genç Romancılar Mükâfatı 1500 lira, Büyük Roman Mükâfatı 2500 lira...” Bilmem Orhan Burian bunu gülmeden mi yazıyor? 1500 liranın, 2500 liranın bugün bir değeri mi vardır? Bir yazarı, şöyle orta-hallî olarak, kaç ay geçindirir? Başka ülkelerde, örneğin Fransa’da dağıtılan ödüllerin bundan çok az olduğunu söylemesin, o büsbütün başka bir iş. Evet, Fransa’da dağıtılan ödüllerin en tanınmış, en önemlisi olan Goncourt ödülü 5000 franktır, yani 45 lira. Ama Goncourt ödülünü alan kitap yüz binden çok satılıyor, yazar bu satıştan para kazanıyor. Bizde ise bir ödül, yazara o kadar okur sağlamaz. Bayan Halide Edip Adıvar’ın *Sinekli Bakkal*’ı Cumhuriyet Halk Partisi Roman Ödülü’nü kazanmıştı, duyduğum doğru ise 25000 kadar satılmış. Ama Bayan Halide Edip-Adıvar tanınmamış bir yazar değildi, romanları ödülsüz de epeyce satılırdı, ödül ona kaç bin yeni okur sağlamış, onu bilmiyorum, herhalde çok olmadığını sanıyorum. Cahit Sıtkı Tarancı’nın *Otuz Beş Yaş* şiiri de öyle bir ödül aldı, kitabı ancak üç dört bin tane satıldı. Demek ki bizde ödülün, Fransa’daki gibi bir etkisi olmuyor, yazarın artık edebiyat-dışı işleri bırakıp yalnız kalemiyle geçinmesini sağlıyor. Oysaki ben, kitapları devletin basıp satmasını isterken en çok bunu, yazarın yalnız yazılarıyla geçinebilmesini göz önünde tutmuştum.

Ödüllerin başka ülkelerde öyle bir etkisi oluyor da bizde niçin olmuyor? Kolay bunu cevaplandırmak: o ülkelerde zaten çok okur var, nasıl olsa kitap alıp okuyorlar, ödüller ancak bir

bahane oluyor onlar için. Bizde ise çok okur yok, ödüller geçici bir ilgi uyandırıyor, çabucak da unutuluyor.

Orhan Burian resim, heykel sergilerini örnek gösteriyor. Bence, resimle edebiyat bu bakımdan karşılaştırılmaz biribi-riyle: ressama şu kadar verir, eserini alırsınız; ama yazara şu kadar vermekle iş bitmez, kitabının yayılmasını, okunmasını sağlamak gerekir. Resmi bir yere korsunuz, gelen orada görür, çabuk bakılır bir resme. Resmin özü ile edebiyatın özü biribirinden ayırdır, onun için ressamı korumağa yarıyan yollar edebiyatçının korunmasına yetmez... Zaten ressamlarımız da sergilerin beklenen sonucu vermediklerini söylüyorlar.

Edebiyat ödülü nasıl verilir, bir türlü anlıyamıyorum. Diyelim ki bu yıl dört roman yazıldı, dördü de başka başka şeylerdir. Siz onlardan birine ödül vermekle ne yapmış oluyorsunuz? Onu ötekilerden üstün bulduğunuzu gösteriyorsunuz, ama hangi bakımdan? O romanlardan biri köy hayatını anlatıyor, biri İstanbul'un alınışını söylüyor, üçüncüsü bir tutkuyu inceliyor, dördüncüsü de bir yergi, bir taşlama. Bunların dördünün de birtakım erdemleri, üstünlükleri olabilir, birbirine benzemez eserlerdir. Birini ötekilerden üstün tutmak, ne bileyim? "Ben kebabi mahallebiden daha çok severim" der gibi bir şey olur. Ödül dağıtan kurullar çoğu böyle saçma bir yargıya varıyorlar.

Ben de bir iki defa öyle kurullarda bulundum, sonradan şaşım kendi kendime. İnsan yaptığını bilmeden: "Ben oyumu şuna veriyorum, buna veriyorum" diyor, sonra kendi adayı kazansın kazanmasın, başlıyor düşünmeğe: "Ben bunu beğendim, ama ötekinin de şu güzelliği, şu üstünlüğü vardı. Bunu beğenmekle, oyumu buna vermekle ötekine haksızlık etmiş olmadım mı?"

En çok sevdiğim kitaplardan ikisi Voltaire'in *Candide*'i ile Stendhal'in *La Parme*'idir. Biri bana: "İkisinden hangisini yeğlersin?" diye sorsa ben nasıl cevap vereyim? İki biribirinden büsbütün başkadır, birinde olan ötekinde yoktur. Ödül dağıtacak kurullar önüne öyle kitaplar gelmez demeyin. Gelmez, orası doğru, ama biribirine onlar kadar benzemez, ikisinin de kendilerine göre değerleri olan iki kitap gelebilir. Biz ancak o

andaki duygumuza kapılarak birinden birini seçeriz. Gelecek yıl da öbürü... Bakarsınız, gelecek yıl öbürü çıkmaz ortaya, hep beşinci, altıncı derecede eserler gelir, içlerinden birini seçerseniz, o değerli kitaptan daha çok tanınmasına sebep olursunuz. Bir daha da unutamazsınız bu suçunuzu, bu günahınızı, dövünür durursunuz.

Şunu da söyleyeyim: ödül kazanmış kitapları benim pek önemlemediğim yoktur. Fransız edebiyatına ilgilenenlerin çoğu, her yıl, Goncourt ödülünü kazanan kitabı okurlar. Bilmem niçindir? ben kaçınıyorum o kitaptan. O ödülü kazanan kitaplar içinde iyileri, güzelleri yok mudur? Olmaz olur mu? Marcel Proust da aldı o ödülü. Ama benim güvenim yok... Biliyorum niçin güvenim olmadığını: kurulların oyuna, kanımına inanmam da onun için. O kurulun üyeleri uzlaşmışlardır aralarında: biri şu kitabı, biri bu kitabı beğenmiştir, onlar üzerinde anlaşılmayınca bir üçüncüsünü, belki en az değerli olanını seçmişlerdir. Kaçınılamaz bundan. Ödül dağıtan bir kurulda ben de öteki üyelerle uzlaşmak zorunda kaldım, benim beğendiğim bir esere üçüncülük verilmesini sağlamak için ikincilik için ben de oyumu pek o kadar sevmediğim bir esere verdim.

Ödül verilmesin demiyorum, verilsin, yılda beş on tane, yüz tane verilsin, ne de olsa edebiyata bir yararlığı dokunur. Ama onun da tehlikeleri olduğunu unutmuyalım. Kazananları özendirir, iyi bir şey... Kazanamıyanlara gelince, onları da kırmamasından korkmuyor musunuz?

Daha bitirmedim diyeceklerimi.

Ulus, 14.6.1952

İçten, Dıştan

Ödülleri içten düşünüyorum, yani kendimi ödül veren bir kurulun üyelerinden sayıyorum, doğrusu, aklım pek almıyor o işi. “Şu kitap güzeldir, ötekilerden üstündür” diyeceğim... Ne hakla söyleyeceğim bunu? Ölçüm ne? O kitabın güzel olduğunu, ötekilerden üstün olduğunu ben nereden biliyorum? Evet, ben beğeniyorum onu, ama benim beğenmem ne gösterir? Benim beğenmemin benim için bir değeri vardır, yarın büsbütün değişsem, o kitabı çok kötü bulsam bile bugün beğenmiş olmam benim bugünkü düşüncemin bir tanığı olduğu için beni ilgilendirir, bir anı olarak ilgilendirir. Bundan elli yıl, yüz yıl sonra bir kimse benim nasıl yaşadığımı, neler düşünmüş olduğumu merak eder de incelemeğe kalkarsa, benim o kitabı beğenmiş olmam üzerinde durabilir, niçin beğendiğimi, ne gibi geçici, yahut sürekli etkilere uyduğumu araştırabilir. Peki, ama başkalarını niçin ilgilendirsin? Ben, bir ödül kurulunun üyesi olarak, kendimi göstermeğe çalışmıyorum, çevremdekileri uyarmağa özeniyorum, onlara: “Okuyun bu kitabı, güzeldir bu!” diyorum. Ne hakla söylüyorum bunu?

Yargılarımı bildirmekten, şu kitabı beğenip bu kitabı beğenmediğimi söylemekten çekinmem, ben bir eleştirmeciyim, yargılarını bildirmek eleştirmecinin ödevidir. Bunu yapmak, bir eleştirmeci olarak bana ağır gelmez, ama bir ödül kurulu üyesi olarak ağır gelir. Çünkü ben, eleştirmeci olarak, bir kitabı beğenip överken de, beğenmeyip yererken de birtakım sebepler gösteriyorum, okuyanlar o sebepleri de öğreniyor, onları

doğru bulmuyorlarsa benim beğenmemi de, beğenmememi de önemlemiyebilirler. Oysaki bir kurulun yargıları öyle değildir, bir kere kurul beğenmesinin de, beğenmemesinin de sebeplerini söylemez: “Bu yıl bize gönderilen kitapların en iyisi budur” der, çıkar işin içinden. Ben, bir eleştirmeci olarak, şu kitabı beğenip bu kitabı beğenmediğimi söylerken bu yargının görece, yani *nisbî*, kişisel, yani *şahsî* olduğunu biliyorum, benimle birlikte benim okurlarım da biliyor. Oysaki bir kurul görecelikten, kişisellikten uzaklaşmak, tamamiyle nesnel *objektif* bir yargıya varmak eğilimindedir. Böyle olunca ben, bir ödül kurulunun üyesi olarak, yargımı bildirmekten çekinirim, görece olmıyan güzelliğin ne olduğunu bilmiyorum da onun için.

Bir eleştirmeci olarak, şu kitabı beğenip bu kitabı beğenmediğimi söylemenin sonu ne oluyor? Yazar seviniyor, yahut kızıyor. Benim yazım üzerine o kitaptan belki birkaç tane satılıyor, yahut ben beğenmediğim için birkaç kişi onu almaktan cayıyor. Yazar kendini savunur, benim yanlış düşündüğümü söyleyebilir. Başka eleştirmeciler onu övebilir, benim yazımın bırakacağı etkiyi silerler. Bunun için de ben beğenmediğimi kolayca söyleyebilirim. Ödüle gelince öyle değil: şu kitaba bir ödül verildiği bütün ülkeye duyurulur. Benim yazımı belki yüz kişi okumuştur, ödül salkısı yüz bin kişiye ulaşır. Benim yazımı okuyanlar benim kim olduğumu, hangi kitaplardan hoşlanıp hangilerinden hoşlanmadığımı bilirler, benim yargılarımı kendilerine göre düzeltirler. Ödül salkısını duyanlar ise bilmezler beni, beni de bilmezler, kurulun öteki üyelerini de bilmezler, bilmedikleri için de o yargıya, o ödül yargısına gökten inmiş bir şey diye bakarlar. Benim bir kitabı beğenmemle beğenmeyişim arasında, yazar için, büyük bir ayırım yoktur. Ama bir kitabın ödül kazanması ile kazanamaması arasındaki ayırım çok büyüktür.

Ben eleştirmeci olarak, bir kitabı beğenir, överim, ondan sonra bir kitap daha okurum, onu da beğenir, överim, ondan sonra bir kitap daha okurum, onu da beğenir överim. Birini beğenip övmekle ötekini beğenmemiş, yermiş, kötülemiş olmam. Bunun için çekinmeden söyleyebilirim düşündüğümü. Ama bir ödül kurulunun üyesi olarak bir kitabı seçtim mi, ötekile-

ri yermiş, kötölemiş olurum, sonradan yanıldığımı anlasam da düzeltemem yargımı, ok yaydan çıkmıştır, olan olmuştur. Diyeceksiniz ki: “Bir yazı yazarsın, yanıldığını anlatırsın!” Dedim a, bir etkisi olmaz o yazının, ödül yargısı kadar bir etkisi olmaz, benim yazımı okuyacakların sayısı ödül salkısını duyanlar sayısının yüzde biri, binde biridir. Burada bu ödül işinin bence en önemli yönlerinden birine geliyoruz.

Goncourt ödülü pek ünlüdür, parası çok değil, ama onu kazanan yazarın adı bir yıl bütün dünyayı dolaşır. Bir bakıma Nobel ödülünden de önemlidir. Ama Goncourt ödülünü bu denli önemliyen okurlara bir sorun, kimdir acaba o ödülü verenler? On üyesi vardır Goncourt *académie*’sinin, kimlerdir o on kişi, bir sayıversinler. Ben üçünün, en çok dördünün adını söyleyebilirim, en meraklılar yediyi aşamazlar. Şu, şu yazarın Goncourt *académie*’sinden olduklarını bilirim, ama kitaplarından birini dahi okumamışımdır, yahut beğenmemişimdir. İşleminde Madame Colette gibi çok ünlü yazarlar vardır, ama bu yıl o ödülü kazanan kitabı ilgi ile okuyan, göklere çıkaran, yahut batıranlara sorun, Monsieur Pierre Mac Orlan’ın hangi kitabını okumuşlardır? (Ben Monsieur Pierre Mac Orlan’ın bundan yirmi beş, otuz yıl önce *La Cavalière Elsa* adlı bir romanını okumuştum, şimdi bir kelimesini hatırlamıyorum; bu yıl ödül kazanan romanı ise aldım, daha okumadım.) Monseur Pierre Mac Orlan’ı bilmiyorlarsa, onun kitaplarını, yazılarını merak etmiyorlarsa, dokuz arkadaşıyla birlikte o salık verdi, öğütledi diye bir kitabı niçin okuyorlar?

Kurullara inanırlar, kurulları önemlerler de onun için okurlar. Bir kişi, örneğin Monsieur Pierre Mac Orlan, yahut daha ünlü bir eleştirmeci, yanılabılır, ama bir kurul yanılmaz. Neden? Kurulların üyeleri de birer insan değil midir? On kişiyi bir araya getirdiniz mi, gene on tane birer kişi değil midir? Dokuzu bir yandan, biri bir yandan olamaz mı? Bakarsınız, dokuz kişinin dediği yanlış çıkar da bir kişinin dediği doğrudur. Çokluk, çoğunluk, sanat işlerinde bir değer değildir. Dokuz kişinin haklı olması, bir kişinin haklı olmasından daha az görülmüştür. Gene de insanların çoğu, kişilere değil, kurullara inanır, kurullara güvenir.

Oysaki kurullar kişilerden daha gevşektir. Kişide bir sorum duygusu, sorum korkusu vardır. Bir kişi şunun güzel, bunun çirkin olduğunu söylerken bir durumsar, düşünür: “Yarın benden sorarlar, bugün yanılıyorsam suçu kimsenin üstüne atamam” der. Bir kurul içinde ise bu kaygıdan silkinir, kurtulur, “Adam sen de!” deyip uyar ötekilere. Kurullar adsızdır, kendilerine istedikleri kadar pöhpöhlü adlar takınsınlar, istedikleri kadar yetkileri, yetkeleri olduğunu söylesinler, bakmayın siz ona, gerçekten bir adları yoktur, birer insan adı yoktur onlarda. Monsieur Pierre Mac Orlan, Monsieur Queneau, Madame Colette... Bu sözlerin bir anlamı var, hiç olmazsa onların yazdıkları kitapları okurum da nasıl birer insandır? ne biçim şeyler yazarlar? ne düşünürler? onu öğrenebilirim. Ama “Goncourt académie’si” denildi mi, bir anlamı yoktur benim için, belirli bir şey gelmez gözümün önüne. Edmond de Goncourt, Jules de Goncourt, peki, onlar bundan elli yıl önce ne idilerse bugün de odurlar. Onlar şu yazarı beğenmiş, bu yazarı beğenmemiş, peki, bence bir şey gösterir bu söz, Edmond de Goncourt’u, Jules de Goncourt’u ne kadar önemlersem o yargıyı da o kadar önemlerim. Ama Goncourt *académie*’si yıldan yıla, günden güne değişir, üyeleri ölür, yerlerine başkaları seçilir, her değişimde yargılarının değeri de değişir. Edmond de Goncourt şu değersiz yazarı beğenmiştir diye kınarım onu, yahut: “Öyle bir kişi beğenmiş, demek ki bu yazar büsbütün değersiz değilmiş” derim, ne bileyim? bir tepkim olur benim; ama bundan otuz yıl önce Goncourt *académie*’si şu değersiz kitaba ödül vermiş diye benim hiçbir tepkim olamaz. Otuz yıl önce o kurulda kimler vardı? ne gibi etkilere kapıldılar? ben ne bileyim?

Ama insanların çoğu, bunun böyle olduğunu bilirler, gene de kurulların yargısına güvenirler. İçlerinde kimlerin bulunduğunu bilmedikleri kurulların yargısına...

Ödülleri dıştan da düşündüğümü söyleyecektim, yerim kalmadı, içten düşündüklerimi bile bitiremedim.

Ulus, 20.6.1952

Dıştan

Ödülleri dıştan da düşündüm. Birkaç türlü. Önce şöyle dedim kendi kendime: “Yılın en güzel romanı, yahut hikâye kitabı seçilecek, bir ödül verilecek, bunun için bir kurul toplanmış, beni o kurula çağırmamışlar. Ben ne yaparım?”

Dedim size, öyle kurullarda bulunmayı pek sevmem. Yanırlım, haksızlık ederim diye korkarım, sonra yürek karası olur içime. “Yürek karası”, yani türkçeye inanmıyanların, yabancı dillerin yardımından geçemez diye direnenlerin “vicdan azabı” dedikleri üzüntü yok mu, işte o... Ama kurula çağrılmamak da beni sinirlendirebilir. Ben de edebiyatla uğraşıyorum, romanın, hikâyenin iyisini seçebileceğimi sanıyorum, beni çağdırmamakla beni küçümsediklerini, yargılama gücüne inanmadıklarını göstermiş olurlar, benim gücüne gider bu. “Niçin?” derim kendi kendime, “ben o kuruldakilerin hangisinden aşağıyım?” derim, bunu demekle de o kuruldakileri kendimden aşağı görmeğe başlarım. Yanılmalarını, haksızlık etmelerini beklerim. Benim en beğendiğim kitabı seçseler bile gene onlarla birlik olmak istemem. Akıllıca, usluca bir iş midir bu? Değildir elbette. Ama anlaşılmaz bir acundur kişi oğlunun içi, kinlerle, kıskançlıklarla, öfkelerle dolu...

Başka ülkelerde her yıl birçok ödüller dağıtılıyor, o ödülleri kazanan kitaplar üzerinde eleştirmecilerin yazdıklarını bir okuyun. Çoğu beğenmez, mırınkırın ederler. Yukarıda söylediğim duygunun bir payı yok mudur onların titizliğinde? Ödül kazanan esere bir çullanıyorlar, sanırsınız ki dünyada ondan

değersiz kitap olmaz. Hiç şüphe etmeyin, ödül kazanan eseri kötölemekte bizim eleştirmecilerimiz Avrupalı eleştirmecilerden daha da ileri gider. Bizde bencillik Avrupa ülkelerinde olduğundan daha azgındır da onun için. Bizde bir insan, kendinin de bulunmadığı bir kurulun yaptıklarını beğensin, görül-müş şey midir? Bakarsınız, daha dün birbirini beğenen, öven iki kişiden biri bir kurula alındı da öteki alınmadı mı, biribiri-nin bilisiz, değersiz olduğunu anlatmağa başlarlar.

Eleştirmeci, edebiyatçı olduğum için ödül kuruluna çağ-rılmamak gücüme gider, o kurulun üyelerini kötölemeğe baş-larım. Peki, eleştirmeci, edebiyatçı olmasaydım ne yapardım? Diyelim ki ben de, vakit geçirmek için, araya bir roman, bir hikâye okuyan, edebiyatı kendilerine dert edinmemiş kimse-lerdenim, o zaman ne yapardım? Ödül kazanan kitabı alırdım, okurdum, pek beğenmesem bile kızmazdım onu seçen kurula: “Bunu seçmişler, demek bunda benim anılamadığım, göre-mediğim üstünlükler bulmuşlar, elbette onlar benden iyi bilir bu işi” derdim. Bu da olabilirdi. Ama ben o kitabı beğeneyim beğenmiyeyim, onu seçtikleri için kurul üyelerini alkışliya-yım alkışlamıyayım, benim tepkimin ne değeri olabilir? Geçici bir okurum ben, o yazarın ödül kazanan kitabını okurum da ondan önce yazdıklarını, ondan sonra yazacaklarını aramam. Başka ülkelerde çok görülüyor bunun örneği: şu yazar, bundan otuz yıl önce, örneğin Goncourt ödülünü kazanmış, kitabından yüz bin tane satılmış, yeni yazdığı kitabın adı bile anılmıyor. Böyle olunca ödülün yazara ettiği iyilik nedir? Evet, para ka-zanmış, birkaç yıl ünlü bir adam olmuş, ama sonra büsbütün vurmuş onu yere, öyle bir yardım görmüş de gene sevdireme-miş, beğendirememiş kendini. Gördüğü iyilik bu kötülüğü, bu acıyı unutturabilir mi? Ödüllerin bir ağusu vardır, onun üze-rinde durmuyorlar.

Şunu da düşündüm kendi kendime: “Bizde de ödüller da-ğıtmak töresi olsaydı, ben de bir ödül ister miydim? bir ödüle aday olur muydum?” Olsaydı ne yapardım, onu elbette kesti-remem, belki ben de özenirdim. Az şey mi? yurdun köşesinde bucağında adım duyulacak, birtakım kimseler benim halime imrenecek, kıskanacak beni... Evet, bizde de ödüller dağıtmak

töresi olsaydı ne yapardım, onu bilmem, ama öyle kendi kendime düşünürken: “Hayır, istemezdim, ben aday olmadan bir ödül verseler onu da kabul etmezdim” dedim.

Ödül kabul etmek bana bir tuhaf geliyor. Dört beş kişi, on, on beş kişi toplanacaklar, benim yazılarımı beğendikleri için bana bir ödül verecekler. Neden? ne hakla? Ben onlara benim yazdıklarımı beğenip beğenmediklerini soruyor muyum? Beğendikleri için bir ödül vermelerini kabul edersem beğenmedikleri için bana bir ceza vermelerini de kabul etmem gerekmez mi? Ödülü alacağım, sevineceğim, ama cezayı istemiyeceğim, kabul etmiyeceğim... Böyle şey olur mu?

Kimdir ödülü verecek olanlar? İçlerinde benim de çok beğendiğim adlarını saygı ile, hayranlıkla andığım kimseler bulunabilir, diyelim ki ödül kurulu üyelerinin hepsi de öyle kimselerdendir. Gene de beni yargılamakta hakları yoktur. “Bunun eseri ötekinin eserinden üstündür, yahut aşağıdır...” En hayran olduğum kimsenin bile benim için böyle bir şey söylemesine katlanamam. Beğenir, beğenmez o başka, onun beğenip beğenmemesi beni ilgilendirebilir, hattâ öyle bir kimsenin, hayran olduğum bir kimsenin sözü ile yazımın şurasını burasını değiştirebilirim, bana: “Şurası iyi olmamış, eksik kalmış” der, elimden geldiği kadar düzeltirim. Ama benim yazımı başka birinin yazısı ile karşılaştırmasına katlanamam. Ben benim, yazdıklarım benim kişiliğimi gösterir, onun için başka kimseninkiyle karşılaştırılmaz. İyidir, yahut kötüdür demiyorum, o başka, ama ben yarışmağa giremem.

Ödül istiyceğim. Niçin istiyceğim? Yazdığımı beğendiğim için, o eserin bir ödüle lâyık olduğunu sandığım için. Peki, ama bunun için benim eserimi gerçekten beğenmem, eşsiz bir şey saymam gerekmez mi?... Bana öyle geliyor ki gerçek sanat adamı işte bunu söyleyemez: “Benim eserim güzeldir, olgundur, yetkindir” diyemez, yapmak istediği daima yapabildiğinden üstündür de onun için. Başka bir kimsenin eserine güzel diye, kusursuz diye bakabiliriz, kendi eserimiz ise daima biraz üzer bizi, bir yanı eksik kalmıştır da onun için. Acaba Stendhal *La Chartreuse de Parme*’a hayran mıydı? bizim kadar hayran olabilir miydi?

Eviriyorum, çeviriyorum, içten bakıyorum, dıştan bakıyorum, edebiyat ödülleri bana, Orhan Burian'ın dediği kadar hayırlı bir şey gözüküyor. Bizde ödül verilmesin demiyorum, romancılığın, hikâyeciliğin, belki şairliğin, eleştirmeciliğin gelişmesinde ödüllerin bir iyiliği olabilir, ama gözümüzde pek de büyütmiyelim o iyiliği. Hele sanat adamlarının, yazarların korunması için ödüllerin yeteceğini sanmıyalım.

Oktay Akbal en sevdiğim insanlardan biridir, hikâyeler yazar, roman yazmağa özenir, eleştirme yazıları da yazar. Giderrek çok iyi bir yazar olacağını umuyorum. Benim ödüller üzerine yazdıklarını beğenmemiş, benim: "Bizde ödül verilmesin" dediğimi sanmış İstanbul gazetelerinin birinde çıkmış bana. Ne yalan söylüyeyim? şaşırdım onun yazısını okuyunca, anlamamış benim dediklerimi de onun için şaşırdım. Ben, ödül üzerine bu yazıları Orhan Burian'a karşılık diye yazdım, ben: "Devlet bizde romancıları, hikâyecileri korumalı, onların kitaplarını bastırıp yaymalı, yoksa bizde edebiyat kolay kolay gelişemez" demiştim. Orhan Burian: "Hayır, devletin kitap bastırması doğru olmaz, sanat-dışı bazı kaygılara kapılır. Devlet birtakım ödüller versin, yeter" dedi. Ben de bunun üzerine ödüllerin yetmiyeceğini, onların birtakım tehlikeleri olabileceğini göstermek istedim.

Bizde bir hikâye, roman ödülü olursa, onun bir yıl da Oktay Akbal'a verilmesini isterim, ben de ödül kurulunda bulursam onun için çalışırım. Ama şimdilik kendisine "Okuduğunu anlamak ödülü"nü verilmesini doğru bulmuyorum.

Ulus, 5.7.1952

Konuya Dönüş

Ödüller üzerine diyeceklerimi bitirdim... Biter mi hiç? Bir konuyu tüketmek kimin elindedir? Uzun uzun düşündüm de ödüllerin ancak sakınılacak yanlarını gördüm. Birtakım iyilikleri de yok mudur ödüllerin? ben gösterebildim mi onları? göstermeğe çalıştım mı? İşte bakın, Oktay Akbal da benim yazılarımı okurken yanılmış, benim ödülleri büsbütün kötülediğimi, "Sakın edebiyat, sanat ödülleri kurmayın!" demek istediğimi sanmış. Hayır, bitirmedim, tüketmedim o konuyu, söylenecek daha neler, neler var. Hele sırası gelsin, bir fırsat düşsün, gene açarız ödüllerden.

Şimdilik bırakacağım da ödülleri öteki konuya, asıl konuya döneceğim. Ne idi asıl konu? Sanat adamlarının, yazarların devletçe korunması. Türk devleti zaten yapmıyor mu bunu? Sanat adamlarını, yazarları korumuyor mu? Nankörlük etmiyelim: sanat adamları, yazarlar devletten dün de yardım gördüler, bugün de görüyorlar. Devlet sanat adamlarına, yazarlara elinden geldiğince sevgi gösteriyor, hepsinin değilse de birçoğunun sıkıntı çekmemesine çalışıyor, birtakım işler veriyor onlara, geçinmelerini sağlıyor. Ama, bana sorarsanız, sanat adamlarını, yazarları korumanın yolunu bilmiyor. Daha doğrusu sanat adamlarını, yazarları koruyor da sanatı korumuyor, yazarlığı, edebiyatı korumuyor. "İkisi bir yola çıkmaz mı?" diyeceksiniz. Çıkmaz bence, büsbütün başka şeylerdir. Hattâ bazan sanat adamlarının, yazarların korunması sanatın, yazarlığın, edebiyatın zararına olabilir. Bizde öteden beri tutulan yol bu yoldur, bunu anlatmağa çalışacağım.

Öteki sanat adamlarını bırakalım da yalnız yazarları ele alalım. Bizde devlet şairleri, hikâyecileri korur. Nasıl korur? Onlara meslekleriyle doğrudan doğruya bir ilişkisi olmıyan, bazan da hiçbir ilişkisi olmıyan işler verir. Yüksek bir memuriyete getirir, bir idare meclisinde üyelik verir böylelikle bir yazarın sıkıntısızca geçinebilmesini sağlar. O yazar o büyük memuriyette, o idare meclisi üyeliğinde bir şeyler başarabilir mi? Karışmıyorum ona, çok iyi bir memur, çok iyi bir idare meclisi üyesi olduğunu da kabul ediyorum, meselenin o yönüne karışmıyorum. Ama o memuriyetten, o idare meclisi üyeliğinden o yazarın sanatına bir iyilik gelir mi? Gelmiyor, gelemmez. Çünkü o yazar sanatı sayesinde, yazıları sayesinde geçinmiyor, başka bir yüzden geçiniyor. O yüksek memuriyete, o idare meclisi üyeliğine bir yazar olduğu için getirildiğini bilmiyor mu? biliyor, biliyor ya, şimdiye kadar yazdıkları için geldiğini biliyor, bundan sonra yazmasa da olur. Böylece mesleğinden uzaklaşmağa başlıyor, ermiş isteğine... Siz buna sanatı korumak, yazarlığı, edebiyatı korumak diyebilir misiniz?

Neden böyle oluyor? Biz sanatı, edebiyatı bir süs saymaktan kurtulamıyoruz da onun için. Sanat, edebiyat toplum için bir süs değildir, ille bir yararlığı dokunmalıdır demeğe mi getirmek istiyorum? Hayır, sanat, edebiyat bir toplum için süstür, ama gerekli bir süstür, geçilemeyecek bir süstür. Sanat, edebiyat insanları faydasız işler görmeğe, doğrudan doğruya bir yararlığı dokunmıyacak şeylerle uğraşmağa alıştıırır. İnsan oğlunu incelten, medenileştiren işler de asıl bu gibi işlerdir. Bir topluma süsü gerekli bir şey diye kabul ettirmezseniz, onda süs ihtiyacını uyandırmazsanız, ilerlemesine engel olursunuz. İlerlemek, yeni yeni ihtiyaçlar yaratmak demektir. Ancak faydalı işlerle uğraşan kimseler ise, yeni ihtiyaçlar yaratmağa çalışmazlar, olan ihtiyaçlarıyla yetinirler, onları doyurdular mı, işlerinin bittiğini sanırlar.

Bunun içindir ki sanata, edebiyata bir süs diye bakmamak gerektir, sanatsız, edebiyatsız bir toplumun yükselemediğine, medenileşemediğine, yalnız incelemeyeceğine demiyorum, medenileşemediğine inanmak gerektir. Bir yaratığın yaşaması, büyümesi için azık ne denli gerekli ise bir toplumun yaşa-

ması, büyümesi için de sanat, edebiyat, faydasız bilimler o denli gereklidir. Bizde devlet, öteden beri, işte bunu kavrayamıyor.

Şimdi, bence, en büyük yaramıza geliyorum. Biz, yıllardan beri, ülkemizde okullar açmağa, ilk-okulların çoğalmasına çalışıyoruz. Okuması yazması olmıyan yurttaş kalmıyacakmış, medeni denilen, ileri denilen ülkelerde okuması yazması olmıyan kimse yokmuş, bizde de olmamalıymış. İyi bir erek doğrusu, güzel bir erek. Ama buna ilk-okul açmakla mı varılır? Sanmıyorum onu, inanmıyorum ona. Bizim için, yani Emrullah Efendi gibi *Tuba ağacı* kuramının doğruluğunu kavramış olanlar için, bir ülkede herkesin okur-yazar olmasını ilk-okul sağlamaz, son-okul sağlar. İlk-okulda çocuklara okumayı, yazmayı öğretirsiniz, neye yarar bu? kendilerine, okulu bitirdikten sonra, okunacak kitap veremezseniz, öğrendikleri o okuma yazma neye yarar? Önce okunacak kitapları hazırlıyacaksınız, sonra onları okumayı öğreteceksiniz... Siz o okunacak kitapları hazırlamakla yetinseniz de olur, onları okumak hevesi yurttaşlarda kendiliğinden uyanır, bakarsınız ki ilk-okullar kendiliklerinden türeyivermiş. Fransa'da, Alamanya'da, İngiltere'de, İtalya'da, edebiyatın, fikir işçilerinin ilerlemesi ilk-okulların çoğalması sayesinde mi olmuştur? siz öyle mi sanırsınız? Tam tersine, o ülkelerde zaten büyük bir edebiyat, büyük fikir adamları bulunduğu için ilk-okullar çoğalmıştır.

Benim bildiğime göre Emrullah Efendi, ilk-okullardan önce yüksek-okulların, bilim-yurtlarının, *université*'lerin açılmasını istemiş. Onlardan önce de yapılacak bir iş vardır: toplumda düşünürlerin, düşündüklerini söylemekten çekinmiyenlerin, öğrendiklerine bağlı kalmaksızın araştırmalara girişenlerin çoğalmasını sağlamak. İlk-okuldan bir Sokrates, bir Platon, bir Aristoteles yetişmez, ama bir Sokrates'i, bir Platon'u, bir Aristoteles'i bulunan bir toplumda ilk-okullar yetişi-yetişirir.

İşte bunun içindir ki ben devletin yazarı değil, yazarlığı, edebiyatı korumasını istiyorum. Birtakım kimselerin yazmalarını, düşündüklerini, hayallerini yazmalarını sağlasın. Basın onların kitaplarını. O yazılanlar değerli midir değil midir? güzel midir çirkin midir? onu pek incelemeden bastırsın kitapları, onlar değersiz, çirkin, yanlış da olsa değerlilerinin, güzel-

lerinin, doğrularının yazılmasına yol açar. Kitabı devlet değil, kitapçılar basarmış. Evet, okumanın yayılmış olduğu memleketlerde öyledir, kitapçılar kitap bastırıp para kazanır. Bizde ise öyle değil, kitap para kazandırmaz, hiçbir kitapçıya da: “Sen para kazanmağa bakma, zararı göze al” diyemezsiniz. Devlet ise bu zararı göze alabilir, almalıdır. Bizde edebiyatın, fikir işlerinin gelişmesi için başka yol yoktur. Yurttaşların okur-yazar olması için de başka yol yoktur. Edebiyatı, kelimenin en geniş anlamıyla edebiyatı olmıyan bir ülkede ilk-okullar açmak, çöl ortasına arı kovanı koymağa benzer; çiçeği nereden bulacak da bal yapacak o arılar?

Ulus, 11.7.1952

Söz Olsun

Yazarlarımızın çoğu, içlerinde ateşli devrimciler de var, bir türlü bırakamadılar Arap harflerini. Daha kolay, daha çabuk oluyormuş o harflerle yazmak, öyle alışmışmışlar da... İyi, ama devrim, alışık olduğumuz düşünceleri, duyguları, töreleri bırakıp daha iyi, daha doğru, yahut günün isterlerine daha uygun düşüncelere, duygulara, görüşlere geçmek demektir. "Ben devrimciyim, gene de bırakmam alışık olduğum şeyleri..." Tutuculuğun, *muhafazakârlığın* ta kendisidir bu, özüdür. Devrimciyseniz, bu toplumun yaşamasında bir değişiklik olmasını istiyorsanız, siz de değişin, örnek olun.

Eski yazıyı bir türlü bırakamıyan bu adamlar bir de kalkıyorlar, dil işine karışıyorlar. Türkçenin ne yol tutması gerektiği, Arap harfleriyle düşünülemez. "Kişi harflerle mi düşünür?" demeyin. Elbette, okur-yazar kişi yalnız sözlerle düşünmez, kullandığı sözlerin yazıdaki biçimleri de gelir gözlerinin önüne. Ben, örneğin "deniz" derken belki gözlerimin önüne o gök boyağı ile, dalgalarıyla, homurtularıyla, yahut pırıl pırıl durgunluğu, dinginliği ile koca su geliyor, ama *de* sesini, *niz* sesini de düşünüyorum, eskiden "sağır kef"le yazardık, onu da düşünüyorum, *deniz* derken duyduğumla, ne bileyim? arapça *bahr*, firansızca *mer* sözünü söylerken duyduğum bir değil. Benim için "deniz" yalnız bir söz değil, bir biçimi de var, yazıda aldığı biçim. Rémy de Gourmont'a göre "deniz" deyince denizi görenler *görücüler*, *visuel*'ler, *deniz* sözünün kâğıt üzerindeki biçimini görenler de *duyucular*, *émotif*'lerdir.

Bir yazar ne yalnız görücüdür, ne de yalnız duyucudur. Yıllardır yazıyor, kâğıt üzerine birtakım biçimler döküyor, bunun da bir etkisi olmaz mı onun düşüncesinde? Ahmet Haşim bir yazısında *alev* sözü “ayın” harfiyle yazılmayınca alevliğini yitireceğini söyler: kızıl kızıl dilleri o harfin ağzından çıkarmış. Ahmet Haşim, bizim yazarlarımız arasında, en görücü olanlardan biriydi, görücü olduğu için sözlerin yazıda aldıkları biçimlerde de birtakım şeyler görürdü.

Türkçenin tutması gereken yol üzerine söz söylemek için, Arap harfleriyle yazılan türkçeyi değil, Lâtin harfleriyle yazılan türkçeyi göz önünde tutmalıyız. Arap harfleri ile yazılan türkçe ile Lâtin harfleri ile yazılan türkçe bir değildir. Görmüyor musunuz? Lâtin harflerini kullanmağa başladığımızdan beri dilimiz ne kadar hızla değişti. Demek Lâtin harfleri de etkiledi onu. Lâtin harfleri de kendi gereklerine uydurdu onu. Biçim öze işlemez, olur mu hiç?

Arap harflerini bir türlü bırakamıyanlar arasında dil devriminden yana olanlar, bütün yabancı sözleri atıp yerlerine türkçelerini koymamız gerektiğini söyleyenler, bunu çok iyi savunanlar var. Ama, ne yalan söyleyeyim? onları dinlerken de, yazılarını okurken de acayip bir duygu, bir şüphe geliyor içime. Avukat savunması gibi onların savunması, kişinin kendi kendini savunması gibi değil. Belli, bu iş onları içlerinden, etlerinden kavramamış. Yahut dil devrimini salt bir duyguya bağlıyorlar: “Biz Türküz, onun için arapça söz değil, türkçe söz kullanırız.” Hayır, dilimizi değiştirmemiz onun için değildir. Arapça, farsça sözlerle yazarken de gene Türktük. Benim babam, büyük-babam da benim kadar Türktüler. Biz, Türk olduğumuz için değil, artık doğu uygarlığından, *medeniyetinden* ayrıldığımız için arapça, farsça sözlerden uzaklaşıyoruz. Arap yazısını bıraktığımız için Arap sözlerini de bırakıyoruz.

Biz Türklüğümüze uyandığımız için değil, batı uygarlığına özendiğimiz için dilimiz değişiyor. Daha Arap harflerini bırakmamış olanlar ise, dil devrimini savunurken dahi, kendilerini batı uygarlığı içinde görmüyorlar. Batı uygarlığına gitmeği istemiyorlar demiyeceğim, ama kendilerinin değil, çocuklarının oraya gitmesini istiyorlar. Entarimizi giyip çubuğumuzu yaka-

cak, bir yandan da Acem-Aşiran peşrevini dinliyeceğiz, sonra da kendimizi batılı sayacağız. Arap harfleriyle yazıp da dil devrimini savunmak buna benzer. Devrimlerin gerçekleşmesini, iyice yerleşmesini diliyor musunuz? Siz o devrimler gerçekleşmiş, iyice yerleşmiş gibi davranın. Biraz gülünç olurmuşsunuz, ne yapalım? inandığınız bir şey uğrunda gülünç olmağa da katlanmalısınız. Arap harflerini iyi kullanırmışsınız, Lâtin harfleriyle yazdınız mı, eciş bücüş satırlar dizermişsiniz, ne yapalım? inandığınız bir yolun acemisi olmak inanmadığınız bir yolun ustası olmaktan yeğdir.

Dil devriminden yana olmıyanlara sözüm yok. Biliyoruz, onların içinde Lâtin harflerini daha sevememiş olanlar, kaldırılmasını dilleyenler var. Bir sözüm yok onlara. Arasıra gülüyorum. İçimden gülüyorum, açıkça gülüyorum. O kadar. Zavallılar! bir toplumu geri götürmek olabilir sanıyorlar. Oturup alaturka musiki dinliyorlar, bizim radyolardaki yetmezse Mısır radyosundan dinliyorlar, gözlerini bayıltıp koyu koyu arapça sözler kullanıyorlar: “Biz daha kalabalığız, çoğunluk bizimle!” deyip kazanacaklarını umuyorlar, bunun için kendilerini eski cennetlerinde görür gibi oluyorlar. Bilmiyorlar ki yarın, çoğunlukta olanların değil, azınlıkta olanlarındır. Bütün devrimleri azınlıklar yürütür. Neden? Doğrusunu isterseniz çoğunluk da ister o devrimleri, ama istediğini bilmez, kendini geçmişe bağlı sanır.

Hayır, dil devriminden yana olmıyanlara bir sözüm yok. Ama dil devriminden yana olanlar Arap harflerini bırakamayınca kızıyorum. Devrimin ilerlemesine, yerleşmesine engel oluyorlar da onun için. Hele bıraksınlar o harfleri, Lâtin harfleriyle yazsınlar, şimdi anlıyamadıkları, sezemedikleri birçok şeyleri birdenbire açıkça görecekler. Biraz sıksınlar kendilerini, alışkanlıklarından silkinsinler, şimdi kullandıkları arapça, farsça sözlerin de atılıp yerlerine türkçelerinin alınabileceğini görecekler. Arap harfi alışkanlığından silkindiler mi, arapça sözler alışkanlığından da silkinmiş olacaklar.

Dil devrimi dışında bir devrim vardır sanıyorlar. Hayır, asıl devrim dil devrimidir, dil devrimi öteki devrimlerin hepsini kendinde toplar. Dil devrimi, devrimin dilidir de onun için.

Sözlerle oynuyorum sanmayın. Dil devrimi, bir devrim geçirmiş, geçirmekte olan bir toplumun düşüncelerini, duygularını, görüşlerini bildirmeğe elverişli bir araç araması demektir. Düşüncelerde, duygularda, görüşlerde bir devrim olmuş, ne ile belirecek bu? Ancak yeni bir dille belirebilir. Bizim eski dilimiz, eskiden kullandığımız arapça, farsça sözler bizim eski düşüncelerimizi, duygularımızı, görüşlerimizi gösterebilirdi; onlar değiştikçe onları gösteren sözler de elbette değişir. Dil devriminden yana olmıyanlar işte bunu anlamıyorlar. Kimi anlıyor, devrimlerin topunu istemedikleri için dil devrimini de istemiyorlar. Dil devrimine saldırmaları boşuna değil: eski dili getirebilirlerse eski düşünceleri, duyguları, görüşleri, eski töreleri de gene getirebileceklerini umuyorlar. Siz hele “nûr-i aynım” demeğe başlayın, kadına gene maşlahı, çarşafı giydirirsiniz. Yüzü açık sevgiliye “nûr-i aynım” denmez ki! Bir deneyin, bakın siz de gülmüyor musunuz?

Devrimlere dış biliyenlerin dil devrimine de saldırmalarını anlıyorum. Ama kendilerinin devrimci olduklarını söyliyenden dil devriminden yana olmamalarını, dilimizi değiştirmeden de toplumu değiştirebileceğimizi sananları anlamıyorum. İyice bir dinlesinler içlerini. Belki ürpererek anlayacaklar: gerçekten devrimci değil onlar, hepsi de eski düşüncelere, eski duygulara, eski görüşlere, eski değerlere bağlı kimseler.

Ulus, 15.8.1952

Yavaşça

Genç yazarlardan biri üşenmemiş, bana güzel güzel öğütler veriyordu geçenlerde: saygısızlıkmiş benim ettiğim. Düñün şairlerinden biri büyükmüş, çok büyükmüş, ben onu beğenmediğimi ulu orta söyleyiveriyormuşum. İyi bilmiyormuşum o şairin yazdıklarını, beğenmeyişim bilisizliğimdenmiş, başımı ellerimin arasına alıp da bir okusam, neler neler bulurmuşum o yazılarda! Alıklığımdanmış benimki: düşünceli bir kişi ne yapar yapar, bilisizliğini belli etmezmiş. Artık bırakmalıymışım böyle işleri, benden öğrenip birtakım çoluk çocuk da azıtıyor, o büyük, çok büyük şaire dil uzatıyorlarmış. Anlıyacağınız, türediler eline düşmüş edebiyat acunu...

“Bu ağır-başlılık bir delikanlıdan beklenmez!” mi diyeceksiniz? Demeyin. Niceleri vardır, kötü gözden ırak! ta doğuştan kocamış olurlar. “Akıllı uslu” derler öylelerine, parmak ısırırlar da: “Böyle evlât dostlar başına!” derler. O genç yazar da işte onlardan. Hani güzel de yazıyor! Biliyor ince sözleri, arapça, farsça, firenkçe, dizi-diziveriyor hepsini. Daha önceki bir yazısında bir “burc u bârû” vardı inan olsun! sözlüklere bakmadan anlıyamadım ne demek olduğunu. Yıl 1952, “burc u bârû”... Güzel yazan, yüzyılları aşacak yazılar döktüren kişi çağının yeniliklerine kulak mı asar?

Az daha kızacaktım, çabuk toparladım kendimi, ne yeri var kızmanın? Doğru değil mi o gencin dedikleri? İyiliğimi istiyor benim, yaşça benden küçük olmasına bakmıyor, doğru yolu gösteriyor bana. Avucunu öpüp başıma komalıyım.

*Ne sâl iledir, ne mâl iledir,
Beyim! ululuk kemâl iledir.*

diyen atalarımız boşuna mı söylemişler bu sözü? Beğeniyor muyum ben onun dediği şairi? Bütün yazdıklarını biliyorum da öyle mi beğenmiyorum? Yooo! Bir kitabını açtım mı, nedense bir ağrıdır saplanıyor başıma, bir iki üzden öte gidemiyorum. (Türkler arasında *sahife*'ye *üz* diyenler varmış, *yüz*'den, ben pek sevdim, bundan sonra ben de öyle diyeceğim.) Evet, bir iki üzden öte gidemiyorum. Oysaki çok kimseler söyledi, daha da söyliycekler: öylesine bir şair yetiştirdiği için bütün ulus övünmeliymiş, gece gündüz okumalıymışız hepimiz onun yazılarını. Beğenmediniz mi onun şiirlerini? Abuk sabuk, eciş bücüş mü buldunuz? Haaa! Demek siz güzelden anlamıyorsunuz! Dinlemeyiz, efendim, lâkırdı dinlemeyiz, güzelden anlamak demek o şiirleri sevmek demektir. "Ya Rab! bu gece yılan mı yuttum? - Şeytan mı yedim? çıyan mı tuttum? - Yazdıkça mürekkebi kuruttum. - Bir şey diyecektim, ah! unuttum." Oh! Ne güzel! ne iyemli! (Öğütücü delikanlı bu *iyemli* sözünü de istemez elbette, *lâtif* demegi yeğler.) Oh! Ne güzel! ne iyemli! Bunu duydu mu, kişinin hani *ruh* derler ölümsüz bir soluğu varmış, işte o yedi kat göğe ağıyor. Ne sandınız? güzelden anlıyanların tını durduğu yerde durmaz, bir coştı mu, alabildiğine uçar. Uçak mısın, be gözünü sevdiğim, uçurtma mısın yoksa!

Kızmadım, kızmasına kızmadım ya, bir düşündüm kendi kendime. Saygı, *burc u bârû*'cunun öğütlediği saygı iyi bir şey mi? Bizden önce gelmiş olanların yazdıklarını saygı ile okuyacağız, o yazıların güzel olduğuna inanacağız, çocuklarımıza da öğreteceğiz onları, unutulmamalarına, kuşaktan kuşağa geçmelerine çalışacağız... Ne olur bunun sonu? Ne olacak? bilmiyor muyuz ne olduğunu? Onların güzel olduğuna bir yol inandınız mı, yeni yetişenlerin de öyle yazmalarını istiyacaksınız. Örnek diye göstereceksiniz o yazıları gençlere, o örneklerden ayrılmamalarını söyleyeceksiniz.

Yapmadılar mı bunu? Bakın bizim edebiyatımıza. Yüzyıllar boyu, birtakım şairlere kimse dokunamamış, onlarınkinden başka türlü şiir olmaz diye tepinmişler. Nabi Efendi'den üstün

şair olamaz demiş, çıkmışlar. Galib Dede gelmiş de göze almış ona çatmağı. Biz bugün az bir iş sanıyoruz Galib'in yaptığını, yaşadığı günlerde kimbilir ne kızmışlardır ona, ne çıkmışlardır! "Seni saygısız seni!" demişlerdir, "Sen kim oluyorsun da Nabi Efendi'ye dil uzatıyorsun? Otur da oku onun divanını, anlamağa, o güzellikleri içine sindirmeğe çalış!" demişlerdir.

(Şunu da söyleyeyim, ben severim Nabi Efendi'nin şiirlerini. Hele geceyi öven bir beyti vardır, bayılırım:

*Nabi! hayâl-i şî'r dahi şeb bulur nizâm,
Her bezm-i râz çün bulur üslûp şeb-be-şeb.*

Galib'in yaptığı gene de büyük iştir, yenilik getirebilmek için bir kapı açmış, Nabi'yi yıkmadan, hiç olmazsa sarsmadan o kapıyı açamazdı. Ama durmaz bu toplum, Nabi'yi yıkarsınız, yeni bir Nabi çıkarır karşınıza, ona söz söyletmez.)

Şöyle diyebilirdim, o delikanlıya: "Siz seviyorsunuz o şairi, büyük, çok büyük olduğuna inanıyorsunuz. Kimsenin kanısına karışılmaz, kendi kanısını yöresine yaymak istemesine de karışılmaz. Siz de o sevdiğiniz, beğendiğiniz, öve öve göklere çıkardığınız o şairin güzel şiirlerini ortaya koyun. Bunu yapmıyorsunuz, bizi saygı adına susturmağa kalkıyorsunuz. Yoksa siz de gerçekten inanmıyor musunuz onun büyük, çok büyük olduğuna? Evet birkaç mısraını gösteriyor, pek beğendiğinizi söylüyorsunuz. Birkaç kez okudum onları. Bunları bir seven olmuş dedim kendi kendime, demek bir kişiyi ilgilendirecek bir değer var bunlarda dedim, o sevgiyi ben de duymağa çalıştım. Çok uğraştım, sarmadı, doğrusunu söyleyeyim, o mısraları sizin de sevdiğinize inanmadım. Yalan söylüyorsunuz demiyorum, hayır, öyle bir saygısızlık edecek değilim. Kendinizi zorluyorsunuz onları sevmek için. Aramışsınız, daha iyi bir şey bulamamışsınız, elinizde kala kala onlar kalmış. Onlarla yetineceksiniz, bunun için de onların güzelliğine kendinizi inandırmak istiyorsunuz. Siz o şairi gerçekten sevseydiniz, gerçekten beğenseydiniz, bize, onu beğenmiyenlere bu türlü öfkelenmezsiniz. Çürük bir dâvayı savunduğunuzu biliyorsunuz da onun için bizim ağzımızı tıkamak istiyorsunuz."

Böyle diyebilirdim, demiyeceğim. Dâvanın özü bu değil de onun için. O şairi gerçekten sevdiklerine de inanabilirim, belki de o şair gerçekten büyüktür, olabilir. Benim beğenmediğim, hoşlanmadığım her şairin kötü olması gerekmez, beğendiklerimin hepsi de iyi olmuyabilir. O değil dâvanın özü. Şu saygı yok mu? karşınızdakini saygı adına susturmağa kalkmak yok mu? işte ona dayanılmıyor. Bir tek doğruya saplanıyorlar, o doğrunun da gerçekten doğru olup olmadığını aramıyorlar, düşünce ile değil, inançla bağlanıyorlar ona. Siz kabul etmediniz mi, köpürüyorlar, kutsallığı öne sürüyorlar, susturacaklar.

Neden? Biliyorlar ne istediklerini: bu toplumun gene eskisi gibi duruk bir toplum, bir *société statique* olmasını diliyorlar. Eskiye bağlanmış, babalarının, dedelerinin yolundan giden, kendine ölüleri kılavuz eden bir toplum, değer yargıları değişmiyecek, yıllar, yüzyıllar bir yenilik getirmeyecek... İşte öyle bir toplum istiyorlar. Babalarından biri, kendi çağının değer yargılarına uygun diye şu şairi beğenmiş, *burc u bârû* sözünden bir güzellik bulmuş, kendileri de o şaire körükörüne saygı gösterecek, 1952 yılında da *burc u bârû* demekte direnecekler. Kendilerine göre bir acun kurmağa özenmiyecekler, ne bulmuşlarsa onunla yetinecekler.

İşte ben buna tutuluyorum. Yakıştıramıyorum bunu kişi oğluna da onun için. Yakıştırabilseydim, ben de günümüzün bütüncül, *totalitaire* toplumlarına imrenirdim. Hayır, kişi oğlunu düşürür, aşağılaştırır bu durum. Kişi oğlunun büyüklüğü kendi kendine düşünmesinde, inanacağı, bağlanacağı doğruları kendi kendine bulmasındadır. Yanılabilmemiş. Varsın yanılsın! Yanılmak, bir doğruya körükörüne inanmaktan yeğdir. Ben onun için onların istediği saygıya bir erdem diyemiyorum.

Ulus, 29.8.1952

Devrim İçin

Geçen haftaki yazınızı okudum, dedi Allı. Epeyce de şaşırdım doğrusu. Siz bırakıyorsunuz edebiyatı, siyasete karışırıyorsunuz. Yalnız devrim vardı o yazınızda. Eski, yeni şairlerin, yazarların eserlerini, birtakım edebiyat, sanat meselelerini inceleyeceğinize bir siyaset konusuna dalmıştınız.

— Siyasete karıştığımı nereden çıkarıyorsun, Allı? dedim. Siyasete, politikaya dokunmadım ben o yazımda, devrimin bütünlüğünü savundum.

Allı acır gibi baktı bana:

— Yakıştıramadım size bu sözü, dedi. Devrim siyasetten başka bir şey midir? Siyasetin, politikanın ta kendisi değil midir? Politikaya karışmadan devrimci olduklarını söyleyenler var, siz de onlar gibi mi düşünecektiniz? Başkalarını mı aldatmağa kalkıyorsunuz, kendinizi mi? Devrim sözünün yunancasını düşünün bir: “metapolitevsis”...

Bakakaldım Allı’ya:

— Maşallah! dedim, işi ilerletmişsin sen, yunanca da öğrenmişsin. Ben bilmem o dili, sen nasıl öğrendin, anlıyamıyorum.

Omuzlarını silkti Allı:

— Kuzum, bırakın bu lâkırdıları, dedi. Yunancayı siz de bilmezsiniz, ben de bilmem. Siz bilmeyince ben nasıl bilirim? Ben sizden büsbütün başka bir kişi miyim? Biliyorsunuz “metapolitevsis” sözünü nereden, nasıl öğrendiğinizi. İstanbul’da çıkan rumca bir gazetenin adıydı, Papadopoulos’un gazetesi. O

sözün ne demek olduğunu Papadopoulos'tan öğrendiniz, öğre-
nince de sevindiniz, daha iyi anladınız devrimin *inkılâbın* ne
demek olduğunu da onun için. *Metapolitevsis*, *politavisis*'in, *poli-
tika*'nın yurt-yönetiminin, toplumun bağlı olduğu yasaların, tö-
relerin değişmesi, bir yönetimin, bir yasalar, töreler bütünü'nün
yerine başka bir yönetimin, başka yasaların, başka törelerin,
başka bir acun görüşünün gelmesi. *Metamorphose* gibi, bir biçim
değişip yerine başka bir biçimin gelmesi.

Böyle söyleyip duracaktı, susturmak, bir cevap vermek istedi-
m. Bırakmadı:

— Hiç yormayın kendinizi, dedi, devrimle uğraşmak poli-
tika ile uğraşmak, devrimci olmak politikacı olmak demektir.
Bunu size sitem olsun diye söylemiyorum, ama kişi bir işi ya-
parken ne yaptığını bilmelidir. Niçin uğraşmıyacaksınız politi-
ka ile? Kötü bir şey mi politika? Düşünün ki politika sözü, as-
lında, uygarlık, *medeniyet* demektir: bir şehrin, bir medinenin,
bir ülkenin işleriyle, bir toplumda yaşayan kişilerin işleriyle uğ-
raşmak. Sanat, edebiyat da bir toplumun işlerinden değil midir?
Kişilerin bir toplumda yaşamasından çıkan işler değil midir?
Edebiyatı, sanatı toplumdan, politikadan ayırırsanız, medeni-
yetten ayırmış olursunuz.

— Öyle ise geçen haftaki yazımı okuyunca neden şaşırdın?
Demin şaşırdım diyordun. Sanatın, edebiyatın bir politika işi
sayılmasından yana isen, şaşmamalıydın benim yazıma.

— Ben bir edebiyat yazısının politikaya dokunmasına şaş-
madım, sizin bir yazınızın politikaya dokunmasına şaşıtm. Siz
edebiyatı, sanatı politikadan ayrı sayardınız da...

Bu tartışmanın uzun süreceğini, beklenilmedik yollara sa-
pabileceğini anladım. Allı beni şu yöncül edebiyat, *littérature
engagée* alanına sürüklemek istiyordu. Bilirim, ona kendisinin
de eğilimi vardır: okur Monsieur Sartre'ın yazılarını, akli biraz
olsun çelinmiştir. Ben de o tartışmaya girişmekten çekiniyor-
dum:

— Sen de boşuna yorma kendini, Allı, dedim, yöncül ede-
biyat, güdümlü sanat alanına sürükliyeceksin beni. Bi-
lirim, onların da doğru bir yanı vardır, onları savunmak için
çok şeyler söylenebilir. Ama benim devrim üzerinde duruşum,

devrimin korunması gerektiğini söyleyişim bir yöncül edebiyat işi değildir. Ben sanatın, edebiyatın özgürlüğünü, *hürriyetini* savunmak istedim. Bugün, oldukça bir özgürlük var edebiyat, sanat acununda. Bunu da sağlayan devrimdir. Devrim sarsılacak olursa, bu ülkeye devrimden önceki düşünüş, görüş dönerse Türk şairi, Türk hikâyecisi, Türk eleştirmecisi dilediği konular üzerinde dilediği gibi yazamıyacaktı. Geçen yazımda da söyledim, ondan önce de söyledim: bizim eski toplumumuz duruk bir toplumdur, bir *société statique*'tir. Duruk toplumlarda güzellik kuralları altındadır, şairin, hikâyecinin neyi ne biçim söyleyeceği bellidir, onların el sürmesi yasak olan konular vardır. Denemeciye, eleştirmeciye gelince, öyle şey yoktur, olamaz duruk toplumlarda. Denemeci, töreler üzerinde, değer yargıları üzerinde, inançlar üzerinde düşünüp düşündüklerini yazan bir kişidir. Duruk toplumda bu konular üzerinde düşünmek olmaz ki! Onların değişmesine izin yoktur. Eleştirmeci de olmaz dedim. Olur, şairleri, yazarların yanlışlarını, kurallardan ayrılımlarını gösteren eleştirmeciler olabilir: şu yazınızın şurasında vezin bozukluğu var der, burasında gelenekten ayrılmış der, önütlerin, *üstatların* öğütlerine, kurallarına uymamış der. Eleştirmecilik değildir bu, bir çeşit öğretmenliktir. Biz ise eleştirmecinin birtakım düşünceler üzerinde durmasını, bir görüşü yaymasını, eserlerini ele aldığı yazarların kişiliğini aramasını istiyoruz. Duruk toplumda böyle bir eleştirmecinin yeri yoktur, olamaz, şunun için ki duruk toplumda yeni düşünceler yoktur, yeni görüş yoktur, yazarların, bireylerin kişiliği, özelliği yoktur. İşte bizim eski edebiyatımız, devrimin başlangıcı olan Tanzimat'tan önceki edebiyatımız...

Biz bugün devrimini savunurken kendi özgürlüğümüzü, Tanzimat'tan beri sanat, edebiyat, düşünce alanında edindiğimiz özgürlüğü korumağa çalışıyoruz. Atatürk devrimi o haklarımızı turalamıştır. Bugün Atatürk devrimini baltalamağa kalkanlar, bizim daha önceki haklarımızı da tanımıyacaklardır, kapalı topluma, duruk topluma dönmeğe çalışacaklar, gene onun havasızlığını getirecekler, gene hepimizin birbirimize benzememizi, kendi kendimize düşünmeği bırakmamızı, yüz yıllardır söylenmiş olanlara boyun eğip onlardan ayrılmamızı

istiyecekler. Bilmeliyiz ki devrim, bizim için, edebiyatçılar, sanat adamları, düşünce adamları için bir ölüm kalım işidir, devrim baltalanırsa, zedelenirse biz yaşayamayız, bildiğimiz, diletiğimiz gibi yaşayamayız, bize ne buyururlarsa onu yapmak zorunda kalırız. Bunun içindir ki bugün, Atatürk devrimine, Atatürk'ün kendisine bir dil uzatan oldu mu, onunla çarpışmak boynumuzun borcudur, Yalnız devrimi korumak için mi? Hayır, kendimizi, kendi özgürlüğümüzü, kendi yaşamamızı korumak için. Yöncül edebiyat iyi midir? Sanat adamı toplum işlerine karışmalı mı, karışmamalı mı? bunların tartışılması sonradan, özgürlüğümüz sağlandıktan sonra olacak işlerdir. Devrimi savunmakla, uğraşımızın koşullarını, yani mesleğimizin şartlarını savunmuş oluyoruz.

Ulus, 25.10.1952

Sözden Söze

Çok severim *Varlık* dergisini. “Elbette” diyeceksiniz, “senin yazılarını da koyuyor, onun için seversin.” Bilemediniz işte. Ben daha yeni yeni yazıyorum *Varlık*’a, üç dört aydır. Ondan önce de severdim, överdım sırası düşünce. Beğenmediğim, kızıdığım yazıları da oldu, bundan sonra da olur. Gene de iyi bir dergidir *Varlık*, yıllardan beri genç şairleri, genç yazarları tutar, tanıtır. Hep de devrimden yanadır.

1 ocak 1953 sayısı önümde duruyor. Üzerinde “1 ocak 1952” denilmiş ya, siz bakmayın ona, açın, içinde doğrusu var. Siz de, benim gibi, önce Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun yazısını okursunuz elbette. Geçmiş yılları, 1914-1918 savaşımdan önceki günleri düşünüyorum. Daha çocuktum ben, *Bir Serencam*’ı okumuş, hayran olmuşum. Genç yazarların en iyisi, en büyüğü diye bakardık ona. Şimdi Yakup Kadri Karaosmanoğlu altmışını buldu, hikâyecilerimizi, romancılarımızı sayarken önce onu anıyoruz, şüphesiz en büyük o, en iyi o. Ama, altmışını geçti, yaşlanmadı, ihtiyarlamadı Yakup Kadri Karaosmanoğlu. Okuyun Yaşar Nabi’ye yazdığı mektubu, her satırında bir gençlik duyarsınız. Ne olur şu arapça sözleri de daha az kullansa? Bak-tım, bir yerde “alan” var, “saha” demegi bırakmış artık, “durum” da diyor, ama “müşkül bir durum” diyor. Siz söyleyin: bu “müşkül” ile “durum” yaklaşıyor mu birbirine? Kedi ile köpek gibi bakmıyorlar mı birbirine? Ama ne karışırım ben Yakup Kadri Karaosmanoğlu’na? Biribirine uymaz gibi sözlerle de güzellikler yaratmasını bilen kimselerden değil midir o? Ne ya-

zarsa, derinden derine bir uyum, bir musiki vardır sözlerinde. Ben, yeni, eski, hiçbir yazarımızda ondaki ustalığı görmedim, bir ölçü duygusu var onda, bakıyorsunuz, kurduğu yapı güzel oluveriyor. Gençler için de ne iyi sözler söylüyor! Yukarıdan bakmıyor onlara, ilgileniyor yaptıklarına. Genç kaldığına daha iyi bir tanıt mı istersiniz?

Sonra öteki yazıları okursunuz. Ben daha hepsini bitirmediğim, şöyle bir karıştırdım dergiyi. Bir yerde kendi adıma gördüm: bir genç, Cavit Orhan Tütengil, “İkili Düşünce” adlı bir yazıda, benim için düşündüklerini söylüyor. Doğrusu benim için yazılan yazıları, çoğu, beğenmem. Bu, öylesinden değil, benim seveceğim yazılardan. Sevindim, Cavit Orhan Tütengil’e gerçek düşünme yolunu sezdirmişim de onun için sevindim. Bıraksın artık benim yazılarımı, büyük yazarlara, kişilikleri benimkinden çok üstün olan yazarlara geçsin, benim küçüklüğümü, önemsizliğimi anlasın da unutsun benim yazdıklarımı.

Ben, *Varlık*’ın başka bir yazısından açacaktım.

Bir sayfasının adı “Okurlarımızla Başbaşa”dır. *Varlık* dergisinin, en çoğu genç olan okurlarının sorduklarını yanıtlar. Ben de okurum o sayfayı, nedense çeker beni, belki de gençlerin neye, nelere ilgilendiklerini öğrenmek içindir. Doğrusunu söyleyeyim, kızdığım da olur, kimi pek acayip sorular gönderir o gençlerin.

Bu sayıda birinin şöyle bir sorusu var: “Birçokları bir yazarın, bir şairin erken eser yayınlamasını arzulamıyorlar. Ne dersiniz?” (Şu “arzulamak” sözünü de kim çıkardı bilmiyorum, “dilemek”, “istemek” dururken bilmem ne yeri vardı? Dikkat edin, en bayağısından bir “şairlik” var bu sözde. Burada “dilemek” ile “istemek” de olmazdı elbette, “doğru bulmuyorlar” demeliydi. Neyse!)

Varlık dergisinin yanıtlarını yazan da doğru bulmuyor, o da gençlere beklemlerini öğütüyor: “Yazı bir değer taşımadıkça basılması insana hiçbir şeref temin etmez. Gerçek sanat kabiliyeti taşıyan bir genç sabırlı olmasını bilir, ille yazısını basılı görmek hırsıyla yazmaz... Erken yayımlanan yazılarından hemen her gerçek sanatkar sonradan utanç duymuştur” diyor.

Düşündüm bu sözler üzerine, doğru bulmadım. Birçok sanat erlerinin gençliklerinde yazdıklarını beğenmedikleri, onlardan bir utanç duydukları yanlış mı? Hayır, doğru bu. Bakın Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na, şimdi yazdıklarını da beğenmiyormuş. Gerçek sanat erinde öyle bir hal vardır, yapabildiğini düşündüğünden, yapmak istediğinden aşağı bulur, onun için kızar, üzüdür. Gene de eserini yaratmalı, ortaya çıkarmalıdır. Yaratmazsa, ortaya çıkarmazsa göremez onun eksiklerini, ilerliyemez. Bunun için, bence, bir yazar daha genç yaşında bastırmalıdır eserini, ondan kurtulmak için, utanç duymak için bastırmalıdır. İlk yazılarını... Sonra durabilir, yazdıkları üzerinde uzun uzun durabilir. Paul Valéry'yi düşünüyorum bunu yazarken: yirmi yaşına kadar birtakım şiirleri çıkmış dergilerde, eserini basılı görmenin zevkini tatmış, titizlik sonradan uyanmış içinde. O yazıları basılmasaydı gene erer miydi o titizliğe? Bir sanat erinin o titizliğe ermesi için önce kendini dışarıdan görmesi, eserini basılı görüp de bir başkasının yazı sıymış gibi okuması gerekmez mi? Bir sanat eseri ortaya çıkarılmadan bitmiş, tamamlanmış sayılmaz, çıkacak, başka kimselerce de görülecek, beğenilecek, yahut yerilecek, yaratıcısı da ne yapabildiğini ancak o zaman anlar. Hiç olmazsa ilk eser için böyledir.

Titizliği, sanat erinin titizliğini bir erdem saymak da bilmem hep doğru mudur? Sanat eri vardır, titizlik yüzünden bunılır, akli hep daha iyiye saplanır, bunun için de öldürür eserini. Monsieur Camus'nün *La Peste*'inde bir adam vardır, bir roman yazıyor, kusursuz olacak, birinci cümleden ötesine gidemez. O adam bir delidir, bırakalım onu. Ama Balzac'ın *Le Chef d'Oeuvre inconnu*'sünü düşünün, ondaki ressam bir deli değildir, büyük bir ustadır, titizlik çıldırtır onu, eserini anlaşılmasa bir hale getirir... Bunu söylemekle titizlikten kaçınmalı demek istemiyorum, ama titizliğin de kötülükleri olabileceğini düşünelim.

Bırakın, gençler bastırsınlar kitaplarını. Kazanamaz, paralarını yitirirlermiş, size ne? kendi bilecekleri bir iş o. Sonradan utanırlarmış, daha iyi ya, kendilerini utandıran o yanlışlıklara bir daha düşmezler.

Bir soru daha gözüme ilişti o sayfada: “Öğretmenlerimizden bazıları kelimelerin türkçe karşılıkları olduğu halde osmanlıca karşılığını kullanıyorlar. Hattâ bir arkadaşımız öz türkçe ile konuştuğu zaman onunla alay bile ediyorlar. Buna ne dersiniz?”

Bu soru çok sevindirdi beni: belli, o çocuk seviyor türkçeyi, öz türkçeyi, öğretmenlerinin alayına da, öfkesine de aldırıyor, öz türkçeyi kullanacak. Ama kendine bir yardımcı, “Sizin tuttuğunuz yol doğrudur” diyecek bir kimse arıyor. *Varlık* ona böyle deseydi, o çocuğun içi açılırdı, bir kat daha sarılırdı türkçe sözlere...

Yazık ki *Varlık*, hep devrimden yana olan *Varlık*, yapmamış bunu. Bakın nasıl yanıtlamış o soruyu: “Öz türkçe, osmanlıca derken hangi kelimeleri kasdettiğinizi misallerle göstermiş olsaydınız fikrimizi söylerdik.” Demek *Varlık* türkçe ile osmanlıcanın ne olduğunu bilmiyor! Acaba *Teşkilât-ı Esasiye* öz türkçe de *Anayasa* osmanlıca mı? Yahut *şuur* öz türkçe de *bilinç* osmanlıca mı? Bilir elbette bunları *Varlık*, bilir ya, öz türkçe sözler arasında seçecek, güzelini çirkininden ayıracak, güzelinin kullanılmasını, çirkininden ise kaçınılmasını öğütlিয়েcek. İşte ılımlı olmanın sonucu!

Hayır, öz türkçe söz, hangisi olursa olsun, en yanlış bile, en anlaşılmıyanı bile, İstanbul uşaklarının, aydın baylarımızın en çirkin bulup ağızlarına yakıştıramadıkları bile, osmanlıca karşılıklarından iyidir. Devrimcidir *Varlık* dergisi, böyle düşünmesi gerektir, önce şu “osmanlıca” denilen arapçalı, farsçalı karma karışık dil atılmalı, kaldırılmalıdır ortadan. Türkçeler üzerinde sonradan tartışırız.

Ulus, 3.1.1953

Yeni

Türkler İstanbul'u alalı beş yüz yıl olmuş. Tarihçiler anlatıyor, şairler anlatıyor. Bir destan havası içinde yaşıyoruz. Doğrudur, sevinmeliyiz, övünmeliyiz, kıvanmalıyız, bizim atalarımız kazanmış o yengiyi, az çok her birimizin bir payı var onda. Bir ulus, bir toplum, geçmişindeki büyüklükleri, yiğitlikleri anarak bugünün, yarının daha da güzel olmasını sağlar. Göğüslerimizi kabartabiliriz, yeridir.

Nasıl almışız İstanbul'u? Neden Türkler yenmiş de Bizanslılar yenilmiş? Bizanslılar yozlaşmışmış, soysuzlaşmışmış, dövüşkenlik gücünü yitirmişlermiş, aralarında anlaşamıyorlarmış, uzun uzun tartışmalara girişiyorlarmış, hem de boş konular üzerinde. İşte bunun için yenilmişlermiş... Kim uydurmuş bunu, bilmiyorum, ama doğrusu yaman uydurmuş, çok kişileri kandırmış. Kandırır elbette, yalın bir düşünce, yavan bir düşünce, onun için kandırır. Bir ulusun güçlü olmasını mı istiyorsunuz? Bireyler arasında ikilik olmasın, hepsinin de inançları, kanıları, duyguları, yaşayışları bir olmalı. Böyle dediniz mi, alkışlıyorlar sizi. Oysaki bir ulusun bütün bireyleri bir inançta, bir kanıda, bir duyguda olursa o ulusun bireyleri kendi kendilerini düşünmüyorlar demektir, kendilerine bir önüt, bir baş bulmuşlar, hepsi de ona körükörüne inanmış, bağlanmış demektir. Bireyleri düşünmeyen bir toplumun ne gücü olabilir? Bizanslılar düşünüyorlarmış, düşünmeseler tartışabilirler mi? Boş konular üzerinde tartışıyorlarmış. Olsun. Kişi oğlunun büyüklüğü, yalnız bir işe ya-

riyacak şeyler düşünmekte değildir, boş konular üzerinde de düşünür, eğlenir. Hayır, o yüzden değildir Bizanslıların yenilmeleri. Hepsi de bir düşüncede, bir kanıda, bir duyguda değilmiş de ne olmuş sanki? Türkler İstanbul'u kuşatınca onlar birbirilerine girip de kapıları aç mı vermişler? dövüşmemişler mi? Bizim tarihler de, Avrupalıların yazdıkları tarihler de Bizanslılar için: "Dövüşmediler, dövüşmekten kaçtılar" demiyor. İmparator da atılmış ortaya, o da dövüşerek, çarpışarak ölmüş. Daha ne yapsınlar? Demek Bizanslılar yitirmemişler dövüşme gücünü.

Bizanslıları aşağılamağa kalkanlar Türklerin yengisini küçülttüklerini anlamıyorlar mı? Bizanslılar dövüşmekten kaçınmışlarsa, bilmemişlerse dövüşmeği, onları yenmiş olmanın ne değeri kalır? Hayır, ellerinden geldiğince karşı koymuşlar Türklere, onlar da yiğitlik göstermiş, onlar da yurtlarını savunmaktan, yurtları için canlarını vermekten kaçınmamışlar. Türklerin yengisi bunun için büyüktür, bunun için o yengi ile övünmemiz doğrudur.

Türkler çok daha güçlüymüş Bizanslılardan. Bir yanda koca bir ordu, öteki yanda küçük bir ordu. İşte bunun için yenilmiş Bizanslılar.

Yalnız o da değil. Türk ulusu o sırada çok güçlü, çok canlı, boyuna geliyor. Osman Bey'in hakan olmasıyla İstanbul'un alınması arasında ancak bir buçuk yüzyıl geçiyor. Osman Bey de, Orhan Bey de küçük bir devletin, küçücük bir devletin başında. Bir buçuk yüzyıl sonra II. Mehmet yeryüzünün en güçlü hakanı. Arada da bir yenilgiye uğramışız. Ankara yenilgisi Ak-sak Timur'dan yediğimiz dayak, beş on devleti parçalar. Gene de parçalanmamışız, çabuk toparlamışız kendimizi, birkaç yıl içinde gene yengiler kazanmağa başlamışız. Böyle genç, güçlü bir ulusa karşı ne yapsın Bizanslılar? Günleri gelmiş onların, saatleri çalmış, yenilecekler, devletleri geçip gidecek yeryüzünden.

Dahası da var: II. Mehmet yeni bir adam, yeniliğe inanan bir adam. Gözü geçmişte değil, yarında da değil, kendi çağında. Biliyor çağının düşüncelerini, çağının türetilerini (*icatları-mı*), onları kullanmaktan çekinmiyor. Anlatıyor tarihçiler: topu

ateşlemişler, paramparça olmuş, yanındakileri yaralamış, öldürmüş, aldırmamış II. Mehmet: "Bir daha deneyin!" demiş. Çok hoşuma gidiyor bu davranışı. Yepyeni bir insan olduğunu, yeniliğe, çağının türetilerine inandığını gösteriyor da onun için. Babalarından kalma araçlarla yetinmiyor, eski düşüncelere bağlı değil.

Gözü de pek. Olmaz yok onun için. İşte karadan gemi götürmeğe kalkması. Bizanslılar eski yollardan ayrılmıyor, Türk gemilerini İstanbul'a sokmamak için de iyi bir şey düşünmüşler: zincir geriyorlar Haliç'e. Yeni adam dinlemiyor zinciri. O zinciri kırmağa da kalkmıyor, daha kolayı var, karadan götürüyor gemilerini. Haliç'e gerilen zincir, yakın yılların bir olayını andırmıyor mu size? Bir düşünün: Maginot hattı... Haliç'e gerilen zincir de Orta-Çağ'ın Maginot hattı. Kim dinler Maginot hattını? Eski o, yaramaz artık bir işe. Zincir de işte öyle yaramıyor.

İstanbul'un alınmasında, karadan gemi götürmenin büyük bir etkisi olmamış diyorlar. İnanmıyorum bu söze. 1453 yılının bir Bizanslısını düşünün: okur-yazar bir adam, tasalı, Türkler şehre girecek diye korkuyor. Bir sabah bakıyor ki Haliç'e zincir gerilmiş, gemiler geçemeyecek, içi rahatlıyor adamcağızın. Ertesi gün bir de bakıyor ki Türk gemileri gelmiş, karadan gelmiş... Bir düşünün o adamın şaşkınlığını. Korkudan birbirilerine girmişlerdir şehrin insanları! Az etki mi bu? Beklenilmedik bir şey olmakla kalmıyor, inanılmıyacak, akla sığmıyacak bir şey. Maginot hattına güvenenler de öyle bir şaşkınlığa uğramışlardı.

İstanbul'un alınmasında sayının da, yiğitliğin de büyük bir payı var elbette, ama bence o yengi daha çok yeniliğin, yeniye inanmanın bir utkusu (*zaferi*). Dövüşen kişinin yiğitliğini, alkışlıyoruz, düşünce yiğitliğini, denenmiş şeyleri denemekte, olmıyacak sanılan işlere girişmekte de bir yiğitlik yok mu? Karadan gemi götürülebileceğini düşünmek, buna inanmak, bunun yapılmasını buyurmak da bir yiğitlik değil mi? II. Mehmet'in en büyük üstünlüğü işte burada. Onun yengisiyle Orta-Çağ kapanıp Yeni-Çağ açılmış. Doğru, II. Mehmet eskiyle yetinmemek, çekinmeden yenilikleri denemek gerektiğini göstermiş. Yalnız

Bizans devletini yıkmamış, eskiye bağılılığı, insan aklına inanmayıp gelenekle, görenekle yetinmek istiyen görüşü, düşünüşü devirmiş.

Onun yengisiyle övünüyoruz bugün. Ne denli övünsek yeridir, büyük iş görmüş, başına geçtiği ulusa büyük iş gördürmüş. Ancak onun yeniliğe inanmasıyla övünmemiz gerektiğini de unutmamalıyız. Yalnız gücünü, ordusunda dövüşenlerin yiğitliğini değil, kendisinin bu düşünce yiğitliğini de alkışlamalıyız, ondan da örnek almalıyız.

Ulus, 31.5.1953

Söz Olsun

Biliyorsunuz, üç dört yıldır bir canlanma var edebiyatımızda: Varlık Yayınları, Yeditepe Yayınları her ay birkaç kitap çıkarıyor, dergiler çoğalıyor, Maraş'taki *Demokrasiye Hizmet*'e kadar birçok gündelik gazeteler ya haftada, ya on beş günde bir, bir sayfalarını edebiyata, sanata ayırıyor. Eskiden de görülürdü böyle kıpırdamalar, ama bu seferki daha sürekli, daha köklü olacağı benziyor. Genç yazarlarımızdan birkaçı, titizliklerinden, sanat kaygılarından geçmeksizin gazetelere girmek, kendilerini okurlara öylece tanıtmak istediklerini söylüyorlardı. Bu kapıdan girdiler, tutunmalarını, umduklarına ermelerini diliyelim.

Dünya gazetesinin de bir sanat sayfası var, her ayın birinde, bir de on beşinde çıkıyor. 15 eylülde o sayfada Orhan Kemal'in "Şive ve Taklit" adlı yazısını okudum. Orhan Kemal günümüzün en iyi, en değerli hikâyecilerinden biridir, kendini tanıttırdı, beğendirdi. Hele ilk kitabı, *Baba Evi*, ne sevimli, ne umut-verici bir kitaptı! Orhan Kemal'in soy bir anlatıcı olduğu belirliyordu onda. O kitabı okurken çok yerinde Panait Istrati'yi anmıştım. Bunu övmek için söylüyorum, Panait Istrati belki öyle Balzac gibi, Dickens gibi ölümsüz sayılacak büyük romancılardan değildir, ama anlatmağı, geçmiş yılları gözlerimiz önünden canlı canlı getirmeğı bilir. Orhan Kemal'in ilk kitabında da işte o erdemi görmüştüm. Sonradan yazdıkları da umut kırıklığına uğratmadı.

Ama o "Şive ve Taklit" adlı yazısında dedikleri, ne yalan söyliyeyim? kandıramadı beni. Orhan Kemal'e: "Hikâye ve ro-

manlarınızda da mahallî şiveye niçin önem veriyorsunuz? Tiplerinizi niçin İstanbul şivesiyle, meselâ bizler gibi konuşturuyoruz?” demişler, cevap veriyor böyle diyenlere, savunuyor kendini, bununla da kalmıyor, bir hikâyecinin, romancının bu yoldan ayrılmaması gerektiğini ileri sürüyor. Yaşamalarını anlattığı kişilere “Geliyorum”, “Bilmiyorum” dedirtememiş, onlar “Geliyom”, “Bilemiyom” derlermiş de onun için. Onları İstanbul ağzıyla konuştursa yalan olurmuş, kimseyi inandıramamış anlattıklarına... Ben bir okur olarak düşünüyorum: “Okuduğum romanda, hikâyede kişiler bölge ağızlarıyla değil de hepimizin daha kolayca anladığımız bir dille konuşurlarsa ben inanmaz mıyım onların gerçekliğine?” diyorum kendi kendime. Neden inanmıyayım? Ben rusça bilmem, ama Dostoyevski’nin romanlarını okurken inanıyorum onlarda anlatılan kişilerin doğruluğuna. Duyduğuma göre Dostoyevski bölge ağızlarını göstermeğe özenmemiş, anlattığı kişilerin hepsi de, köylü olsun, Petersburglu olsun, hep bir dille konuşturlarmış. Diyelim ki doğru değildir bu, Dostoyevski’nin kişileri hep kendi bölgelerinin ağızlarıyla konuşurlar. Ben o romanların fırsızca çevirilerini okudum, Fırsız çevirmen o bölge ağızlarını gösterebilir miydi? Dostoyevski’nin köylülerini Fırsız köylüsü ağzıyla konuşturabilir miydi? Fırsızların hangi bölgesindeki köylü ağzıyla konuşturacak? Böyle bir işe kalkışsa, daha yalan olmaz mıydı? Fıransa’nın kuzey köylüleri gibi konuşan bir Rus köylüsü, nasıl inanırsınız buna? Ben inanamazdım doğrusu, betime gider de kapatıverirdim kitabı.

Türkçeye çevirilmiş bir İngiliz romanını okuyorsunuz, oradaki İngiliz köylüsünün, yahut lord’unun Türkler gibi konuşmasına, “Geliyorum”, “Gidiyorum” demesine şaşıyor musunuz? Biliyorsunuz onların “Geliyorum”, “Gidiyorum” demeyip bunların ingilizcesini söylediklerini, ama “ingilizcede bu anlamda olan sözü söylemiş” diyorsunuz içinizden, inanıyorsunuz okuduğunuza. Türk köylülerini, bir Erzurumluyu, bir Kastamonuluyu anlatan Türk romancısı, hikâyecisi de o kişileri bizim konuştuğumuz gibi konuşturursa biz gene öyle söyleyip de inanırız okuduğumuza. Orhan Kemal alay ediyor: “Üstü açık köyünün zarif hava alanına uçağımız süzülerek indi. Saç-

ları briyantinden ısl ısl, üstbaşları pırıl pırıl köy halkı bizi özel otolariyle karşıladılar... Köy Üniversitesi'nde gene âlim Çopur Ali'nin, atmosferi bir anda aşır, gezegenlere gidip dönecek füze hakkındaki ilmî çalışmalarıyla ilgili konferansını dinledik desem bana inanır mısınız?" diye soruyor. İnanmayız, ama bu "Geliyom" yerine "Geliyorum" dedirtmeğe benzer mi?

Hikâyelerde, romanlarda kişilerin bölge ağızlarıyla konuşmalarını büsbütün kaldırmalıdır demiyorum. O da olabilir, azı çekilir, hoş bile bulunur. Orhan Kemal'e takılmış olanlar kimlerdir, bilmiyorum. Ama onlar da belki benim gibi bütün bir hikâyenin, bütün bir romanın öyle bölge ağızıyla yazılmasına sinirlenmişlerdir. Genç yazarlarımızın birçoğu öyle yazdıklarının doğru olduğuna kendileri kanıyor, bizim de kanmamızı istiyorlar. Orhan Kemal hikâyelerinde birkaç kere kişilerine "lan" dedirtti, "heye" dedirtti, ondan sonra kişilerini "lan" diye, "heye" diye konuşturanlar çoğaldı gitti. Bilmem kendisi gülmüyor mu öyle arkasından gidenlere? Kendisi gülsün gülmesin, o "lan"lar, o "heye"ler bizi, yani okurları bıktırdı.

Yazar ille gerçeği anlatmalıymış... Çok su götürür bu görüş! Doğrusunu söyleyelim: hangimiz bir romanı şu ülkenin, bu çağın insanları nasıl yaşarlar, nasıl konuşurlarmış, onu öğrenelim diye okuruz? Bir romanın, bir hikâyenin bizi eğlendirmesini isteriz. Geçmiş çağlardaki yaşamayı, şu, yahut bu yerdeki kimselerin ne türlü konuştuklarını öğrenmek istersek bunu tarihçilere, dilcilere, toplum-bilimcilere sormamız daha doğru olmaz mı? Romana, hikâyeye ne de olsa bir yalan, bir masal karışacaktır. Ama hikâyeye, roman bize o masalın, o yalanın arasında gerçeği, doğruyu sezdirebilir, o başka. Nedir o gerçek? nedir o doğru? Salt kişilerin ağız, yaşadıkları yerlerin biçimleri mi? Shakespeare'in deniz kenarındaki Bohemia'sında yaşayan kişiler de bize birtakım gerçekleri, doğruları öğretmiyorlar mı? Shakespeare gündelik gerçeklere, gösterilmesi kolay gerçeklere bağlanmıyor da onun için, Bohemia deniz kenarında mıdır, değil midir, aldırıyor. Anlattıkları kişileri ille kendi bölgelerinin ağızıyla konuşturmak isteyen hikâyeciler, romancılar ise işte o gündelik gerçeklere, gösterilmesi kolay gerçeklere bağlanıyorlar, bunun için de onların arkasındaki doğruları

gösteremiyor, kişilerin gerçekten yaşadığına okurları inandırmıyorlar.

Meddaha güleriz, bölge ağzına gereğinden çok önem veren yazarlar da bizi daha çok güldürüyor.

Hem bir şey sorayım ben: roman, hikâye yalnız köylüleri mi anlatır? Şehirlilerin yaşamasiyle uğraşan, onu anlatan romancı, hikâyeci büyük bir suç mu işlemiş olur? Yoksa köylerin yaşamasını, açlığını, sıkıntısını anlatmak daha kolay da onun için mi hep o konuyu seçiyorlar?

Ulus, 25.9.1953

Karalama

Geçen gün bitirmemiştim Melih Cevdet Anday'ın "Bile Bile Lâdes" yazısı üzerine söylemek istediklerimi, bugün gene o konuya döneceğim.

Bir şairin, bir yazarın hangi çağda nasıl yaşadığını, ne gibi olaylara karışıp neler düşündüğünü bilmezsek eserini okurken yanılabiliriz. M. C. Anday bunu göstermek için de Aristophanes'in güldürülerini (*comédie*'lerini) ele almış. "Bir tiyatrosunda savaş istiyenleri kötülediği, onlarla alay ettiği için Aristophanes'i çağının ileri adamlarından saymak, günümüze kadar kalmasına onun barışseverliğini tanık getirmek, sanırım, yanılmaktır" diyor. Sonra anlatıyor Aristophanes'in ne türlü bir kişi olduğunu: "Akıllı, tanrılar masalından kurtararak insan oğluna düşünmeyi öğreten Sokrates'i kötülemiş". "Atina'da faizci merhametsiz bir zenginler katı ortalığı kasıp kavuruyormuş", ulusu bu durumdan kurtarmak isteyenler olmuş, Aristophanes alaya almış onları. "Aristophanes bir soylu olduğu için yeni türeyen tüccarlara kızarmış, onların devlete söz geçirmelerine katlanamıyormuş", savaşı da işte o tüccar takımının işine geldiği için istemezmiş, "insanca amaçlar için değil". M. C. Anday: "Bu alayla çağımızın barışseverliği arasında benzerlik yok" diyor.

İyi bütün bunlar, Aristophanes için verdiği bilgilerin doğru olduğundan da şüphem yok. Ben de assılandım o bilgilerden. Ama bunları edinmeksizin Aristophanes'in güldürülerini okursak, o şiirin düşüncelerini iyice bilmediğimiz için yanılırsak ne çıkar? M. C. Anday'ın bunu söylemesini isterdim. Euri-

pides'i epeyce okudum, severim onun ağılatılarını (*tragedia*'larını), bence Sophokles'ten de üstündür o şair. Ama Aristophanes'in, şimdi adını bulamıyacağım bir güldürüsünde, onunla bir alay vardır, çok hoşuma gider. *Bulutlar*, Sokrates'le eğlenen güldürü, güzel değil midir? Biliyorum, çağının "ileri" kişilerinden değilmiş Aristophanes, gene de büyük bir şair değil mi? Ah! yunanca öğrenseydim de iyice okuyabilseydim onu!

Bir şairin, bir yazarın eserini okurken yanılmak ne demektir, doğrusu bunu da iyice anlayamıyorum. Ben bir şiir, bir hikâye, bir oyun okuyorum, beni çekiyor, güldürüyor, ağlatıyor. Daha ne isterim? Ne yapacağım yazarın düşüncelerini? Onları bilmek hiçbir işe yaramaz, büsbütün gereksizdir demiyorum, ama, ne bileyim? bana öyle geliyor ki olmasa da olur. Bir yerde bir saksı buluyorlar, kim yapmış, belli değil, hangi çağdan kalmış, o da kestirilemiyor, belki üç bin yıllık, belki üç bin beş yüz yıllık, hoşumuza gidiyor, sanki bir ışık doluyor içimize ona bakarken. Bize bir kişiden de bir salkı (*haber*) getiriyor, bundan üç bin yıl, üç bin beş yüz yıl önce bir kişinin çamuru, alçıyı sevgi ile yoğurduğunu, ona gönlünce bir biçim vermek istediğini bildiriyor. Ama o saksı belki bir tören için, şimdi unutulmuş bir tanrıya kokular sunmak için yapılmış, bunu bilmiyoruz diye, o saksıyı işe yaramaz bir nesne sayıyoruz diye, güzelliğine hayran olmayacak mıyız? O saksıyı kim yapmış, kimin için yapmış, ne düşünerek yapmış, unutulmuş bunların hepsi, üç bin yıldan, üç bin beş yüz yıldan beri sönmiyen, yitmiyen bir biçim güzelliği kalmış. Aristophanes'in güldürüleri de, iki bin beş yüz yıldır okunuyor, yaşıyorsa hep o biçim güzelliği için değil midir?

Arada *Divina Commedia*'ya da bir "çekilmez" deyiverdikten sonra M. C. Anday yeni çağ yazarlarına geçiyor. Bugünün okuru onları daha iyi anladığını sanıyormuş. Oysaki "çağdaşımız olan yazarların yaşama savaşlarını, kafalarının içindekini bilmek eskiler için olduğundan daha gerekli. Üstelik eskiler için olduğundan daha da zor" diyor. Doğru, anladım bunu. Ama M. C. Anday bu zorluğu bir suç diye, yeni çağ yazarının bir suçlu diye gösteriyor, işte onu anlayamadım.

Biz bugün, okursak, Vergilius'un, Aristophanes'in, Dante'nin (ben de M. C. Anday'ın andığı şairleri, ancak onları anı-

yorum), o şairlerin eserlerini, yeni bir şairinkilerden daha iyi anlayabiliyoruz. Eski şairlerin eserleri yüzyıllardan beri incelenmiş de onun için. Birtakım bilginler gelmiş, o şairlerin her mısraı, her sözü üzerinde uzun uzun durmuş, sayfa sayfa, cilt cilt açıklamalar yazmış. Şu şairin kolay anlaşılmaz, kapalı bir sözü varmış, onu öyle bırakırlar mı hiç? İlle didikliyecekler, örtülerini kaldıracaklar, çırlıçıplak çıkaracaklar karşımıza. “Önemli bir şey sanmayın bunu, şu demek, şair bunu kendi de uydurmamış, başka birinden, şu adamdan almış!” diyecekler. Çağımızın yazarları ise daha bilginler eline düşmemiş, kimse onların bütün gizlerini daha çözmemiş.

Yalnız bu da değil: eski şairlerin eserlerindeki güzellikler, söylenile söylenile, daha yayılmış ortaya. Onlar da bugününküler gibi bir yenilik getirmeğe çalışmışlar, onlar da yaşadıkları günlerde, bugünküleri gibi anlaşılmadıklarından acı acı yakınmışlar. M. C. Anday bunu, bu yakınmayı yalnız bugünün yazarına vergi diye gösteriyor, ben öyle sanmıyorum, eskiden de birtakım yazarlar beğenilmemiş, eserlerindeki yenilik anlaşılmamış, onlar da elbette bunu hoş karşılamamış, onlar da elbette yakınmıştır.

Melih Cevdet Anday günümüz sanat adamlarının birtakım sözlerine kızıyor. “Gelsin nazariyeler: Sanatkâr bütün insanlardan başka bir insandır... Sanatkâr günlük işlerinden söz açmaz... Bizim derdimiz başka, onun derdi başka... Sanat sanat içindir... Elle tutulur konular yerine, havadan konular. Herkesin anlayacağı dil yerine, bilmece gibi bir konuşma...” diyor, bütün bunları günümüz sanat adamının uydurmaları diye sayıyor. Ama bunların hangisi eskiden de yokmuş? Hangi çağın sanat adamları arasında kendilerini çevrelerindekiilerden üstün görenler, kendilerine tanrılardan bir ses, bir esin geldiğini söyleyenler çıkmamış? Onlar da günlük, geçici işleri hor görüp değişmiyecek, bozulmıyacak doğruları, güzellikleri aramamışlar mı? Onların da dertleri öteki insanların dertlerinden başka değil miymiş? Sanatın kendisinden başka bir ereği olmadığı, kendi kurallarından başka hiçbir yasaya boyun eğmiyeceği sözü pek mi yenidir? Eski sanat adamları havadan konular aramamış, kullandıkları sözlerin anlamlarını genişletmek istedikleri

için söyledikleri önce birer bilmece diye karşılanmamış mı?... Bana yle geliyor ki Melih Cevdet Anday nedense öfkelenmiş, öfkelendiği için de insafsızlık ediyor. Sanat adamları, öteden beri gelen sanat adamları, kendilerini evrelerindekiilerden üstün görmeseler, kendilerinde bir türlü tanrılık bulunduğuna inanmasalar, güzelliğin başlı başına bir amaç olabileceğini ileri srmeseler, gördükleriyle yetinip havadan konular bulmağa kalkmasalar, anlaşılmamak korkusu ile dili genişletmeğe çalışmasalar, insanlık olduğu yerde kalır, ilerliyemez, yeni duygular, yeni düşünceler yaratamazdı.

abuk okudum Melih Cevdet Anday'ın o yazısını, bir so-lukta sanki. Parıltılar gördüm içinde, hoşuma gitti. Döndüm bir daha, dura dura okudum. Gene gördüm o parıltıları, gene hoşuma gitti. Ama, ne yalan söyliyeyim? beni kandıramadı o yazı.

Ulus, 17.9.1953

Kış Düşünceleri

Kalkınca baktım dışarı, kar yağıyordu. Yılın ilk karı. Geçenlerde de bir serpelediydi ya, sayılmaz o, çok kimseler görmedi bile. İlk kar bugünkü, kışa giriyoruz artık, önümüz soğuk, ışıksız günler. Gene güneşin pırıl pırıl parladığı, yayıldığı günler olur olmasına, ne var ki güvenilmez, sarıp sarmalanıp öyle çıkacaksınız evden. Sağınıza solunuza bakına bakına, düşüncelerinize, düşlerinize dalıp ne yaptığınızı, nerelerde olduğunuzu unutarak yürümiyeceksiniz, gelmez kendinizi bırakmağa, ya ayağınız kayıverirse? bir yandan canınız acır, bir yandan da güldürürsünüz kendinize.

Kar, yılın ilk karı... Belliydi yağacağı, kaç gündür neydi o soğuklar öyle? Kişinin yüzünü güldüren, içini açan bir kar da değil, Karaca Oğlan'ın

*İncecikten bir kar yağar,
Tozar Elif Elif diye*

türküsunü söyletmiyor, Cenap Şahabettin'in

*Sağdan sola, soldan sağa lerzan ü girizan,
Gâh uçmada tüyler gibi, gâh olmada rizan*

mısrarlarını bile andırtmıyor. Tatsız, sanki karanlık bir kar, yere düşer düşmez eriyecek, çamur oluverecek.

Karaca Oğlan'ın türküsu, Cenap Şahabettin'in *Elhan-i şita'sı*... Birçok şiirler, beyitler vardır ezberimde, ama kış üzerine bu ikisinden başka bir şey bulamıyorum. Ha! bir de:

Mangal kenarı kış gününün lâlezarıdır.

Azdır kış üzerine şiirlerimiz. Az kaldı Bay Yahya Kemal Beyatlı'nın:

*Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu,
Bin yıl sürecek zannedilen kar sesidir bu*

mısralarını unutuyordum. Sevmediğimden değil, Cenap Şahabettin'in *Elhan-i şita's*ını da sevmem, ama unutmam onu. Belki ta çocukluğumda bellediğim içindir. Çocukluğumda beğenir, severdim de. Evde babam, okulda öğretmenlerim güzel diye gösterirlerdi onu bana:

*Karlar, bütün elhamı mezâmîr-i siikûtun,
Karlar, bütün ezharı rivaz-i melekûtun...*

Ne güzellik bulurlardı, ne güzellik bulurdum bu yapmacıklı sözlerde, bilemiyorum da şaşıyorum şimdi. "Yapmacıklı" deyişimden benim şiirde bir yalınlık, bir özdenlik, *samimîlik* aradığımı sanmayın. Sanat içinden doğuvermez kişinin, sanat bir yapmacıktır, tabiat karşısında, hayat karşısında yapmacıklı, zoraki bir davranıştır. Ama Cenap Şahabettin'in ki bunun iyisinden değil, bayağısından, unutturamıyor bir türlü yapmacıklı, zoraki olduğunu. "Karın yağmasına bakıyor, yahut karın yağmasını düşünüyor, ille birtakım benzetmeler bulmağa kalkıyor, karın yağmasını ne kadar şeye benzetirse şiirinin o kadar güzel olacağını sanıyor" diyoruz kendi kendimize.

O tek mısraı, kimin olduğunu bilmediğim:

Mangal kenarı kış gününün lâlezarıdır

mısraını, doğrusu, severim. Ne bileyim? o da yapmacıklı, o da bir benzetme, ama onda bir gerçeklik var sanki. Onu okuyunca görmüyor musunuz şairi? Ellerini uzatmış mangala, yahut cezvesini sürmüş, ateşten cıgarasını yakıştırıyor, bir yandan da gülümsiyerek "Ne yapalım? şimdi kış, lâle bahçeleri yok, man-

gal var, bugün de bunun tadını çıkarmalı!" diyor. Zorlamış belki kendini, ama bize duygusunu, durumunu gösterecek, sesini duyuracak sözü bulmuş. Bir doğruluk, bir gerçeklik var o mısra. Belki öyle çok güzel bir şey değil, gene de bir ses getiriyor bize. Cenap Şahabettin'in o süslü, ucuz bezeklerle benzenmiş şiirinde ise bulamıyoruz bunu. Bulanlar buluyor ya, ben bulamıyorum. Kendi eksikliğimden, güçsüzlüğümdendir.

Unutuverdim konuyu da başka sözlere daldım. Cenap Şahabettin'in şiirini sevmediğimi, yahut anlıyamadığımı söylemek değildi ki benim istediğim. Ben kıştan açacaktım. Şairler de, düşünürler de kışı niçin övmezler, bilmiyorum. Soğukluğuna soğuktur, gözleri şenlendiren yaprakları, boyak boyak çiçekleri, kişiyi esrikleten *mest eden* bayım bayım hoş kokuları yoktur. Orası öyle ya, bilimi, güzel sanatları, bütün uygarlığı kuran, ilerleten de belki yılın kış çağıdır. Yazın, ellerimizi uzatmak yeter bu toprağın birçok azıklarını derlemeğe, onun için de usumuzu pek işletmez, düşler kurmağa da kalkmayız. Kişi, gücünü göstermek için başının dara gelmesini bekler. Kışın üşümeseydi uğraşır da ateş yakmağı becerir miydi dersiniz? Uzun geceler olmasaydı masallar uydurulur muydu? Yapraklar dökülme, ağaçlar çırlıçıplak kalmasa çiçekler boyakları, kokularıyla tüter miydi gözümüzde? Kışın, bütün o güzelliklerin özlemini çekerez, aratıcı, yaratıcı olan da o özlem değil midir? Bilir miyiz elimiz altında olanın değerini? Kış elimizden gidenin değerini bildirir bize. Kışın üşüdüğümüz için, ılık çabucak yitip gittiği için, nice kolaylıklardan, tatlardan yoksun kaldığımız için buyruğumuza daha çok uyan bir ısın, daha sürekli bir ılık yaratmışız, kış için daha güzel, daha ince, daha tatlı bir yaşama uydurmuşuz. Tabiatın bütün çiçekleri, kuşları, ılık esen yelleri, fısıldıyan dereleri, bütün güzellikleri kendinin olsun! bizim onların hepsinden üstün kitaplarımız, çalgılarımız, oyunlarımız var. Yaz ayırır kişileri biribirinden, kış ise toplar. Toplu olarak yaşama asıl kışındır, bütün uygarlık da bir arada yaşamının ürünüdür.

Ya sevişmek diyeceksiniz... Onu da unutmuyorum. Doğru, yazın daha uyanıktır duyularımız. Bir şarkı vardır, gençliğimizde söyledik:

*Kış geldi, firâk açmadadır sîneme yâre,
Vuslat gene mi kaldı, güzel! fasl-i bahâre?*

Ezgisine karışmam, sözleri pek bayağıdır. Geçmiş yıllarımızı andırtan sözlere bir tatlılık gelir, bunlara gelememiştir. Kuşdili çayırında hafif burma bıyıklı, feslerinin altından çıkan saçları parıl parıl beyler vardı, hanımlara söz atar, “işaret” ederlerdi, bize bugün pek gülünç geliyor, işte o beylere yakışacak sözler. Yapma bir inceliğin hiç de gizleyemediği, tam tersine, büsbütün açığa vurduğu kaba bir ten dileği.

*Hübûb eder gibi refâtârınız, ne hâlettir?
Aceb nesîm-i seherden mi âferîdesiniz?*

beyti gibi “Varsa muhabbet, imzaya ne hacet?” diyen “nâme”ler. O hava içinde söylenilmiş bir şarkı.

Doğru da değil söylediği. Kış, Kuşdili gezmelerini durdurabilir, o başka. Ama sevgi, tenin dileğini aşır da gönlü saran kaynağını unutup yüceleşen, bir duyu olmaktan çıkıp bir düşünce olan sevgi, aşk, özlemin, kış gecelerinin yarattığı bir inandır. Tenimizin dileği değil, gönlümüzde, düşüncemizde besleyip bezediğimiz duygu. Bize birdenbire bütün dünyayı bağışlıyan, en anlaşılmaz sözleri açıklayıveren, insanlar arasında bir insan olduğumuzu derinden derine anlatıp bütün incelikleri yaratan ulu duygu... O da kış gecelerinin uydurduğu masallardan değil midir?

Bilirim kışın büyüklüğünü, şair olup da kışı övmek isterdim. Neyliyeyim ki bunu bilmek, düşünmek yetmiyor, yaz günlerini, yaz akşamlarını, yaz gecelerini aramaktan döndürmüyor beni.

Aman! bir dem mukaddem, ah! fasl-i nevbahar olsa!

Bizim şiirimizin en gerçek kış çılgılığı bu değil midir acaba? Yazık ki pek öyle güzel söylenilmemiş.

Ulus, 30.11.1953

Okurken

Mülkiye dergisinin 20. sayısında (kasım 1953) Bahri Savcı'nın "Halk Neyi Ne kadar Anlar?" adlı bir yazısı var. "Bir sanat eri kendini seçkin aydınlara mı beğendirmeye özenmelidir, halka mı?" konusu üzerinde Oktay Akbal ile Melih Cevdet Anday arasında bir tartışma olmuştu, buna Memet Fuat da karışmış. Bahri Savcı onların dediklerini özetledikten sonra kendi düşündüklerini anlatıyor. İlginç sözler söylüyor. Bahri Savcı, ancak, bence, çok önemli bir noktayı aydınlatmayı unutmuş, "halk" derken ne anladığını açıklamıyor.

Oktay Akbal "Haldun Taner'in kabiliyeti onu daha büyük başarılarla götürebilir, ama kalabalık kitlelerin hoşlanacağı bir yazar da olmak elinde. *Tuş* ve *Şişhaneye Yağmur Yağıyor* yazarından seçkin okurların yazarı olmasını dileriz" demiş. (Pek de iyi söylememiş doğrusu, onu değil, kendisini demek gerekti, *yazarından* değil, *yazarının*. Oktay Akbal Haldun Taner'den bir şey dilemiyor, yalvarmıyor ona, onun şöyle olmasını diliyor, *temenni* ediyor.) Oktay Akbal bunu yazarken Türkeli'nin köylüsü kentlisiyle yirmi bir milyon kişisini düşünmemiştir elbette. Nedir onun *kalabalık kitleler* dediği? Bu ülkedeki okurların çoğunluğu. Hani birtakım okurlar biliyoruz, şiirin de, hikâye, romanın da daha çok bayağısından, alışılmış konular üzerine, alışılmış sözleri sıralayıverenlerinden, düşünceyi işletmeksizin anlaşılıverenlerinden hoşlanıyor, ötekilere gülmeği, dudak bükmeği bir üstünlük sayıyorlar, işte onlar. Bir de bugün bütün dünya sanat erlerinin bir amaçları var: yalnız seçkinleri değil, bütün

kişi oğullarını ilgilendirecek, hepsinin de anlıyabileceğı büyük bir sanat yaratmak. Bana öyle geliyor ki Melih Cevdet Anday'la Memet Fuat da, Bahri Savcı da "halk" derken daha çok bunu düşünüyorlar. Onun için iş karışıyor. Yoksa Melih Cevdet Anday'la Memet Fuat'ın da çok satılan hikâyelerden, romanlardan hoşlandıklarını, o dediğim okurlar çoğunluğunca beğenilmeğı bir üstünlük sayacaklarını sanmıyorum.

Oktay Akbal'dan yanayım ben de: bugünkü durumda sanat erinin kendini kalabalık kitlelere değil, seçkin bir azınlığa beğendirmeye özenmesini istiyenlerdenim. Oktay Akbal'ın *kalabalık kitleler* dediğı kimseler bir yazarın ünlenmesini, para kazanmasını sağlayabiliyor, ama beğendikleri yazarların da günden güne daha kolayla yetinmesine sebep oluyorlar. Bununla da kalmıyorlar, iyi edebiyatın, iyi sanatın gelişmesine engel oluyorlar. "Kötü para iyi parayı ortadan kaldırır" derler, kötü sanat da iyisini sindirir. Birtakım bayağı vodvillerin alkışlandığı çevrelerde Shakespeare'in oyunları beğenilmez. Bugün oynanıyor diyeceksiniz. Görünüşte öyledir. Shakespeare'in büyük bir şair olduğu yıllarca, yüzyıllarca söylendi, yarı-aydınlar da duydu, onun adını duyunca yılıyorlar, beğenmeğı, anlamış gibi gözükmeğı boyunlarına borç biliyorlar. Ama *Hamlet*'ten, *Antoniüs ile Kleopatra*'dan sonra *La Dame aux Camélias*'yı, *L'Aiglon*'u da beğene beğene, seve seve seyrediyorlar. Bugün Shakespeare gibi bir şair yetişse, beğenmiyecekleri, alaya alacakları besbelli. Neden mi diyeceksiniz? Shakespeare'e benzemeğı kalkışanları birer Shakespeare yani aslan derisine bürünen eşeğı gerçekten aslan sanıyorlar da onun için. Böyle her yıl birkaç tane Shakespeare, birkaç tane Molière yetişiyor, ama biri bile yirmi otuz yıl yaşyamıyor.

Bu okurlar çoğunluğu, bu *kalabalık kitleler* halk için bir sanat istiyorlar mı? Hayır. Onlar, o yarı-aydınlar ayrıcalıklarına, *intiyazlarına* pek bağlıdır. Okuyup yazma öğrenmiş kendileri, birtakım okulları bitirmişler, güzelin ne olduğunu öğrenmişler, köylüsü kentlisiyle bütün halkın kendileri gibi sanattan anlamasını isterler mi? Hani şu bildiğiniz çok satılan romanları okuyanlara bir sorun, köy masallarını dinliyenlere nasıl bakıyorlar. "Kenarın dilberi" imiş o bilisiz kişiler, "nâzük de ol-

sa"lar kendileri gibi "nâzûkter olmaz"mış. Bizim yazarlarımızdan kimseyi anmıyayım, kendileri gider Dekobra'nın, Bourget'nin eserlerini okur, onlardan kat kat üstün halk masallarını sevenlere yukarıdan bakarlar.

Böyle deyişimden benim de büyük bir halk sanatı yaratılabileceğine inananlardan olduğumu sanmayın. Doğrusu, yüksek bir amaçtır o: bir eser konacak ortaya, en incelmış aydınlar, örneğin bir Goethe, bir Gide beğendiği gibi, köylerin az okumuş, belki hiç okumamış, sanat konularına ilgilenmemiş, kafa yormamış kimseleri de anlayıp beğenecek, böylece kişi oğulları arasında birliğe varılacak, büyüğün de, küçüğün de anlayıp hoşlanacağı bir sanat yaratılacak. Ben de isterdim bunu, az okumuşların, büsbütün bilisizlerin de gönüllerini uyandıracak güzellikler bulunmasını kim istemez? Kişi oğlunun düşmanı değilim ya! Ama bunun tatlı bir düş olmaktan kurtulup da gerçekleşeceğini sanmıyorum.

Bahri Savcı bunu çok iyi anlatıyor. "Halk, kendi psiko-sosyal davranışlarına uyan, bu bakımdan kendisine gerçeklik duygusu veren eserleri anlar, sever. Bir eser aydın kişiler tarafından yüksek sanat kategorisine sokulmuş olabilir. Fakat bu eser, halkın içinde bulunduğu psiko-sosyal duruma, bu durumdan gelen psiko-sosyal davranışlara uyuyorsa, o eser, herhangi bir vesile ile halkın önüne çıktığı zaman, halktan da iltifat görür. (...) Öyle ise, halk bu vasıfları olmayan, kendisine bu bakımdan bir gerçeklik duygusu vermeyen eserleri de, onlar ne kadar yüksek olurlarsa olsun anlamaz, sevmeyi" diyor. (Bahri Savcı biraz daha yalın bir dille yazsa "tarafından" demeyi bırakıp firenkçe bilim-sözlerinden de kaçınsa ne iyi edecek! Ben daha bir anlıyarak, daha bir severek okuyacağım yazdıklarını.) Bahri Savcı halkın, bu şartlara uygun *yeni*'yi de anlayıp beğeneceğini söylüyor. Buna pek inanmıyorum, ama neyse! diyelim ki öyledir. Ya bu şartlara uymıyan, gene de güzel, gene de yüksek yeni eserler? Bir topluma yeni bir şey katan, toplumu ilerleten asıl eserler de onlar değil midir?

Bence halk da, yarı-aydınlar gibi, ancak öteden beri bellediği güzellikleri, yani eski bir güzelin taklitlerini anlar. Bunların büsbütün değersiz şeyler olduklarını söyleyemeyiz,

onları ortaya koyanlar da bir ustalık gösterirler. Ama bunlar eskiden beri var olan, bilinen g zelliklerdir, gerçek sanatın amacı ise baba-kalıtına, *baba-mirasına*, geleneğe yeni değerler katmak, güzellik sınırlarını genişletmektir. İşte bu türlü eserleri, yarı-aydınlar gibi, *kalabalık kitleler*, okurlar çoğunluğu gibi, halk da hemen anlayıp alkışlıyamaz. Bunun için ben de Oktay Akbal gibi, bir yazar için doğru yolun, gerçek başarı yolunun, kendini seçkin okurlara be endirme e çalışması olduğunu sanıyorum. Onların akışını da aramasın, onların anlayışından da üstün eserler verme e çalışsın, bir gün gelir, bilinir yarattığı güzelliklerin değeri.

Ulus, 5.12.1953

Günlerin Getirdiği

Bir düşünceyi, bir görüşü savunmak, yaymak için yazılmış, hani şu *thèse*'li denilen hikâyeleri, romanları, oyunları kötüleyip büsbütün atanlardan değilim. Onların arasında da iyileri, güzelleri bulunabilir. Anlaşılmaz bir gücü vardır sanatın, güzelliğin, bakarsınız, en umulmadık yerlere sokuluverir. Yalnız güzellik kaygısıyla yazılmış yazılar, kurulmuş eserler mi güzel olur sanki? Fıransızların Bossuet'si gibi din adamlarının vaazları, birtakım siyaset adamlarının söylevleri en büyük, en ölmez edebiyatın ürünleri diye gösterilmiyor mu?

Şu da var: o *thèse*'li denilen hikâyeleri, romanları, oyunları, onlarla birlikte dâvalı edebiyatı, *littérature engagée*'yi büsbütün atar, sanat-dışı sayarsak bizim eski şiirimize, eski sanat anlayışına dönmüş oluruz. Nedir o anlayış? Şairin dedikleri doğru mudur? değil midir? aranmaz. Şair sevinçlerini, gönlünün acılarını da söylemez. Örneğin Fuzuli:

*Ah eylediğim serv-i hirâmânın içindir,
Kan ağladığım gonce-i handânın içindir*

demekle gerçekten vurgunluğunu söylemek, bir güzeli övmek mi istemiştir? Belki gerçekten vurgundu bir güzele, o başka. Ama ona bakılmaz, sevmeden de yazabilir bunu, "ah eylemek" ile "serv-i hirâmân"ı, "kan ağlamak" ile "gonce-i handân"ı bir araya toplamış, ustaca yapmış bu işi, ancak ona bakılır, yani ancak söz ustalığı aranır şairde. Fehîm-i Kadîm:

diyor, yani “Benim bir güzele tutkunluğum yok, ben yalnız *nazm* denilen güzele vurgunum”... Bu mudur bugün bizim şiirden, sanattan beklediğimiz? Şairin hiç olmazsa bize kendinden haber vermesini istiyoruz, kendini anlatsın, bize, gerçek duygularını söylesin diyoruz. O kadar ki eski şairlerin, bu kaygıdan tamamıyla uzak eski şairlerin eserlerinde bile bize duygularını, düşüncelerini, inançlarını bildirecek, ne türlü yaşadıklarını gösteriverecek ipuçları arıyoruz. Artık salt bir oyun, yüksek bir oyun diye bakamıyoruz şiire, sanat. Böyle olunca dâvalı edebiyatı, *thèse*’li hikâyeleri, oyunları sanat-dışı saymağa ne hakkımız vardır?

Gene de, evet, gene de bir irkiliyorum öyle eserler karşısında. Neden? Öyle eserler yazan, ancak öyle eserler yazılması gerektiğini söyleyenlerde bir küçümseme duygusu seziyorum da onun için. Sanatı, şiiri küçümsüyorlar, üstün bir uğraşma saymıyorlar onu. Roman, şiir mi yazmak istiyorsunuz? Peki, yazabilirsiniz, ancak unutmayın ki romancılık, şairlik toplumun küçük işlerindendir, bir kişi roman, şiir yazmakla topluma olan borcunu yerine getirmiş olmaz, çevresine bir şeyler öğretmesi, toplumun büyük işlerine de bir yararlığı dokunması gerekir, siz de romanınızda, şiirlerinizde o büyük işlere değinin (*temas edin*), birtakım doğruları öğretin, yayın çevrenizdekilere... İşte böyle diyor onlar, sanatı, şiiri ancak başka işlere yarasın diye, yaradığı ölçüde kabul ediyor. Yani aşağı görüyorlar sanatı, şiiri, kendinden üstün kaygıların buyruğu altında olmasını istiyorlar. Öyledir de kendileri niçin sanatla uğraşıyor? şiirler, romanlar yazmağa kalkıyorlar? Başka işleri sanattan, şiirden üstün görüyorlarsa doğrudan doğruya o işlere versinler kendilerini, bıraksınlar sanatı, şiiri de o büyüktür diye belledikleri işlere girişsinler. Yoksa kendilerinde o gücü göremiyorlar mı? kendilerini pek küçük buluyorlar da ancak sanat, şiir gibi küçük işlerde mi bir yararlıkları olabileceğini sanıyorlar? böyle bir aşağılık duygusu mu var içlerinde?

Edebiyatın dâvalı olması, hikâyelerin, oyunların bir doğruyu savunup yayması gerektiğini söyleyenlerde böyle bir aşağı-

ğılık duygusu seziyorum da onun için uzlaşamıyorum, uyuşamıyorum onlarla. Ama onlar kendilerini pek büyük görüyor, hep yukarıdan konuşuyor, hiç de aşağılık duygusu yok onlarda, tam tersine, herkesten üstün görüyorlar kendilerini! diyebilirsiniz. İnanmayın öyle gözükmelerine, aşağılık duygusu, çoğu, öyle böbürlenme kılıklarına bürünür de gizlenmeğe çalışır, kendini avutmağa çalışır.

Paranın, malın bir değeri olmadığını söylemek boştur. Parasız, malsız yaşayabilir miyiz? Ancak paradan, maldan üstün değerler de olduğunu unutmamak gerekir. Parayı, malı birtakım isteklerimizi yerine getirmek, birtakım sıkıntılardan kurtulmak, daha iyi, daha güzel bir yaşamaya ermek için isteriz. Demek ki isteklerimizi yerine getirmek, sıkıntılardan kurtulmak, daha iyi, daha güzel bir yaşayışa ermek kaygısı, para, mal kaygısından üstündür. Mutluluğa verdiğimiz anlam kişiden kişiye değişebilir, kimi mutluluğu bir sevgiliye kavuşmakta, kimi tuttuğu işi başarmakta, kimi de ünlü olmakta bulur. Mutluluğun *bilmek*’te olduğuna inananlar da vardır: öleceğimi biliyorum, demek ki mutluyum. Buna kadar gidebilir. “Kişi oğlu kendisini ezen kör güçlerden üstündür, çünkü ezildiğini bilir, o kör güç ise ezdiğini bilmez” diyen düşünürün söylediği de bundan başka bir şey değildir. Mutluluğa verdiğimiz anlam ne olursa olsun, hepimiz mutluluk arkasından koşmaktayız, hepimiz mutluluğu aramaktayız. İnandığı, bağlandığı bir düşüncenin, duygunun uğrunda canını vermekten çekinmeyen kimse-nin yaptığı da budur.

Ama mutluluğu yalnız para-da, yalnız malda arıyanlar da vardır. Acınır öylelerine. Kafaları, hayalleri işlemeyen kişilerdir de onun için. Paraları, malları oldu mu, kendilerini mutluluğa ermiş sanırlar, daha ötesini düşünmeğe güçleri yetmez. Para pul, mal mülk edindiler de zengin oldular mı, yeter sevinmeleri için. Kurulurlar, kabarırlar, çevrelerindeki-lerin de hep kendilerine imrendiklerini, kendilerini kıskandıklarını sanırlar. Harcamazlar paralarını demiyorum, harcarlar, avuç avuç dağıttıkları da olur, gerçekten güzel yaşamak için, eğlenmek için değil, paralarını, mutluluklarını göstermek için.

Böyleleri öfkелendiler mi, karşılarındakini can damarından vurmağa kalkarlar. Kişinin can damarı da paradan, maldan başka ne olabilir? Kişinin başka bir can damarı da olabileceğini, kişinin paradan, maldan üstün tutacağı bir şey olabileceğini düşünemezler, akıllarına sığdıramazlar ki! Paradan, maldan başka bir kaygısı olmıyan küçük kişilerin küçük düşünceleri... Ne yapalım ki böyle kişiler de var yeryüzünde. Onlara acımdan başka ne gelir elimizden?

Ulus, 14.12.1953

